بۆشارەکەم سەردەشت

نامیلکەی تایبەت بە بۆنەی ٢٧ ساڵەی شیمیا بارانی سەردەشت

کۆکردنەوە و ئامادەکردنی : رەحمان نەقشی

پێڕست

١- حەوتی پووشپەڕ زامێک بە روحی برینداری شارێکەوە ......ئەحمەد شێربەگی...... ٥

٢- دوای تێپەرینی ٢٧ ساڵ بە سەر بومبارانی شیمیایی سەردەشت دا، ئێستاش ڕێژەی قوربانیانی ئەو کارەساتە دیار نیە...حەمەرەسووڵ کەریمی...... ٦

٣- بۆنی سێوی ٧ ی پووشپەر و ٢٧ ساڵ لەمەوبەری سەردەشت ......شلێر حەسەن‌پوور...... ٨

٤- بۆ شارە زامدارەکەم......ئەحمەد مەکڵاوەیی...... ٩

٥- سەردەشت بە بیدەنگی!......خالید محەمەدزادە...... ١٠

٦- پەیامی شارەداری هیرۆشیما بۆ خەڵکی سەردەشت بەبۆنەی ساڵرۆژی بۆمبارانی شیمیایی ئەم شارە...... ١٢

٧- شاری سەردەشت ٢٧ ساڵە بەدەست گازی خەردەلەوە دەناڵێنێ...... ١٢

٨- بەڕێوەچوونی ڕێورەسمی بیستو حەوتەمین ساڵرۆژی بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت...... ١٣

٩- بەڕێوەچوونی ریورەسمێک لە هەولێر بۆ بەرزراگرتنی یادی قوربانیانی بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت...... ١٤

١٠- شارێکی لەبیرکراو لە پووشپەڕێکی سووتاودا ......عەزیز شێخانی...... ١٥

١٠- بۆ شارەکەم سەردەشت ......سەعید مامەندی...... ١٦

١١- لە یادی ساڵرۆژی شیمیایی بارانی سەردەشت. ......برایم زێوەیی...... ١٨

١٢- بەرپرسی ئەنجومەنی بەرگری لە بەرکەتووانی شیمیایی بارانی سەردەشت،لە بارەی یادکردنەوەی کارەساتەکە دەدوێ......

وتووێژ: عەلی بداغی...... ١٩

١٣- لە بنکەی دەفتەری سیاسیی حیزبی دێموکراتی کوردستان یادەی ٢٥ ساڵەی کارەساتی شیمیایی بارانی شاری سەردەشت زیندوو راگیرا...... ٢٠

١٤ - شاری سەردەشتیش قوربانییەکی دیکەی شەڕی هاوبەشی کورد لە گەڵ ئێران...... عەلی مەحموود محەممەد...... ٢١

١٥- سیمیناری کارەساتی کیمیا بارانی سەردەشت لە ئەنیستیتۆی خانی بەڕێوە چوو...... ٢٥

١٦- ئەمرۆ ٢٤ سال بە سەر کیمیابارانی شاری سەردەشتی رۆژهەلاتی کوردستان دا تێدەپەڕێت...... ٢٧

١٧- لە یادی قوربانیەکانی کارەساتی بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت دا...... کۆمەڵە...... ٢٩

١٨- لە یادی ٢٤ ساڵەی تاوانی بۆردومانکردنی شاری سەردەشت...... چاودێری کوردۆساید...... ٣٠

١٩ - هەناسە خنکاوەکان (لەیادی سەردەشتییە نازلێشێواوە شیمیاباران کراوەکان دا) ......هەیاس کاردۆ...... ٣١

٢٠- دەبینم شەهێن و باز و هەڵۆ بەرزەفڕەکان شاپەڕی توانا و هێز لێدەدەن...... فەوزی ڕەمزی مەلا مارف ٣٤

٢١- ئەو ئێوارەیەی کە شارەکەم "سەردەشت" زامی هەڵگرت...... عەزیز شێخانی ٣٧

٢٢- لە یادی بیست و سێ ساڵەی شیمیابارانی شاری سەردەشت...... حاجی حوسێن حەدداد...... ٤٠

٢٣- لە یادی ٢٣ ساڵەی کیمیابارانی شاری سەردەشت کۆڕێک بە بۆ بەڕێزان شاخەوان شۆرش و دکتۆر حوسەینی خەلیقی...... ٤٢

٢٤- با یادی شەهیدانی کارەساتی سەردەشت هەمووماں بە تەبایی کۆبکاتەوە...... ٤٣

٢٥- کیمیا باران کردنی سەردەشت، مەرگەساتێکی لە بیر نەکراو......مادیح ئەحمەدی...... ٤٥

٢٦- یادی شیمیایی بارانی شاری سەردەشت لە ولاتی سویس بەرز ڕاگیرا...... ٤٦

٢٧- ٢٢ ساڵەی یادی کیمیا بارانی سەردەشت...... کومیتەی بەڕێوەبەری حیزبی دیموکڕاتی کوردستان لە دەرەوەی وڵات...... ٤٦

٢٨- سەردەشت ١٩٨٧ ...... باقی تالبولعیلم...... ٤٧

٢٩- لە یادی ٢٢ ساڵەی کارەساتی کیمیابارانی سەردەشت دا ... ٤٩
٣٠- نیشتمان ... مێهدی بیگزادە .وەرگێرانی: عەبدوڵلا عەبدوڵلا پوور ... ٥٠
٣١- لە یادی بیست و یەک ساڵەی شیمیابارانی سەردەشت ... سیروان حەدداد ... ٥٤
٣٢ - کیمیابارانی شاری سەردەشت ... عەزیز ئەحمەدی ... ٥٥
٣٣- ٢١ ساڵ دەرد و ئازاری بێ بڕانەوە ... ن: وریا ساڵح زادە ... ٥٦
٣٤- کارەساتی ٧ی پووشپەڕی ٦٦ ی شاری سەردەشت، هەوڵێکی دیکە بۆ کوردقران، ... ڕەحیم ڕەشیدی ... ٥٧
٣٥- بەڕێوەچوونی ساڵیادای شیمیابارانی شاری سەردەشت لە ڤانکۆڤێری کانادا ... ٥٨
٣٦- مناڵانی شاری سەردەشت بە یادی مناڵانی ٧ی پووشپەڕ ... ٥٩
٣٧- لە هۆڵەندا، یادێکی پڕ شکۆ بۆ قوربانیانی کیمیابارانی شاری سەردەشت ... ٦٠
٣٨- کەڵکی سیاسیی لێ وەرمەگرن ... نووسینی: سامان ڕەسووڵپوور ،وەرگێران لە فارسییەوە: عەلی بداغی ... ٦١
٣٩- دوای تێپەرینی ٢٠ ساڵ بە سەر بومبارانی شیمیایی سەردەشت دا، ... حەمەرەسووڵ کەریمی ... ٦٣
٤٠- برینێکی بیست ساڵە کە قەت سارێژ نابێتەوە ... کەماڵ حەسەن پوور ... ٦٧
٤١- ژیان دەگەڵ مردن دا، بیرەوەری کچێکی بریندار ی چەکی شیمیایی لە سەردەشت ... خوشکی شوانە ... ٧٣
٤٢- لە یادی کارەساتە مێژووییەکەی شاری سەردەشت ... شاخەوان عەزیزی ... ٧٥
٤٣- کۆنگەرەی شیمیایی شاری سەردەشت ... پێداچوونەوە: حەمەڕەسووڵ کەریمی ... ٧٦
٤٤- بیست ساڵ ئازاری ناوچە جوانەکەمان سەردەشت ... مستەفا شەڵماشی ... ٧٧
٤٥- کارەساتێکی دڵتەزین و دژی مرۆڤایەتی ... ڕەحمان نەقشی ... ٧٨
٤٦- من کۆرپەیێکی شیمیایی کراوی کوردم ... ئەیوب ڕەحمانی ... ٧٩
٤٧- ئاوا تەیارەم ناسی ... فایەق بەریاجی ... ٨٦
٤٨- لە بیست ساڵەی کارەساتا، ناسۆڕەکان بۆ بێدەنگن ... سوهراب لەحافدوزی ... ٨٧
٤٩- پەیامی دەفتەری سیاسیی حیزب بە بۆنەی بیستەمین ساڵیادی بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشتەوە ... ٩٣
٥٠- پەیامی یەکیەتیی ژنانی دیموکراتی کوردستانی ئێران بە بۆنەی ٢٠ەمین ساڵوەگەری بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت ... ٩٤
٥١- هەر دەمێنم گەر ناحەزانیش بمکوژن ... سیروان حەدداد ... ٩٥
٥٢- بیست ساڵ دەرد و ئازار ... حەسەن حاتەمی ... ٩٦
٥٣- غەدری مێژوویی لە شاری خنکاوی سەردەشت ... وریا ز.محەممەدیان ... ٩٧
٥٤- کارەساتی ٧ی پووشپەری ساڵی ١٣٦٦ی هەتاوی شاری سەردەشت ... حەمەڕەسووڵ کەریمی ... ١٠٠
٥٥- شارەکەم سەردەشت ... سەید ئەحمەد حوسێنی ... ١٠٥
٥٦- ئەمرۆ لە مێژوو دا ... حەمەڕەسووڵ کەریمی ... ١٠٦
٥٧- لە ڕێورەسمێکی تایبەت دا یادی بیست ساڵەی بۆردمانی شیمیایی سەردەشت کرایەوە ... ١٠٨
٥٨- پەیامی سەرکردایەتی پارتی سەربەستیی کوردستان، بەبۆنەی بیستەمین ساڵرۆژی بومبارانی شیمیایی شاری سەردەشت ... ١٠٨
٥٩- خنکاندنی شاری سەردەشت ... عەزیز شێخانی ... ١٠٩
٦٠- بۆ شارەکەم! ... حەمەرەسووڵ حەسەن پوور ... ١١١

٦١- گوللەی تایبەتی.. جەلال حاجی زادە ١١٢

٦٢- کیمیاباران کردنی سەردەشت، تاوانێکی گەورەیە بە تەوێڵی دوژمنانی نەتەوەکەمانەوە..........مەریوان نستانی............................... ١١٨

٦٣- دادگای کردنی تاوانبار فرانس ڤان ئانرات لە شاری لاهەی هولەند .... عەلی رەحیمی....................................... ١١٩

٦٤- گەرمەشین بۆ سەردەشتی شیمیالێدراو. .... حاجی حسێنحداد.. ١٢٣

٦٥- بەرەو یادی بیست و دووساڵەی تاوانی بۆردومانکردنی شاری سەردەشت.............. چاودێری کوردۆساید – چاک ١٢٥

٦٦- سەردەشت: ڕێورەسمی یادی بیستەمین ساڵیادی شیمیابارانی سەردەشت.. ١٢٦

٦٧- چاوانی شار چاوەڕوانە.. نوسینی: هیوا گەڵ محەممەدی...................................... ١٢٧

٦٨- با نەهێڵین شیمیابارانکردنی سەردەشت ببێ بە مێژوو .... شاهۆ حەسەنپوور.. ١٢٨

٧٠- دەبێ گازی خەردەل، ژیانی چەند وەرزی تر تاڵان و ژەهراوی بکا؟..................... ئارێس زارەعی.. ١٢٩

٧١- هەڵسەنگاندنی لایەنە هونەری و قانوونییەکانی شیمیابارانی سەردەشت.. ١٣٠

٧٢- قوربانییانی کیمیابارانی سەردەشت: شاری سەردەشت بکرێتە سەمبولی ئاشتی.. ١٣١

٧٣- بۆ شارەکەم... ١٣٢

٧٤- پیام انجمن دفاع ازحقوق مصدومین شیمیایی سردشت به مناسبت بیست و سومین سالگرد فاجعه بمباران شیمیایی سردشت...................... ١٣٢

٧٥- جنایتی کمنظیر.. صالح نیکبخت.. ١٣٣

٧٦- گمشدەای دیرین.. زینب محمودزادە ١٣٤

٧٧- دلایلی چند بر محکومیت بمباران شیمیایی سردشت.......................... عثمان مزین.. ١٣٦

٧٨- ١١٣شەهیدی شیمیابارانی ٧ ی پووشپەڕی ١٣٦٦ شاری سەردەشت................... سیروان حەدداد.. ١٤٠

٧٩- بەشێک لە وێنەکانی شیمیایی سەردەشت..................................... ئامادە کردنی رەحمان نەقشی ١٤١

٨٠- ئەم شارە هەر بەسەوزی دەمێنێتەوە.. موکریان نستانی.. ١٤٣

٨١- لایە لایە.. کامران شافەعی.. ١٤٤

حەوتی پووشپەڕ زامێک بە روحی برینداری شارێکەوە

نووسینی : ئەحمەد شێربەگی

چ شارێک شک دەبەن

هیندەی سەردەشت

بە بێدەنگی بیشکەی ئازاری راژاندبێ

هێندەی سەردەشت لێوەکانی بکرۆژێ

بزەکانی لێ تۆرابێ

هەناسە سوار

پشوو خنکاو،

جەستەی پڕ برین و زام بێ

سەردەشتی من

ساڵانێکە بۆتە تەزوویەکی تەزیو

بەقورگی ئێشتمانم

بۆتە خوێنێکی دەڵەمە ،

هەناسەیەکی سووتاو

لە نێو شادەمارو سی یەکانی

کوردستانم...

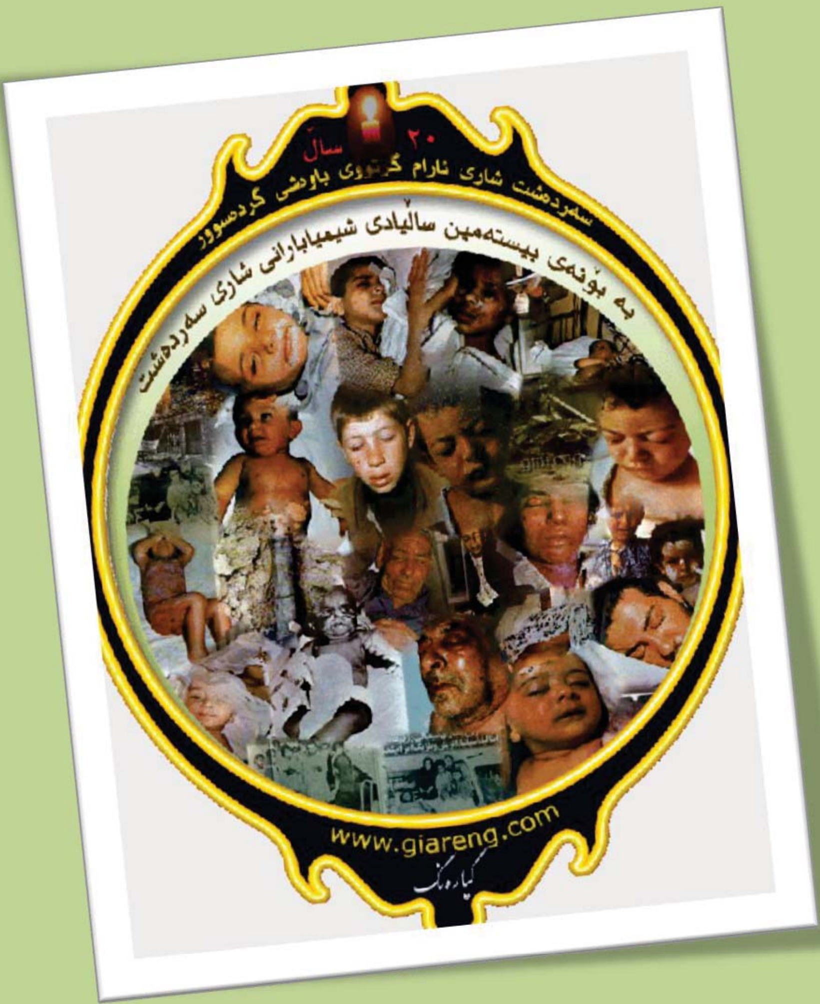

دوای تێپەرینی ٢٧ ساڵ بە سەر بومبارانی شیمیایی سەردەشت دا، ئێستاش ڕێژەی قوربانیانی ئەو کارەساتە دیار نیە.

نووسینی: حەمەڕەسووڵ کەریمی

هەموو ساڵێک خەڵکی شاری سەردەشت بۆ کارەساتی جەرگبڕی حەوتی پوشپەری ساڵی ١٣٦٦ی هەتاویی بەرامبەر بە ١٨ . ٠٦ . ١٩٨٧ی زائینی دێنە سەر شەقامو کۆڵانەکانی شار و بە چەند چالاکی‌یەکی هونەری و ئەدەبی یادی شەهیدان و قوربانیانی ئەم کارەساتە دەکەنەوە.

کاتژمێر چواری دوا نیوەڕۆی ڕۆژی حەوتی پوشپەری ساڵی ١٣٦٦ی هەتاویی چوار شوێنی پڕ حەشیمەت لە شاری سەردەشت کەوتنە بەر هێرشی فرۆکەکانی عێراقی و بە بۆمب و گازی خەردەل بە خەستی بۆردوومان کران، دیارە هاوکات لە گەڵ بۆردوومانی شاری سەردەشت گوندی "ڕەشەهەرمێ و دەشتی کەپران"یش کەوتبوونە بەر ئەو پەلامارە. لەو کارەساتە سامناکە دا زیاتر لە هەشت هەزار کەس لە دانیشتوانی "سەردەشت" ئەو شارە کوێستانی‌یەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان شەهید و بریندار بوون، ئێستا دوای ٢٧ ساڵ بە سەر ئەو تراژیدیایە دا هیچ کەس ئاوڕی لە خەڵکی شاری سەردەشت نەداوەتەوە و تەنانەت ڕۆژی حەوتی پوشپەر کە ڕۆژی بوردومانی شاری سەردەشتە لە ڕۆژمێرەکانی ئێرانی دا بە هەشتی پوشپەر ناسراوە، بۆ ئەوەی لە گەڵ یەکێک لە ڕۆژەکانی کۆماری ئیسلامی ئێران یەک بگرێتەوە، دیارە هەتا ئەمرۆش ناوی تەواوی شەهید و برینداەرکانی ئەو کارەساتە تۆمار نەکراوە و هیچ ڕێز و حورمەتێک لە کەس و کاری بە جێ ماوی ئەو قوربانی‌یانە نەگیراوە و ناگیرێ، هەر بۆیە خەڵکی شاری سەردەشت لە هەموو کاتێک زیاتر هەست بە بێ کەسی و لێنەپرسینەوە دەکەن و هەر ئەوەش بۆتە هۆی ئەوە کە ئازاری زۆر بەم بێ موبالاتی‌یەوە بکێشن.

ئەگەر ئاوڕێک لە ٢٧ ساڵ لەمەوبەری شاری سەردەشت بدەینەوە، ئەو کات دانیشتووانی سەردەشت نێزیک بە ٢٥ هەزار کەس بوو، ماوەی ٨ ساڵ بوو، لە نێوان دوو دیکتاتۆری بە خوێن تینوی کوردان "ئێران و عێراق" شەر داگیرسا بوو، پێش ئەو کارەساتە چەندین جار لە لایەن عێراقەوە ناوچەی پڕ سەوزەڵانی سەردەشت بۆمباران کرا بوو و هەر جارەی چەندین کەسی لێ ببوونە قوربانی. بەڵام پەلاماری ڕۆژی حەوتی پوشپەری ساڵی ١٣٦٦ی هەتاویی، وەک هێرشی جارەکانی دیکە نەبوو کە تەنیا بە دانی چەند قوربانی‌یەک ئەو ڕۆژە بە فەرامۆشی بسپێردرێ و یا چەند ڕۆژ دواتر دانیشتوانی شار و ئەم دەڤەرە، دەست بکەنەوە بە کاری ئاسایی و ڕۆژانەی خۆیان، بەڵکوو ئەو پەلامارە درندانەیە ئەوەندە قورس و بە ژان بوو کە ئێستاش دوای ٢٧ ساڵ بە سەر ئەو کۆمەڵکوژی‌یە دا، زامدارانی ئەو کارەساتە بە ئێش و ئازارەوە دەتلێنەوە و هەموو ساڵێک چەندین کەس بەرەو مەنزڵگەی ئاخرەت کۆچ دەکەن و لە تەنیشت قوربانی‌یەکانی دیکە لە گۆڕستانی گردەسوور مەنزڵ دەگرن .

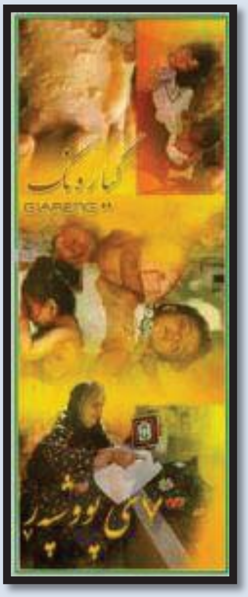

بە داخەوە لە بەر ئەوە ئەو کات هیچ کەس و یا هیچ ئۆرگانێکی حکومەتی نەبووە کە ناوی قوربانی‌یەکان و یا بەرێ کراوەکان و شەهیدەکان لە کاتی خۆی دا ناونووس بکات، ئێستاش ڕێژەی تەواوی ئەو کەسانەی کە بوونە قوربانی دیار نی‌یە، زۆرجار دوای ئەو کارەساتە، زامدارانی ئەو ڕووداوە بۆ چارەسەری نەخۆشی‌یەکانی تەنگەنەفەسی و بێ ئیشتیایی لە خواردن دا و زۆر نەخۆشی دیکە کە دوای گیرۆدە بوونیان بە گازی خەردەل تووشی هاتوون پەیوەندی‌یان بە بنکەی بە نێو "جانبازان"وە گرتووە بۆ ئەوەی کە لە لایەن بەرپرسانەوە کارێکیان بۆ بکرێ، بەڵام لە بەر ئەوە هیچ بەڵگەیەکی تایبەتیان لە بەر دەست دا نی‌یە و لە کاتی خۆشی دا ناویان تۆمار نەکراوە ئاوڕیان لێ نەدراوەتەوە و لە ئاکام دا لە بەر بێ دەرەتانی و هەژاری لە جێگا دا کەوتوون و یا بە ئازارەوە سەریان ناوەتەوە.

بەداخەوە کۆماری ئیسلامی ئێران بە ناوی زامدارانی کارەساتی شیمیابارانی سەردەشتەوە، ساڵانە چەندین تۆن داو و دەرمانی تایبەتی لە ڕێکخراوە بە شەردۆستەکان وەر دەگرێ و لە لای خۆیان ڕایدەگرن و یا دەیدەنە شوێنی دیکە، و بۆ شوێن بزر کردن، ڕێژەیەکی زۆر کەم لەو دەرمانە دەنێرنە شاری سەردەشت و ئەو بڕە دەرمانەش نادەن بە هەموو کەس و ئەگەریش دایان ئەوە پێیان دەفرۆشن.

ئەگەر چاوێک بە نووسراوەکانی بەرێز عوسمان موزەیەن بەرپرسی ئەنجوومەنی زامدارانی شیمیایی دا بخشێنین بە پێی لێکۆلینەوەیەک کە ناوبراو کردوویەتی و لە زمان

دوو بەرپرسی پایەبەرزی کۆماری ئیسلامی ئێرانەوە بیستوویەتی بۆمان دەر دەکەوێ کە ڕێژەی شەهید و زامدارەکانی ئەم پەلامارە زیاتر لە هەشت هەزار کەسن.
ڕێژەی شەهید و بریندارەکانی ئەو کارەساتە لە زمان ئایەتووڵڵا ڕەفسەنجانی‌یەوە کە لە نوێژی هەینی مانگی گەلاوێژی ساڵی ١٣٨٢ دا باس کرد بوو ٨٠٢٤ کەسن و پارێزگاری ورمێ لە ساڵی ١٣٦٦ و ٦٧ دا لە وتارێکی خۆی دا ئاماژە بە شەهید و بریندار بوونی دە هەزار کەس لە دانیشتووانی شاری سەردەشت دەکات و هەروەها وەزارەتی کاروباری دەرەوەی وڵاتی کۆماری ئیسلامی ئێران هەر ئەو کات لیستەیەکی ٤٦٠٠ کەسی لە بریندااران و شەهیدانی شیمیابارانی سەردەشتی دا بوو بە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان. هەر بە پێی ئەو بەڵگانەش کە وەزارەتی کاروباری دەرەوەی کۆماری ئیسلامی دابوونی بە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، قوربانی‌یەکان خەڵکی مەدەنی و ئاسایی بوون و پادگان و بنکە سەربازی‌یەکانی حکومەت نەکەوت بوونە بەر ئەو پەلامارە و زەرەر و زیان بە بنکە و بارەگاکانیان نەکەوت بوو و داوایان لە خێرخوازان دەکرد کە بێن یارمەتی بە خەڵکی زامدار و بێ پەنای ئەم دەڤەرە بکەن، بەڵام ئێستا بۆ خۆیان هیچ ئاوڕێک لەم شارە بە گاز خنکێندراوە نادەنەوە و بە تەواوی دوای ساڵی ١٣٦٦ای هەتاویی بە فەرامۆشیان سپاردوە.

لێ نەپرسینەوەی کاربەدەستانی حکومەتی ئێران لە زامدارانی شیمیای سەردەشت نەبۆتە هۆی نائومێدی بەشێک لە دڵسۆزانی شاری سەردەشت، بەڵکوو چەند کەسێکی دڵسۆز و لەخۆبردوو لە چەند ساڵی دوای بوردوومان و لە ساڵرۆژی بۆردوومانەکە دا دەهاتنە شوێنی ڕووداوەکە و دوایەش بە ڕێپێوان دەچوونە سەر مەزاری شەهیدەکان و بۆ چەند ساتێک بە بێ ئەوە هەست بە کەمی بکەن لە گەڵ ئازیزانی لە دەست چوویان راز و نیازیان دەکرد و هاواری مەزلوومەیەتی ئەوان و خەڵکی شاریان دەگەیاندە گوێی کاربەدەستانی شارەکە، چەندین ساڵ خەڵکی شار هەروا بۆ خۆیان ئەو یادوارەیان پێک دەهێنا تا وای لێهات کە بەشێک لە خەڵک و بنەماڵە قوربانی‌یەکانی شار هاتنە سەر ئەو باوەرە کە دەبێ ڕێکخراوەیەکی تایبەت بە شیمیابارانی سەردەشت دروست بکەن، هەر بۆ ئەم مەبەستە و دوای وەدوا کەوتنێکی زۆر توانیان لە ساڵی ١٣٨٠ ی هەتاوی دا ئیجازە بۆ ئەم کارە لە کاربەدەستان حکومەت وەر بگرن و ئێستا لە ساڵی ١٣٨٠ وە ئەنجوومەنی زامدارانی شیمیایی شاری سەردەشت دامەزراوە، ئەو ئەنجوومەنە بە ئیمکاناتێکی کەم کارەکانی پەیوەندی‌دار بە زامدارانی شیمیایی سەردەشت ڕادەپەڕێنێ و لە کاتی دروست بوونیەوە، بەردەوام بۆ باشتر کردنی باری ژیانی زامداران هەوڵ دەدەن، بەشێک لە کارەکانیان تەرخان کردووە بۆ ئەوەی ئەو کەسانەی کە تا ئێستا ناویان تۆمار نەکراوە بە پێی شاهید و بەڵگە وەرەقەی ڕەسمی‌یان بۆ وەر بگرن بۆ ئەوەی بتوانن کە لە ڕێگای ئەو پێناسەوە، داو و دەرمانەکانی خۆیان بە هەرزانتر وەدەست بخەن و قەرەبووی بەشێک لە ئازار و زامەکانیان بدرێتەوە .
جێگای خۆیەتی لێرەدا بە هەموو هێز و ڕێکخراوە سیاسی‌یەکانی کوردستان و بە تایبەت ڕۆژهەڵاتی کوردستان بڵێین کە چیدی لە ئاست ئەو کۆمەڵکوژی‌یە دا بێ دەنگ نەبن و چاو و گوێی خۆیان لە ئاست ئەو تراژیدیایە دا نەبەستن، مێژوو لە بێ دەنگی و چاو نوقاندتان لە ئاست ئەم جەنایەتە سامناکە دا لێتان خۆش نابێت و خەڵکی کوردستان، چی دیکە دەلیل و بەڵگەی بێ‌جێتان لێ قەبووڵ ناکەن و پسپۆران و نووسەران لە سەر بێ دەنگی و چاو نوقاندنتان لە ئاست ئەم مەسەلەیە لاپەرەکانی خۆیان لە سەر ئێوە بە ڕەشی دەنووسن، با لە ٢٧ ساڵەی ئەم کارەساتە دا بە یەکدەنگ هەموومان هاوخەم و هاوپشتی شاری سەردەشت بین.
لە کۆتایی دا ئەوە وەبیر دێنمەوە کە ئەگەر حکوومەتی بەعسی عێراق سەردەشتی شیمیاباران کرد، ئەوە کۆماری سێدارەی ئێران بە ئەنفالی سپی سەردەشت و ناوچەکەی و لاوانی ئەو شارەی تووشی چارەڕەشی و نەهامەتی کردووە و خەریکە بە بڵاو کردنەوە و دروست کردنی شیشەو ماددە هۆشبەرەکانی دیکە هەستی لاوانی سەردەشت و کوردستان خەوشدار دەکات. بۆ بەگژداچوونەوە و بۆ گەراندنەوەی هەیبەتی لاوان، پێویستە هەموو لایەک دەست بدەنە دەستی یەک و بەرێوەبەران و دروستکەرانی ماددە هۆشبەرەکان بە سزای خۆیان بگەیێنن، بۆ ئەوەی جارێکی دیکە سەردەشت و شارەکانی دیکە لە ژێر ناوی ئەنفالی سپی دا خاپوور و وێران نەکرێ.

سڵاو لە خەڵکی خۆراگری کوردستان و شەهیدانی کارەساتی ٧ی پوشپەری سەردەشت

تەندرووستی و باش بوونەوە بۆ زامدارانی شیمیایی سەردەشت بە ئاوات دەخوازین و مەرگ نەفرەت بۆ خوڵقێنەرانی ئەو جەنایەتە سامناکە .

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٩ ژوون ٢٠١٤

بۆنی سێوی ٧ ی پووشپەر و ٢٧ ساڵ لەمەوبەری سەردەشت.

شلێر حەسەن‌پوور

پاش نیوەڕۆی ڕۆژی ٧ی پوشپەڕی ساڵی ١٣٦٦ لە سەر پەنجەرە ماڵێ ڕوو بە حەسارەکەمان دانیشتبووم و کتێبی ئینجەمەمەد (حەمەدۆک)م دەخوێندەوە کە لە پڕ دەنگی فرۆکەکان هات،

تازە بۆ هەڵاتن و خۆ دەربازکردن درەنگ ببوو، هەر بۆیە لە جێگای خۆم مامەوە و دەستم بە سەر و گوێم گرت و خۆم دایە دەست قەزا و قەدەر هەر لەو دەمەدا دەنگی تەقینەوەیەکی بەهێز هات. دەنگی تەقینەوەکە زۆر نێزیک بوو، کە سەرم هەڵبڕی دارتووەکەی ناو ئەسحابەی گەڕەکەمان لە تۆز و دوکەڵێکی سپی دا ون ببوو. لەگەڵ ئەوەی دا دەمزانی تەقینەوەکە هەر لە پێش ماڵی خۆمانە، زۆرم لا سەیر بوو کە وەک جارانی پێشوو وێرانی کەم بوو. گوێم لە دەنگی قیژەی ژنان بوو کە لەو بەری کۆڵانەکەمان هاواریان دەکرد. نیگەران بووم، نەمدەزانی چی بکەم و هاوار بۆ کێ بەرم کەس لە ماڵ نەبوو. تەنیا کارێک کە کردم داخستنی پەنجەرەکان بوو بۆ ئەوەی پێشگیری لە هاتنی تەپو تۆز بۆ ژوورکان بگرم. بەپەلە و بێ ڕاوەستان هەڵاتمە حەسارێ لەوێش ڕا بۆ کۆڵان. بۆنێکی ناخۆش کۆڵان و گەڕەکی داگرت بوو هەر خەڵکم دەدی هەڵدەهات و دەیانگووت: ئەسحابەکە گەڕەکی پاراستووە و بۆمبێک لەوێ نەتەقیوەتەوە. خەڵک نەیدەزانی شیمیایە. هەر بۆیە بەبێ ترس سەردانی شوێنی بۆمبەکانیان دەکرد. ماوەیەک پێچوو ئەو جار زەنگی ئاگاداری مەترسی تایبەت بە شیمیایی کە چەند ڕۆژ بوو دایاندەنا بۆ ئەوەی خەڵکەکە دەنگی زەنگی ئاگاداری شیمیایی بناسنەوە، وەگەڕ کەوت. لە بڵینگۆی مزگەوتەکان ڕایانگەیاند کە وا باشە خەڵک بۆ پاراستنی گیانیان شار جێ بێهێڵن.

هەر لە حەسارێ ڕاوەستابووم، دایکم و ئامۆژنم و منداڵەکان هاتنەوە، دایکم ڕەنگی زەرد هەڵگەڕابوو دوعا و نزای دەکردو دەیگووت: خوایە ڕوحمێمان پێبکەی هەر لەو کاتەدا بابم وەژوور کەوتەوە. بابم لە هەموو ئەو ٨ ساڵەی شەڕی نێوان ئێران و عێراق بۆ ساتێکیش ماڵێ و شاری سەردەشتی بەجێ نەهێشت بوو. ئەو یەکێک لەو کەسانە بوو کە بڕوای بە ئەجەل هەبوو هەمیشە دەیگووت: ئەگەر ئەجەلم نەهاتبێ نامرم. ئەو ڕۆژە هەر کە هاتەوە داوای ئاوی ساردی کرد و گووتی: هەست دەکەم تۆزم لە گەرووی دایە و هەناسەم توند دەبێ، لێوەکانی ویشک هەڵگەڕابوون و ڕەنگی گۆڕابوو، بەو حاڵەش هەر دەیگووت: هیچ نییەو دڵخۆشی ئێمەی دەدایەوە و دەیگووت و دەڵێین: هەر کەسێک کوژراوە. کەوا و پانتۆڵەکەی تۆزێکی سپیان لەسەر کەوت بوو. تا من چووم ئاوم بۆ هێنا دایکم و ئامۆژنم هەر بە جەمەدانەکەی خۆی سەرشانیان بۆ دەتەکاند .

بە پێچەوانەش کاکم دەسرەیەکی تەڕی بە دمیەوە گرت بوو و هەر دەیگووت: ئاگاتان لە خۆتان بێ پەڕۆی تەڕ بە دەمتانەوە گرن و زۆر هاتووچۆی دەرەوە مەکەن. ئێمە هەموومان بێ ئەوەی بیر لە چوونە دەرەوە لە ناو شار بکەینەوە لە تەبەقەی خوارەوە بۆی دانیشتین. ئەو کەسانەی وەسیلە چوونە دەرەوەیان هەبوو هەر دەمەودەست شاریان جێ هێشت و لە گوندەکانی دەوروبەر نیشتەجێ بوون.

وردە وردە ڕۆژ بەرەو تاریک بوون دەچوو و دایکم نیگەران و بە پەرۆش و ئاڵۆز دەهاتو دەچوو و هەر دەیگووت: کەس نازانێ لە کوێیە، مەبەستی کاک جەلال بوو ئەو نەهاتبۆوە ماڵێ و هیچ هەواڵێکی نەبوو.

باش لە بیرمە دایکم و سکاڵا نەهاتنەوە سەرێ و هەر لە خوارێ نانیان خوارد و خەوتن، بەڵام من لە گەڵ بابم لە تەبەقەی سەرێ مامەوە. تا دوای نان خواردنیش هیچ باس نەبوو، بابم وەک جاران هەواڵەکانی گوێ لێگرتن، بەڵام چەندین جار داوای ئاوی ساردی کرد و وردە وردەش دەکۆخی. نازانم کاتژمێر چەند بوو ئەوندە دەزانم دوای دەنگو باسی بی‌بی‌سی بوو، کە هەستم کرد چاوم دەکروزێنەوە و جەستەم دەخورا، بەتایبەتی بنهەنگڵەکانم. بەرق و ئاو هاوکات لەگەڵ تەقینەوەکە قەتع ببوون، هەر بۆیە چرای گرسۆزمان هەڵکردبوون. بۆ ئەوەی باشتر

ببینم چرا فانۆسەکەم هەڵکرد و چوومە بەر ئاوێنە کە چاوم لێکرد پێستی زگ و لاکەلەکەکانم سوور هەڵگەرا بوون و بزهەنگڵم بلۆقی وەک سووتانی پێوە دیار بوو و کە دەستم لێدەدا زۆر ژانی دەکرد. دەترسام و تەنها بە ئاوی سارد دەمشتنەوە و دەسرەی تەڕم پێدادێنان. دیتم بابێشم هەر لە هاتووچۆ دایە بەڵام دەنگی نەدەکرد. بابم ورە و کەسایەتێکی بەهێزی هەبوو، کەمتر لەبەر نەخۆشی و ژان دەیناڵاند بەڵام دەمزانی ئەویش ئازاری هەیە. چوومە لای و گووتم: بابە هیچت پێویست نییە ئەمن دەخەوم. گووتی: نا، هەرچرا فانۆسەکە مەکووژێنەوە و لێرە لە لای منی دانێ. لەسەر داوای بابم چرافانۆسەکەم بردە ژۆر و لە سەر پەنجەرەکەم دانا و چوومە سەر جێگایەکەم بخەوم، بەڵام خەوی چی لە بەر ژانی چاوانم خەوم لێنەدەکەوت، ئەوجارە نەمدەتوانی چاوکانم بە باشی بکەمەوە. ماوەیەکی کورت خەوم لێکەوت بەراستی نازانم خەو بوو یا بێهۆشی کە بە دەنگی ناڵە ناڵەی بابم وەخەبەر هاتم. بابم هاواری دەکرد و دەیناڵاند. زانیم کە دەبێ وەزعی باش نەبێ. چوومە ژوور و گووتم: بابە ئەوە چییە؟
گووتی: چاوم زۆر دێشێ! هەموو گیانم سووتاوە زۆر نارەحەتم. بۆیە بە دەست کوتان بە پلیکانی ماڵێدا چوومە خوارێ و کاکم لە خەو هەڵستاند و گووتم: بابم وەزعی هیچ باش نییە فریای کەوە.
هەر ئەو شەوە بوو ئیتر بابم تا دوو مانگ و چەند حەوتوویەک نەدیتەوە. سەرەتا بۆ نەخۆشخانە تەورێز و دوای بەڕێ کرا بوو بۆ نەخۆشخانەیەک لە شاری شیراز و لەوێ لەژێر چاوەدێری دابوو، دیارە زۆر جار بۆ خۆی باسی دەکردو دەیگووت: ئەگەر کەماڵ لە لام نەبایە و چاوەدێری وردی ئەو نەبایە ئەمنیش مردبووم. هەڵبەت قەت ئەو زام و برینانەی سارێژ نەبوونەوە و هەر بەو زام و ئازارانەوە سەری نایەوە و کۆچی دوایی کرد.
رژێمی کۆماری ئیسلامی دەیزانی کە عێراق بەنیازی شیمیابارانە، هەر بۆیە چەند رۆژ پێشتر زەنگی ئاگادار کردنەوەی شیمیایی لە پادگانی شاری سەردەشت را لێدەدا، بەڵام هیچ ئامادەکارێکی بۆ کاتی لێدان و بریندار بوونی خەڵک نەکردبوو. من بۆخۆم نەمدی بەڵام هەموو ئەو کەسانە چووبوون باسیان دەکرد کە ئەو خەڵکە سەرگەردان بوون و ساڵۆنی وەرزشی شاری سەردەشت پڕ ببوو لە خەڵکی زامدار، بەبێ هیچ پیراگەیشتنێک. هەر بۆیەش ژمارە بریندارەکان تا دەهات زیاتر دەبوون.
بابە گیان، یاد و بیرەوەریەکانت هەر دەم لە دڵم دا زیندوون و بەیادی تۆ کە زۆر داخدار بووی لە زۆڵە کورد هەڵبەستەکانی هێدی (خالید حیسامی) بەتایبەتی باز و کەو دەڵێمەوە. هۆنراوەکانی هێمن موکریانی" ناڵەی جودایی" کە بلاوێنی رووحت بوون، ئارامیم پێ دەبەخشن و دەمبەنەوە دەورانی منداڵی.
بابە گیان ڕووحت شاد و سوپاس بۆ هەموو رێنوێنیەکانت و لە ناو هەمووانیشدا وانەی کورد بوون و خۆشەویستی نیشتیمان. شانازی دەکەم کە کچی نیشتمانپەروەرێکی وەک تۆ بووم و هەم هاو کات لەبیرەوەری ئەو تراژیدیا پڕ کارەساتەدا سڵاو دەنێرم بۆ هەموو شەهیدانی بێتاوانی شارەکەم، بەتایبەتی شەهیدانی شیمیابارانی سەردەشت. رووحتان شاد و یادتان هەردەم زیندوو. مردن و نەمان بۆ رێژیمە سەرەڕۆ و داگیرکەرەکان.

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٨ ژوون ٢٠١٤.

بۆ شارە زامدارەکەم.

ئەحمەد مەکڵاوەیی

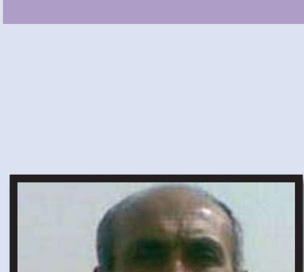

ساڵ بەرلە ئێستا، دێوەزمەکان، غەزەبێکیان بە سەر شاری سەردەشت دا باراندو، شاریان پڕ کرد لە تەپو تۆزو باڕووتی سەمی و، گەلێک زۆریان لە خەڵکی شار ،
بە گەورەو چووکەوە، لە جوان و گەنج و پیر و منداڵی سەر لانکەش بریندار و خنکاندن و زامێکی گەورەیان بە گشتی لە جەستەی خەڵکی شارو کۆمەڵگای مرۆڤایەی داو، بێ تاوان شاریان رەشپۆش و تازیەبار کرد کە ئێستاشی لە گەڵدابێت، برینەکانی سارێژ نەبوون و بە سروشتی شار و روخساری خەڵکەکەیەوە دیارەو، وێدچی قوربانیەکان و، زام هەڵگرتوەکانی بە سەدان جۆر باس و خواسی ئەو کارەستاتە گەورەو جەرگبڕە بۆ گشت خەڵکی کوردستان و هەموو دونیا دەگێڕنەوەو، زام و ئێش و نارەحەتیەکانی خەڵکانی کیمیابارانی شارەکانی هیرۆشیما و ناکازاکی ژاپۆن و کامپی فەلەستینیەکان لە سەبراوشەکیلا و هەڵەبجەو دۆڵی بالیسان و زۆری تر، بیر دێنەوەو بەو ئازار و شێوەو جەستەی سووتاویانەوە، مچوورکی خەم بە رووح و جەستەیاندا دێنن.

٢٧ساڵ بەر لە ئەمڕۆ، کاتێک شاری سەرەشت کیمیا باران کرا، ماسیەکانی سەرچاوێ دڵیان لەلێدان کەوت و سپی سپی هەڵگەڕان و، باڵندەکانی دۆڵی مەسێس و دەوروبەری شار پەڕیان سووتاو هەڵوەرین.

لەو کاتەدا زۆر کچ وکوڕی جوان و جوان پەرست قەوارەی برینی گەورە گەورەیان کەوتە سەر جەستەو سووتان و مردن و بە جوانی سەریان نایەوە.

لەو کاتەدا کە ئێستا زەردەی خۆری بەیانی جوانی خۆی تێک نەنابووو. شێوەی جوانی ئاسۆی بەیانی هەر پێوە دیار بوو، زۆر دایک و باوکی لەفز شیرین و قسە خۆش و دونیا دیدەو نیشتمانپەروەرو گەلدۆستی شارەکەمان کەوتنە بەر چەکی ژهراوی و، دڵ و دەروونیان وەک سۆبە داگیرسا و سووتان کە ئێستاش زۆریان بەو زامانەوە دەناڵێن و لە سەر جێ کەوتوون.

لەو کاتە دا کە دایکانی ئازیزمان ئا بەم جۆرە کەوتنە بەر گڕی گەرمی چەکی کیمیایی، زۆر کۆرپەی ناو لانکە و نێوباوەشان کە لەوکاتە دا گەمەیان بە مەم و بەرموورو گەردنبەندی دایکیان دەکردو پێکەنین گشت رووەمەتی داگرتبوون و قاقای پێکەنینیان گەرەک بە گەڕەک دەرۆیشت و زەردەی خۆر لە ئاست زەردەی سەر لێویان کز بووو، مرۆڤ لە ئاست گغە و پغەیان رادەما و ، ئاسمانی ساماڵ لە ئاست جوانیان مل کەچ بوو، بە بۆنی باروت خنکان و بۆ هەمیشە زەردەی سەر لێویان باری کرد کە لە تاویان مەلائیکەی سەر شانیان گریان ولە بەر پاکیان سوجدەیان بۆ بردن.

کە شاری سەردەشت کیمیا باران کرا، زۆر کوچە و کۆلان و شەقام و ماڵی خەڵک پڕ بوون لە جەنازەی کەوتووو . مەنجەنیقیان بۆ خەڵکی شار داخست.

لەو کات و وەختە ناخۆشەدا، ماسیە پەڕسپیەکانی نێوگۆمەکانی شێخ برایم و کەندەزەرد و گۆمە شین، بە سەدان جۆر قوڵاغەیان بەست ، کۆری غەمیان پێکهێنا و بۆ مەرگی بە کۆمەڵی خەڵکی شارەکەیان گریان و بە هەڵۆی تەرخان و هۆمل و مەیدان چۆغەو فێرەک وسپی رێز دا پەیامی پرسە و سەرە خۆشیان بۆ شار نارد و ئەونیش بە دنووی جوان و فرمێسکی چاویان بۆ مێژو چۆنیەتی ئەو تاوانەیان لە تەختە بەردەکانی ئەو مەڵبەندەو تابلۆی شەمەکانی شاردا نووسی و، تا چاو هەتەر دەکات بەرەو ئاسمانی شین بەرز بوون و لە هەر حەوت تەبەقەی ئاسمانان تێپەڕین و شکایەت و پەیامی مەزلوومیەت و داگیرکرانی کوردستان وقەتڵ و عامی ژن و منداڵ وجوان و پیری کوردەواریان بۆ خوا بەرد.

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٨ ژوون٢٠١٤.

سەردەشت بە بیدەنگی!

خالید محەمەدزادە

سالی ١٣٦١ ساوجی لە شاری مەریوان،١٨ی پوشپەری ١٣٦٢ جادەی پیرانشار،٢٧ی رەزبەر١٣٦٢ چەندین ناوچەی نیوان بانەو مەریوان، سالی ١٣٦٢ گوندەکانی باینجانی باەو شیوەرەشی سەردەشت، سالی١٣٦٥ چەند گوندیکی ناوچەی ئیلام،٧ی پوشپەری ١٣٦٦ شاری سەردەشت،٢١ی بەفرانباری ١٣٦٦ چەند ناوچەیەکی سنوری سەردەشت،٢٦ی رەشەمەی ١٣٦٦ شاری هەلەبجە، سالی ١٣٦٦ گوندەکانی بلە سەنو گلەرەش لە ناوچەکانی بانەو سەردەشت،سالی ١٣٦٧ گوندەکانی نژمار، نیی، قەلعی چیو دزلی لە شاری مەریوان. رۆژی دەیەمی نەورۆز گوندی کلالی پاوەو چەند رۆژ دواتر شاری نودشە، ٢٨ی گولانی ١٣٦٢ گوندی مەزن ئاوای سەردەشت، رۆژی ٢٤ی جوزەردان چەند ناوچەیەکی بانە، مانگی خەرمانانی ١٣٦٥ ناوچەکانی گیلانغەربو سەرپیلی زەهاو....

ئەو ناوچانەی سەرەوە تەنیا چەند ناوچەیەکی کوردستانی رۆژهەلاتن کە لە ماوەی هەشت سالی شەری ئیرانو عیراق بەر چەکی کیمیایی کەوتنو تەنانەت زۆر پیش ناوچەکانی کوردستانی باشور، یەکەم بومبارانی شیمیایی حکومەتی عیراق لە کوردستانی رۆژهەلاتەوە دەستی پێکردو دواتر بە هاتنە ناوەوەی هیزەکانی ئێران بۆ باشور بومبارانی شیمیایی کوردستانی باشوریشی گرتەوە.

دەیەی ٦٠ی هەتاوی هەر چوار پاریزگا کوردییەکەی رۆژهەلات بە حوکمی هاوسنور بوونی لە گەل عیراق، گورەپانی ململانیی شەری هەشت سالە بوو، حکومەتی ئێران زۆربەی هیزەکانی بۆ بەرەنگاربوونەوەو ناردنە دەرەوەی شۆرشی ئیسلامیو وەک خوی دەیگوت بۆ گرتنی قودس لە ریگای کەربەلاوە هینابووە بۆ کوردستان، جگە لەو شەرەش

هاوکات شەڕێکی بەرفراوانتریش لە کوردستان لە گەل پیشمەرگە دەستپێکردبوو کە لە واقێع دا کوردستان ببووە مەیدانی دوو شەری هاوکات.

بێدەنگی جیهانی!

ئەوەی دەمەوی لێرە ئاژماژەی پیبکەم، بێدەنگبوونێک هاوکات لە گەل شیمایی کردنی کوردستانی رۆژهەلات کە ئەم کارە لە سەردەشت بە لوتکەی خوی دەگاتو لە ئیلامەوە تا ورمی گوندو شاروشاروچکەکانی کوردستان بە جورەها چەک لیی دەدرا کە دواترینیان چەکی شیمایی بوو.

لەزەمەنی دو قوتبی بوونی جیهان حکومەتی سەدام توانیبووی پالپشتیەکی نیودەلەتی بو خوی مسوگەر بکاتو هەر ئەم پالپشتیەش وایکرد کە کۆمەلگای نیودەولەتی بەرامبەر بە شیمایی کردنی کوردستان کاردانەوەی نەبیت، ئەگەرچی سالی ١٣٦٥ ئەنجومەنی ئاسایشی نیودەولەتی بەرامبەر بە بەکاربردنی چەکی شیمایی بریارنامەیەکی پەسند کرد بۆ مەحکومکردنی بەلام بە هوی ڤیتوی ئەمریکا بریارەکە هەلوەشایەوەو ئەمەش ئەوەندەی تر دەستی سەدامی ئاوالە کرد بە بیانوی لێدانی هیزەکانی ئێران، کوردستان شیمایی ریژ بکات، هەر بۆیە کۆمەلگای نیودەولەتیو تەنانەت جیهانی ئیسلامیش نەک بەرامبەر بەم کارە بێدەنگ بوون بەڵکوو بەرامبەر بە شیمیایی کردنی دواتری هەلەبجەش هەمان سیاسەتیان پەیرەو کرد.

بێدەنگی کوردی!

هاوکات لە گەل هەلگیرسانی شەری ئێرانو عیراق، شەرێکی تر لە کوردستان دریژەی هەبوو، شەری کۆماری ئیسلامیو پێشمەرگەو شەری حکومەت بۆ پاککردنەوەی کوردستان لە هەموو نارازی بوونێک کە هاوکات بوو لە گەل دەرکردنی فتوای جیهادی خومەینی بۆ سەر کوردستان، ئەمەش وایکرد حیزبە کوردیەکان بۆ پاراستنی خویان عیراق وەک پشتی جیبهە بە کار بینو بەرامبەر بە جینایەتەکانی سەدام لە کوردستان بێدەنگی هەلبژێرن.

لە ئارشیوی سیاسی حیزبەکانی رۆژهەلات بێدەنگیەکی دیار بەرامبەر بە بۆمبارانکردنی شیمایی سەردەشتو شارو شاروچکەکانی تر لە دەیەی ٦٠ دەبینریت، شیمایکردنی کوردستان نابیتە جیگەی نارەزاییو هەلویستگرتنو مەحکومکردنیو ناشبیتە هوی ئەوەی کە ئەم جینایەتە نیودەولەتی بکریت، هوکارەکەی هەر چییەک بیت پرسی شیمیایی کردنی کوردستانی رۆژهەلات بەو جورەی کە شیمیایی کردنی کوردستانی باشور دەبیت بە رۆژەڤی حیزبەکانی ئەو بەشەی کوردستان، لە رۆژهەلات نابیتە پرسی هیزە سیاسیەکانی کوردستانو کۆمەلگای کوردی لە ئیرانو رەنگە ئیستاش زور کەس ئاگاداری شیمیایی کردنی کوردستان نەبیت.

بیدەنگی دوای بیدەنگی!

بیدەنگی دریژمەوداترو کوشندەتر کە تا ئیستاش دریژەی هەیە ئەو لالبوونە گەورەیە کە بەرامبەر بە سالیادی شیمیایکردنی شارەکەو کەیسی سەردەشتو زیانلیکەوتووانی دەبینریت. دادگایگردنی سەدام دوای رووخانی حکومەتەکەی دەرفەتیکی باش بوو بۆ ئەوەی کەیسی شیمیایکردنی سەردەشتو شوینەکانی دیکەی رۆژهەلاتی کوردستان بخریتە روو بەلام جگە لە هەولو تەقەلای چەند کەسیکو ریکخراوی چاک کە دواتر لە گەل دژایەتی ئیران بەرەو روو بونەوە هەولیک نەدرا کە پرسی شیمیایی کردنی کوردستانی رۆژهەلات لە دادگای تاوانەکانی عیراق وەک کەیسیک مامەلەی لە گەل بکریت، ئەوەش خراپ نیە بگوتری کە یەکەم بەیاننامەی نارەزایی بەرامبەر بە شیمایی کردنی شاری سەردەشت لە دوای سالی ٢٠٠٣ لەلایەن حیزبە کوردیەکانەوە بلاو دەکریتەوە کە ئەویش هەموویان نا.

کوتا:

فەراموشکردنی ئەم پرسە دوای ٢٧ سال بە جوریک پشت گویخستنی زیاتر لە ٨ هەزار بەرکەوتەی شیماییە تەنیا لە شاری سەردەشت جگە لە شوینەکانی تر کە تا ئیستاش بە ئازارەکانیانەوە دەتلینەوە، لە گەل ئەوەش بی موبالاتی گەورەیە کە ئیمە کارەساتەکانمان فەراموش بکەین کە بەشیک کە لە کارەساتی نیشتمانی ئیمەن. رەنگە ئەم قسەیەش وەراست گەری کە دەلیت خەلکیک کارەساتەکانی فەراموش بکات مەحکومە بە بەرهەمهینانەوەی.

سەرچاوە : ماڵپەڕی کوردستان و کورد / ڕێکەوتی : ٢٧ی ژوئەنی ٢٠١٤

پەیامی شارەداری هیرۆشیما بۆ خەڵکی سەردەشت بەبۆنەی ساڵڕۆژی بۆمبارانی شیمیایی ئەم شارە

کازومی ماتسویی، شارەداری هیرۆشیما لە پەیامێکدا بەبۆنەی بیستو حەوتەمین ساڵڕۆژی بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت، هاوخەمیی خۆی بۆ قوربانیانی ئەم جینایەتە دەربڕیوە.

لەم پەیامەدا هاتوە: ئەمن دەزانم کە ٢٧ ساڵ لەمەوبەر لە ڕۆژی ٧ی پووشپەڕدا بەهۆی بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت، زۆر کەس گیانیان لە دەست داو تەنانەت ئێستاش زۆربەی خەڵکی ئەم شارە بەدەست دەرئەنجامەکانی ئەم ڕووداوە تاڵەوە دەناڵێنو هەمیشە هەروا بووە کە خەڵکی ئاسایی دەبن بە قوربانیی شەڕەکان .

ماتسوویی بە وەبییر هێنانەوەی ڕووداوی هاوشێوە لە هیرۆشیمای ژاپۆن نوسیویەتی کە ئەم کۆمەڵە خەڵکەی شاری ئێوەش کە بەر گازە شیمیاییەکان کەوتنو بەهەمان شێوە بەهۆی نەخۆشیو دەرئەنجامەکانی ئەم گازە کوشندانەوە ئازار دەچێژن، تەنانەت هێندێک لەوان ١٥ تا ٢٥ ساڵ پاش ئەم ڕووداوە نیشانەکانی بەرکەوتنیان لێ وەدەر دەکەوێ. ئەمن دڵنیام کە برینداراانی شیمیایی شاری سەردەشت کە دەکرێ وەک "هیرۆشیمای دووهەم" ناوی بێنین، ژیانیان بە تەواوی ڕووخاوەو تێکەڵ بە فرمێسکو ئازار بووە.

شارەداری هیرۆشیما لە کۆتایی پەیامەکەیدا وێڕای هیوای ئاشتیی هەمیشەیی لە سەرتاسەری جیهانداو شادی ڕاستەقینە بۆ خەڵکی ئازاو ئاشتیخوازی شاری سەردەشت، دوعای بۆ شادی ڕووحی قوربانیانی شەڕ، بە تایبەت بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت کردووە .

سەرچاوە : ماڵپەڕی کوردستان و کورد / ڕێکەوتی : ٢٨ی ژوئەنی ٢٠١٤

شاری سەردەشت ٢٧ ساڵە بەدەست گازی خەردەلەوە دەناڵێنێ

شاری سەردەشت ٢٧ ساڵە بەدەست گازی خەردەلەوە دەناڵێنێئاژانسی کوردپا: سەرەڕای تێپەڕبوونی ٢٧ ساڵ بەسەر کیمیاباران کردنی شاری سەردەشتدا، بەرکەوتوانی ئەو چەکە لەو شارە، بەدەست بێ ئیمکاناتیی پزیشکی و دەواو دەرمانەوە دەناڵێنن.

بە پێی راپۆرتی ئاژانسی هەواڵدەریی کوردپا، ئەمڕۆ شەممە ڕێکەوتی ٧ی پووشپەڕ، ٢٧ ساڵ بەسەر کیمیاباران کردنی شاری سەردەشتدا تێپەڕدەبێت، کە زیاتر لە ١١٠ کەس بەهۆی ئەو بۆردمانە کیمیاییەوە گیانیان لەدەست داوەو نزیکەی ٨ هەزار کەسیس تووشی کەمئەندامی بوون.

شاری سەردەشت، کە یەکەمین شار بوو هێرشی کیمیایی کرایە سەر، تاقە کلینکێکی تایبەت بە بەرکەوتوانی چەکی کیمیایی تێدایە و هەنووکە بە نیوەچڵی کار دەکات و وەگەڕکەوتنی لقی نەخۆشخانەی ساسان هەتا ئیستا لەگەڵ چەندین کێشە بەرەوڕوو بۆتەوە.

نوێنەری سەردەشت لە مەجلیسی ئیسلامی رایگەیاندووە: وەزیری بێهداشت و دەرمان بەڵێنیی جێبەجێ کردنی داوا و پێداویستییەکانی ناوچەکەی داوەو گوتوویەتی، کە لەئیستادا بارودۆخی دەرمانیی خەڵکی سەردەشت کارەساتبارە.

تاقە کلینکی تایبەتی بە بەرکەوتوانی چەکی کیمیایی بە نیوە چڵی کار دەکات

هەواڵدەریی مێهر لە زاری ڕەسووڵ خزرییەوە بڵاوی کردۆتەوە؛ سەرەڕای نالەباریی دۆخی جەستەیی و دەرمانیی بەرکەوتوان و برینداارانی چەکی کیمیایی لە شاری سەردەشت، تێچووی دەواودەرمانی بەهۆی گرانیی لە ڕادەبەدەرەوە بۆ زۆربەی هاووڵاتییان دابین ناکرێت و بەشێک لە بریندااران بۆ چارەسەری ڕوو لە تاران و تەورێز و ورمێ دەکەن.

شاری سنووریی سەردەشت لە باشووری ئازەربایجانی رۆژئاوا، لە ئێستادا زۆرترین ژمارەی بەرکەوتوانی چەکی کیمیایی وڵاتی ئێرانی لەخۆ گرتووەو بەپێی بۆچوونی پسپۆڕانی بیوکیمیایی؛ ئاسەوارەکانی ئەو کیمیابارانە نەسل بۆ نەسل لەسەر بەرکەوتوانی ئەو چەکە کاریگەریی دەبێت و ئاسەوارەکانی دەمێنێتەوە.

ژمارەیەک لە شار و گوندەکانی ئوستانی کوردستان لە شەڕی ۸ ساڵەی ئێران و عێراقدا بە چەکی کیمیایی هێرشی کرایە سەر، کە دەکرێ ئاماژە بە سێ جار کیمیابارانی شاری نۆدشە و ۲۶ی رەشەمەی ساڵی ۶۶، سێ و سێزدەی خاکەلێوەی ساڵی ۶۷ ی هەتاوی و ۳۱ی پووشپەڕی ساڵی ۱۳۶۷ی گوندی گوندەکانی زەردە، سەرمیل و دیرە لە ناوچەی داڵاهۆ، کرندی غەرب و ئوستانی کرماشان بکەین.

نزیک بە تێکڕای هاووڵاتییانی کوردی ئەو ناوچانەی کە لەلایەن حکوومەتی بەعسی سەدام حوسێنەوە هێرشی کیمیایی کرایە سەر، لە نەبوونی ئیمکاناتیی پزیشکی و کەمتەرخەمیی لێپرسراوانی دەوڵەتی و ناوچەیی نارازین.

سەرچاوە : ماڵپەڕی کوردپا / ڕێکەوتی : ۲۸ی ژوئەنی ۲۰۱۴

بەڕێوەچوونی ڕێوڕەسمی بیستو حەوتەمین ساڵڕۆژی بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت

لە بیستو حەوتەمین ساڵرۆژی بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت دا بە بەڕێوەچوونی ڕێوڕەسمێک لەو شارە یادو بیرەوەریی قوربانیانی ئەو کارەساتە بەرز ڕاگیرا.

لەو ڕێوڕەسمەدا کە بە دەسپێشخەریی ئەنجومەنی بەرگری لە مافی بریندارانی شیمیایی شاری سەردەشت و بە هاوکاریی شۆڕای ئەو شارە بەڕێوە چوو، ئەو دوو لایەنە لە پەیامێکی هاوبەشدا داوایان کرد هەموو بەرکەوتووانی شیمیایی شاری سەردەشت ناویان تۆمار بکرێو شاری سەردەشت وەک شاری ئاشتی بناسرێو ئیمکاناتی پزیشکیو کارئاسانیی ژیانی باشتر بۆ بەرکەوتووان دابین بکرێ.

لەو ڕێوڕەسمەدا پەیامی شارەداری هیرۆشیما بۆ خەڵکی سەردەشتو پەیامی سکرتێری ڕێکخراوی نەهێشتنی بەرهەمهێنان چەکی شیمیایی خوێندرایەوەو قسەکردنی نوێنەری شاری سەردەشتو پیرانشار لە مەجلیس، ئەندامێکی شوڕای شارو پێشکێش کردنی چەند برگە موزیکو خوێندەوەی شێعرو کردنەوەی پیشانگایەکی شێوەکاری لەلایەن فریشتە فەهمی چەند بەشێکی دیکەی ئەو ڕێوڕەسمە بوون.

لە درێژەی ئەو ڕێورەسمەدا ڕەحیم واحیدی، وتەبێژی ئەنجومەنی بەرگری لە مافی بریندارانی شیمیایی سەردەشت بە ئاماژە بە ڕەهەندە بەربڵاوەکانی بۆمبارانی شیمیایی ئەو شارە لە پووشپەڕی ساڵی ۶۶ ئەو پرسیارەی درووژاند کە بۆ دەبێ دوای ۲۷ ساڵ خەڵکی ئەو شارە لە کەمترین ئیمکاناتو لە سەرەتاییترین مافەکانیان بێبەش بن. ئەو داوای کرد کە شاری سەردەشت بۆ هەبوونی نوێنەری خۆی لە مەجلیس لە پیرانشار جیا بکرێتەوە، سنووری بازرگانیی کێلێ لە نێوان سەردەشتو هەرێمی کوردستان بکرێتەوەو ئیمکاناتی دەرمانیی زیاتر بۆ بریندارانی ئەو شارە دابین بکرێو کلینیکی پسپۆڕیی بریندارانی شیمیایی کە زیاتر لە 20 ساڵە قەولو بەڵێنەکەی لەلایەن کاربەدەستانەوە دراوە، لەو شارەدا بکرێتەوە.

شایانی باسە دوای کۆتایی هاتنی ڕێورەسمەکە لە مەیدانی سەرچاوەی ئەو شارەدا پۆل پۆل خەڵک بە دەف چوونە سەر مەزاری شەهیدانی شیمیایی بارانی ئەو شارەو ڕێوڕەسمەکە بە خوێندنەوی شێعر و پێشکێشکردنی مۆسیقی کۆتایی پێهات.

سەرچاوە : ماڵپەڕی کوردستان و کورد / ڕێکەوتی : ۲۸ی ژوئەنی ۲۰۱۴

بەڕێوەچوونی ریورەسمێک لە هەولێر بۆ بەرزڕاگرتنی یادی قوربانیانی بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت

لە ریورەسمێکی تایبەتدا کە بە بەشداریی هەیئەتێکی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە شاری هەولێردا بەڕێوەچوو، یادو بیرەوەریی قوربانیانی بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت بەرز ڕاگیرا .

لەو ڕێورەسمەدا کە ڕۆژی شەممە، ٧ی پووشپەڕ بە دەسپێشخەریی ڕێکخراوی کوردستانی بێ ژێنۆسایدو بە هاوکاریی بەڕێوبەریی ڕێکخراوە ناحکومییەکانی هەرێمی کوردستان لە هەولێرو لە ساڵۆنی چوارچرای ئەم شارەدا بەڕێوە چوو، وێڕای بیرهێنانەوەی بیستو حەوت ساڵەی کارەساتی بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت باس لە لایەنە حقوقییەکانی ئەو ڕووداوەو ڕەوشی بەرکەوتووانی لە ژیاندا ماوی ئەو تراژیدییە کرا.

لە دەسپێکی ئەو ڕێورەسمەدا عەلی مەحموود، بەرپرسی ڕێکخراوی کوردستانی بێ ژێنۆساید لەسەر چۆنیەتیی کۆڕیادەدەکە قسەی کردو پاشان دوکتور ئاسۆ حەسەنزادە، باسەکەی پێشکێشی ئامادەبووان کرد.

دوکتور ئاسۆ حەسەنزادە لە سەرەتای باسەکەیدا بە لەبەرچاوگرتنی پێوەرە حقوقیو قانونییەکان خوێندنەوەی بۆ ڕووداوی بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت کردو بە تیشک خستنە سەر دوو قانوونی جیهانیی ژنێڤو قانوونی لاهە باسی ئەوە کرد کە ئەو دوو قانوونە لە کاتی شەردا لایەنە چەکدارەکان ئەرکدار دەکەن بەوەی گیانی کەسانی سڤیلو ناچەکدار بپارێزنو ڕێوشوێنی ئینسانی لە هەمبەر یەکتر بگرنە بەر.

ئەندامی کومیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە پێوەندی لەگەڵ قانوونی ژنێڤدا تیشکی خستە سەر ئەوەی بەپێی ئەو قانوونە گیانی هاووڵاتیانی مەدەنی لەکاتی شەردا پارێزراوەو لایەنەکانی شەڕ وێڕای ڕەچاوکردنی ئەو قانوونە مافی بەکارهێنانی چەکی کۆمەڵکوژی وەک بۆمبی شیمیاییان لە دژی خەڵک نییەو لەو بارەوە ڕێیان لێ گیراوە.

دوکتور حەسەنزادە لە درێژەی باسەکەیدا بە پۆلێنکردنی چەکو چۆلە کۆمەڵکوژەکان بەپێی چوارچێوەو قانوونی جیهانیی ژنێڤ باسی ئەوەی کرد کە نابێ هاووڵاتییانی سڤیل لە کاتی شەردا پزیشکەی شەڕیان بەر بکەوێو لە درێژەی باسەکەیدا گوتی کە چەند ساڵ دوای بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت بوو کە بەکارهێنانی گازە شیمیاییەکان لەلایەن دەوڵەتانو لایەنە چەکدارەکانەوە ڕێیان لێ گیراو قەدەغە کران.

دوکتور ئاسۆ حەسەنزادە لە بەشی کۆتایی قسەکانیدا بە ئاماژە بە سیاسەتی دەوڵەتە ناوەندەییەکانی حاکم بە سەر کوردستان، ئێران، تورکیە، عێراقو سووریە گوتی ئەگەرچی ئەو وڵاتانە ڕێککەوتننامەی بەکارنەهێنانی جەکی کۆمەڵکوژیان ئیمزا کردوە، بەڵام چەندین جار لە شەڕو بەربەرەکانی لەگەڵ کوردەکاندا ئەو قانوونەیان پێشێل کردوەو چەکی کۆمەڵکوژی شیمیایییان بە دژی کوردەکانی وڵاتی خۆیانو وڵاتانی دراوسێیان بەکار هێناوە. کۆڕگێر پاشان ئاماژەی بە چەند نموونەیەک لەو حاڵەتانە لەلایەن تورکیەو سووریە کرد.

لە بەشی دووهەمی ئەو کۆڕیادەدا کە بەبەشداریی چەند شایەتحاڵو بەرکەوتوویەکی لە ژیاندا ماوی پەلاماری شیمیایی شاری سەردەشت بەڕێوەچوو، چەند دیمەنێکی ئەو کارەساتە بۆ بەشداران باس کرا.

حاجی ساڵح عەزیزپور، یەکێک لە بەرکەوتووانی ئەو ڕووداوە بە ڕەخنەگرتن لە ڕەوشی بەرکەتووانی لە ژیانداماوی ئەو جینایەتە سامناکە گوتی لە دنیای ئەمڕۆدا ڕێز لە ئاژەڵەکانیش دەگیردرێ، بەڵام کەمترین ماف بۆ خەڵکی برینداری شاری سەردەشت لەبەرچاو نەگیراوە.

ئەو گوتی ئەگەر لە کاتی خۆیدا ڕووداوی بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت میدیایی دەکرا و بکەرانی ئەو جینایەتە سزا درابان، شاری هەڵەبجە بۆمبارانی شیمیایی نەدەکراو، لە ئێستاشدا ئەوە ئەرکی هەموو لایەکە نەهێڵن تۆزی فەرامۆشی لەسەر ئەو ڕووداوە بنیشێو بەوە ڕێ لە دووپاتبوونەوەی لە داهاتوودا بگرن.

لەبەشێکی دیکەی ئەو کۆڕیادەدا قادر مەولانپوورم کە بە عومەر خاوەری ڕۆژهەلاتی کوردستان ناسراوەو هەموو ئەندامانی بنەماڵەکەی لەو ڕووداوەدا لە دەست داوە، قسەی کردو، بە دوای ئەودا عەلی مەحموود، بەرپرسی ڕێکخراوی کوردستانی بێ ژێنۆساید بەسەرهاتی قادر مەولانپووری بۆ بەشداران گێڕایەوە کە چۆن ئەندامانی بنەماڵەکەی

هەر کام بەڕێی شارێکی ئێران دەکرانو دوایە تەرمی هەموویانی بۆ هاتۆتەوەو گوتی، بێ گومان ئەگەر بەسەرهاتی ژیانی ئەو بکرێتە فیلم ئەوا دنیا تراژیکترین فیلمی سەدە بە چاوی خۆی دەبینێ.

لە بەشی کۆتایی ئەو کۆڕیادەدا دیاریی ڕێکخراوە ناحکومییەکانی هەرێمی کوردستان لەلایەن فازڵ عومەر ڕەشیدەوە پێشکێش بە قادر مەولانپوور کرا.

فازڵ عومەر ڕەشید، سەرۆکی ڕێکخراوە ناحکومییەکانی هەرێمی کوردستان لەو بەشە لە کۆڕیادەکە گوتی شەرمە بۆ کۆماری ئیسلامی کە دوای ٢٧ ساڵ ئێستاش قوربانیانی ئەو جینایەتە سامناکە بە شەهید دانەندراونو ئاوڕ لە بریندارانو بەرکەوتووانی ئەو ڕووداوە نادرێتەوە.

شایانی باسە لە بەشی کۆتایی کۆڕیادەکەدا چەند کۆپلە شێعرێک لە وەسفی ئەو ڕۆژەدا لەلایەن فەرەیدوون حەکیمزادە، هەندەرێن جەعفەر و محەممەد ئەفەندی خوێندرانەوە.

سەرچاوە : ماڵپەڕی کوردستان و کورد / ڕێکەوتی : ٢٨ی ژوئەنی ٢٠١٤

شارێکی لەبیرکراو لە پووشپەڕێکی سووتاودا.

عەزیز شێخانی

کاتژمێر چوار و نیوی پاش نیوەڕۆی ٧. پووشپەڕی ١٣٦٦ هەتاوی بەرامبەر بە ٢٨ ژوئەنی ١٩٨٧ زایینی، شاری سەردەشت (ڕۆژهەڵاتی کوردستان) کەوتە بەر پەلاماری چەکی قەدەغەکراو. لەئاکامی ئەو پەلامارە نامرۆڤانەیەدا سەدان کەس لە خەڵکی بێتاوان و دانیشتوانی شار چرای ژیانیان کووژایەوە و زیاتر لە پێنج هەزار کەسیش بریندار بوون. هێزە ئاسمانییەکانی عێراق سەردەشتیان بە چەکی شیمیایی بۆمباران کرد، بەڵام هۆکاری سەرەکی ئەو بۆمبارانە هەتا ئەمڕۆش نادیارە. هەرچەندە شەڕی شار و ناوچەی سیڤیل لە شەڕی هەشت ساڵەی ئێران و عێراقدا دیاردەیەکی نامۆ نەبوو، بەڵام هێرشی شیمیایی بۆ سەر خەڵکی سیڤیل بە چەکی شیمیایی لە وڵاتی دژبەردا تاقی نەکرابۆوە.ڕۆژێک پاش ڕوودانی ئەو کارەساتە لە نێو خەڵکی شاردا دەنگۆیەیک بڵاوبۆوە، کە بەرەی کوردستانی (باشووری کوردستان) لە شوێنێکی شاری سەردەشت (خواردنگەی پووری) کۆبوونەوەیان کردووە و ڕێژیمی عێراق لەو کۆبوونەوەیە ئاگادار بووە. دەنگۆی ئەوە هەبوو، کە کەسانی ئاگادار و تەنانەت بەشدار لە کۆبوونەوەی بەرەی کوردستانی، وەک سیخوڕ بەرپرسانی عێراقیان لە شوێن و کاتی کۆبوونەوەکە ئاگادار کردۆتەوە. شایانی باسە، کە هیچ کام لە بەرپرسی حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکانی باشووری کوردستان هەتا ئەمڕۆ ئەو باسەیان پشتڕاست یان بە درۆ نەخستۆتەوە. بێجگە لەوە، یادی سەردەشت و کارەساتی ٧ی پووشپەڕ لە ڕاگەیاندنی فەرمی باشووری کوردستاندا زۆر بە کەمی باسی لێدەکرێ .

لە کاتێکدا سەددام حوسێن و باقی کاربەدەستانی ڕێژیمی پێشووی عێراق لە سەر ڕووداوی دوجەیل، هەڵەبجە، ئەنفال، فەیلییەکان، بازرگانەکانی بەغدا دراونە دادگا و بەشێکیان لە دار دراون، بەڵام کەیس و فایلی قوربانییەکانی سەردەشت لە بیرکراوە. کۆماری ئیسلامی ئێران نە تەنیا قوربانییەکانی ئەو کارەساتەی قەرەبوو نەکردۆتەوە، بەڵکو لە بەردەم پێکهێنانی کۆبوونەوەی بەرین و یادکردنەوەی بەرفراونی ئەو یادە تاڵەدا کۆسپ و تەگەرە دەنێتەوە. بەرپرسانی ڕێژیمی تاران خەمی کارەساتی ٧ ی پووشپەڕیان نیە. ئەوان بە ئامانجی سیاسی هەوڵ دەدەن، کە یادی ئەو کارەساتە سنوورەکان نەبڕێ و لە بێدەنگی تەواودا تۆزی زەمانە داییپۆشێ.

بەرپرسی پارتە کوردەکانی باشووری کوردستان لە هەولێر و بەغدا، کە بە گوێرەی گێڕانەوەی ڕووداوەکانی ئەو کات، هۆکارێک بوون بۆ ئەو پەلامارە نامرۆڤانەیە، ئاوڕیان لەو ڕووداوە ژانهێنەرە نەداوەتەوە. لە کاتێکدا ئەوان بە ڕواڵەت بانگەشەی نەتەوەیی و کوردبوون دەکەن، بەڵام لە بەغدا و هەولێر بۆ یادکردنەوە و ڕێزگرتن لە قوربانییەکانی ئەو کارەساتە هیچ کارێکیان نەکردوە. ڕووداوەکانی ٢٠ ساڵەی دوای ڕاپەڕینی باشوور پێشانی دەدەن، کە پارتە کوردییەکان زیاتر ڕێزیان لە دوڵەتە سەردەستەکان و ڕابەرەکانیان گرتوە (بۆ وێنە یادی مەرگی خومەینی لە هەولێر و سلێمانی). جۆری هاوکاری ئەوان لە گەڵ ڕێژیمی تاران و تێکەڵبوونیان لە گەڵ سپای پاسداڕان دژبە لشکری بەعس و دەسەڵاتی سەددام حوسێن لە ساڵانی کۆتایی شەڕی ئێران و عێراق، فاکتەری سەرەکی ئەو کارەساتانە بوون، کە لە سەر دەستی لشکری داگیرکەر جێبەجێ دەکران.

بەرپرسانی ڕێژیمی تاران بە وریایەوە شەڕی ئێران و عێراقیان کێشایە کوردستان. لە ئاکامی ئەو سیاسەتەدا زەبرێکی قەرەبوونەکراوەیان لە کوردستان، ژینگە و خەڵکەکەی دا. لە درێژەی ئەو سیاسەتەدا بزوتنەوەی کوردانی ڕۆژهەڵات کرایە کاڵای بازرگانی نێوان پارتە کوردییەکانی باشوور و ڕێژیمی تاران. لەبیرکردنی کەیسی سەردەشت و دەرهاویشتنی ئەو فایلە لە بازنەی تاوانەکانی سەرانی ڕێژیمی بەعس، بۆ پەردەپۆشکردنی مێژووی ڕەشی پێوەندییەکان دەگەڕێتەوە.

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٨ی جوونی ٢٠١٣

بۆ شارەکەم سەردەشت

سەعید مامەندی

بۆ دوایە دەگەڕێمەوە، سەیری مێژوو دەکەم. رووپەڵەکانی دیرۆک هەڵدەدەمەوە. مێژوو پەڕپەڕە و مێژی وەستیایە. هەرچی ورد دەبمەوە و بەناخی دا ڕۆدەچم، زۆر ئاستەمە بەدڵی خۆم بە ئاوات بگەم.

مێژووش وەک خەبات و پێشمەرگایەتی هەوراز و نشێوی زۆری هەیە. باس لە چاکە و خراپە دەکات، خێر و شەڕی دابەش دەکرێ. وەک حیزب حیزبێن شتێک لە بەرژەوەندی خۆی دا نەبێ؛ پشتگوێی دەخات و ئەمڕۆ و سبەی پێدەکات .

تاوان و کارەساتەکان لە کەو و بێژینگ دەدا؛ هەڵبژاردەی خۆی هەڵدەگرێ و یاغەکانیش وەلا دەنێ. کۆمەڵکوژی و مرۆڤ قڕکردن،ئەنفال و قڕان و گۆڕی بەکۆمەڵ، سووتاندنی گوڵ و خاک و منداڵ، وشک کردنی کانی رووبار، ژەهراوی کردنی سروشت و خۆزا، مرۆڤ رفاندن و چاوبەستن، زمان بڕین و کەلەبچە کردن،هێلانە شێواندنی مەل و پەلەوەر، بەکارهێنانی چەکی قەدەخەکراو لەلایەن کۆمەڵی پێشکەوتووی بەشەری، بەندکردنی مامۆستا و قوتابی و زۆر بابەتی دیکە لەکاتی خۆی دا لەبەر چاو ناگرێو راسپاردەی ڕۆژی مەبادای دەکات. ئەم کارەسات وئازار و دابەشکردنانەی بەبەژن و باڵای کورد براون؛ دەکرێ لەم چوارچێوەیە دا دابنرێن. هەربۆیە زۆر بەکەمی ڕەنگ و دەنگیان هەیە .

ئێمەی کورد لە گشت بوارێکەوە گەمارۆ دراو و داگیرکراوین. لە وڵاتی ئێمە کەم شت پێوانەی راستینەی خۆی بۆ دەکرێ. بوختان و درۆ، پێچەوانە و ئاوەژوو، ناو و ناتۆر، پێ هەڵداگوتن، ناو دەرکردنی بەخۆڕایی، کەڵەکەی سەرمایەی نەزۆک، لەخۆڕا بوون بە مامۆستای دێموکڕاسی، دەوڵەمەند بوون و زەنگینی لە نەکاو،جمگە و رنوو، هەرەس و داپلۆسین، خۆ بەکەم گرتن و بێگانە پەرستی بازاڕ و باوی زۆریان زۆریان هەیە. هەربۆیە کەسانی نەخۆش و قین لەدڵی وێنەی سەددام، ڕەزا شا و حەمەی کوڕ، ئەتای تورکان و ئەسەدی سوری؛ تەرازوی بەختیان بۆ سەردەمێک سەردەکەوێ و مرۆڤە ساکار و دڵپاکەکانیش، شیمیایی و زام، دەربەدەری و نەداری بەش و نسیبیان دەبێ.

هەڵسەنگاندن و پێوانەکان ئاڵۆز پێچەوانەن. لێرە پێشمەرگە و گەریلای کورد بە تێکدەر، دژی شۆڕش و تیرۆریست ناودێر دەکرێ و هێزی داگیرکەریش پارێزەری ئاسایش و چاک و ئەسحابە پشکی دەبێ. مرۆڤی کورد هیچ دەورێکی لەشەڕ هەڵایساندن، سنووربەزاندن و دابەش کردن دا نییە. وڵاتەکەی لە مەڕ خۆی دابەش و داگیرکراوە و خۆی بە پێناسەی تورکی، ئێرانی، سوریایی و عێراقیەوە هەڵدەکێشێ؛ کەچی لەبەشە خێر و بەرەکەتی ئەو وڵاتانەش دا هیچی پێ نابڕێ. لە کەڵەمستێن و شەڕ و شوڕ دا سوارچاکی گۆی زەوییە. بۆ ئیسلام و کومونیزم، بۆ دێموکڕاسی و پاراستنی سنوورەکان، بۆ ئاو لە ئاشی دوژمن کردن، بۆ یەک نەگرتن و هێنانی هێزی داگیرکەر بۆ کوردستان کەس تای ناکا. سەرەڕای ئەوانەش نەتەوی بەتاوانی جیاوازی خوازی گەل و وڵاتی دەسوتێنێ.

برین و ئازار و ئاوازەکان هێندە زۆرن بە چۆرت و تەسبیحی سەت و یەک دەنکیش دەحیساب نایەن. ریز کردنی ناوی کارەسات و رووداوەکان، قوربانیانی خەبات و خوێنی رزگاریخوازی نیشتمانی، بڕیار و پەیمانە دەرچووەکان سەبارەت بە کۆت و زنجیر کردنی کورد و کوردستان ژمارەیان لە رادە بەدەرە. ئێمەی کورد گەل وا بێدەسەڵات و بەستەزمان کراوین، ئێستاشی لەگەڵ بێ خاوەنی مێژوو یان پەیمانێکی رێک و پێکی هاوبەشی نووسراوی کوردانە نین. لێکدابڕانی کورد و بەستنەوەی بە چوار وڵاتی رەگەزپەرستی تورکیە، ئێران، عێراق و سوریە کوردی تووشی فرە نەهامەتی و قوڕبەسەری کردووە. هەزار داخ و مەخابن کاریگەری ئەم زۆرداریە گەیشتۆتە شوێنێک پڕ جار تاکی کورد گۆرانی و موسیقای داگیرکەرانی لە هی خۆماڵی پێ خۆشترە. دەیان جۆر شایی و گۆڤەندی رەسەنی کوردی بە سەما و رەقسی نەیار دەگۆڕێتەوە.

خەبات و خۆڕاگری، سەرکەوتن و پاشەکشە، شاخ و پێشمەرگە، برسییەتی و نەداری، رەوکردن و راونان، ماڵوێرانی و دەربەدەری، کڵاو چونەسەر و فریو خواردن، شەڕی

نێوخۆ و براکوژی وەک پیشەی کوردانی لێ هاتووە. لێ جارێک لە جاران گرێبەستێکی نەتەوەیی کوردانە لە دژی داگیرکەرانی کوردستان مۆر نەکراوە. هەر حیزب و ڕێکخراوێک لە گۆڕی بەرنامە و سۆزی خۆی خەبات و خو و خدەی دیاری دەکا. هەر کەسیش دەزانێ برینەکان لە یەک جەستەن و دەنگ و دیمەنەکان شەنگاڵن. کوردستان و کورد، چارەنووس و چوارچێوەی مافەکانی لێک جیا ناکرێنەوە. شەڕی چاڵدران و ئاکامەکانی خەنجەرێکی ژاراوی بوون لە هەیکەلی کورد دران. ئەو برینە قوڵە هەتا ئێستاش سارێژ نەبووە. تیراوەیە و هەر هەڵدەداتەوە. پەیمانی لۆزان و ئەلجەزاییریش دەستە برای دڕندەی ئەو بێ بەختییەن.

شێخی شەمزینان، شێخی دێرسیم، شێخی بەردە قارەمان، قازی و سمکۆی ڕۆژهەڵاتی کوردان، میری بابان، ڕەواندز و ئەردەڵان پێشەنگ و ڕێبواری یەک ڕێگا بوون. خانی و حاجی، هێمن و جگەرخوێن، مەلا و فەقێ، بابا تاهیر و هەژار، نالی و بێکەس، مەولەوی و شامی هۆزانڤانی یەک نەتەوە بوون و بۆ کوردستان دەیانناڵاند. کاوەیس ئاغا، تاهیر تۆفیق، موحەممەد شێخۆ، ئەسغەری کوردستانی و شاکیرۆ هاوخەم بوون و لۆ کورد و کوردستان ستران وگۆرانییان دەچڕی. شەرەفخان، زەکی بەگ، مەستورەی ئەردەلان و گیو موکریانی دیرۆک و مێژووی کوردیان نووسیوە و بە شتەق داگیرکەری کوردستانیان هەڵنەگوتوە. پیرە مێردی پیری دەستی کوردان لە سوێی کوردستان بوو بە مریدی نەورۆز و مامەیارە. زەکیە ئاڵکانیش هەر بۆ ئاخ و نیشتمان ئاگری نەورۆزی لە خۆی بەردا.

سووتەمەنی کلی ئاگری خەبات لە نێو کۆمەڵی کوردەواری وەخر دەکرێ و گڕی ئاگرەکەش هەر چڕ و چاوی خۆمان دەسوتێنێ. ژێلەمۆ ئێمەین و ژان ئێمە دەیچێژین. کورد زگی دەسوتێ کوردستان کاول دەبێ؛ بارەقەڵا و ئافەرینیش لە نێوچاوانی ئێمە نانووسرێ!!! ئێمە گیانێکی یەک جەستەی کون کون و زامدارین. سەدان ساڵە شوانکارە و سەپانی داگیکەرانین. بە فیتو و بالۆرەی ئەوان دژی یەکتر شەڕ دەکەین. بە دەهۆڵ و زوڕنای ئەوان هەڵدەپەڕین و یەکگرتوو نابین. نازانم هۆرە و سیاچەمانەی هەورامان، لاوک و حەیرانی دەشتی هەولێر،

گەلۆ و سوارۆی سابڵاخ، لۆری لۆری ئامەد و لایە لایەی قامیشلی، سۆز و لاواندنەوەی دایە بەهێ و دایە سەڵتەنە یان دایکانی جەرگ سووتاوی دیکەی نیشتمان؛ بۆ کام بەشەی کوردستان، بۆ کام برین،بۆ کام کارەسات و نسکۆ بێژم و هەڵرێژم. گەرچی هەموو برینێک ئێش و سەردەمی تایبەت بەخۆی هەیە؛ بەڵام داخ و خەمی قەڵای دم دم، قانگ دان و خۆ بەچۆم دادانی دێرسیم، سێدارەی چوار چرا، سووتانی سینەمای ئامود، نەورۆزی بەخوێن شەلاڵی سنە و قامیشلی، ئەنفال و هەڵەبجە، ڕەوی بە کۆمەڵ و شیمیابارانی شارەکەم سەردەشت بە ڕزگاری گشت کوردستان و سەربەخۆیی کورد نەبێ تۆڵەیان ناکرێتەوە.

وەک چۆن ئاوارە و ئارام، عەگید و هاڕون، مەزڵوم دوغان، مەلا عەلی، شیرین و لەیلا قاسم، فەرزاد و شەهیدانی تری ڕێی ڕزگاری کورد و کوردستان جێی ڕێز و وێردی سەر زارانن؛ هەرواش برینەکان لە ڕۆژی خۆیان دا دەکولێنەوە و داوای تۆڵە و بەردەوامی بەرخۆدان دەکەن.

سەردەشت لە سۆنگەی شەڕی نێوان دوو داگیرکەر دا سووتا و شیمیاباران کرا. ئەمڕۆ داگیرکەری تورکیش بۆتە سەربار. سێ داگیرکەر پێکەوە و بەجیاش ڕق بە شار و دەڤەری سەردەشت دەڕێژن. بۆ؟؟؟ پرسێکە و بێ وڵامە. یان وڵام دانەوەی ئاستەم و دژوارە. ئەوەندە دەزانم ئەم مەڵبەندە لانکەی شۆڕشی مەزنی کوردستانە. گوێ بۆ هەموو دەنگێکی خۆش رادەگرێ، ئامێز و باوەشی بۆ هێز و ڕێکخراوە کوردیەکان ئاواڵایە و زۆر جاریش خانەخوێی هێزە دژبەرەکانی سەرا سەری ئێران و عێراقیش بووە. کەمن ئەو هێزانەی لە ڕۆژی تەنگانە و ئەنگوستە چاو دا دەست و داوێنی چیا و کێوە سەربەرزەکانی دەڤەری سەردەشت نەبووبن. هەر لایە لایەی تۆژەڵ و خڕی ناوزەنگ؛ پێشمەرگەی دوێنێی کردە سەرکۆماری ئەمڕۆ. پێگەی خەبات و کوردایەتی سەردەشت و دەڤەری کردۆتە گوڵێک هەموو دڕک و داڵێک لێی دەهاڵێ و بۆنی پیسی گازی خەردەل دەیشەمزێنێ و شەهیدەکانی بە ئاوی ژیان دەشۆرێن ودەبنە خدری زیندووی سەردەم.

سەرچاوە : ماڵپەری گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٣ی جۆنی ٢٠١٠

لە یادی ساڵرۆژی شیمیایی بارانی سەردەشت.

برایم زێوەیی

میژووی کورد هەوراز و نشێو و شکان و هەستانەوە و کارەساتی زۆر جەرگبڕی بە خۆیەوە دیتوە. ئەم گەلە لە هەر دەرفەتێک بۆ گەیشتن بە ئامانجە لەمێژینەکانی خۆی بە گوێرەی هەلومەرجی مەکانی و زەمانی هاتۆتە مەیدان و تێکۆشاوە لە مافە سرووشتی و نەتەوەیی یەکانی خۆی بەهرەمەند بێ .

هەر چەند کورد قەت تەماعی لە خاکی کەس نەکردوە و نەیویستوە کە مافی هیچ تاک و نەتەویەک پێشێل بکا بەڵام فەرمانڕەوایانی زاڵ بە سەر کوردستان، لەبری ئەوەی ڕێگایەکی مەنتق و لۆژیک بگرنەبەر ڕیگای زەبروزەنگ وسەرکوت وکوشتار و توانەوەی ئەم گەلەیان کردۆتە بەرنامەی کاری خۆیان.

لە جەریانی شەڕی کونەپەرستانە و کاولکارانەی نێوان ئێران و عێراق دا، بەشێک لەو خاکە لە هەر دوو بەشەکەی (ڕۆژهەڵات وباشوور) بە ئەنقەست کرا بە مەیدانی تەراتێنی هێزە سەرکووتکارەکانی ئەو دوو ڕێژیمە و لە هەرکام لەو پارچانە کوردەکان زۆرترین زەرەر و تەلەفاتیان بەرکەوتوە کە دەتوانین ئاماژە بە بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت لە ٧ی پووشپەڕی ١٣٦٦لە لایەن فرۆکە شەڕکەرەکانی ڕێژیمی عێراقەوە بکەین کە لە کۆمەڵکووژییە دا، سەدان کەس لە خەڵکی ئەم شارە بێ دیفاعە شەهید وهەزاران بریندارى لێ کەوتەوە .

هەر چەند سەردەشت یەکەم قوربانی دەستی چەکی شیمیایی دوژمنانی سوێندخواردووی کوردە، بەڵام دەڵێی قەدەری کوردە کە بە درێژایی مێژووی پڕاوپڕ لە خەبات و خوێن و کۆڵنەدان و فیداکاری و وەرێخستنی جووڵانەوەی ڕزگاریخوازانە، هاواری حەقخوازانەکەی پەنگ بخواتەوە وبە گوێی بیروڕای گشتیی و بە تایبەت ئازادیخوازان و کۆڕوکۆمەڵی داکۆکیکار لە مافەکانی مرۆڤ ومرۆڤایەتی نەگا .

ئەگەرچی ئێران و عێراق بە درێژایی چەند دەیە دوژمنی قەستەسەری یەکتر بوون و لە شەرێکی مان و نەمان دا، دەست و پەنجەیان لێک دەدا، بەڵام خودی ئێران بە هۆی کۆمەڵێک تێبینی لە سەر ئەم شارە کوردە، لە ئاست قووڵایی کارە ساتەکەوە دژکردەوەیەکی وای لە خۆ نیشان نەدا و هەر لەو پێوەندی یەدا نەتەنیا نەیویست ڕەهەندەکانی لە ئاستێکی ناوچەیی و جیهانی دا،بڵاو بکرێتەوە بگرە لە بەرامبەر بەرکەوتووەکانی بۆمبی شیمیایی ئەم شارە وەک پێویست ئەرکی خۆی بە جێ نەگەیاند .

لە وانەیە بۆ زۆر کەس ولایەن ئەو پرسیارە بێتە گۆڕێ کە بۆ عێراق یەکەم ئامانجی بۆمبی شیمیایی خۆی ئاراستەی شاری سەردەشت کرد،لە وڵام دا دەبێ بلێم کە هێندێک فاکتەر وەک مێژوویی و جۆغرافیایی لەو کردەوەیە کۆمەڵکووژی یە دا کاریگەربوون .

سەردەشت و دەوروو‌بەرەکەی بە گوێرەی هەڵکەوتەی جۆغرافیایی و مێژوویی یەوە لە زۆربەی جووڵانەوە و ڕاپەرینەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و تا ڕادەیەکیش باشووری کوردستان دا، ڕۆلی پۆزوتیڤ و باشی گێراوە و هەمیشە مەکوی بەرخۆدان و خۆراگری و سازماندان و ڕێکخستنی شانەی بەربەرەکانی بە دژی دوژمنانی کورد بووە کە دەکرێ ئاماژە بە شۆڕشی شێخ عوبەیدیڵا نەهری(پەنا دانی هەمزاغای مەنگوڕ)، دامەزرانی کۆماری کوردستان، ڕاپەرینی مەلا خەلیلی گۆڕەمەڕ، جووڵانەوەی چەکداری ساڵەکانی 67 - 1346و هەر وەها جووڵانەوە و شۆڕشەکانی باشووری کوردستان بکەین .

هەر لەو ڕابیتەیە دا، ناکری ڕۆل ونەخشی ئەم شارە لە پاش هاتنە سەر کاری کۆماری ئیسلامی دا نادیدە بگرین کە تا چەند لە بواری دیفاعی و بەربەرەکانی و پاراستنی هێندێک ناوچەی ئازادکراوی کوردستان دا پێش قەدەم بووە وزەربەی گورچووبری لە پەلامارەدەران وەشاندوە و لە لایەکی دیکەش بەشێک لەو خەلکە لە ڕێژیمەکانی پێشوو و ئێستا دا بە جۆرێک کە بۆیان لوابێ لە شۆڕش و جووڵانەوەکانی باشووری کوردستان دا لە بواری تەداررووکاتی و پێرسۆنێلی یەوە بەشداری یان کردوە.

ئەم کۆمەلە فاکتەرانە بوون کە ڕێژیمی درەندەی عێراقی وادار کرد کە بە چەکی شیمیایی هێرش بکاتە سەری وشارەکە شەڵالی خوێن وفرمێسک بکا .

دەبا لە یادی سالرۆژی یەکەم شاری قوربانی دەستی چەکی شیمیایی دا،ئەم یادە تالە بکەینە ئیرادەو هاندەرێک تا پێکەوە لە شادی وشایی وفرمێسک وشینی یەکتر دا، خەمخۆر و هاودەردی یەکتر بین و بە وەلانان و بە هێند نەگرتنی حەز وئاوات وبەرژەوەندییە تاکی وگرووپی وحیزبی یەکان تۆوی هیوا وبروا بەخۆبوون و ڕەچاوکردنی بەرژەوەندییە گشتی ونەتەوەییەکان بکەینە ڕێبازی نەگۆری خۆمان و بە یەک وتاری و یەک هەڵوێستی، ئەرکی پیرۆزی نەتەوەیی مان لە ئاست خاک ونیشتمان دا بە جێ بگەیەنین و لەوە زیاتر خەلکەکەمان لە چاوەڕوانی دا، ڕانەگرین .

سەرچاوە : ماڵپەری گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٦ی جۆنی ٢٠١٢

بەرپرسی ئەنجومەنی بەرگری لە بەرکەتووانی شیمیایی بارانی سەردەشت.لە بارەی یادکردنەوەی کارەساتەکە دەدوێ

وتووێژ: عەلی بداغی

سیروان حەداد: زیاتر لە ۴ ساڵە ئیزنی یادکردنەوەی ساڵیادی شیمیایی باران کرانی سەردەشت بە ئەنجوومەنی بەرگری لە بەرکەتووانی شیمیایی بارانی ئەو شارە نەدراوە

ڕۆژی ۷ی پووشپەڕی ساڵی ۱۳۶۶ شاری سەردەشت لەلایەن ڕێژیمی بەعسی عێراقەوە کەوتە بەر چەکی شیمیایی و لە ئاکامی ئەو هێرشە کۆمەڵکوژییەدا بە سەدان کەس کوژران و زیاتر لە ۸ هەزار کەسیش بریندار بوون.

۲۵ساڵ لەو کارەساتە تێپەڕیوە، بەڵام برینی شاری سەردەشت هێشتا قەتماغەی نەبەستوە، بەرکەوتووان و قوربانیانی لە ژیاندا ماوی ئەو ڕووداوە دڵتەزێنە، ئێستاش بە دەست ئازار و برینەکانی ئەو ڕووداوە دەناڵێنن و دەوڵەت و دەزگا حکومەییەکان کەمترین ئاوڕیان لەو خەڵکە داوەتەوە و داوا و پێداویستیی سەرەکی و ژیانەکیی ئەو خەڵکە هەروا بێ وەڵام ماوەتەوە .

سیروان حەداد، بەرپرسی ئەنجوومەنی بەرگری لە بەرکەتووانی شیمیایی بارانی سەردەشت لە وتووێژ لەگەڵ لاپەرە ۷ ، بەرنامەیەکی تەلەڤزیۆنی کورکاناڵدا تیشکی خستۆتە سەر بەشێک لە مەینەتی و کێشە و پێداویستییەکانی ئەو کۆمەڵە خەڵکەی کە برینی شیمیایی باران کردنی شارەکەیان لە سەر جەستەیان هەروا زیندوویە و دەڵێ کە لەو وتوێژەیدا ڕادەگەیەنێ کە ناوەندە ئەمنیەتی و ئیدارییەکانی شاری سەردەشت ماوەی ۴ ساڵە ئیزنی ئەوە بەو ئەنجوومەنە نادەن تا بەشێوەی سەربەخۆ ساڵیادی ئەو ڕووداوە مێژوویە بکاتەوە و ئەو بۆنە و موناسیبەتانەی ئەو ساڵانەی دوایی لە لایەن ئیداراتی پێوەندیداری دەوڵەتی لە چوارجێوەی تایبەت و سنووردارردا بەڕێوە دەچێ.

لەبارەی چۆنیەتیی یادکردنەوەی ئەو ڕووداوە دڵتەزێنە لە ساڵانی پێشوو دا، سیروان حەداد دەڵێ هەر لە ساڵی ٦٧ وە کۆمەڵێک لە بنەماڵەی شەهیدان و چالاکانانی هونەری بە گرتنی شەوی شیعر و هەڵبەست و کۆڕ و کۆبوونەوە یادی ۷ی پووشپەڕیان بەرز ڕاگرتووە، تا ئەو کاتەی لە ساڵی ۸۱ ئەنجومەنی بەرگری لە مافی برینداارانی شیمیایی سەردەشت پێک هات. دوای دامەزرانی ئەو ئەنجوومەنە هەر ساڵ بە شێوەیەکی جوان و شیاو ساڵیادەکان بە بەشداریی کۆمەڵانی خەڵک و چالاکانانی هونەری بەڕێوە دەچوو، بەڵام ئەوە نزیک چوار ساڵە کە بەداخەوە لە لایەن بەرپرسانی سەردەشت مۆڵەتی یادکردنەوە بە ئەنجومەن نادرێ و یادەکان زۆرتر حکومی بەڕێوە دەچن تا ناحوکمی. ئەم ساڵیش ئەنجومەن تەنیا بە کردنەوەی پێشانگایەک لە مەیدانی سەرچاوە و دانانی تاجەگوڵینە لە سەر گلکۆی شەهیدان یادەکە بەڕێوە دەبا و کۆمەڵێک کەس و کەسایەتیش لە شارەکانی حەڵەبجە، گەرمیان و قەڵادزێ بانگهێشت کراون، بەڵام بە گشتی ئیبتکاری بەڕێوەبردنی یادەکە لە دەستی کاربەدەستانی شار دایە .

سیروان حەدداد لە بارەی ژمارەی قوربانیان بە بەرکەوتووانی ئەو ڕووداوە دەڵێ کە ئەو کەسانەی وەک قوربانی شیمیایی دەناسرێن دوو بەشن، بەشێکیان ئەوانەن کە لە لایەن بنیاتی شەهیدان و جانبازان و لەلایە دەوڵەتەوە بە ڕەسمی ناویان تومار کراوە کە ژمارەیان ۱۳۸۰ کەسە و لەو ۱۳۸۰ کەسەش کەمتر لە ۴۰۰ کەسیان یارمەتی مادی و پزیشکی وەردەگرن. بەڵام بە بڕوای ئێمە وەک ئەنجومەن زیاتر لە ۸۰۰۰ کەس لە خەڵکی سەردەشت برینداری شیمیایین و دەبی پێداویستیی پزشکی و دەرمانیان بۆ بکرێ و لەوانەشدا زیاتر لە چەند سەد کەس کە برینەکانیان زیاترە، دەبێ بەشێوەی هەمیشەیی لە ژێر چاوەدێری دابن.

بەرپرسی ئەنجوومەنی بەرگری لە بەرکەتووانی شیمیایی بارانی سەردەش لەبارەیکێشە و گرفت و پێداویستیی بەرکەوتووان و برینداران و بنەماڵەی قوربانیانی ئەو ڕووداوە لە ئێستادا تیشکی خستە سەر ئەوەی کە کێشەی خەڵکی بەرکەوتووی بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت زۆرتر لە بواری پزیشکی و دەرمانییەوەیە. سەردەشت ناوەند و نەخۆشخانەیەکی تایبەتی بۆ بریندارانی شیمیایی نییە و پزشکی شارەزا و پسپۆڕ نیە کە بتوانی دەردی برینداارەکانی شیمیایی دەرمان بکەی، بۆیە دەبێ بۆ دەرمان کردن و چارەسەریی نەخۆشەکان بەرەو ورمێ یا تاران ڕاگوێزرێن و ئەوەش زۆر سەخت و تاقەت پڕوکێنە. ناوبراو هەروەها دەڵێ کە سەردەشت لە بواری ئاوەدانی و پێراگەیشتنەوە کێشەی زۆری هەیە و بە شێوەی پێویست بەرپرسان نەیانتوانیوە ژینگەیەکی خاوێن بۆ بەرکەوتوانی چەکی شیمیایی دابین بکەن و زۆر گرفتی دیکە کە

رەنگبێ لێرەدا مەجالی باسکردنیان نەبێ.

سیروان حەداد لە بارەی یادی ٧ ی پووشپەڕ و گرینگیدان بە یادکردنەوەی بەردەوامی ئەو رووداوە مێژوویی و دڵتەزێنەی بە سەر کورد و شاری سەردەشت هاتوە، دەڵێ کە کارەساتی ٧ی پووشپەڕی سەردەشت تەنیا بۆمبارانێکی دەورانی شەڕی هەشت ساڵە نەبووە کە ئێمە لە بازنەی کاتیدا بچووکی بکەینەوە و تایبەت بە ناوچەی سەردەشت و خەڵکی سەردەشت بێ، بەڵکوو ئەم دەستدرێژیێە نامرۆیانە لە درێژەی تاوانی ژینۆسایدی گەلەکەمان دایە کە تەنیا بۆ قڕکردنی گەلی کورد و سڕینەوەیان ئەنجام دراوە.

کەوایە ئەم تراژێدیایە پرسێک دروست دەکا بۆ هەموو گەلی کورد کە دەبێ هەموان بەیەکەوە هەوڵی بۆ بدەن .

ئەنجوومەنی بەرگری لە بەرکەتووانی شیمیایی بارانی سەردەشت دەڵێ هەوڵەکان لەو پێناوەدا دەبێ بە ئاراستەی بە جیهانی کردنی ئەو پرسەدا بێ و بۆ بە جیهانی کردنی کارەساتی ژینۆسایدی سەردەشت هەر کوردێک دەبێ بە پێ تواناى خۆی کاری بۆ بکا و هەوڵی پێویستی بۆ بدا، هەڵبەت ئێمە وەک ئەنجومەنی شێمیایی سەردەشت چەند ساڵێکە بەردەوام بۆ بە جیهانی کردنی هەوڵ دەدەین و بۆ گەیشتنی هەوڵمان داوە و لە رێگەی سازمان و ئەنجومەنە نێونەتەوەیەکان وەک opcw و ipb و CWCCلە کۆڕ و کۆبوونەوە نێونەتەوەیەکاندا کاری پێویستی بۆ دەکەین. بەڵام وەک رەخنەیەک لە هەموو کوردەکانی دانیشتویی ئورووپا، جیا لە بنەماڵەی عەلی رەحیمی تا ئێستا هیچ لایەنێک و تاکێک کۆمەک و یارمەتی ئێمەی بۆ ئەو مەبەستە نەداوە.

سەرچاوە : ماڵپەڕی کوردستان و کورد / رێکەوتی : ٢٧ی جۆنی ٢٠١٢

لە بنکەی دەفتەری سیاسیی حیزبی دێموکراتی کوردستان یادەی ٢٥ ساڵەی کارەساتی شیمیایی بارانی شاری سەردەشت زیندوو راگیرا

پێشنیوەرۆی ئەمرۆ چوارشەممە، رێکەوتی ٧ی پووشپەر به پێک هێنانی سمینارێک، حیزبی دێموکراتی کوردستان یادی ٢٥ ساڵەی شیمییایی بارانی سەردەشتی کردەوە.

لە سەرەتای ئەم سمینارەدا کە بە بەشداریی ژمارەیەکی بەرچاو لە تێکۆشەرانی دێموکرات لە بنکەی دەفتەری سیاسیی حیزب بەرێوەچوو، دوای ساتێک بێ دەنگی بۆ رێزگرتن لە یادو بیرەوەری شەهیدانی کوردستان، بەرێز قادر وریا، ئەندامی دەفتەری سیاسیی حیزب قسەی بۆ بەشداران کرد. بەرێزیان لە سەرەتای قسەکانی دا وێڕای وەبیر هێنانەوەی چۆنیەتی رووداني ئەم کارەساتە لە لایەن رێژیمی بەعسی عێراقییەوە، ئاماژەی بە شەڕی نێوان هەردوو دەسەڵاتی بەعس و کۆماری ئیسلامی کرد کە هەردوو لا ئاوریان بە سەر خەڵکی کوردستان دا دەباراند .

ناوبراو لەم پێوەندییەدا وتی: هەرچەند خەڵکی کوردستان بەشێک نەبوون لە شەڕی نێوان ئەو دوو دەوڵەتە و خاوەنی بزووتنەوەی مافخوازانەی خۆیان بوون، بەڵام هەردوو لا کوردیان قەلاچوو دەکرد و، لەم پێوەندییەدا ئاماژەی بە کارەساتی شیمیایی بارانی سەردەشت و هەڵەبجە لە لە هەردوو بەشی کوردستان دا کرد.

لە بەشی کۆتایی قسەکانی دا، قادر وریا، بە نوێنەرایەتی لە دەفتەری سیاسیی حیزبەوە وێڕای بەرزراگرتنی یادی قوربانیانی ئەم کارەساتە و دووپات کردنەوەی هاودەردی لە گەڵ بنەماڵەکانیان وتی: ئێمە وەزیفەمانە کە ئەو یادە زیندوو رابگرین و لە کۆڕو کۆمەڵە نێونەتەوەییەکان دا بە کراوەیی بهێڵینەوە.

لە بەشێکی دیکەی سمیناری زیندوو راگرتنی یادی ٢٥ساڵەی شیمیایی بارانی سەردەشت دا، دوکتور ئاسۆ حەسەنزادە، مافناس و ئەندامی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی

دێموکراتی کوردستان باسێکی لە ژێرناوی "ڕێوشوێنە نێونەتەوەییەکان لە دژی بەکارهێنانی چەکە کۆمەڵکوژییەکان"، پێشکەش بە بەشداران کرد.

دوکتور حەسەنزادە لە قسەکانی دا باسی لەو مەنشوورو یاسا نێودەوڵەتیانە کرد کە پێوەندییان بە قەدەغە کردنی بەکارهێنانی چەکە کۆمەڵکووژییەکانەوە هەیەو پاشان پەرژایە سەر ئەو پرۆتۆکۆل و پەیماننامانەی لەم پێوەندییەداو لە قۆناغە جیاجیاکاندا لە ئاستی نێونەتەوەییدا تەسویب کراون .

ناوبراو لە بەشی کۆتایی قسەکانی دا باسی لە چۆنیەتی بە نێونەتەوەیی کردنی کارەساتی شیمیایی بارانی سەدەشت کرد و لەم پێوەندییەدا پێی وابوو کە دەکرێ هەوڵ بدرێ ئەم کەیسە کاری لە سەر بکرێ و لە ئاستی نێونەتەوەیی دا لە رووی یاساییەو مەترەح بکرێ.

کۆڕگێڕێکی دیکەی ئەم سمینارە بەڕێز عەلی مەحموود، بەرپرسی ڕێکخراوی کوردۆساید، بە ڕەخنە گرتن لە لایەنە سیاسییەکان کە کەمیان هەوڵ داوە ئەم کارەساتە بناسێندرێ،

باسی لە مەترەح کردنی پەروەندەی ئەم کارەساتە لە دادگایەکی وڵاتی هۆلەند دا کرد.

بەڕێزیان لە پێوەندی لە گەڵ ئەم دادگایەدا کە کاتی خۆی لە وڵاتی هۆلەند بەڕێوەچووەو چەندین شاهید و قوربانیی ئەم کارەساتەش تێدا بەشداربوون، وتی: ئەم دادگایە توانی کاریگەریی باشی لە ناساندنی ئەم کارەساتەدا هەبێ.

عەلی مەحموود لە بەشێکی قسەکانی دا باسی لە پیلانگێڕییەکانی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی لە دادگای ناوبراودا کردو وتی: کۆماری ئیسلامی زۆری هەوڵ دا کاری دادگای هۆلەند بە لاڕێدا بەرێ. بۆ نموونە باسی لەو شاهیدانە کرد کە بە سفارشی کۆماری ئیسلامی دزەیان دەکردە نێو دادگاکەوەو بە جۆرێک دەیانهەویست تاوانە کە بخەنە پاڵ هێزە کوردییەکان.

هەر لەم سمینارەدا بەرپرسی ڕێکخراوی کوردۆساید چیرۆکی یەکێک لە قوربانیانی کارەساتەکەی گێڕایەوە کە شوێنەواری تایبەتی لە سەر ئامادەبووان دانا.

دوایین کۆڕگێڕی ئەم سمینارە، بەڕێز ڕێبوار مەعرف زادە، ئەندامی دەستەی نووسەرانی ڕۆژنامەی "کوردستان" بوو، کە لە روانگەی کۆمەڵناسانەوە باسی لە کارەساتی شیمیایی بارانی سەدەشت کرد. بەڕێزیان لە باسەکەیدا باسی لە بارودۆخی ٢٥ ساڵ لەمەوبەری کۆمەڵگای کوردستان کرد کە وەها کارەساتێکی بەسەر هاتبوو.

باسی لە بارودۆخی زیان لێکەوتوانی ئەو کارەساتەی کرد کە لە لایەن ڕێژیمی کۆماری ئیسلامییەوە بە تەواوەتی پشتگوێ خراون.

مەعرف زادە لە کۆتایی باسەکەی دا چەند پێشنیارو راسپاردەی باس کردن بۆ ئەوەی زیاتر بکرێ گرینگی بە ژیانی زیان لێکەوتوانی ئەو کارەساتە بدرێ و هەروەها لەو کەیسەبە مەبەستی هەرچی زیاتر ریسواکردنی ڕێژیمە داپڵۆسێنەرەکان کەڵک وربگیردرێ.

لە بەشی کۆتایی ئەم سمینارەدا کورتە فیلمێکی دێکۆمێنتی نیشان دراو دواتر بەشداربووان سمینارەکە بۆ سەدانی پێشانگای وێنەی بەشێک لە قوربانیانی کارەساتەکە سەردانی یەکێک لە ساڵۆنەکانی حیزبیان کرد.

سەرچاوە : ماڵپەڕی کوردستان و کورد / ڕێکەوتی : ٢٧ی جۆنی ٢٠١٢

شاری سەردەشتیش قوربانییەکی دیکەی شەڕی هاوبەشی کورد لە گەڵ ئێران

عەلی مەحموود محەممەد

(ئەم بابەتە پێشکەشە بە مام عەلی ڕەحیمی کە بە داخەوە ئەمساڵ بە هۆی نەخۆشییەوە نەیتوانی وەک ٧ ساڵی ڕابردوو دێوانەی یادکردنەوەی ئەو تاوانە بێت) دوای ٢٢ ڕۆژ لە کیمیابارانکردنی گوندی شێخ وەسانان, هێشتا بریندارەکانی ئەو دەڤەرە بە دەم ئازار و خۆشاردنەوەوە دەیان ناڵاند ,

شارێکی دیکەی کوردستان کەوتە بەر شاڵاوی کیمیابارانکردن لە لایەن فرۆکە جەنگییەکانی ئێراقەوە , سەردەشت مژدەی هاتنی هەڵەبجەی بە گوێی هەمو لایەک دا ,دەروازەی شار کیمیابارانکردنی لە لایەن بەعسەوە خستە سەر پشت.

بریندارەکان ئەو شارە دەڵێن و دەگێڕنەوە دوای کیمیابارانکردنی شارەکەیان دە دە دەستیان دەگرت و پێکەوە ڕێیان دەکرد, چاوەکانیان بینایی لێ سەندرابووەوە, شار لە ناو گازباراندا بە بێ کەسی بە دیار تەرم و بریندار و کەلاوەکانییەوە دەیناڵاند ,بوو بووە شاری مردو خۆرەکان.

لە ناو شار مرۆڤ و مانگاو مەڕو بزن و هەموو جۆرە ئاژەڵ و پەلەوەرێک پێکەوە بە مردوویی و مردارەوە بوویی کەوتبوون, بۆنی بۆگەنی شارە هاوینە هەوارەکەی سەردەشتی داگرتبوو, وێرانەیی و چۆڵی و تەرم و بۆن و بەرامە دیمەنێکی ترسناکیان لەو شارە چۆڵ و کاولە درووست کردبوو.

ژمارەیەکی زۆر لە هاووڵاتیان لە شوێن لێدانەکە بە مردوویی کەوتبوون, شار نیمچە وێران ,نزیکی چارەکی دانیشتووانی شاریش بریندار, ئەوی دیکەش ئاوارەی شارو شارۆچکەو لادێکان دەورو بەر بوون.

مرۆڤە مردووەکان و ئاژەڵ و پەلەوەرە مردارەوەبووەکان نزیک بە مانگێک لە سەر شەقامەکان کەوتن و کەسێک نەبوو هەڵیان گرێتەوە, تاوانی کیمیابارانکردنی شاری سەردەشت زۆر لەوە گەورەترە هەستی پێ دەکەین و گوێ بۆ حەکایەتەکانی دەگرین. دوای کیمیابارانەکە تا نزیک ١٣ مانگ خەڵکەکەی لە ئاوارەییدا ژیان و تا شەڕی نەگریسی کۆنەپەرستانەی عێراق – ئێران بە کۆتا نەگەیشت لە دڵە ڕاوکێی مەرگێکی نوێدا دەژیان, ترسیان لە هاتنەوە بوو بۆ سەر زێدی باو باپیریان ,ئەو ترسەی بەعس چاندی شارێکی کرد بە دۆزەخستان.

واز لە مردووەکانی کیمیابارانەکە نەهێنران, تەنانەت دوای مردن و ناشتنیشیان لە گۆڕ دەردەهێنران و گیرفانەکانیان دەپشکنراو زێڕ و دراوی گیرفانیان دەردەهێنرا.

حەمامچی شار مەحمود وسوش ناچار کرا شار بە جێ نەهێڵێت, بۆ ئەوەی لە گەرماوەکەی خۆ بشۆن, دوای یەک مانگ لە تاوانەکە شارێکی دەیان هەزاری تەنها ١١ کەسی تێدا مابووەوە,ئ ەوانیش بریتی بوون لە ((حەمامچی, مردو شۆر,....)). سەرەتا ٦٧ مردوویان بۆ شار هێنایەوە, ئەو ١١ کەسەی کە لە شار مابونەوە ناشتیانیان, گۆڕی ٦٧ کەسیان هەڵکەند, قوربانیانی کیمیابارانەکە بەشێکیان خەڵکی لادێکان دەوروبەر بوون هاتبوون بۆ شار .

حەسەن کەریمی خەڵکی شاری سەردەشت ئاوا لە دادگایی فرانس ڤان ئانرات حەکایەتی ئەو ڕۆژەی خۆی گێڕایەوە ((پاش ئەوەی چووە بۆ مهاباد بۆ چارەسەر , بە داواکاری پزیشک دووشیکردووە , بەڵام بە دووشکردن بینایی لە دەست دەدات , خێزانەکەی سکی پڕ بووە , لە نێوان ژن و منداڵەکەی ناو سکی , کە لە ناو مانگ و ڕۆژی خۆی بووە , بە وتەی خۆی : پزیشک داوای لێمکرد یەکیان هەڵبژێرم لە نێوان هاوسەرەکەی و منداڵەکەی ناو سکی , کەچی دوایی هەردووکییانم لە دەست دا . لە خێزانی خۆم و براکەم ٩ قوربانیمان هەیە بە چەکی کیمیاوی .ئەو وتی کە ئێستاش قسە دەکەم شتێک لە دەممەوە دەرەچێتە دەرەوە , بۆیە شەرمە کەم لەگەڵ خەڵکدا گفتوگۆی نزیک و ڕاستەوخۆ بکەم (پەرتووکی ڤان ئانرات (بازرگانی مەرگ) -نووسین و کۆکردنەوەی :عەلی مەحموود محەمەد)

بۆ سەردەشت هەڵبژێردرا؟

مێژووی نوێی کورد بریتییە لە کۆمەڵێک تاوانی گەورە,برێکیان خودی لایەنە سیاسییەکانی بەرپرسن لە خۆشکردنی زەمینەی سەرهەڵدانی ,پێویستە بە چاوی ڕەخنەگرانەو بە بوێرییەکی سەربەخۆیانە و ڕاستگۆیانە لێکۆڵینەوەیان لیەسەر بکەین بۆ ئەوەی بگەینە ڕاستییەکان ,لە گەیشتن بە ڕاستییەکانیشەوە بگەینە نووسینەوەی واقعی کارەسات و تاوانەکان .ژیاندنەوەی ڕابردوو, پشکنینی ڕابردوو بۆ ئەوە نییە هەر لە ڕابردوودا بژێین و لێی دەرنەچین ,بەڵکە بۆ ئەوەیە نەبردرێینەوە بۆ هەمان مەرگەسات و مێژوو لە درۆ ڕزگار بکەین .با لە زمانی شایەد حاڵەکانەوە بزانین هۆکاری کیمیابارانکردنی شاری سەردەشت و لەو چرکە ساتەیا چی بوو؟, بۆچی عێراق شاری سەردەشت و خەڵکە سڤیلەکەی کردە نیشانەی خۆی لەو کات و زەمەندا ؟؟ ,با بزانین لەم بارەیەوە چی وتراوە :((لە پاش ڕوودانی ئەو کارەساتە و ڕۆژێک دواتر لە نێو خەڵکی شاردا بڵاوبۆوە، کە بەرەی کوردستانی (باشووری کوردستان) لە شوێنێکی شاری سەردەشت کۆبوونەوەیان کردووە و ڕێژیمی عێراق لەو کۆبوونەوەیە ئاگادار بوون. بە واتایەکی دیکە، ئەوکات باسی ئەوە دەکرا، کە کەسانی ئاگادار و تەنانەت بەشدار لە کۆبوونەوەی بەرەی کوردستانی، وەک سیخوڕ بەرپرسانی عێراقیان لە شوێن و کاتی کۆبوونەوە ئاگادار کردۆتەوە. شایانی باسە، کە هیچ کام لە بەرپرسی حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکانی باشووری کوردستان باسیان لە دروستی و ناڕاستی ئەو هەواڵە نەکردۆتەوە و تەنانەت لە ڕاگەیاندنی فەرمی خۆیاندا زۆر بە کەمی باسی ئەو کارەساتە دەکەن.- ٢٢ ساڵەی یادی کارەساتی بۆمبارانکرانی شاری سەردەشت بە بۆمبی شیمیایی -ئا: عەزیز شێخانی))بەڵام لێکۆڵەری بە ناو بانگی

هۆڵەندی یۆست هلتەرمان کە توێژینەوەیەکی وردی لەم بارەیەوە کردووە"هەرچەندە لێرەو لەوێ لە نوسینەکەیدا کەوتۆتە ناو هەڵەوە " لە بارەی کیمیابارانکردنی شاری سەردەشت و هۆکارەکەی دەڵێت ((سەردەشت کە شارۆچکەیەکی کورد نشینی سەر سنوور و نزیکی بەرەبوو, بوو بووە داڵدە و پەناگای گوندنشینە ئاوارەکان و سەربازگەی هێزەکانی ئێران, کە وەک ناوچەیەکی پشتی بەرە بەکاریان دەهێنا, پێشتر سەردەشت گەلێ جار بە فڕۆکە بۆردەمان کرابوو چەند ڕۆژێک پێش هیرشە کیمیاویەکەش ,هێزەکانی ئێران و عێراق کەوتبوونە شەڕەوە لە نزیک چیای مامەندە و پاشان لە هێڵەکانی بەرەدا, یەکەمجار ئێرانییەکان بە یارمەتی پێشمەرگەکانی ینک ,بەر لە هێرشێکی عێراق بگرن و بیانشکێنن, بەڵام وەک حەمەی حەمە سەعید ,کە بەشداربوویەکی ینک بوو لەو شەڕانەدا (چاوپێکەوتنێکی ساڵی ٢٠٠٢ دا) دەیگێرێتەوە کە هێزەکانی عێراق خۆیان کۆکردەوە و جارێکیتر هێرشیان کردەوە و کۆنترۆڵی تەواوی ناوچەکەیان کرد, ئا لەم کاتەدا بووکە عێراق بە کیمیاوی پەلاماری شارۆچکەکەیدا. گەلێ شایەتحاڵ لە سەردەشتدا دەگێڕنەوە کە فڕۆکەکانی عێراق چەندین بۆمبی کیمیاییان خستووەتە خوارەوە و پاشان بۆ ماوەی بیست دەقیقە بە ئاسمانی ناوچەکەدا سوڕاونەتەوە, پێش ئەوەی لە ئاسۆدا لە چاو ونبن - کارێکی ژەهراوی-یۆست هلتەرمان، وەرگێڕانی محەمەد حەمە ساڵەح تۆفیق-کۆمپانیای ئاوێنە- ل ١١٢)) .لەم دوو شایەدییەدا ئەوەی زیاتر لە ڕاستییەوە نزیکە و بە بەڵگە لێکۆڵینەوەی لە سەر کردووە ,بۆ چونەکەی یۆست هیلتەرمانە . کە بوونی شەڕی هاوبەشی ئێران-یەکێتی لە ناوچەی مامەندەی قەڵادزێ بە سەرچاوەی ئەو هێرشە کیمیاوییەیە بۆ سەر شارەکە دەزانێت !!.خەڵکی شارەکە لە کوڕ و کۆبونەوەکان , نەیان شاردۆتەوە ڕاشکاوانە لێرەو لەوێ ئۆباڵی کیمیابارانکردنی شارەکەیان خستۆتە سەر هاوکاری ئێران-پێشمەرگە ((جێگای ئاماژەکردنە، کە نە ئێران و بەرپرسانی ڕێژیمی تاران لە بیری هەزاران برینداری کارەساتی ٧ی پووشپەڕدان و نە بەرپرسە کوردەکانی باشووری کوردستان، کە هۆکارێک بوون بۆ ئەو پەلامارە بە هیچ جۆر ئاوڕیان لە قوربانییەکان و ئازاردیتوەکانی ئەو ڕووداوە ژانهێنەرە نەداوەتەوە.-٢٢ ساڵەی یادی کارەساتی بۆمبارانکرانی شاری سەردەشت بە بۆمبی شیمیایی- ئا: عەزیز شێخانی)) لێرەوە دەگەینە کردنەوەی سەرەداوێک ئەویش ئەوەیە , شاری سەردەشتیش قوربانییەکی دیکەی شەڕە هاوبەشەکانی پێشمەرگەو ئێرانە , بۆیە جێی خۆیەتی داوا بکرێت داوای لێبوردنکردن و قەرەبوو کردنەوەو گرنگی دان بە کەیسی سەردەشت , ئەرکی ئەو پارت و لایەنانەیە بەشداری هێنانی ئێرانیان کرد،
ئەوانەی بە تاکتیکە هەڵەکانیان مەرگەساتیان بۆ ئەو خەڵکە هێنا.

ژمارەی قوربانیان

تاکو ئێستا ئامارێکی ورد لە سەر ژمارەی شەهیدان و بریندارانی کیمیاب ارانکردنی شاری سەردەشت لە بەردەستدا نییە ,وە ئامارێکی زانستیش بۆ قوربانیان و زەرەرو زیانەکانی نەکراوە ,تاکو وەک سەرچاوەیەکی باوەڕ پێکراو لە بەردەستدا بێت و کەڵکی لێ وەربگرترێت . ئەوانەی لە کیمیابارانکردنی شاری سەردەشت بوونە قوربانی بەسەر چەند تیمێکدا دابەش دەکرێن ((خەڵکی شارەکە, خەڵکی گوندەکانی دەوروبەر, ڕێبواران , هێزەکانی ڕژێم , ...)) بۆیە ئامارکردنی ئەمانە گرانە,بەڵام ئەرکی سەردەشتییەکانە ئاماری وردی قوربانیانی ناو شار و گوندەکانی دەوروبەری بکەن .ئەو سەرچاوانەی ئاماژە بە قوربانیان دەکەن ,ژمارەی جۆراو جۆرمان دەدەنی , کە من لێرەدا ئەوانەی خوێندومەتەوە و ئاگاداریانم سەرجەمی دەخەمە بەر دەست خوێنەرانی خۆشەویست .مامۆستا جەماڵ نەبەز ژمارەی قوربانیان بەم شێوەیە دیاری دەکات ((ڕۆژی ٢٨ ی جۆنی ١٩٨٧ ڕژێمی عێراق بە بۆمبای ژەهراوی بۆردومانی شاری سەردەشتی کوردستانی ژێر دەسەڵاتی ئێرانی کرد و ١٢٢کەس کوژران و ٥٠٠٠ کەسیش پریدار بوون
(جینۆسایدی گەلی کورد- مارف عومەر گوڵ - چاپی پێنجەم دەزگای ئاراس ٢٠١٠ ل ٤٥).جەمال نەبەز,ستۆکهۆلم ١٩٨٩ ئێستاو پاشەڕۆژی نەتەوەی کورد لە بەر ئاگری جەنگی عیراق و ئێراندا ل٩٤.)).بەڵام بۆست هیلتەرمان بەم شێوەیە ژمارەی شەهیدانی شاری سەردەشت دیاریدەکات ((سەرەتا٣٠ کەس, مانگی یەکەم ٦٦ کەس ,١٩٨٨دا ٨ کەس ,١٣ ساڵی دواتر ٧ کەس کۆی گشتی تاکو ٢٠٠٢ گەیشتە ١١١کەس شەهید بوون- کارێکی ژەهراوی- یۆست هلتەرمان،
وەرگێڕانی محەمەد حەمە ساڵەح تۆفیق - کۆمپانیای ئاوێنە ,ل ١١٢)) .بەڵام سەردەشتییەکان بۆ خۆیان بەم شێوەیە ئاماژە بە کۆی زیانە مرۆییەکانی شارەکەیان لەو پەلامارە کیمیاوییە دەکەن ((بە پێی ئامارە کان زیاتر لە ٨٠٢٥ کە س لە و شارە دا شە هید و بریندار بوونە. ئە وە لە کاتێکدایە کە زۆربە ی زامدارە کان ناویان لە ریزی لیستی بریندار وکۆژراون تۆمار نە کراوە.- شوانە سەردەشتی).
ظظکاتژمێر چوار و نیوی پاش نیوەڕۆی ٧ پووشپەڕی ١٣٦٦ هەتاوی بەرامبەر بە ٢٨ ژوئەنی ١٩٨٧ زایینی شاری سەردەشت (ڕۆژهەڵاتی کوردستان) کەوتە بەر پەلاماری چەکی قەدەغەکراو. لە ئاکامی ئەو پەلامارە نا مرۆڤانەیەدا سەدان کەس لە خەڵکی بێتاوان و دانیشتوانی شار بوونە قوربانی و زیاتر لە پێنج هەزار کەسیش بریندار بوون - ٢٢ ساڵەی یادی کارەساتی بۆمبارانکرانی شاری سەردەشت بە بۆمبی شیمیایی-ئا: عەزیز شێخانی)

هەرچی ڕێکخراوی سەنتەری ئەنفالە سەبارەت بە ژمارەی قوربانیانی ئەم تاوانە لە بەیاننامەی خۆیاندا لە ٢٣ هەمین ساڵیادی تاوانەکەدا دەنوسن : بەپێی نووسراوێکی فەرمی حکومەتی ئێران لە ئاماری کیمیابارانەکەدا لە ساڵی(١٩٨٧)، ناوی (٤٥٠٠) شەهید و برینداری پێشکەش بە نەتەوە یەکگرتووەکان کردووە، بەڵام ئامارە نارەسمیەکان باس لە شەهید و برینداربوونی(٨٠٠٠) هاووڵاتی دەکەن- بەیاننامەی (سەنتەری ئەنفال)لەیادی کیمیابارانکردنی شاری (سەردەشت)ی ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

هەرچی هەواڵگری ئێراقییە بەم شێوەیە ئاماژە بۆ لێدانی کیمیاوی شاری سەردەشت دەکات : ((بە پێی بەڵگانامەیەک کە بۆ یەکەمجار بڵاو دەکرێتەوە, کە لە ٤ی ئاگوستی ١٩٨٧ لە سکرتاریەتی سەرۆکایەتی کۆماری ئێراق ,بەڕێوەبەرایەتی هەواڵگری کەرتی ڕۆژهەڵات دەرچووەو لە لایەن عەمیدی ڕوکن بەڕێوەبەرەکەیەوە واژۆ کراوە و بۆ هەواڵگری گشتی شوعبەی ٥ ی ڕۆژهەڵات نێر دراوە ,خاڵی ١١ لاپەڕەی سێی دۆکۆمێنتەکە تایبەتە بە لێدانی شاری سەردەشت ,بەم شێوەیە ئاماژە بە زیانەکانی دەکات:

لە دۆکۆمینتەکە هاتووە کە ڕژێم ئامێری تایبەتی لە شارەکە داناوە بۆ هەڵمژینی مادەی کیمیاوی بۆ کەمکردنەوەی کاریگەری لێدانە کیمیاوییەکە ,لە ئاکامی ئەو لێدانە کیمیاوییەی کە ئاراستەی گردبوونەوەی هێزەکانی دوژمن لە شاری سەردەشت کرا ,کە ئەنجامی زیانەکانی بەم شێوەیە بوو:

ا- کوژرانی ١٥٥ کەس لە خەڵکی شاری سەردەشت.

ب- بریندار بوونی ٤٦٠٠ کەس لە خەڵکی شاری سەردەشت.

ج- بریندار بوونی ٩٠٠ کەس لە هێزەکانی بەسیج و سوپای پاسداران لە ناویاندا فەرماندەی هێزەکانی جونداڵڵەی شاری سەردەشت.

تاوانی کیمیابارانکردنی شاری سەردەشت وەک تاوانی جەنگ

پێشێلکردنی یاساکانی جەنگ و پەلاماردانی ناوچەی سڤیل نشین بە یەکێک لە تاوانە مەزنە نێو نەتەوەییەکان دێتە ژماردن , کە تێپەڕ بوونی کات نابێتە هۆی بەسەر چوون و کۆنبوونی و تاوانکار لە دادگایی کردن قوتار ناکات.

بۆمبارانی ناوچەی سڤیل نشین لە ساڵی ١٩٤٩ ەوە وەک تاوانی جەنگ لە ئاستی جیهانی دەناسرێت ,بێشک بە پێی ئەو بەڵگە نامەیەی پێشکەشمان کرد وەک دانپێنانی خودی دەسەڵاتدارانی پێشووی ئێراقە ئەو تاوانە مەزنەیان دژ بە خەڵکی سڤیلی شاری سەردەشت ئەنجامداوە .

لە کیمیابارانکردنی شاری سەردەشت سەرپێچی مەزن دەرهەق بە ڕێککەوتنامەی جنێف کراوە .هەردوو ڕژێمی ئێران و ئێراق لە هەڵەبجە و سەردەشت لە بەرامبەر بە خەڵکی سڤیل شەریعەتی دارستانیان پیادە کردووەو دەستیان لە پەلاماری خەڵکی سڤیل نەپاراستووەو یاسای جەنگیان پێشێل کردووە.

ئەم تاوانانە ((تاوانی جینۆساید , تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی , تاوانی جەنگ ,تاوانی عدوان ((هەڕەشە)))).. سروشتی جیهانیان هەیە و لە یاسای نێو دەوڵەتیدا وەک پێشێلکاری گەورەی یاسای نێو دەوڵەتی مرۆیی دەناسرێن , مرۆڤایەتی لە ئاستی جیهانی بەرپرسی ئەخلاقی دەکەوێتە سەر .ڕێککەوتنامەی جنێف کە لە بەرواری ١٢ی ئاگوستی ١٩٤٩ دا دەرچووە بۆ پاراستنی قوربانییەکانی شەڕ , بەندەکانی ئەو پێشێلکاریانەی تێدا دیاریکراوە.

بەکار هێنانی گازی کیمیاوی لە ململانێ نێو نەتەوەییەکاندا و پەلاماردانی خەڵکی سڤیل لە ئەرکانەکانی تاواندا وەک تاوانی جەنگ ناسێنراوە, سەرباری ئەوەی ئێستا بەکار هێنانی لە ململانێی ناوخۆییشدا وەک تاوانی جەنگ سەیرە کرێت .بەکار هێنانی گازی کیمیاوی بەرامبەر بە خەڵکی شەری سەردەشت ,پێشێلی ئاشکرای پرۆتۆکۆڵی ساڵی ١٩٢٥ی جنێفە , سەبارەت بە قەدەغەکردنی بەکار هێنانی چەکی کیمیاوی.

لە دادگایی فرانس ڤان ئانرات لە وڵاتی هۆڵەندا دۆسیەی کیمیابارانکردنی شاری سەردەشت و گوندی ڕەشە هەرمێی قەراغی شاری سەردەشت یەکێک بوو لەو دۆسیانەی گرنگی زۆری پێدرا و بە تاوانی جەنگ هاتە ناسین , دەشێت لە پای ئەم تاوانانە ((هەڵەبجە,گۆپتەپە ,زێوە)) ((سەردەشت ,ئالوت ,زەردە,شنۆ ,....))* بە تاوانی بەشداری , هاندان , ... خەڵکی دیکەش دادگایی بکرێن پاش ئەوەی پشکنینی ورد لە سەر بەشداریکردنیان لەو تاوانانە دەردە کەوێت .لەو بەڵگەیەی بڵاومان کردۆتەوە , لە سەر زمانی دەزگای هەواڵگرییەوە ئەوە سەلمێنراوە کە: ***

١- پەلاماری خەڵکی سڤیل دراوە.

٢- لە پەلامارەکە گازی کیمیاوی بەکار هاتووە.

٣- تاوانەکە مەزن بووە ,تزیک ٤٧٥٥ هاووڵاتی کوژراوەو بریندار بوونە.

٤- ئەم تاوانە حیزبی بەعس ئەنجامی داوەو لە لایەن دەزگای هەواڵگرییەوە بە پێی ئەو بەڵگە نامە باوەڕ پێکراوە کە لە بەردەستدایە دانی پێدا نراوە .

وێرای ئەوەی بەکار هێنانی چەکی کیمیاوی بۆ خۆی تاوانی جەنگە ,هاوکات پەلامارادانی خەڵکی سڤیل بە تاوانی جەنگ دێتە ژماردن ,لە خوارەوە بەشێک لەو برگانە ببینن‌ا .**

نەهاتنە پێشەوەی کەیسی شاری سەردەشت لە دادگای باڵای تاوانی عێراقی بەهۆی بە کەم سەیر کردنی تاوانەکەوە نییە , بەڵکە بە هۆی سنووری جوگرافیای ئەنجامدانی تاوانەکەوەیە ,کە لە سەر خاکی ئێران ئەنجام دراوە , ئەو دادگایە تایبەت بوو بە تاوانە ناو خۆییەکان نەک تاوانە دەوڵەتییەکان ، بەم هۆیەوە کەیسەکە نەهاتە پێشەوە ئەو کەیسە بەشێکە لە زنجیرەیەک تاوان لە درێژەی شەڕی عێراق ئێران بەرامبەر بە گەلانی ئێران ئەنجام دراون .

چی پێویستە بکرێت بۆ سەردەشت و سەردەشتییەکان ؟

خوێندنەوەی حەقیقەتەکانی ڕابردوو دیاریکردنی هۆکارە زۆرەکانی ئەو تراژیدیاو تاوان و کارەساتانەی یەک لە دوای یەک بەسەرماندا هاتوون ئەرکی هەموو مێژوو نوسێکی خاوەند ویژدانە, لەم ئاستەیا بۆ تاوانی سەردەشت هیچ نەکراوە , نە تاوانەکە وەک خۆی لێکۆڵینەوەی مێژوویی و سیاسی و یاسایی لە سەر کراوە , نە ئاماری وردی قوربانیان و زەرەرو زیانی هاووڵاتیان کراوە.

زیندوڕاگرتنی ساڵانەی یاداوەریی کیمیابارانکردنی شاری سەردەشت و دروست کردنی مۆنمێنت بۆ قوربانیان , مۆزەخانە و پەیکەرە یاداوەری ,کە دەبنە هۆی پاراستنی یادگای گشتی قوربانییەکان ئەرکی هەموو لایەکە , کە ئەمەش هۆشیاری ومەعنەوی درووست دەکات سەبارەت بە پێشێلکاریەکان ڕابردوو ,بۆ ئەوەی ببێتە بەربەستێک لە داهاتوو لە بەردەم دوبارە بونەوەی.

ئەرکی هەموو ئەو لایەنانەی پاسداریان هێنا بۆ کوردستان بە گشتی و یەکێتی نیشتمانی کوردستان و فەرماندەکانی ئەو کاتێتیەتی بە تایبەتی بەهۆی ڕۆڵیان لە دروست کردنی زەمینەیەکی وا شاری سەردەشت ببێتە بەشێک لە بەرەی شەڕی عێراق – ئێران:

* بە نامەی تایبەتی سەرۆکی ینک و لایەنەکان دیکە داوای لێبوردن لە خەڵکی شاری سەردەشت بکەن.

*قەرەبووی مەعنەوی بکرێنەوە بە درووستکردنی مۆنمێت و یادکردنەوەی یادەکە و کردنەوەی شوێنی تایبەتی لە باشووری کوردستان بە تایبەتی لە پایتەخت و شاری هەڵەبجە بە ناوی شاری سەردەشتەوە.

* مەرزی سنووری سەردەشت – قەڵادزێ بکرێتەوە وەک هاوکارییەکی مادی بۆ دانیشتوانی ئەم دو جێگەیە.

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٨ی جۆنی ٢٠١١

سیمیناری کارەساتی کیمیا بارانی سەردەشت لە ئەنیستیتۆی خانی بەڕێوە چوو

لە ڕیکەوتی ٢ی جۆلای ٢٠١١ بەرامبەر لە گەڵ ١٠ی پووشپەڕی ١٣٩٠ سیمیناری کارەساتی کیمیابارانی سەردەشت لە لایەن ئەنیستیتۆی کلتووری و هونەری ئەحمەدی خانی لە شاری ورمێ بەڕێوە چوو. لەم مەڕاسیمەدا کە لە کات ژمێری ٤:٣٠ پاش نیوەڕۆ دەستی پێکرد، هەژار ئاریانفەر بەرپرسی سەنتەری لێکۆڵینەوەکانی ئەنیستیتۆی

خانی، وێڕای بە خێر هێنانی میوانان و بەشدار بووانی ئەم کۆڕە، کارەساتی کیمیابارانی حەلەبچە و سەردەشتی وەکوو ژێنۆساید وەسف کرد کە لە پێوەندیەکی مانادار و لە چوارچێوەی پرۆژەیەک دا، بە یەکەوە گرێدراون. ناوبراو لە درێژەی وتەکانی دا، ئاماژەی بە پێشکەش کردنی پێناسەیەک لەم کارەسات و تراژێدیایە لە چوارچێوەی نیزامەکانی مەعریفی کرد و هەڵسەنگاندنی زانستی، و ڕەچاو کردنی لۆجیکی زانستی بە ئەرکی ڕۆشنبیران و بیرمەندانی کورد زانی. لە درێژەی ئەم سیمینارەدا، وتارێکی لە ژێر عینوانی ئەو ئێوارەیەی کە شارەکەم "سەردەشت" زامی هەڵگرت... نوسراوەی عەزیز شێخانی و لە لایەن هادی ڕەسووڵی ناسراو بە ئاگری پێشکەش کرا. مامۆستا جەلال مەلەکشا ئەندامی ئەنیستیتۆ خانی و لە بەڕێوەبەرانی گۆڤاری ئەدەبی خانی، دو کۆپلە شێعری لە ژێرعینوانی هەڵەبجە و دارەی پیرەی پێشکەش کرد کە زۆر بە گەرمی پێشوازی لێکرا. هەڵسەنگاندنی کارەساتی سەردەشت لە ڕوانگەی کۆنوانسیۆنی ژێنێڤ و ماڤی مرۆڤ یەکێک لەم وتارانە بوو کە لە زمانی عیسا ءیسازادە ئەندامی ئەنیستیتۆی خانی و ماجستەری مافی مرۆڤ خوێندرایەوە.لە درێژەی ئەم کۆڕەدا، ئیبڕاهیم ڕەواندڵ بەرپرسی گرووپی موزیکی ئەنیستیتۆی خانی دوو پارچە مۆسیقای بە سۆزی لە بارەی کیمیابارانی سەردەشت و هەڵەبجە پێشەکەش کرد و لە دەرێژە دا هونەرمەندی کورمانج کاووس میلانی سترانێکی پێشکەش کرد، هەڵبەستوانی کورمانج، مامۆستا عەزیز نیعمەتی یەکێکی تر لە شاعیران بوو کە بە خوێندنەوەی هەڵبەستێک، ئەم کۆڕەی هەژاند.لە درێژەی ئەم سیمینارەدا، جەلال حاجی زادە، وێڕای هەبوونی پێوەندی لە نێوان کارەساتەکان و کۆمەڵکوژیەکان لە ناو گەلی کورد دا، باسی لە پێویستی پێکهێنانی گۆڕانکاری لە شێوازی بیر کردن و هەڵسەنگاندنی ئەم مژارە کرد و گووتی کە پێویستە بە شێوازێکی مۆدێرن و لە چوارچێوەیەکی فەلسەفی ،یاسایی و سایکۆلۆژیک، و بە پێی مێتۆدی زانستی سەیری مەسەلەکە بکردرێت. لە درێژەدا خاتوو گوڵاڵە ستاوەند و خاتوو شلێر ئیمرانێژاد دوو هەڵبەستوان و لە ئەندامانی خانی بە پێشکەش کردنی دوو شێعری فەزایەکی ئیحساسی و پڕ لە گوڕ و تینیان بەم کۆڕە بەخشی. بەختیار ملکاری یەکێکی تر لە بەشداربووانی ئەم سیمیناره بوو و بە لێدوان لە سەر پایان نامەی خۆی کە باس لە شوێنەواری دەروون ناسی چەکی شیمیایی لە سەر جەستە و دەروونی قوربانیانی چەکی کۆمەڵکوژ دەکات، لە چەندین ڕوانگەوە، باسی لە گرفت و کێشەی بنەماڵەیی و گرفتەکانیان کرد و تورەیی، دێپرێس بوون، نارەزایی بوون لە وەزعی جەستە، و هەبوونی گرفت لەپێوەندییە کۆمەڵایتیەکانی، لە تایبەتمەندیەکانی قوربانیانی چەکی کیمیایی لە سەردەشت زانی کە بە پێی مێتۆدی دیمانە بە دەستی هێناون.لە درێژەی ئەم سیمیناره دا، ژیان بەیگ زادە بە خوێندنەوەی دەقێکی ئەدەبی لە سەر ئەم کارەساتە، هەستی بەشداربووانی وروژاند و هەروەها حاتەم ئاژەند کۆپلە شێعرێکی پێشکەش کرد. لە دوایی دا عوسمان موزەیەن بەرپرسی کۆمیتەی یاسایی ئەنجوومەنی داکۆکی کردن لە قوربانیانی کیمیایی سەردەشت بە باس کردن لەم کارەساتە، ڕێژەی قوربانیان، و هەر وەها گلەیی لە نەبوونی خزمەتگوزاری پێویست بۆ قوربانیانی ئەم کارەساتە، نەبوونی ئیرادەیەکی جیددی بۆ چارەسەری و دەرمان کردنی قوربانیان بە گرفت و خەساری ئەم مەسەلەیە زانی. ناوبراو لە بەشێک لە وتەکانی، چالاکی ئەنجومەنی خستە بەرچاو و ڕۆڵی ئەم ناوەندەی لە بەدوادا چوون لە ناو خۆ و دەرەوەی وڵات بەرز نرخاند.لە درێژەی کۆڕەکەدا عەبدوڵا حەسەن زادە، سترانی فەرمانەی پێشکەش کرد کە پێشوازیەکی باشی لێکرا. لە کوتایی ئەم مەڕاسیمە، هەژار ئاریانفەر ئامادەیی و پێشوازی ئەنیستیتۆی خانی بۆ بەڕێوە بردنی و پێشکەش کردنی مەراسیمی لەم چەشنە ڕاگەیاند و ئەم مەڕاسیمە لە کات ژمێری ٨:٣٠ی ئێوارە کۆتایی پێهات.

ڕێکەوتی : ٢ی جۆلای ٢٠١١

ئەمرۆ ٢٤ ساڵ بە سەر کیمیابارانی شاری سەردەشتی رۆژهەلاتی کوردستان دا تێدەپەرێت

ئەمرۆ ٢٤ سال بە سەر کارەسات وکیمیابارانی شاری سەردەشتی رۆژهەلاتی کوردستان دا تێدەپەرێت. ئەو بۆردومانە بووە هۆی ئەوەی زیاتر لە ٨ هەزار کە ببنە قوربانی یەک لە تاوەنەکانی رژێمی بەعسی روخاوو. لە ئەنجامی ئەو هێرشە دا ١١٠کەس ژیانیان لەدەست دا و بە هەزاران کەسیش برینداربوون و بەگشتیش تا بەئەمرۆ زیاتر لە ١٠٠٠ کەس بونەتە قوربانی کیمیا بارانەکە.بەڵام سەرەرای بوونی ئەو هەمو قوربانییە ،تەنیا دکتورێک بۆ چارەسەرکردنی بریندارەکان هەبوو و دواتر بریندارەکان رەوانەی نەخۆشخانەی شارەکانی مهاباد، ورمێ ،تەورێز و تاران کران. دواتر ئاشکرا بوو کە ئەو گازەش لە کیمیابارانەکەدا بەکار هاتووە گازی خەردەڵ بووە..

چۆنیەتی رووداوەکە

کاتژمێر(١٦:٣٠) دوانیوەرۆی رۆژی (٢٨ ی جۆنی١٩٨٧) بەرامبەر بە (٧/ی پووشپەری ١٣٦٦)ی هەتاوی چوار گەرەک لەگەرەکە قەرەباڵغەکانی شاری سەردەشت و گوندێکی نزیک شارەکە بەناوی «رەشەهەرمێ« هەروەها ناوچەی «دەشتی کەپران» کەوتنە بەر هێرشی بۆمبارانی کیمیایی رژێمی بەعسی عێراق. سەرەتا خەڵک وایزانی، ئەم بۆمبانە هەمان ئەو بۆمبانەن کە لە رابردوودا بەکار هاتوون، هەر بۆیە خەڵکەکە بە پەرۆشەوە بەهانای بریندارەکانەوە چوون، و خۆیان گەیاندە شوێنی بۆمبارانەکە، هەر ئەمەش وایکرد کە ژمارەیەکی زیاتر لە خەڵکی شاری سەردەشت ببنە قوربانی کیمیابارانەکە. رۆژێک دوای بۆمبارانی کیمیایی شاری سەردەشت، ساڵۆنی وەرزشیی شار کە بەناوی «هۆڵی پاڵەوان تەختی» ناسرا بوو، کرا بەشوێنی تەرمی کوژراو و بریندارەکان. بەڵام سەرەرای بوونی هەزاران بریندار تەنیا دکتورێک بۆ چارەسەرکردنی بریندارەکان بوونی هەبوو و دواتر بریندارەکان بۆ نەخۆشخانەی شارەکانی مهاباد، ورمێ، تەورێز و تاران رادەگوێزرێن و دواتر ئاشکرا بوو کە ئەو گازەش کە لە کیمیابارانەکەدا بەکار هاتووە ناوی (گازی خەردەڵ)ە.ئاماری قوربانی و بریندارەکان هەرچەندە ئاماری قوربانیان روون نییە، بەڵام ئاماری کوژران و بریندارارەکان بە (٨هەزار) کەس مەزەندە کراوە، کە (١١٠) کەس لە کاتی هێرشەکەدا گیانیان لەدەست داوە. لەمبارەوە عوسمان مۆزەیەن بەرێوەبەری کۆمیتەی ئەنجومەنی بەرگری لە مافی قوربانیانی کیمیایی دەڵێت: «(٨)هەزار کەس بوونە قوربانی کیمیابارانەکە، ناوی (١٤٠٠) کەس لەو قوربانیانە تۆمارکراوە و (٤٠٠) کەس لەو کەسانە لە لایەن حکومەتەوە موچە وەردەگرن .«

چ زهنییەتێک لە پشت ئەو تاوانە ئامادەیە

ململانێی دەوڵەت و دەسەڵاتەکان هەردەم بە زەرەری کۆمەڵگا شکاونەتەوە وەک نمونەی تاوانەکانی هەڵەبجە، سەردەشت و ئەنفاڵ و تەنانەت شەرێ سپی...، لە دەرهاویشتەکانی ئەو ململانێی دەسەڵاتدارەکانن. ئەبوبەکر شەریعەت پەنا ماستەر لە بواری کۆمەڵناسی، لە بارەی ئەوی چ زهنییەتێک رێگا بۆ ئەو تاوانە مرۆڤایەتیانە دەکاتەوە لە چاوپێکەوتنێکی ماڵپەری شارۆنیۆزی سەردەشت دەڵێت: «مرۆڤایەتی هەردەم لە قۆناغی یەکەم قوربانی چەک و تەقەمەنییە کیمیاییەکان نییە، بەڵکو قوربانی ئایدۆلۆژییەکانی وەهمی و مەترسیدار و دژە مرۆڤانەیە، لەوانە ئایدۆلۆژی بەعس رێگا بۆ تاوانەکانی هەڵەبجە، ئەنفال و سەردەشت و کۆمەڵکوژی کردەوە«. هەروەها لە درێژەی قسەکانیدا دەڵێت: «هەر نەتەوەیەک لە شوێنی خۆی پێگەیەکی تایبەتی خۆی هەیە و هیچ نەتەوەیەک یا دەوڵەتێک ناتوانێت بانگەشەی خۆگەورەبینین بکات .«

ئەنجومەنی بەرگری لە مافی قوربانیانی کیمیایی

ئەنجومەنی بەرگری لە قوربانیانی کیمیایی کە وەک ڕێکخراوێکی ناحکومی خۆی لەقەڵەم داوە، لە ساڵی (١٣٨١)ی هەتاوی بەرامبەر بە(٢٠٠٢)ی زاینی مۆڵەتی فەرمی)لە کۆماری ئیسلامی وەرگرتووە و دوو ساڵ دواتر بە هەوڵ و تێکۆشانی ئەندامانی ڕێکخراوەکە، وەک ئەندامی چاودێری چەکە کۆمەڵکوژییەنێودەوڵەتییەکان OPCW) وەرگیراوە و لە مەیدانی جیهانیدا ڕێگا بۆ چالاکییەکانی کراوەتەوە. هەروەها لە ساڵی (١٣٨٧ی هەتاوی بەرامبەر بە(٢٠٠٨)ی زاینی لە ڕێکخراوی ناحکومی لاهەی هۆڵەندا (CWCC) مافی دوو ئەندامی وەک دەستەی دامەزرێنەر پێدراوە ، هەروەها لە ساڵی (١٣٨٨)ی هەتاوی بەرامبەر بە(٢٠٠٩)ی زاینی بووەتە ئەندامی (IPD) ڕێکخراوی جیهانی. ئەم ڕێکخراوە لە لایەن چین و توێژەکانی سەردەشت کەوتۆتە بەر ڕەخنە کە ڕێکخراوەکە لە لایەن دوو بنەماڵەی ئەنجومەنەکەوە قۆرخ کراوە و خزمەتی بە قوربانیانی کیمیاباران نەکردووە، هەروەها ئەو پرسیارە ئاراستەی (سیروان واحد) دەکرێت: «ئایا باشتر نییە، ناوی ئەنجومەنەکە بە ناوی بنەماڵەی (کەریمی واحد و عەزیزپوور ئەقدەم) بەناو بکرێت؟ سیروان حەداد لە هەمان کاتدا کە وەک نوێنەری قوربانیانی کیمیایی لە ناوخۆ و دەرەوە بەشدار بووە باس لە کێشەی مادییات دەکات و دەڵێت: «ڕێگا بۆ هەموو کەسێک کراوەیە کە ببێتە ئەندامی ئەنجومەن، مافی هەر کەسێکە لە ئەنجومەنەکەدا بەشدار بێت.» سیروان حەداد لە وەڵامی پرسیارێکی یەکێک لە هاوڵاتیان کە ئایا ئەوکەیسەی کە ڕەوانەی دادگای عێراقتان کرد چی لێبەسەر هات دەڵێت: «بەداخەوە ئێمە شکایەتنامەیەکمان بۆ دادگای سەرانی ڕژێمی بەعسی عێراق نارد و دادگا داوای تەئیدیەی وەزارەتی دەرەوەی ئێرانی لێکردین، بەڵام وەزارەت لەو کاتەدا ئامادەی ڕەزامەندی و هاوکاری ئێمە نەبوو و هەوڵەکانمان بێ ئەنجام مایەوە

چالاکییەکانی یادکردنەوە

بە پێی ئەو زانیارییەکان دەست ڕۆژنامەی (چەتر) کەوتوون هەموو ساڵێک لە سەردەشت ئەم یادە کراوەتەوەو خەڵک خۆی بە چالاکیە ڕەنگاڕەنگەکانی خۆی ئەم ڕۆژەی واتادار کردووە، بەڵام لەم ساڵانەی دوایی دەوڵەت ڕێگری لە چالاکییەکانی گەل کردووە و یادکردنەوەی ئەم ڕۆژە لە لایەن ڕێکخراوەکانی دەوڵەتیەوە قۆرخ کراوە، واتا کۆمەڵایەتییەکەی خۆی لەدەست داوە. سیروان حەداد بەرپرسی ئەنجومەنی بەرگری لە مافی قوربانیانی کیمیایی لە بارەی بەرنامەکانی یادکردنەوە بە (شارۆنیۆز)ی ڕاگەیاندووە: ڕۆژانی (٥ ـ ١٥ پووشپەڕ١٣٩٠/ی هەتاوی) سیمیناری جۆراوجۆر لە زانکۆی ئازاد و پەیام نووری سەردەشت بەم بۆنەوە ڕێکدەخرێت. هەروەها دەڵێت: «لە (٧ی پووشپەڕ) ساڵڕۆژی کیمیابارانەکە لە (ئیدارەی فەرهەنگ و ئیرشادی ئیسلامی) بەرنامەی جۆراوجۆر بەڕێوەدەچێت و پاش نیوەڕۆی هەمان ڕۆژ لە سەنتەری شار مەراسیمی تەشریح جەنازەی نمایشی بەڕێوەدەچێت و دواتر سەردانی مەزاری قوربانیانی کیمیاباران دەکرێت». هەروەها دەڵێت: «بەرنامەی تریش وەک پێشانگەی کتێب بە درێژی یەک کیلۆمەتر و پێشبڕکێی وێنەکێشان و شیعر لە لایەن منالانەوە بەم بۆنەوە پێشنیاز کراوە

دۆخی بریندارانی کیمیاباران

پاش تێپەڕبوونی (٢٤) ساڵ بەسەر کیمیابارانی سەردەشتدا، بریندارانی کیمیابارانەکە، هێشتا بەدەم برینەکانیانەوە دەناڵێنن و هەموو ساڵێک چەند کەسێک گیان لەدەست دەدەن. عەلی مەحمود ئەندامی (کوردۆساید/ چاک) دەڵێت: «بەداخەوە کە ژمارەی بریندارانی کیمیابارانی سەردەشت (٤٠٠٠) کەس بووە و لە ماوەی ئەو (٢٤)ساڵە زۆربەی ئەو بریندارانە بەدەم ئێش و ئازاری برینەکانیانەوە ـ لە بێ چارەسەریدا ـ گیانیان لەدەست داوە«. هەروەها دەڵێت: «ئەوە لە حاڵێکدایە کە بریندارانی کیمیابارانی هەڵەبجە بە مەبەستی چارەسەری بۆ تاران ڕەوانە دەکرێن، بەڵام هەر لە شاری سەردەشت کۆماری ئیسلامی گوێ بە بریندارەکانی کیمیایی شاری سەردەشت نادات». ساڵح عەزیز پوور بەڕێوەبەری ئەنجومەنی بەرگری لە مافی قوربانیانی کیمیابارن بە ڕۆژنامەی (تاران ئێمرۆز)ی ڕاگەیاندووە »کلینیک بەتەواوەتی ناکارا بووە و ئێستا کلینیک بێ پزیشک، دەرمانخانە و تاقیگەیە«. ساڵح عەزیز پوور لە درێژەی قسەکانیدا باسی لەوە کردووە کە »ئەم کلینیکە بە زانکۆی علوم پزیشکی سپێردراوە و زانکۆش وەڵامێکی ڕوونمان پێناداتەوە«. لەمبارەیەوە نوسرەت مەلا زادە بەڕێوەبەری زانکۆی علوم پزیشکی ڕایگەیاندووە کە »ئێمە لەبەرانبەر ئەم دۆخەدا بەپرسیار نین پێویستە لە لایەن پارێزگارەوە بەدواداچوونی بۆ بکرێت، بەڵام بڕیار وایە هەندێک کار لەوبارەوە بکرێت.«

کاریگەری خۆڵبارین لەسەر برینداران کیمیایی

لەم ساڵانەی دواییدا شەپۆلی خۆڵبارینەکان کە لە وڵاتـانی عەرەبەوە رووی لـە باشوور و رۆژهەڵاتی کوردستان و ئێران کـردووە و ئەمەش دۆخی قوربانیـانی کیمیایی خستۆتە مەترسییەوە و برینداران توشی هەناسەبرکێ و تەنگەنەفەسی دەبن و مەرگ هەڕەشە لە ژیانیان دەکات. حەسەن عەباس زادە بەرێوەبەری گشتی پاراستنی ژینگە لە پارێزگای ورمێ، دەڵێت: «بە گشتی لە ساڵێکدا نزیکەی (١٠٠) رۆژ هەوای پارێزگای ورمێ خۆڵبارانە و (٤٠) رۆژ پاکی هەوا لە ئاستی ستاندارد دەردەچێت و چوار رۆژ بۆ گشت چین و توێژەکان مەترسی هەیە.«

سەرچاوە : ماڵپەڕی رۆژ پرێس / رێکەوتی : ٢٨ی جۆنی ٢٠١١

لە یادی قوربانیەکانی کارەساتی بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت دا

٢٤ساڵ لەمەبەر، سەر لە ئێوارەی رۆژی ٧ی مانگی پوشپەری ساڵی ١٣٦٦ی هەتاوی، چەند تەیارەی بومب هاوێژی رژێمی بەعسی عێراق، لە ئاسمانی شاری سەردەشت و دیهاتی دەورروبەریدا دەرکەوتن و لە کردەوەیەکی جینایەتکارانەدا، ئەم شارە و دەوروبەریان بە چەکی شیمیایی بومباران کرد. بەم جۆرە کارەساتێکی دەڵتەزین خولقا کە خەمێکی قورسی خستە سەر دڵی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان و هەموو مرۆڤدۆستانی ئێران جیهان .

لە جەریانی روداني ئەم تاوانە مێژوییەدا، ژمارەیەکی زۆر لە خەڵکی شاری سەردەشت و دەوروبەری گیانیان بەخت کرد، ژمارەیەکی زۆریش بە گازی ژاراوی مەسموم بوون بە جۆریک کە ئاسەواری ئەم جینایەتە تا بە ئەمڕۆش ئازاریان دەدەات و مەترسی خستۆتە لە سەر ژیانی نەوەی داهاتووشیان .

بومبارانی شیمیانی شاری سەردەشت لەرووی بەکارهێنانی جۆری سیلاحی کۆمەڵکوژ کە لە دژی خەڵکی مەدەنی بە کار بێت، خاڵێکی وەرچەرخان بوو لە شەری کۆنەپەرەستانەی ئێران و عێراقدا. ساڵانی پێشتر سیلاحی شیمیایی لە ئاستێکی بەرتەسەک دا لە لایەن رژێمی بەعسەوە دژ بە هێزی پێشمەرگە بە کار هاتبوو. لە بەرەکانی شەریشدا، رژێمی عێراق جاروبار ئەم سیلاحەی بە مەبەستی تاقی کردنەوە بە کار هێنابوو، بەڵام لە ئاستێکی ئاوا بەریندا و لە دژی خەڵکی بێ دیفاع شارێک، ئەوە یەکەم جار بوو کە بەم شێوە لە شەری کۆنەپەرەستانەی ئێران و عێراقدا ئەم سیلاحە بە کار دەهات. لە شەری جیهانی یەکەم بەملاوە، ئەوە یەکەم جار بوو کە ئەم سیلاحە لە شەری نێوان دەوڵەتەکاندا، سەر لە نوێ بە کاردەهات.

رژێمی بەعسی عێراق چەند مانگ دوای ئەو کارەساتە،جینایەتێکی کەڵێک گەورەتر و سامناکتری لە شاری هەلەبجە خولقاند. لە ئاکامی بومبارانی شیمیایی شاری هەلەبجە دا، نزیکەی ٥٠٠٠ ئینسان گیانیان لە دەستدا و زیارتر لە ٧ هەزار کەسیش، مەسموم و بریندار بوون .

دەوڵەتە ئەمپریالیستەکان، ئەوانەی کە سیلاحی شیمیائیان بەرهەم هێنابوو و دابویان بە تاوانبارانی شەڕ، بە پێی بەرژەوەندی ئابووری و سیاسی خۆیان چاویان لە جینایەتی بومبارانی شاری سەردەشت پۆشی و بەم جۆرە دەرفەتی ئەوەیان بە رژێمی سەدام دا، کە ئەم جینایەتە لە ئاستێکی بەرینتر و پڕ کارەساتردا لە شاری هەلبجە دووپات کاتەوە. ئەم دەوڵەتانە لە ساڵی ١٩٢٥ی زاینیدا، رێکەوتن نامەی، قەدەغە بوونی بەرهەم هێنان و بە کارهێناتی سیلاحی شیمیائیان پەسەند کردبوو. بەم حالەشەوە لە بەرهەمهێنان و فرۆشتنی ئەمن سیلاحە دەستیان نەدەپاراست .

کۆماری ئیسلامی لە ماوەی بیست و چوار ساڵێک کە لە رودوای بومبارانی شیمیای شاری سەردەشت تێپەڕ دەبێ، جگە لە مەزلووم نمایەکی ریاکارانە و پێدا هەڵکوتن بەشەری ٨ ساڵە و پیرۆز کردنی ئەم شەرە و جگە لە هەوڵدان بۆ پاکانە کردن بۆ جینایەتەکانی خۆی لەو شەرەدا نەبێ، کارێکی بۆ قوربانیەکانی ئەم کارەساتە نەکردۆە. قوبانیەکانی بریندار و مەسموم ئەم رووداوە تا بە ئەمڕۆش بە دەست ئازارەکانی و ئاسەوارەکانی دەناڵێنن.

ئەم رژێمە هەموو ساڵێک بە بۆنەی ئەم رۆژەوە رێوەرەسمی تایبەت بەرێوە دەبات و بەمەبەستی پروپاگەندە بە کاری دێنێ، بەڵام تەنیا شتێک کە بەلایەوە گرینگ نیە، ژیانی بازماندەگانی ئەم کارەساتەیە. ئەگەرچی ئەمڕۆ بریاردەران و بەرێوەبەرانی راستەوخۆی خۆلقاندنی ئەم کارەساتە، فرێ دراونە ناو زبڵدانی مێژووەوە، بەڵام پێویستە ئەو راستیە لەبیر نەکەین کە هاو دەستانی ئەم جینایە تکارانە، ئەوانەی کە هەر ئێستاش، هەر لە شاری سەردەشت، رۆلەکانی قوربانیەکانی ئەم جینایەتە دەگرن و

دەیان خەنە زیندان و ئەشکەنجەیان دەدەن، لە ئێران لە سەر دەسەڵاتن.

کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان و مێژوو، رووداوی بومبارانی شیمیایی شاری سەردەشتیان بە ناوی سەدام و هاوکارانی تۆمارکردوە و لە هەمانکاتدا، ناوی خومەینی و خامنەیی و هەموو ئەو جیناتکارانەش کە ئەمڕۆ لە سەر دەسەڵاتن و ئەو کات بە درێژە پێدانی شەر، هەوڵیان دەدا، بە ناو رێگای قودس لە رێی کەربەلاوە ببرن و دام و دەزگای رژیمی کۆنەپەرەستی ئیسلامی لە سەر تاسەری ناوچەکەدا دامەزرێنن، وەکوو شەریکی ئەم جیناتە لە بیر ناکەن.

بێ گۆمان لە سبەیٚ رۆژی رووخانی ئەو رژیمە دا، یەکێک لە هەزاران لاپەرەی تاوانەکانی ئەم شەرە کۆنەپەرەستانەیە، بومبارانی شیمیایی خەڵکی بێ دیفاعی شاری سەردەشت دەبێ کە مەزڵومانە بوونە قوربانی و گیانیان بەخت کرد و یان بریندار و مەسموم بوون. بەڵام هەلرشتنی فرمێسکی تیمساحیانە لە لایەن رێبەرانی ئەمڕۆ رژیمی کۆماری ئیسلانی بۆ قوربانیەکانی ئەم کارەساتە، ناتوانێ ئەم راستیە لە بیر خەڵک بباتەوە کە چڵون خومەینی لەگەڵ دەستپێکردنی شەر، ئەم شەڕەی وەکوو بەرکەتێکی ئاسمانی ناوی لێبرد و هەڵسووڕاوانە هێنایە خزمەت سەقامگیر کردنی حکومەتی ئیسلامیەوە. کۆماری ئیسلامی بۆ تێکشکاندنی شۆڕشی ئێران، بۆ زەوت کردنی هەموو دەسکەوتە دیموکراتیکەکانی ئەم شۆڕشە، بۆ کوشتاری کۆمۆنیستەکان و هەموو نەیارانی خۆی و بۆ تیکەوەپێچانی هەموو ئەو داخوازی و چاوەروانیانەی کە لە شۆڕشی ١٣٥٧ دەکرا، بە پێر ئەم شەڕەوە چوو. ئەوان بە درێژەی پێدانی شەڕ توانیان هەر لە یەکەم ساڵەکاندا، موقامەتی خەڵکێک کە نەیاندەوێست بەم جۆرە شۆڕشی رەوای ئەوان تالان بکرێ و خەڵتانی خوێن بێت، تێکشکاند.

لە ساڵهاتی کارەساتی مرۆڤی بومبارانی شیمیانی شاری سەردەشتدا نەفرەت دەکەین لە بریاردەران و بەریوەبەران و هاوکارانی ئەم جینایەتە گەوریە و درود دەنێرین بۆ ئەم ئینسانە بێ دیفاعانەی کە لە جەریانی ئەم کارەساتەدا گیانی ئازیزیان لە دەست دا.

حیزبی کۆمۆنیستی ئێران – کۆمەڵە / ٢٨ی جۆنی ٢٠١١

لە یادی ٢٤ ساڵەی تاوانی بۆردومانکردنی شاری سەردەشت

بەکار هێنانی چەکی کیمیاوی لەململانێی ناوخۆیی ئیتر تاوانی جەنگە کەس و کاری قوربانیانی شاری سەردەشت

جەماوەری کوردستان

پارت و رێکخراوە کوردستانییەکان

هەموومان ئاگادارین ٢٤ساڵ پێش ئێستا، لە بەرواری ٢٨ی جۆنی ١٩٨٧ فرۆکە مەرگهێنەرەکانی بەعسی فاشی، کاتژمێری ٣٠،۴ سەر لە ئێوارە ژەهری قینی خۆیان بەسەر خەڵکی کورد پەروەری شاری سەردەشتی قارەمان و گوندی رەشە هەرمێ و دەوروبەریان باراند ، ۴ فرۆکەی مەرگهێنەر ، بەم تاوانەیان، زیاتر لە هە شت هەزار هاووڵاتی سڤیلی ئەم دەڤەر و شارەیان شەهید و بریندارکرد ، چەندین خێزانیان لە بنەچەوە پاککردەوە ، تاکو ئێستا زیاتر لە ١٠٠٠ هاووڵاتی بونەتە قوربانی ئەو تاوانە نامرۆڤانەیە.

لە کاتێکدا ئێمە یادی ٢٤ ساڵەی ئەو تاوانە دەکەینەوە ، هێشتا مەرگەساتی سەردەشت نەبۆتە دۆزێک بۆ تاوانبارانی بەغدا و لە رێگای خەمخۆرانی شاری سەردەشت مام عەلی رەحیمی ئەندامی جێی شانازی رێکخراوەکەمان هەوڵی جدی بۆدرا، هێشتا بریندارەکانی ئەم شارە لە ئێش و ئازاردا دەژێن و چارەسەری پێویستیان بۆ نەکراوە، هێشتا ونبوەکان نەدۆزراونەتەوە، هێشتا لە لایەن رەوەندی کوردی و لایەنە سیاسییەکان بە تایبەت لە خۆرهەڵاتی کوردستان و دەزگاکانی راگەیاندنەوە گرنگی بەم مەرگەساتە گەورەیە نادرێت، هێشتا سەردەشتییەکان بە تەنها یادی قوربانییەکانیان دەکەنەوە و لە شیندا هاورێیان بێکەسن

ئێمە لە رێکخراوی چاودێری کوردۆساید کە یەکەم دەزگای کوردی بووینە گرنگیمان بەم یاداوەرییە داوەو لە ٨ ساڵی رابردوەوە، ساڵانە یادمان لە قوربانیانی سەردەشت کردۆتەوە، لە یادی ٢٤ ساڵەی ئەم تاوانەدا، داوا لە هەموو لایەک دەکەین، ئەمساڵ رۆژی یاداوەرییەکە بکرێتە رۆژێک بۆ رسواکردنی دوژمنانی گەلەکەمان و بەکارهێنانی چەکی کۆمەڵکوژی کیمیاوی و هاوپشتی لەگەڵ داواکارییەکانی خەڵکی ئەم شارە.

تاوانی کیمیاباراکردنی شاری سەرەشت وەک لەدادگای تاوانباری بازرگانی مەرگ فرانس ڤان ئانرات دیاریکرا بەتاوانی جەنگ،هەردوو تاوانی نێونەتەوەیی جەنگ وتاوانی دژ بەمرۆڤایەتی لەخۆ دەگرێت ،نەکردنەوەی دۆسیە و سزا نەدنی تاوانبارانی ئەم تاوانە نێونەتەوەییە تاوانێکی دیکەیە بەرامبەر بەخەڵکی ئەمشارە.

خۆشبختانە لەکاتێکدا یادی٢۴ ساڵەی ئەم تاوانە دەکەینەوە، پارساڵ لەکۆنگرەی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی لەشاری کەمبالای ئۆگەندا "٣١ - ۵ بۆ ١٠ - ۶"،بەکار هێنانی چەکی کیمیاوی لەململانێ ناوخۆییەکان وەک تاوانی جەنگ پەسەندکرا، ئەمەش بەهەنگاوێکی مەزن بۆ مرۆڤایەتی دەزانین بۆ قەدەغەکردنی چەکی کیمیاوی لەجیهاندا و بنەبڕکردنی بۆ هەتا هەتایە، هەنگاوێکی مەزنە بۆ دوبارە نەبونەوەی (هەڵەبجەکان و سەردەشتەکان، شێخ وەسانانەکان و گۆپتەپەکان و زەردەکان، سوێیسنانەکان و.....هتد ، (ئەم سەرکەوتنە لەمرڤایەتی پیرۆز بێت.(
پارت و ڕێکخراوە سیاسییەکانی خۆرهەڵاتی کوردستان بێدەنگی ئێوە لە ئاست ئەم دۆزە گرنگە و گرنگی نەدانتان بەم کارەساتە گەورەیە و کارەساتەکانی دیکەی تاوانە نێونەتەوەییەکان کە بەسەر گەلەکەمان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان هاتووە ، مایەی نێگەرانی ئێمەو خەڵکی شاری سەردەشت و گوندی ڕەشە هەرمێ و تەواو قوربانیانی کۆمەڵکوژییە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ، بۆیە داواتان لێدەکەین با هەمووماں یەکگرتووانە گرنگی بەو دۆسیانە بدەین ،گرنگییەک لە ئاستی گەورەیی تاوانەکان و ژمارەی قوربانیانیان و و تێکۆشەری و مێژووی پڕ لە شانازی شاری سەردەشتدا بێت.
چاودێری کوردۆساید

٢٨ی جۆنی ٢٠١١

چاودێری کوردۆساید ڕێکخراوێکی سیڤیلی سوود نەویستی سەربەخۆیە، بە پابەندبوون بە پرەنسیپو پێوەرە دیموکراتییەکان، کارەکانی خۆی لەسەر پرسەکانی تاوانەکانی ژینۆساید و جەنگ و تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی و هەموو ئەو پێشێلکارییانەی بەرامبەر بە مافی مرۆڤی کوردستان کراون و دەکرێن بەڕێوە دەبات. لە 6ی ژانوییەی 2002 دامەزراوە ، لە زۆربەی وڵاتانی ئەوروپا و هەموو پارچەکانی کوردستان لق و کۆمیتەی هەیە، پێشتر لە ژێر ناوی(ناوەندی هەڵەبجە دژ بە ئەنفالکردنو جینۆسایدی گەلی کورد- چاک) کاری دەکرد، لە بەرواری٢۴ی فێورییەی ٢٠٠٩ ئەم ناوەی وەرگرت، تا ئێستا سێ کۆنگرەی بەستووە، ساڵانە سەدان چالاکی ئەنجامە دات .

هەناسە خنکاوەکان (لەیادی سەردەشتییە نازلێشێواوە شیمیاباران کراوەکان دا)

هەیاس کاردۆ

جوانیی تۆپی زەوی لە ڕەنگاو ڕەنگیی دیمەنەکانی، لە هەمە جۆریی سروشتەکەی، لە بەربڵاویی خاکەکەی و لە فرەچەشنیی خەڵکەکەی دایە. ئەوەندەی کلووی بەفر و

تکەی باران و شریخەی هەور جوانی بەخشن، بە هەمان ئەندازە تاریکیی شەو و مانگی چاردە و سوورە تاوی هاوینی دڵگیرن. هەر بەو رادەیە کە شنەی شەماڵ و کزەی زریان و هاژەی رووبار و خوڕەی کانیاو سۆکنایی دەبەخشن، هەر ئاواش جریوەی باڵندە و خشەی مار و هۆڕەی مانگا و باڕەی بەرخ و حیلەی ئەسپ سەرنج ڕاکێشن. سەیر کەن چۆن لە تاریکە شەوی قەترانی دا سوپای ئەستێران خۆ دەنوێنن و چاو برکێ دەکەن. تەماشا کەن دڵۆپەی باران چۆن وەسەر یەک دەگەڕێن، تێکەڵ دەبن و جۆبار ساز دەکەن. ئەو جۆبارانە بە چ شێوەیەک کۆ دەبنەوە، زیاد دەکەن و رووبار وەرێ دەخەن. رووبارەکان لە شوێنێک هێدی و لە جێگایەک بە تەوژم ڕێگا دەبڕن و خۆ دەخزێننە باوەشی دەریا. سەرنج بدەن لە شوێنێک لووتکەی شاخ سەری لە هەوران داوە و لە جێگایەک نزمیی زەوی هەتا قووڵایی دەریاکان داکشاوە. چاوێک لە دنیای ڕەنگاو ڕەنگی گیان لەبەران بکەن کە چۆن هەر بەشەی بە تەبیعەتی خۆی وەدیار دەکەوێ و هەر شتەی خاوەنی ناسنامە و تایبەتمەندیی خۆیەتی.
سروشت بە هەمووی ئەوانەوە جوانە و بێ ئەوانە مانای نیە .
ئەو گیان لەبەرەی ناوی ئینسانی لەسەرە بەشێک لە تابڵۆی ئەو سروشتە ڕەنگاورەنگەی پێک هێناوە و لەڕاستییدا سەرنجراکێشترین لایەنی تابڵۆکەشە. ئینسان بەتەنیا بارتەقای هەموو گیان لەبەرانی دیکە چێژ لە جوانییەکانی سروشت وەردەگرێ و زۆرجار بەمەیلی خۆشی و بەپێی نیاز دەسکاریشیان دەکا. ئینسان بوونەوەرێکی زۆر سەیرە. ئەو بوونەوەرە ئەوەندەی جوانی پەرەست و سروشت ڕازێنەر و دنیا خۆشکەرە، ئەوەندەش تێکدەر و پیسکەر و هەڵلا سازکەرە. ئەو بوونەوەرە

لە لایەک مێشکی وەکار دەخا،لە هیچ هەموو شتێک ساز دەکا، شتی کۆن فڕێ دەدا و کەرەسەی نوێی لە جێ دادەنێ، کار ئاسانی بۆ ژیان دەکا و خۆراکی تەیر و تـوور و ورد و دریشت دابین دەکا. لە لایەکی دیکە هەر بەومێشکە هەڵسووڕەی رزقی گیان لەبەر دەبڕێ، ئـاوەدانی وێـران دەکـا، بەرزایی تـەخت دەکـا و تـەختایی دەکاتـەوە تەپۆڵکە. هەر ئەو ئینسانە، جارێک هەرچی زەخیرەی سەرتۆپی زەوییە دەیخاتە خزمەت بەرژەوەندیی نەسلی خۆی و لەقووڵترین قووڵایی دەریاکان را بگرە هەتا بەرزترین لووتکەی شاخەکان و تەنانەت سەرتر لەوانیش مانگ و ئەستێرەکانیش داگیر دەکا و بۆ خۆشی و بەختەوەریی نەسلی خۆی بەکاریان دێنێ. بەڵام هەمان ئەو بوونەوەرەی نـاوی مرۆڤـی لەسەرە راست بەپێچەوانە و تەواو بۆ مەبەستی دژی ئەوی دیکە، لە هەمان ئەو کەرەسانە کە بۆخۆی لەسروشت وەری گرتوون بۆ لەنێو بردنی نەسلی خۆی کەڵک وەردەگرێ. سەرنج راکێش ئەوەیە لە هەردووکی ئەو حالەتانە دا توانای ئینسان بۆ کەڵک وەرگرتن لە دروستکراوەکانی دەستی دەگاتە ئەوپەڕی خۆی.

رازێک کە لە پشتی بەبەزەیی ئینسان لەلایەک و درندەییەکەی لەلایەکی دیکەوە خۆی حەشار داوە نەناسراوە. هەتا ئێستاش روون نەبۆتـەوە کە ئینسـان چۆن دەتـوانێ لـەو جێگایە دا کەپێویستە هەتا ئەوجی دڵ ئـاوەڵایی و خۆبەخشی دەچێتە پێش و جاری واشە لـەدڵرەقی و بێ بـەزەیی و ماڵ وێرانکەریدا هەموو سنوورێک دەبەزێنـێ. زۆر سەیرە، کەسێک چ ژن چ پیاو جاری وایە دوو تەبیات و دوو ئەخلاق و دوو سروشتی تەواو لێک جیاوزی هەیە. یانی لە کاتێک دا بەخشەندە و یارمەتیدەر و بە بەزەیە، لە هەمان کات دا داگیر کەر و ماڵ وەسەر یەک نەر و دڵ رەقە. ئـەوە سروشتی ئینسـانە و جارێ روون نەبۆتـەوە کە ئـەو دووگانەگییە لـە چییەوە سەرچاوە دەگرێ. رەنگە سەیر بێتە بەر چاو کە خوێنرێژێکی وەک سەدام حوسەین کە دەستووری کوشتنی دەستە دەستەی ئینسانەکانی دەدا، منداڵی خۆش ویستبێ، بەڵام ئـەوە راست بـوو. ئێستا بـا بچینە سەر بەشێکی دیکەی تایبەتمەندییەکانی ئینسان :

دەڵێن لە شەڕ دا هەڵوا دابەش ناکرێ. ئەوە شتێکی راستە. واتە کاتێک شەڕ - جا بە هەر مەبەستێک - لە نێوان دوو کەس، دوو لایەن یـان دوو دەوڵـەت دا روو دەدا هـەر لایەنـەی بـە حـەقی خۆی دەزانـێ لـە هـەموو ئیمکانـات و تواناکـانی خۆی بـۆ بـەچۆک داهێنـانی لایـەنی بەرامبـەر کـەڵک وەرگـرێ. لێرەش دا سروشت و تایبەتمەندییە جیاوازەکانی ئینسان بە روونی خۆ دەردەخەن. جاری وایە ئینساف و بەزە و تەئەهود رێگا بەلایەنێک نـادا دەست بۆ هەموو کەرەسەیەکی لە نێو بـردن بـەرێ و هـەر بۆیە لـەکاتی بڕیـارێ نیزامی دا هـەموو لایەنـە ئینسـانییەکانی مەسەلەکە لێک دەداتـەوە. ئـەو جۆرە کـەس و لایەنانـە پێیـان وایە بۆ گەیەشتن بە هـەدەفی مەقـەدەس نـابێ لەکەرەسەی ناموقەدەس کەڵک وەربگیرێ. ئەگـەر بمانـەوێ نموونـەی ئـەو جۆرە لایەنانە لـە شەڕی رووبـەروو دا بـاس بکـەین، رەنگە بتـوانین قـامک لەسـەر بەرێوەبـەرانی بزووتنەوە ئازادیخوازانەکانی گەلانی بن دەست دابنێین کە بۆگەیشتن بەئازادی و سەربەستی خـەریکی خـەبات و تێکۆشـانن. دروشمی خـەباتکارانی رێـی ئـازادی ئەوەیە کە: زۆر هاسانە لـە پێنـاو ژیـانی بەختەوەرانـە دا بمری، بـەڵام زۆر زەحمەتـە پـەنا بۆ وەسیلەی ناموقـەدەس لـە پێنـاو گەیشتن بە ئامانجەکانت دا بـەری. لەلایـەکی دیکە بۆچوونی وا هەیە کە دەڵێ هەدەف وەسیلە تەوجیە دەکا. ئەوە بەو مانایە کە لایـەنێک بۆ گـەیشتن بـەو هـەدەفانـەی کە لـە پێش خۆی دانـاون لەهـەر کەرەسـە و ئـامرازێکی مومکین کەڵک وەردەگرێ. تراژێدیی ئینسـانییش راست ئـەو کاتانـە روو دەدەن کە سنوورێک بۆ کـەڵک وەرگـرتن لە وەسیلەی لـەنێو بـردن نەناسرێ. لـە نێو ئـەو کـەس و لایەنانە دا کە زیاتر پەنا بۆ کەڵک وەرگرتنی بێ سنوور لـە وەسیلەی ئـاوا دەبـەن هێـز و دەوڵـەتـە داگیرکـەر و پـەلامارده‌رەکان دەبینـرێن کە لـەپێنـاو مانـەوەی خۆیـان دا دەست بۆ هەر کارێکی ناشایست دەبەن و لەکەڵک وەرگرتن لە وەسیلەی ناموقەدەسیش هیچ دوودڵییەک لە خۆیان نیشان نادەن.

غەدری بەشەر لە هاونەوعی خۆی هەر ئەوە نیە کە لایەنێکی شەڕ دەست بۆ وەسیلەی پڕ مەترسی بە دژی لایـەنی بەرامبـەری دەبـا. چونکە ئـەو غـەدرە رەنگە بـەوە پـاساو بدرێ کە لە شەڕدا هەڵوا دابەش ناکرێ. واتە دوو تـەرەف بۆ بەچۆک داهێنانی یەکتر لەکاریگـەرترین وەسیلەی مومکین کـەڵک وەردەگـرن. بـەڵام لایـەنی هـەرە دزێـو و دژی ئینسانی و بێ بەزەییانەی ئەو جۆرەکردەوانـە ئـەو کاتانـە خۆ نیشان دەدەن کە کۆمـەڵـە خـەڵکێک بەپانـەوە وەبـەر پـەلامار دەکـەون و بـێ جیـاوازی قـڕ دەکـرێن. لـەوەش ناخۆشتر و جەرگبڕتر ئەوەیە کە پەلامارەکە بەکەرەسەی زۆر نائاسایی بەڕێوە بچێ و لە کەمترین کاتی مومکین دا زیاترین ژمارەی قوربـانی لـێ بکەوێتەوە. کارەساتی شیمیا باران کردنی خەڵکی سەردەشت لەو رووداوانەی مێژووی بەشەرییەتە کە بێ بەزەییانەترین بڕیاری بۆ دراوە و لە پڕمەترسیترین وەسیلەی قـڕ کـردن کـەڵک وەرگیراوە و بێ بەشترین و بێ دیفاعترین کۆمەڵە خەڵکی پێ لەنێو براوە. لێرەدایە کە لووتکەی دڵرەقـی و بـێ بـەزەیی و بـێ ئینسـافیی ئینسـان وەدیـار دەکـەوێ. ئـەوە ئـەو لایـەنە نەناسراوەی سروشتی بەشەرە کە پێشتر باسم کرد.

پێم سەیرە زۆر جار بە کردەوەی بێرەحمانە و پڕ لەتوندو تیژی دەگوترێ کردەوەی غـەیرە ئینسـانی، یـان حـەیوانی، یـان وەحشیانە. من ئـەوە بـە راست نـازانم. لـە مێژە روون بۆتەوە کە هیچ گیانلەبەرێکی کێوی، ئـاوی، جەنگەڵی یان هیچ باڵـدارێکی ئاسمانی بە قـەت ئینسـان و وەک ئینسـان لـەبێڕەحمی نوانـدن دا دەستی نیە. ئـەوە زۆر هەڵدەکەوێ کە درندەیەکی بەهێز پەلاماری گیانلەبەرێکی لاوزاتر لە خۆی بدا و بیکاتە پاروی جەمە خواردنێکی. بەڵام ئەوە لە لایەک رازی بەقایە چونکە تـەنیا رێگـای مانەوەی ئەو حەیوانە خواردنی حەیوانی دیکەیە. لەلایەکی دیکەش قەت درندەیەک ناتوانێ یان ناخوازێ بە یەک جار رەوەیەک گیانلەبەری دیکە بەسەر

یەکەوە قڕ بکا. بەڵام کە دەکردەوەی ئینسان دەفکرین و چاو لە ئاکامەکانی دەکەین دەبینین جیاوازیی دڵڕەقی و بێ بەزەیی ئینسان و غەیری ئینسان عەرز هەتا ئاسمانە. هەر بۆیە ڕێگام بدەن کە بەشی ئینسان لەکۆی دڵڕەقییەکان، تاڵانچیەتییەکان، خوێن ڕشتنەکان، وێران کردنەکان، سووتان و کاول کردنەکان، کوشت و بڕەکان و بەگشتی خراپە کارییەکانی سەر گۆی زەوی لە سەرەووی باقی گیانلەبەرانی دیکە دابنێم .

ئێستا کاتی ئەوەیە بە یەکەوە دیمەنی کردەوەیەک وەبیر بێنینەوە کە بەدەستی ئینسان و بەدژی ئینسان بەڕێوە چوە. بیر لەو چرکەساتە بکەنەوە کە زاڵمێک، دیکتاتۆرێک، خوێنرێژێک ، یان بوونەوەرێک کەناوی ئینسانی لەسەرە کۆمەڵێک دەست و پێوەند و فەرماندە و بەڕیوەبەری کۆ کردوونەتەوە و داوایان لێ دەکا پلانی بەتاڵ کردنی ئەو بۆمبە پڕ لەگازی ژاراوییانە دابڕێژن و لە شوێنێک تاقییان کەنەوە. گرینگیی ئەو بڕیار و داوایە لەوە دایە کە هەم رادەی کاریگەریی گازەکە بەجوانی دەرکەوێ و هەم لەسەر کسانێک تاقی کرێتەوە کە زاڵم بە دژی خۆیان دەزانێ. دوای ماوەیەک چەند فرۆکەی شەرکەر لە ئاسمان وەدیار دەکەون، تیژ دەڕۆن و شار و گوندان جێ دێڵن، وردە وردە لە شوێنی جێ مەبەست نیزیک دەبنەوە، خوار و پێچەی دەکەن و بەرەو نوختەی دیاریکراو دادەگەڕێنە خوارێ. لە سەرێرا کۆمەڵە ماڵ و بینا و بازار و چەند شەقامێک وەدیار دەکەون کە لە داوێنی ریزە گردێکی سەرسەوز دا هەڵ کەوتوون. شار پشتی بە شاخ و بە بەرزگیدا رووبارێک وەک مار خواروپێچەی داوەتێ و بەرەو خوار دەخوشێ. لە نێو شار دا هەموو شتێک ئاسایی دێتە بەر چاو. دووکان و بازار کراوەیە و خەڵک خەریکی سەودا و کڕین و فرۆشتنن. تاق و لۆق ماشێن لە سەر شەقامەکان لە هات و چۆ دان. بە هۆی تەعتیلیی قوتابخانەکان کووچە و کۆڵان پڕن لە منداڵ و هەمووی خەریکی یاری و گەمەن. ژنان بە کاری بەردەوامی ماڵ و منداڵەوە خەریکن و چاوەڕێی هاتنەوەی مێرد و کوڕ و براکانیان دەکەن. ئاسمان ساوە و کزەی بایەکی نەرم لە گەرمیی سوورە تاوی هاوینی کەم دەکاتەوە. کوێرەوەریی ڕۆژانە ئاگای لە خەڵک بڕیوە و هەر بۆیە هاتنی فرۆکە بۆمب هاوێژەکان زۆر هەست پێ ناکرێ. لە سەرەوە بەڵام کار تەواوە. دەستوور پێشتر سادر کراوە. بۆمبی پڕلە گازی ژاراوی بە بەرزگی فرۆکەوە هەڵاواسراوە. فرۆکەوان قامکی لە سەر دوگمەی فشارە و هەر بینا چەند گۆزەی زۆر گەورەی ئاسنین کە ناوی بۆمبیان لە سەرە فرێ درانە خوارەوە. ئێستا کاتی داگرتنی دوگمەی فشارە. فرۆکەوان سێ و دووی لێ ناکا. دوگمە فشار دەدرێ و بۆمب بەردەبنەوە. پاش تەنیا چەند چرکە، فرۆکە دوور دەکەوونەوە و لە خوارەوە لە سەر شار، لە نێو بازاڕ، لە نیو ژن و منداڵ و پیر و لاو دووکەڵێکی سپی ڕەنگی خەستی نائاسایی بەرز دەبێتەوە. ئەوە و ئیتر هیچ. ئەوە و ئیتر هەموو شتێک. هەر پێست بوو دەسووتا و سوور هەڵ دەگەرا. هەر گەروو بوو وەقرخە دەکەوت و دەبەسترا. هەر چاو بوو وێک دەکەوت و لە بینایی بێ بەش دەکرا. هەر نەفەس بوو لە قووڵایی سینگ دا قەتیس دەما و دەخنکێندرا. هەر منداڵ بوو دەکەوتە سەر هەرد و هەر دایک بوو منداڵ لە باوەش دا بێ هەناسە دەکرا. هەر ئاه بوو بەرز دەبۆوە و هەر هاوار بوو لە گەروودا دەمایەوە. هەر گیان بوو دەبەخشرا و و هەر جەستەی ڕۆڵە کورد بوو سوور و شین هەڵدەگەڕا. ئەوە و ئیتر هیچ...

ئەوە ئەو ڕۆژە بوو کە بە بڕیاری نەسلی بەشەر و بە کەرەسەی دروست کراوی دەستی مرۆڤ، نەسلی ئینسان لەخاک و خۆڵ وەردەدرا و بێ گیان دەکرا. ئەوە کارەساتی شیمیا باران کردنی خەڵکی سەردەشت بوو. ئەوە یەکەم تاقی کردنەوەی ئەو گازە بوو کە نەسلی بەشەر بۆ نابوودیی هاو نەوعی خۆی پێویستی پێی هەبوو. سەردەشت یەکەم تاقیگای ئەو ژارە و خەڵکی سەردەشتیش یەکەم قوربانیانی ئەو تاقیکردنەوەیە بوون.

چاوم لێتانە
دڵم دەگەڵتانە
مێشکم ئاگای لێتانە و
ویژدانم مەعزووبی عەزابتانە
ئەی سەردەشتییە ناز لێشێواوە بە گاز خنکێنراوەکان
شارتان بوو بە یەکەم سەکۆی شانۆی مەرگ و
بۆ خۆشتان سەمای نەفەس بڕانتان لەسەر ساز کرد.
دە بخەون, خەوتان خۆش
چونکە ژیان بەڕێوەیە.

تێبینی: ئەم بابەتە ڕۆژی ٤ی جۆلای ٢٠١٠ لە کۆڕیادی شیمیاباران کردنی شاری سەردەشت لە شاری ئادلایدی ئوستراڵیا خوێندرایەوە.

دەبینم شەهێن و باز و هەڵۆ بەرزەفڕەکان شاپەڕی توانا و هێز لێدەدەن

فەوزی ڕەمزی مەلا مارف

وتاری بەڕێز فەوزی ڕەمزی مەلا مارف بۆ یادای تاوانە گەورەکەی شیمیابارانی شاری سەردەشت لە وڵاتی سویس.

بەڕێزان و ماتەمگێڕان

پێشەکی بەخێرهاتنێکی گەرمتان لێدەکەم و ئامادەبوونتان پێزانینە و هاوخەمیە لەتەک گشت شەهیدان و زامداران و لێقەوماوانی شارە قارەمانەکەی شەردەشت.

ئەز گلەییەکم لە هەندێ لەو بەڕێزانەیە کە لە باسەکانیاندا دەڵێن " کارەسانی سەردەشت و هەڵەبجە و ئەنفال و قارنێ و .... کە لە خۆیدا وادەزانم ئەمە هەڵەیەکی زەقە و "دەبێت بڵێین "تاوان."

هیوادارم بە سینگ و دڵێکی فراوانەوە لێمی قبووڵ بفەرموون.

"کارەسات" ئەو ڕووداوانەن کە لەوانەیە مرۆڤ ڕۆڵێکی تێدا نەبێت و لە لایەن هێزێکی بە توانای دەرەکییەوە ئەنجام درابێت کە مرۆڤ خۆی بۆ خۆی دەستەوسانە بەرامبەری، وەک بوومەلەرزە و لافاو و هەرەسی شاخ و بەفر..و..و... لە هێڵ دەرچوونی شەمەنەفەرێک و .....هتد. کە ببێتە فەوت و زیانێکی زۆری بێئەنداز. بەڵام ئەو کارانەی کە مرۆڤ پێی هەڵساوە و بۆتە هۆی کوشتن و بێ سەرووشوێن کردنی چەندین و چەندین مرۆڤی بێ تاوان وەک ڕەشەکوژی و ئەنفال و کیمیایی وەشان و تیرۆر..و...و.....کە هەر هەموویان وەک فشار خستنە سەر بەرامبەرە (سیاسی بێت یاخود سەربازی) بۆ مەبەستێکی دیاریکراو کە ئەوەی پێی هەڵدەستێت گەرەکیەتی، دەوترێت "تاوان."

بۆیە دەڵێم ئەو هەموو تاوانانەی کەدوژمنانمان بەکاریانهێناوە لە ئاستی میللەتەکەماندا، هێند وشە و زاراوەیەکی ترسناکن، کە مرۆڤ دەبێت و دەبێت هەر لە گوتنی ڕاستیە گەورەکاندا بەکاریانبهێنن.

بەڕێزان :

ئەز نامەوێت وەک لێدانەوەی شریت و باسێک کە بەردەوام دووبارە دەبێتەوە و هەمووان پەیڕەوی دەکەین، باس لە چۆنیەتی ڕووداوەکە و چەند گیان لە دەست چوە و چی و چی... بەڵکە دەمەوێت دوای ئەم هەموو ساڵە پڕ لە ئازار و مەینەتیە (٢٣ ساڵ)... وەک پەخشانە تراجیدییایەک باس لەو تاوانە و گشت تاوانەکانیتر کە دەرحەق بە خاک و نەتەوەکەمان لەسەر بەرنامەیەکی دارێژراو کە دوژمنانمان پێی هاڵساون یان هەڵدەستن بکەم.

ئەم باسەم دەمەتەقە و گفتووگۆیەکە لە نێوان کەسێکی تازە ڕزگاربوو لە دەستی تاوانە نا هەموارەکان و دڵسۆز بە خاک و گەلەکەی وە کوردێکی تری خەمساردی بێ پەروا .

لەناو ئەم هەموو کاولکاری و وێرانکاریەو و تاوانانەدا .... لە ناو ئەم هەموو بێدەنگی و گوێ کەڕییەی گێتیدا.... ئەی هاو هۆزەکەم... هاو خوێنەکەم... پشت و پەناکەم... توخوا چیتر لێم مەپرسە... لە حاڵم مەپرسە؟.. کێ ماوە و کوێ نەماوە؟

ئاخۆ خوێندنگا چکۆلەکە و منداڵەکان چیان بەسەرهاتوە؟

ئا توخوا حاجی مامۆستا و فەقێکانی و کانیاوە ڕونەکەی بەردەم حوجرەکەیان چیبیان لێهاتوە؟

سەکۆی بەرماڵە گەوران هەر جمەی دێت؟ میمکە گوڵیزار و تەشیلەکەی ماون؟

پێم بڵێ مام هۆمەری نیکتەخوان ماوە؟ ڕەشە شاخی شوان چی بەسەرهاتووە چی؟

کوڕگەل چیان لێ بەسەر هاتوە؟...؟....؟....؟

سا تووبی خوا لێم مەپرسە ...بۆ خۆ تۆش هەر وەک من سینە سووتاو دڵ زامدار نیت ... پەژموردە و ... ئاوارە نیت .... بە دوای هۆزە سەرگەردانەکەتدا وێڵ نیت.؟

بە دوای هەواڵ و سۆراخی زارۆڵە و ژن و کەسوکارە پێ خاوس و ڕووت و ڕەچاڵ و بێ دەرەتانەکاندا، شێت و وێڵ نیت... ئێمە ئیمرۆ لە هەموو کەس وێرانەماڵترین... بێکەس و دەربەدەرترین... زامارترین، برینەکانمان ئاسایی نین و لە هی کەسانیتر ناچێت... بیناییم لێڵە و دیدەم وێنەی لێدەشێوێت خەریکە تارمایی دادێت ....

کێو و دەشت و سارا بۆتە خانەمان و ئاسمان بالیف و زەوی ڕاخەر و بەر سەرینە ئەوەشمان پێ ڕەوانابینن و لەوێش زاڵمان و دەستی ڕەشی تاوان هەر بە دواوامانەوەن ....

غەریب و بێکەس لەم دێ بۆ ئەو دێ لەو شار بۆ ئەو شار... غوربەتی ئێستامان شارەکەی خۆمانە... عەوداڵی کەسێکم ... تەنیا کەسێک کە بە خوێ چێشت بمانگاتێ... یان خێر خوایی بە هانامەوە بێت... هەواڵێکم پێ بدات گەرچی ناخۆشیش بێت ...

شارەکان... گوندەکان... شەلالی خوێن کراون... کارەسات دوای کارەسات... تاوان دوای تاوان.... ئیمڕۆ خاکەکەم خوێناویترین خاکی سەر ئەم زەمینەیە... ئاسمانیش بەرگی سووری پۆشیوە و بە خوێنی هاوهۆزانم بێزوو دەکات.......

ئەی هاو هۆزە بێ ئاگا لە ڕووداوەکان ... هەواڵ و پرسیاری چیم لێدەکەیت.... خەمەکان بەرۆک و دووکەڵی شار و گوندە سووتێنراوەکەم و بۆنی گازە بۆنخۆشە کوشەندەکان گەروومی گرتوە.... چیت بۆ باسکەم ... چی؛ دەنگی مامۆستای مەکتەب!!...گووتنەوەی "دارا دوو داری دۆزیەوە و بەرخۆلەکەی دادە وازی دەکا و دۆی دادە ڕژاوە " و وتنەوەی بەیانییانی گۆرانیەکانی حەسەن زیرەک ئیتر نابیسترین و نابیسرین لەو خوێندنگا خاپوورەدا ...

دەرکی حوجرە واڵایە و مات و بێدەنگ.... ئەمجا کانیە پاک و بێگەردەکەی ناو حەوشی مزگەوت، کە هەر جامووڵکەیەکی وەک ئیکسیری ژیان بوو... داپۆشە لە جەستەی بێ تاوانی مەلاو فەقێکان، کتێب وشەی پیرۆز بەسەر جەستەی شەکەت و ماندوویاندا پەرش و بڵاوە، بێ ئەوەی خاوەنی وشەی پیرۆز لە بارەگا مەزنەکەیدا بلەرزێت و بێتە دەنگ ...

بەڵێ بەر ماڵە گەوران هەر وەک جاران جمەی دێت... جەستەی ساردەوەبوو سەر سەکۆکانی داپۆشیوە... بێ دەنگیەکی ترسناک باڵا پۆشیانە ورتەی کەس نایە... میمکە گوڵیزار و یا خاوەر بە خۆیان و تەشێلە و کڵافە خوریە ڕێسراوەکەی ناو کۆشیان... وەک پیشەی جارانیان پاڵیان داوەتەوە بە دیواری ماڵەکەیاندا و ساردوسڕ و بێدەنگ چاوی نەترووکاویان لە گشت جەستەکانە... وەک ئەوەی پێیان بڵێن !! سەبرگرن دوو ڕۆژی تر وەرنەوە بۆ شاڵ و لیفکەکانتان...

چیت بۆ باس کەم پێم بڵی توخوا چی وەی بێ ئاگا لە دردومەینەتی گەلەکەت؟

دەپرسێت لە کێ و کێ ؟؟

قسە خۆش و بە توێکڵ و بەیت و باڵۆرەکانی مام هۆمەر هەمووی چوون چون و ئیتر ناگەڕێنەوە و کەسیش نییە جێی پڕکاتەوە.... هەواڵی ڕەشە شاخی و بلوێرەکەی...!!!

مێگەل و دەوڵەت بەدەوریا هەر هەموو ڕۆچووی خەوێکی دووری درێژخایەنن... بلوێر و مێگەل بی وەفا نین...خاوەن هەستن... وەک زاڵمانی بێ وێژدان نین بۆیە مۆڵیان داوە بە دەوریدا....

ئەوەتا فریشتەکانی ئاسمانیش بە هانامانەوە نەهاتن و نایەن؟

ئەی هاوهۆزی بێ پەروا... هەر لەم دەورووبەرەدا چەندین کۆرپەلە بە وێڵداشەوە و دایک بە منداڵەوە و کوڕ و کاڵ و گەنج و پیرمان بەدەستی خۆمان بی کفن هەر بە بەرگی خوێنینیانەوە لە ژێر گڵ نا... ئاخر بۆ ناپرسیت چ گڵێک؟ ...

بەڵێ گڵێک کە تەنیا و تەنیا مەگەر هەر بۆ شاردنەوە بوو بێت و بەس ....

کراسی سپی ئەوەڵ شەوی بووکێنیان بووە تارای سووری گواستنەوە بۆ بەردەم یەزدانی مەزن لە بۆ شکایەت..... چی و چی .... چیترت بۆ باس کەم... دۆزەخێکەو بۆمان داخراوە... چەندینی ترێش و هیتریش هەروا لە چاڵ دەنێین ....

خۆ دەڵێن لە تەورات و ئینجیل و قورئاندا... باس لەوە کراوە کە یەزدانی مەزن، هەر لەبەر زوڵم و زۆر و گومڕایی پاشایەک چەندین شار و گوندی خاپوور کردوە بەسەر زاڵمانیدا ...

ئەی کەی ئەم بارەگای یەزدانیە بۆ ئەم هەموو ستەمەی پاشایانی زەمان لێمانی دەکەن دێتە لەرزە؟

خۆ دەڵێن بێ تاوان شەهیدە... ئای شەهید چ ناوێکی گەورە و گرانی... تۆ لە کویی... تێناگەم هەر یەکە بە جۆرێک باست لیوە دەکەن... بەڵی ئیتر هەواڵی چیم لێ دەپرسیت .... چی!!

هاوهۆزە دوور لە بیستن و دیتنی زامەکانمان... نازانم بڵێم چی!! ئاخ و داخ و وەی وەی و ڕۆڕۆ و هاوار و گریە وەک کارک لەبەردەممانـدا هەڵدەتۆقی... بۆ هەر لایەک دەچووین، لەبەردەم و چاوانماندا بوون، لەهەر خانە کاولەیەکدا و لەسەر هەر کۆڵانە شێواوێکدا باوکە ڕۆ و ڕۆڵە ڕۆ و دایکە ڕۆ بوو...

کاکی هاوهۆزی بێ ئاگا لە خەمەکانی گەلەکەت... ناحەقت ناگرم... تۆش حەقتە... وا سادە سەیرکەیت..

فێریان نەکردووین کە بە خەمی یەکترەوە بین .... تەنیا و تەنیا هەر ئاغاکانمان و خۆمان دەناسی...

ئای کە دڵمان ڕەقە لە ئاست یەکتر، بەردین بەرد، چاومان قایمە... پڕ بە زار هاوارمان دەکرد و دەمانگووت ئێمە لە پێناو ئەو ئارەزوانەی کە نەمردوون، ئەو

سینانەی کە هەڵتەقرچاون، ئەو جەرگانەی نەسووتاون لە پێناو ئەو تازە نەو بووکانەی شەوقی چاوەڕوانی پرچی سپی پێ هۆنینەوە یا بەرگی بووکێنی و زاوایەتی کفنی شەوی حوجلەیان بوو... دەمان وت و دەمان وت....

هاوهۆزە بێ ئاگا لە خەم و سەرگەردانی کەسوکار... لە وڵاتەکەی من... لە وێرانەکەی من.....

ئەوەی ماوە پێت بیڵێم...ئەوەیە کە... گشت خۆشییەکان باریان کردوە... عەشقی شەهادەت لە دڵ و سینەی هەمووان‌دا تابلۆی گرتوە... تۆڵە لە تاوانکار و ستەمکاران لە داگیرکەران، بۆتە ویردی سەر زمانی هەمووان و ڕێبازی نیشتمانپەروەری و یەکڕیزی و یەکتر قبووڵکردن بۆتە باسی ڕۆژانەی هەمووان.... ئەمە هیوایەکە و چەکەرە دەکا....

ئیتر لێم مەپرسە... دڵم وا شەق دەبات ئەی خەمساردی گوێ کەڕ لە ئاستی نەهامەتی هۆزەکەت... بەسە بەس... دڵم هێند شکست و غەمبارە... بڕوام نیە کەس لە وێنەی ئێمە هەبێت...

دەبا ئیتر قامیێژەکانمان، داستان و لاوک و بەیت و حەیرانەکانمان... و... با بە زیندوویی باسیان لێوەبکەن...لە گشت باس و دانیشتنندا یەک بۆ یەکی بگێڕنەوە، پشت بە پشت وەیگێڕنەوە...

با بزانن کە کەس هەیە وەک ئێمە ئاوا ماڵ کاول و خانە وێران و پەڕاگەندە......

با لاوان و جوانان ئاگادار بکرێنەوە کە ڕۆژگار بە دەستی زاڵمان چ مەرگەساتێکی گێڕاوە بەسەر باو و باپیرانیاندا بە بەرچاو بەڵێ چاوی دوونیای مرۆڤدۆستەوە .....

ئازیزەکە ..... پشت و پەناکەم ... گوێم لێبگرە!!!!

ئەمەی دەیڵێم بڕۆ بۆ هەمووانی بگێڕەوە و دەبا ئەوانیش بۆ نەوەکانی تری بگێڕینەوە.... پڕ بەزار بچریکێنن و بڵێێن گوێ ڕادێرن !!! داپیرەی سک سووتاو و جەرگ بڕاو وەی پیرەمێردەکەی خاوەن چەندین کەسی سەرتێداچوو... گوێتان لێبێت... ئەی هەموو خەڵکی خاوەن ویژدانی مرۆڤدۆستی سەر ئەم زەمینە.. گوێتان لێبێت !!! ئایا ئەمەی بەسەر ئێمەدا هاتووە و لە ئێمە کراوە و دەکرێت لە کاتی ئێوەدا یان لە کاتی باو و باپیرانتاندا توخوا ڕووی داوە؟

دەسا توخوا.. هەر هەموو ئەمانە بۆ منداڵەکانتان بگێڕنەوە... پێیان بڵێن.. با ئەوانیش بۆ منداڵەکانی خۆیانی بگێڕنەوە و ئەوانیش بۆ منداڵەکانی نەوەی دواتر... کە ئاوا لە خاکێک و نەتەوەیەکی سەر ئەم زەمینە کراوە کە پێی دەڵێن "کورد و کوردسان."

هاو هۆزەکەم... توو پاک و بگەردی پیران و پێشەوایانی ڕێگەی ڕاست خوازان... پێم بڵێ بۆ بێدەنگ بوویت بۆ؟ دیارە باسەکانم کاری تێکردوویت... دە توخوا ئەو دیواری بێدەنگیە بڕوخێنە و دەست بدە دەستم و گوێم بۆ ڕادێرە...

هەرگیز مەڵێ گشت ڕێگەکان بەستراون و پڕ مەترسییە و ئەمە دوا ڕێگەیە پێدا دەڕۆم.

گەرچی ئاسمان ئێستە ڕەش و تاریکە و هەوری چڵکن بەری ساماڵی شینی جوانی گرتوە ...

ئەو ڕۆژەی هەمووان بەتەما و هیواین بێشک هەر دێت و دێت ...

بیروبۆچوونەکانمان، هەنگاوەکانمان دەنگەکانمان دەنگدەدەنەوە، بە دەنگی زوڵاڵی ئێمە دوژمن دەتۆقێت، ئێمە هەین و ڵێرەین و هەر دەمێنین... ئێمە گۆرانی بۆ ئازادی و سەربەستی و سەربەخۆیی و یەکسانی و بۆ خۆشەویستی دەچڕین...

دەزانم هەستت بزواوە و غیرەتولات تێدا هاتۆتە جۆش... با هەموو ئەوانەی چوون لە ڕێی شەرەفمەندیدا بکەینە سومبول و چرای ڕێگەی تێکۆشان و ژیان و یەکتر قبووڵکردن...

ئەمجا هاوهۆزە بە وەفاکەم... ئەز گیانم یەکپارچە پڕ لە هیوایە... لە ناو ئەو ئاسمانەی کە هەوری ڕەشی چڵکن سایەقەی داپۆشیبێت ... من خۆری پڕ هیوا و ئومێد دەبینم... تەم و مۆژ و هەوری چڵکن دەرەوێنێتەوە... ئاسۆی سوور گەڕاڵ بە خوێنی شەهیدانمان ڕۆشنە و هاوارمان لێدەکەن بۆ باوەڕ نەکردن بە دووژمنانمان، بۆ یەکگرتن و یەک دەستی و یەک هەڵوێستی و یەکتر قەبووڵکردن...

دەبینم شەهێن و باز و هەڵۆ بەرزەفڕەکان شاپەڕی توانا و هێز لێدەدەن و بەرەو چیا سەرکەش و بڵندەکانمان لە شەقەی باڵ دەدەن... قاسپەی کەوە خۆشخوانەکان لەم کەل بۆ ئەو کەل، لەم دۆڵ بۆ ئەو دۆڵ لەسەر ئەو گاشە بەردانە بە دەنگیان خەبەردارمان دەکەن و موژدەی ڕۆژێکی نوێمان پێدەدەن و دەڵێن ئیتر بەسیە خەو، بەسەرچوو شەو، ماڵاوایی لە تاریکی کەن، بەخێرهاتنی ڕۆژێکی نوێی بەڵێ نوێ، ڕۆژێکی پڕ لە هیوا و سەرکەوتن کەن .

ئەی نەت بیستوە کە وتراوە، هەموو شەوێک ڕۆژێکی ڕووناکی بەدوادا دێت..

ئەی هاوهۆزە دڵسۆز بە خاکەکەم .. پێویستە هەر لەگەڵ یەکەم زەرتای گزنگدا ڕاپەڕین و دەست دەیتە دەستم.... سوێندم بە هاوڕێیانی ئاوارە، بە ماڵ و حاڵی خاپوور و سووتێنراو، بە خوێنی ئاڵ و گەشی شەهیدانی بێ گۆڕ و کفن. سوێند بە خاکی پارچە پارچە کراوم، بە میللەتی هەر بەشە لە لایەک سوێند بە پێشەوایانی خۆبەخت و گیان فیداکار، سوێند بە شاخ و چیا و گا بەرد و بن ئەشکەوتان، کە تێیاندا نییە خوێنی تاکێکی ئەم میللەتەی تێدا نەڕژابێت و نە پژابێت...

دەبی هەر بەو هیواوە ئەم هۆزە سەرگەردانە بگەڕێتەوە سەر لانە شێرانە سەر بڵندەکەی خۆی کوردستان... بەڵێ ئەو کوردستانەی چەند کیمیای وەشان و ئەنفال و ڕاگوێزان و کاوڵکاری و تاوانی ئتێدا ئەنجام درابێت و بدرێت، هێندەیتر ڕەگ و ڕیشەی بە قووڵایی و ئەستوورایی زوقمستانی تاوانەکاندا ڕۆ دەچێت.

هەردەم دەنگی زوڵاڵی ئەو پێشەوایانە و سیمبولانەی گیانیان بەخشی لە پێناو خاک و گەلدا دێتە گوێم و پێمان دەڵێن.....

هەرگیز باوەر بە دووژمنەکانتان مەکەن و یەکگرتووبن و پێویستە لە بەردەم تۆفانەکاندا خۆڕاگر بن و یەک هەڵوێست وەک سەدێکی پۆڵایین بنوێنن

*ڕۆژێک لەسەر هۆلۆکۆست و ڕەشەکوژی ئەرمەنەکان شتێکم خوێندەوە، هێند کاریگەر بوو لەسەرم کە ڕایکێشامە سەر نووسینێکی وەک ئەو شێوەیە و باسەکەمی پێ بە پێزتر کەم. چونکە میلەتانی ستەم دیدە هەر هەموو هاوخەمن .

سویسرا.....

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی ٢٧ی جۆنی ٢٠١٠

ئەو ئێوارەیەی کە شارەکەم "سەردەشت" زامی هەڵگرت

عەزیز شێخانی

سەردەشت یەکێک لەو شارانەیە، کە هێشتا بە گەورەیی کارەساتەکە نەناسراوە و لە ژێر باری قورسی تەم و مژی سیاسیی دەوڵەتە دزەکانی زاڵ بە سەر کوردستاندا ئەو کارەساتە پووش بەسەرکراوە. لە ٧ پووشپەڕی ساڵی ١٣٦٦هەتاویدا (٢٨ ژوئەنی ١٩٨٧ زایینی)، شاری سەردەشت زامدار دەکرێ و بە چەکی شیمیایی پەلامار دەدرێ .

پێشکەشە بە قوربانییەکانی ٧ی پووشپەڕ

ژیان گەڕانە و گەڕانیش ژیان، بەڵام تۆ بڵێی هاوار، شەڕ، وێرانی و کۆچ چی بن؟ ئەوانەی کە لە منداڵدانی دایکیانەوە و لە سەرەتای ژیانەوە گوێیان بە دەنگی ماڵوێرانکەری شەڕ ئاشنایە، پاش لە دایکبوونیان چاو و بیریان وردتر لەو کارەساتانە دەڕوانن، کە لە دەوروبەریان ڕوودەدەن. مردنی بە کۆمەڵ و قڕکردنی کۆمەڵە خەڵکێک لە نهێنیەکانی ژیان و چیرۆکە هەردەم سەوزەکانی مرۆڤایەتین. مرۆڤەکان زۆرجار لە بەرگی مرۆڤدا دەبنە ئەو گورگانەی، کە بۆ ڕژاندنی خوێنی مرۆڤەکانی دیکە لە پشت چیاو و لوتکەی ژیان و ئاوەدانیەوە لورەیان دێ. ئەوان تینوی خوێن و دەسەڵاتن و بۆ گەیشتن بە ئامانجە گڵاوەکانیان پێویستیان بە قوربانی و سووتەمەنی هەیە. لورەی مرۆڤە گورگەکان بۆ وێرانیی و ئاگرنانەوەیە و بە هەرزمان و دەنگێک بدوێن، ئاوازیان تەنیا مانای کوشتن و قەڵاچوکردن دەدا .

تۆپی زەوی سوورڕەخوا و هەرجارەی ڕەوەگورگێکی درندە بە ناوی جیاواز و لە ژێر دروشمی ڕەنگاوڕەنگدا بۆ قەڵاچۆکردنی مرۆڤەکان پلان دادەڕێژێ. لە کەرتی ڕەشی ئەفریقاوە هەتا دەگاتە ئەمریکای لاتینی ژێر چەکمەی سیاسەتی کۆلۆنیالیزم، لە هیرۆشیمای ژاپۆنەوە هەتا دەگاتە شارەکەم "سەردەشت" و دەستەخوشکەکەی هەڵەبجە، هەموویان خاوەنی سەدان ڕووداوی جەرگبڕ و تاسێنەرن. لەو کارەساتانەدا مردن ئەو ڕەمزە نییە، کە چاوەکانمان نەیبینی، بەڵکو باڵای مەرگ و سیمای مردن لە سەر شەقام و کۆڵان و تەنانەت لە چوارچێوەی ماڵەکاندا پیاسە دەکا. ڕۆژانێک هەن، کە مەردن بۆنی دێ و گۆڕستان بانگی دیدار و کۆبوونەوە دەکا. ئەو ڕۆژانەن، کە مردن دەبێتە تەختەڕەشەی قوتابخانەی ژیان و مرۆڤیش دەبێتە ئەلفوبێی نووسین. مێژووی مرۆڤایەتی پڕن لەو کارەساتانەی، کە ئاسمان لە هەژمەتی ژان و ئازاریان خۆی هەڵدەپازێ و لە ئاسۆی بوونیدا ئاخی هەتا سەری هەڵدەکێشێ .

ئێوارەیە و هێدی هێدی خەریکە سێبەر شۆڕدەبنەوە. کرێکاران لە سەر چاخواردنی عەسرانە هەستاونەوە و وەستا هاواری کەرەستە دەکا. میوەفرۆشەکانی شار خۆیان بۆ ئێوارەبازاڕ ئامادە دەکەن و لە شەقامی سەرەکی شار داشقە و چەرخی تایبەتیان داناوە. ژمارەیەک لەو میوە و سەوزەفرۆشانە ئاوڕشێنی دەوروبەری شوێنگەی خۆیان دەکەن و دەنگیان بۆ هاواری ئێوارە بازاڕ ساف دەکەن. ماوەیەکە دەرگای قوتابخانەکان داخراون و لە ژێر تیشکی خۆرەتاودا منداڵانی گەڕەکەکانی شار دەستە دەستە بەرەو پارکی شار شۆڕ دەبنەوە،

تاکو لەو شوێنە بەرتەنگ و پڕ لە هەرایەدا ڕۆژگاری منداڵانە و لاوەتی بە خۆشی تێپەڕ بکەن. بەشێک لە منداڵ و مێرمنداڵان لە دەوروبەری پارکی شار وێڕای بە سەربردنی کات خەریکی فرۆشتن و بە کرێدانی کەل و پەلی یاری منداڵانەن. مزگەوتەکانی شار خەڵک بۆ کۆبوونەوە لە دەوری یەک بانگ دەکەن و دەرگایان خستۆتە سەر پشت بۆ ئەوەی باوەڕداران نوێژی عەسرانەی خۆیان بکەن. ژنانی گەڕەکەکانی شار لە بەردەرگای ماڵەکانیان خەریکی دوان و قسەکردن لە گەڵ جیرانەکانیان و چاوەدێری منداڵەکانیان دەکەن. سەرچاوی شار لە ئێوارەدا شوێنی کۆبوونەوەی بەشێک لە پیاوانە و خورەی ئاوی سەرچاوە سرنجی ڕێبواران بۆ لای خۆی ڕادەکێشێ، کە بە دوو جۆگەی تەنیشت شەقامی سەرەکی شاردا دەکشێن. لە کارێژی شار دەنگی چەند خاوەن ماشێنێک دێ، کە بە دەنگی بەرز هاوار دەکەن مەهاباد سەواریی. مەلای نەترس، مەلا باقی لە سەر شەقامی شار پیاسە دەکا و لە کۆنجێکدا نوشتوو بۆ خوازیارانی دوعا و چاکبوونەوە دەکا، بێخەبەر لەوەی ببێتە خۆراکی کارەساتێکی شاراوە. حەمە، ئەو پیرە پیاوەی بە بەقە ناسرابوو، لە تەنیشت سەرچاوەی شار لە گەڵ چەند کەسێک لە خاوەن دوکاندار و پیاوە بە ساڵداچووەکاندا خەریکی گەمە و شەڕەجنێو و گوچان هاویشتنە. ژنی بە ساڵداچوو، عەبداڵی لە دەوری پارکی شار هاتوچۆ دەکا و لە یادی کوڕە لە دەست چووەکەی دا هاوار و گازندە دەکا. ئەحمەد شەریفی، ئەو پیاوەی کە سەردەمێک لە دوڵتانچک کاری جۆلایی دەکرد، ئێستا لە کۆڵان و شەقامەکانی شاردا دەگەڕێ و بە دەنگی بەرز هاوار دەکا، زەلام، زەلام ئەوەتا زەلام.... لە بەردەم پادگانی شار و لە ڕاستەی شەقامی شار مینە بێتوشی بە بڵێندگۆی دەستی هاوار دەکا و پەیامەکانی بە ناو فەرمانداریی بڵاودەکاتەوە. لە شەقامی میوەفرۆشان محەممەی عەباسی بە دەنگی بەرز هاواردەکا و پەیامی هەراجکردنی فەرش و بەڕە بە گوێی بیسەران و ڕێبواران دەگەیەنێ .

گەڕەکانی شار لە سەمای خۆشی ژیاندان، بەڵام سێبەری نەهامەتی شەڕی دیکتاتۆرەکان هێشتا هەر ماوە. کەنەکە سپی، وەک مەیتێکی مۆمیای کراو ڕووبەڕی شار درێژ بووە و لە سەر پشتی ئەو تەرمە چەند ناوەندێکی چەکی قورس و تۆپخانەی ڕێژیم مۆڵیان خواردوە. شار چارەی قورسی پادگانی ناوێ، کە هەر چواردەوری بە چەکی دژی ئاسمانی و تەلبەندکراوە و وەک سێبەری سەرکوت بە سەر شان و پیلی شار قورسایی دەکا. گردەسوور لە داخی مۆڵخواردنی نەیارانی گەل و دژی گەلییەکان لە سەر تروپک و بەرزاییەکی، نێوچاوانی سوور هەڵگەڕاوە و پڕ بە سەختی گاشەبەرد و ڕقنەکانی لە نەیاران بێزارە. شێوەبرایمە و گەڕەکەکانی نێزەڕۆ زۆر لە مێژە کانگای چاوەکانیان تەقیوە و گۆڕستانی شەهیدان و دوڵتانچکیش لە ژێر بارانی بۆمب و ناپاڵمەکاندا جەستەیان خاراوە. گفەی بای ئێوارە پڕە لە هەست و نهێنی و گژ و گیای وشکە بووی پووشپەڕ لە سەر باڵەکانی بای شەماڵ بە ئاسمانی شاردا دەسووڕێنەوە و بەشێکیان پەڕیوەی دۆڵ و شیوەکانی دەوروبەری شار دەبن. ئێوارە پڕە لە جموجۆڵی ژیان و بۆن و بەرامەی سەوزەڵانی شاری داگرتووە.

لە ژێر دەواری ئاسمانی ساماڵ و تۆزگرتوودا، ئەو ئێوارەیە دڵم تەنگە و لە پەنای ئارەقەهەڵڕشتندا پەنجەی خەیاڵم لە دەرگای کۆشکی بیروەریەکانم دەدا. کۆشکی بیرەوەریەکانی مێرمنداڵێک پڕە لە ژان و ئازاری ژیان. لە ١٤ سەرماوەزی ١٣٥٦ دا هاتنی تانکەکانی ئەرتەشی شاهەنشاهی بۆ سەر شەقامەکانی شارم دێتەوە بیر، کە کوێرانە کەوتبوونە ویزەی خەڵک. ئێوارەی ١٤ سەرماوەز پڕ بوو لە بۆنی باڕوت و دوکەڵ و پەیامی خەم و کۆست، بەڵام لە پێناوی ڕووخاندنی نیزامی پاشایەتیدا بوو. تەسلیمبوونی ئەرتەشی شاهەنشاهی لە سەردەشت و قۆناخی سەرکەوتنی شۆڕش و بۆمباران و تۆپباران کرانی شار لە لایەن هێزەکانی ئێران و عێراق و کۆچی بە کۆمەڵی دانیشتوانی شارم بۆ چەند جار بە خێرایی هاتەوە بەر چاو. شەڕی پێشمەرگە و هێزەکانی ڕێژیم لە نێو شار و دەرەوەی شار هەموویان لە خانەی تایبەتی کۆشکی بیرەوەریەکانی مێرمنداڵێکدا کۆبوونەوە، کە بەرامبەر بە چارەنووسی نەتەوە و خاک و نیشتمان خۆی بە بەرپرس دەزانێ. منداڵێک، کە کەلوپەلی یاریەکانی بریتی بن، لە فیشەک و نارنجۆک و گوللە خۆمپارە و مینەکانی دژی نەفەر و جۆری تفەنگەکان بێ، مەگەر دەکرێ کۆشک و تەلاری بیرەوەرییەکانیی بە دوور بێ لە وێرانی و شەڕ؟
لە جەرگەی ئەو جوڵە و خەیاڵانەدا بوو، کە فڕۆکە شەڕکەرەکانی عێراقی بۆ لێدانی بۆمبەکانیان خۆیان شۆڕکردەوە و نێوەڕاستی شاریان پێکا. چاوەڕوانی بەردەوامبوونی بۆمباران بووین، بەڵام تەقینەوەی بۆمبەکان لە گەڵ ئەوانی ڕابردوو جیاوازیان زۆر بوو. دەنگی ئەو بۆمبانە کپتر بوو و دوکەڵێکی سپی و زەردڕەنگ بەرەوە بەرزای

روومەتی شار بەرزبۆوە. هێشتا چەند خولەکێک تێنەپەڕیبوو، کە بە هاوکارێکم گوت ئەو بۆمبارانە شیمیاییە و بۆنی دێ. لە ساڵانی رابردوودا زۆرجار لە دەیان میتری شوێنی بۆمب و ناپاڵمەکان بووین، بەڵام هەرگیز بۆنێکی لەوجۆرەمان بەرلوت نەکەوتبوو. جوڵەی شار وەستا و بێدەنگی و هاوار تێکەڵ بە یەکبوون. لە گەڵ ئەوەی هەستم دەکرد، کە گازی خەردەل رەنگێکی مەیل و زەردی هەیە، بەڵام بۆ دڵنیابوون لە ئازارەکانی ئەو رووداوە لە شوێنی کارەوە بەرەو شەقامی سەرەکی شار و گەڕەکی سەرچاوە وەڕێکەوتم. تا نیزیکتر دەبوومەوە هاواری ماڵوێرانی بەرزتر دەبۆوە و خەڵکێکی زۆر پاش ئاگاداربوون لە بۆمبارانی شیمایی رێچکە و رێگای دەرەوەی شاریان دەگرتە بەر. لە سەر یەک زانیاری لە سەر چۆنیەتی بەرگریکردن بەرامبەر بە چەکی شیمایی کەم بوو، بۆیە هێندێک کەس لە پاش لێدرانی شار و وێرانبوونی ماڵەکانیان هەوڵیان دەدا بە کۆڵ بارگە و بنەی خۆیان بگوازنەوە. کارەساتەکە لەوە گەورەتر بوو، کە مرۆڤ ئەو کات بە چاوی خۆی دەیدی. وەک مێرمنداڵێکی عەوداڵ بە دوای رووداوەکاندا سەردانی شوێنی بۆمبەکانم کرد، بەڵام خەڵکێکی کەم و بە دگمەن لە شەقامەکانی

شار دەبینران. لە گەڕەکی سەرچاوە پیرە پیاوێک و پیرێژنێکم بینین، کە خەریکی راگواستنی نوێنەکانیان بوون، کە لە جاجمەیەکی رەنگاورەنگدا پێچرابوون. هاوارم کرد، بێجگە لێرە لە کوێی دیکەی داوە. پیرە پیاوەکە هەڵوێستەیەکی کرد و گوتی لای فەرمانداری. رێگەی خۆمم گرت و بەرەو لای فەرمانداری چووم، کاتێک چاوم بە شوێنی بۆمبەکان دەکەوت، بە رواڵەت وێرانیەکی زۆریان بە دیاری نەهێنابوو. لە نیزیک فەرمانداری حەشیمەتێکی زۆری لێبوو، کە لێیان نیزیک بوومەوە سەدان برینداری چەکی شیمایی بوون کە لە بەر نەبوونی جێگا و رێگا لە هەوای ئازاد و لە ساڵۆنی تایبەت بە وەرزشی شار خەوێندرابوون. نیشانە سەرەتاییەکانی ئەو رووداوە زۆر ترسێنەر نەبوون، بەڵام هێدی هێدی گازی خەردەل کاری خۆی دەکرد و رێژەی قوربانییەکان زیاتر دەبوون .

پاش سوورڕخواردنێک زۆر لە دەوری برینداەرکان و رامان لە ژیان رێگای ماڵەوەم گرتە بەر. شەقامەکان چۆڵ بوون و تەنیا جریەوەی چۆلکە و هێندی باڵندی دیکە و جار و بار دەنگی ماشێنێک رایاندەچڵەکاندم. بۆنی گازی خەردەل هەر بەردەوام بوو، بەڵام لە کاتی لێدانی بۆمبەکاندا گڕە بایەکی توندی هەڵیکرد، کە بوو بە هۆی بڵاوکردن و دوور خستنی خێرای گازەکە لە سەر ئاسمانی شار. بە تەنیشت گۆڕستانی شاردا تێپەڕیم و وردە وردە لە ماڵەوە نزیک بوومەوە. گەورەساڵەکان تاسابوون و منداڵەکان هێشتا لە خەمی گەورەکان تێندەگەیشتن. لە گەڵ ئەوەی مردن بۆی هەبوو میوانی هەر ماڵێک بێ، بەڵام ژیان لە تەواوییەتی خۆیدا ئاوێتەی مەردن ببوو. منیش سەرەڕای مەترسیداربوونی دیدار و دیتنی شوێنی بۆمبەکان، هێشتا لە خەمی ئەوەدا بووم کە بەیانی جارێکی دیکە سەردانی ئەو شوێنانە بکەمەوە. ئەوە سوننەتی ژیانە، کە مرۆڤ لەو تەمەنەدا کەمتر دەچێتە قوڵایی مانای مەرگ و ژیان و مەترسییەکان وەک هەن تێناگات. گەڕەک و بە گشتی شار لە باوەشی گردەسووردا لە سووکە خەوی سەفەر بەرەو گۆڕستاندا بوون. تاریکی باڵی کێشا بە سەر ئەو مەڵبەندەی، کە چەند کاتێک پێشتر لە لایەن نوێنەرانی ئەهریمەنەوە کەوتە بەر هێرش و پەلاماری گازی خەردەڵ و بە چەکی قەدەغەکراو پێکرا .

لە تاریکی شەودا هاواری زامەکان زیاتر دەبیستران و گەورەیی کارەساتەکە تا رادەیەکی بۆ خەڵک روون ببۆوە. ئەستێرەکانی لە سەر تەختەی سینگی ئاسمان دەدرەوشانەوە، کە بە رێژەی تروسکانەوەی ئەو ئەستێرانە پرسیاری بێوەڵام لە ئارادابوون. لەو شەوەدا کێ بوو وڵامی ئەو پرسیارانە بداتەوە، کە ببێتە مایەی ئارامکردنەوەی دڵی ئەو بنەماڵانەی کە زۆربەی ئەندامانیان لە دەستدابوو. کام هێزو ئیرادە لەوساتە وەختەدا، بۆ زامی هەزاران زامدار خاوەنی چارەسەرە. هەڵپڕوکانی گوڵی ژیانی سەدان کەس و ژاکانی گوڵی هیوای سەدان بنەماڵە کۆستێکی هێندە کەم و سانا نییە، کە مرۆڤ و تەنانەت مەڵبەندێک بە ئاسانی پشتگوێی بخات. هەڵپڕوزاندنی مرۆفە بێتاوانەکان و بە تایبەت ژن و منداڵ و بە ساڵداچووەکانی نەتەوەیەک، لە بەردەم مرۆڤایەتی بە دروشم خاوەن هەڵوێستدا، زەبرێکی بە ژانە، کە زۆر جار نیشتمان و نەتەوەیەک دەهەژێنێ .

کزەبایەکی نەرمی هاوین دڵە ماندووەکەی شار باوەشێن دەکا. دارستانی گۆڕستان بە دەم کزەبای هاویندا، پرچی رنراوی شۆڕدەکاتەوە. لقی دارەکان لە خەمی قوربانییەکانی ئەمجارەدا لە سەر پشت وەستاون و لە گەڵ نەرمە بای شەو خۆیان رادەژێنن. روحی خەوتووی کۆچکردووەکان لە گۆڕستاندا شڵەژاون و بۆ زگ سووتانی شار بە پەرۆشن. شینی بە کۆمەڵ زۆر ماڵی هەژاندووە و بانگی مزگەوتەکان لە سەر یەک دەرمانی دەردەدارانی ئەو شەوە نییە. لە جەرگەی شەودا هاوار و بانگەوازی تایبەت بڵاودەبێتەوە، کە هانی دانیشتوانیی شار دەدا، کە بۆ کەمکردنەوەی شوێنەواری گازی شیمایی پێویستە جل و بەرگ و لەشیان بشۆن. شارو ژیانی دانیشتووەکانیی لە تەنگەبەری شەوە پڕ لە ژانەکەدا بەرەوە ئامێزی بەیانیەکی پڕ لە فرمێسک و رۆژێکی خەماوی دەڕون. لە یەکەم چرکەساتەکانی بەیانییدا هەواڵی زۆربوونی رێژەی شەهیدەکان رومەتی

گەورەساڵانی پڕ لە چین و رق دەکرد. لە مردووشۆرەکەی لای مزگەوتی سەرچاوەی شار هەتا گۆڕستانی داوێنی گردەسوور ڕێگا و شەقام لە بەردەم قوربانیەکاندا بێدەنگ راکشاون. تەرمەکان زۆرن و بەشدارانی بە خاکسپاردنی شەهیدەکان شەکت و دڵشکاو. دەفەژەنەکانی شار هاوڕێیەتی شەهیدەکان دەکەن و هەتا سەر گۆڕستان بە قامکی دەستەکانیان دەنگ و سۆزی بێتاوانەکان بە گوێی سروشت دەگەیەنن .

شاری بسکی سەوزی ئاڵۆسکاوە و رووومەتی زەرد هەڵگەڕاوە. سەرچاوەی شار پڕ بە گەرووی هاواری خنکانی شار دەکا و لە ژانی ئەو کارەساتە سەری خۆی هەڵگرتووە و بە قەدی شاردا تێپەڕ دەبێ، بۆ ئەوەی هەواڵی ئەو کۆچە بە کۆمەڵە بە دۆڵ و چیاو و کەڵوێی سنوور شکێن بگەیەنێ. کۆچی ناچاری و کورتماوە هانی دانیشتوانی شار دەدا، کە بۆ هەستانەوەی سەر لەنوێ و کۆکردنەوەی تواناکان دەستەوداوێنی گوند و ناوچەکانی دەورەبەری سەردەشت بن. تەپوتۆزی زەردهەڵگەڕاوی سەر شەقام و بانەکانی شار ژەهراویە و بۆنی مەرگی لێدێ. مەرگ ئیدی ئەو نهێنییە شاراوە نییە، کە جار و بار سەر بە باوەشی بنەماڵەیەکدا دەکا، بەڵکو لە روناکی رۆژ و تاریکی شەودا و لە کۆڵان و شەقامی شاردا ئامادەیە. سام و ترسی مەرگی شاراوە ژیان دەخاتە لەرزین و قەڵافەتی مرۆڤ دەخاتە ژێر پاڵەپەستۆی دڵەڕاوکە و ترسی گەورە. لە پانتایی شاردا دەگەڕێم و پرسیاری بۆچی و لە پێناوی چیدا، لە سەر لێوەکانم لەدایک دەبن و بە هێواشی لە تارمایی بیرەوەریەکانمدا ون دەبن. هەواڵی کارەساتەکەش لە بێدەنگی سەردەمدا کپ دەکرێ و لە راگەیەنە گشتییەکانی ناوچەدا گرینگی پێنادرێ. چارەنووسی کورد وایە، کە بە بێدەنگی لە ژێر پاڵەپەستۆی مێژووی گورگەکانی سەردەمدا گیانی لێ بستێندرێ و سروشت و ژینگەکەشی لێ بسوتێندرێ .

لە کاتێکدا سەردەشت خەریکی وەسەرپێکەوتنەوە بوو و هێشتا لە ژێر باری گران و قورسی گازی خنکێنەر پشتی راست نەکردبۆوە، لە بەرزاییەکانی دووپەزەڕا بە کاتیۆشا ئاورباران کرا. شەڕی دیکتاتۆرەکانی جەماران و بەغدا لە ساڵەکانی کۆتایی خۆیدا بوو، هەر بۆیە شەڕی شارەکان و لێدان لە خەڵکی بێدیفاع زۆر پەرەی گرتبوو. سەردەشت لەو شەڕەدا پشکی شێری بەرکەوتبوو و بەردەوام لە ژێر رهێڵەدا بوو .

گورگەکانی تاران و بەغدا بۆ تێرخوێنکردنی هەست و ویستی دڕندانەیان پەنایان بۆ هەموو چەکێک دەبرد و کوشتنی خەڵکی سیفیلیان وەک تاکتیکی پاڵەپەستۆخستنە سەر یەک دەکار دەهێنا. لە نیشتمانێکدا کە مرۆڤ خۆی ئاوارە و داگیرکەر خاوەنی ماڵ و بڕیاردەرە، پاراستنی گیانی مرۆڤەکان نرخی نییە. لەو وڵاتانەدا مرۆڤ بە کۆیلە دەکرێ و ئازادی بە رۆژی روناک لە بەردەم چاوەکان لە دار دەدرێ و مافی مرۆڤ بە پیلانی رۆژئاوا پێناسە دەکرێ. هەربۆیە لە قۆناخی سەرەتادا بۆ بریندارەکانی ئەو کارەساتە و تەنانەت قوربانییەکانی دیکە خزمەتێکی دەرمانی و راگواستن پێشکەش نەکرا، کە شیاوی ئەو خەڵکە زوڵملێکراوە بێ. کاروانی شەهیدە کانی ٧ی پووشپەڕ هێشتا بە ڕێگاوە، چوونکە شوێنەواری ئەو چەکە دەکار هاتوە هێشتا گیانی مرۆڤەکان دەستێنێ .

سەردەشت، قوربانیەکی زیندووی چەکی کۆمەڵکوژە، کە لە کوردستان و ناوچە و جیهاندا هێشتا وەک پێویست باسی نەکراوە. هیوادارم پاش رمانی قەڵای زۆرداری لە تاران، لە پێناوی قەرەبووکردنەوەی زیان و ئازارەکانی ئەو کارەساتە کاری جیددی بکرێ. بۆ ئەوەی نەوەکانی داهاتوو لە گەڵ رابردوو نامۆ نەبن، جێگای خۆیەتی ئەو کارەساتە ئەوەندەی دەلوێ بە دۆکومێنت بکرێ .

سەرچاوە ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٨ی جۆنی ٢٠١٠

لە یادی بیست و سێ ساڵەی شیمیابارانی شاری سەردەشت.

حاجی حوسێن حەدداد

هۆشارەکەم، سەردەشتەکەم، بەهەشتەکەم
ئەتۆ لانکی ئەوینم بووی
تۆ تاسەو خۆشی ژینم بووی
تۆ سەنگەری ڕێی ئازادی و
تۆ هەتوانی برینم بووی
لە ساڵانی دەربەدەریم

حەوتی پووشپەڕی ١٣٦٦

لە یادی ٢٧ ساڵەی سەردەشتییە ئازلێشیواوە شیمیابارانکراوەکان دا

لە ژیانی پڕکوێرەوەریم
بە دەیان جار یادم کردووی
بە کۆڵ فرمێسکم بۆ ڕشتووی
سەدان خەونم پێوە دیوی
لە خەونم دا ڕام مووسیوی
پەسنی ڕەز و باخ و گوندم کردووی
ناوی چەم و چیاو لووتکەم بردووی
شێعرم بۆ باڵات چڕیوە
پەخشانە گوڵم بۆت چنیوە
گەرچی شادیت قەت نەدیوە
بۆشینت یەخەم دادڕیوە
بۆکارەساتی کتوپڕ

شیمیابارانی جەرگبڕ
بۆتم گێڕاوە گەرمە شین
سۆرانیم بە خم کردووە شین
ئێستاش بۆیادی شێواوت
باڵای شێمیا لێدراوت
لە دوای سەدان مانگ و حەوتووان
دوای هەزاران ڕۆژو شەوان
برینت گیانم دەهەژێنێ
یادت مێشکم دەورووژێنێ
تەمەن سەرکەوت بە ژانەوە
بە دەردی بێ هەتوانەوە
خۆم پیر بووم تۆلام هەرجوانی
بەهەشتی گشت کوردستانی
هیوادارم بتبینمەوە
لە کۆشتا بحەسێمەوە

سەرچاوە ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٨ی جۆنی ٢٠١٠

لە یادی ٢٣ ساڵەی کیمیابارانی شاری سەردەشت کۆڕێک بە بۆ بەڕێزان شاخەوان شۆرش و دکتۆر حوسەینی خەلیقی

با یادی شەهیدانی کارەساتی سەردەشت هەمووماں بە تەبایی کۆبکاتەوە

چاودێری کوردۆساید/ناوەندی چاک لە دانمارک بە بۆنەی تێپەڕبوونی ٢٣ ساڵ بەسەر کیمیابارانی شاری سەردەشتدا بانگهێشتی هەردوو بەڕێز شاخەوان شۆرش و دکتۆر حوسەینی خەلیقی کرد بۆ بەستنی کۆڕێک دەربارەی ئەو کارەساتە.

کۆڕەکە لە یەکێک لە هۆڵەکانی کولتورهوسی ڤالبیو لە نزیک شاری کۆپنهاگنەوە لە نهۆمی پێنجەم بە ئامادەبوونی هەندێک لە کوردانی ڕۆژهەڵات و باشور لە کاتژمێری ١٣:٣٠ ی پاشنیوەڕۆی ڕۆژی یەکشەممە ڕێکەوتی ٤ ی تەموز بەڕێوە چوو .

سەرەتا بە دەقیقەیەک وەستان بۆ گیانی پاکی شەهیدانی شاری سەردەشت و تەوای گوندو شارەکانی تری کوردوستان دەستیپێکرد. دوابەدوای ئەو ڕێزلێگرتنە شاخەوان شۆرش دەتیکرد بە پێشکەشکردنی بابەتەکەی خۆی.

شاخەوان شۆڕش، کە بەکالیریۆسی لە زانستەکۆمەڵایەتیەکان و بەشی ڕامیاریدا هەیە و ئێستاش خەریکی دەرکردنی کتێبێکە لە سەرجینۆساید و مافی نەتەوەکان تیشکی خستەسەر لایەنە شۆڤۆنیستی و سەربازیی و سیاسییەکانی ئەو کیمیابارانە لەلایەن حوکومەتی بەعسی شۆنییەوە لە مانگی حوزەیرانی ساڵی ١٩٨٧دا، ئەم کیمیابارانە تەنها بەشاری سەردەستەوە نەوەستاوە بەڵکو گوندولادێکانی دەوروبەیشی گرتووەتەوە سەرجەمی قوربانیانی ئەو کارەساتە کۆمەڵکوژییەی بە دەوروبەری ٥٠٠٠ لە نێوان کوشتارو برینداردا خەمڵاند.

لە درێژەی باسەکەیدا کاکە شاخەوان باسی لەخەمڵاندنی یاسایی ئەو کارەساتە کردو ئاماژەی بەوە دا، کە ئەم هێرشە کیمیاییە بە کاری جینۆساید نەژمێردراوە بەڵکو بە تاوان دژی مرۆڤایەتی لە قەڵەم دراوە. هۆکارەکەشی ئەوەیە، کە ئەم هێرشە شۆڤێنییە لەکاتی جەنگی ئێران و عێراقیدا بەڕێوە چووە و لە گەڵ ئەوەشدا هیچ دۆکومێنتێکێ وا دەستنەکەوتووە کە نیازی ئەو ئەوکاتەی حوکومەتی عێراق بسەلمێنێ بە چ مەبەستێک ئەم کارەی کردووە.، ئەمە بە بەراورد لەگەڵ ئەنفال و کیمیابارانی کوردوستانی باشوردا، کە دەیان و بگرە سەدان دۆکیومێنت دۆزراونەتەوە و هەمووشی ئاماژە بەوە دەکەن، کە ئەوانە بەمەبەستی پاکتاوی ڕەگەزی ئەنجامدراون جیاوازییەکەی جەوهەری هەیە .

لە درێژەی قسەکانیدا کاک شاخەوان باسی لە خۆلادانی دادگای باڵای عێراقی کرد لە بابەتی کۆمەڵکوژی و گەلکوژی بە هۆی هەندێک هۆکاری سیایسی ڕوتەوە.

لە دوای کاک شاخوان بەڕێز دکتۆر حوسەینی خەلیقی دەستی دایە بابەتەکەی خۆی و ئاماژەی بەوەکرد، کە بابەتەکەی ئەم بابەتێکی فەلسەفی، کۆمەڵایەتی و لەهەمانکاتدا مافناسییە. دکتۆر زۆر بە زمانێکی سادە و لە ڕێگەی کۆمەڵێک نمونەی زیندووەوە توانی تیشکێکی باش بخاتە سەر بابەتی ماف واتە مافی مرۆڤ. دکتۆر بە شێوازێکی فەلسەفی جوان و سادە، لە ڕوانگەی فەیلوسەفە کۆنە یۆنانییەکانەوە نمونەی سۆقرات و ئەرەستۆ ڕوونی کردەوە، کە چۆن مرۆڤ ناتوانێ مافی هەبێت و دەرک بە مافەکانی خۆی بکات ئەگەر ئەو مرۆڤە گیرۆدەی جادو و مەزهەب بێت. بوونی هێزێکی نادیاری بەناو خالیق، پاڕانەوە لەو هێزە و چاوەڕوانبوون لێی وەکو ڕزگارکەرێکی گلۆبی وا لە مرۆڤ دەکات، کە هەست بە بوونی خۆی نەکات چجای هەستکردن بە مافەکانی .

لەدوای ئەو باسە چڕ و بەپێزە پشوویەکی ١٠ خولەکی ڕاگەێنرا، کە دواتر دەرگای پرسیار و گفتوگۆ کرایەوە بۆ ئامادەبووان. لە میانەی ئەو پرسیاروگفتوگۆیەدا ئامادەبووان بە پرسیارو موداخەلاتەکانیان ئەوەندەی تر کۆڕەکەیان دەوڵەمەندتر کرد و بابەتی جوان و بەپێزیان تیادا وروژاند .

چاودێری کوردۆساید/چاک

٤ی تەموزی ٢٠١٠

با یادی شەهیدانی کارەساتی سەردەشت هەمووومان بە تەبایی کۆبکاتەوە

لە کاتێکدا ئێمە یادی ۲۳ ساڵەی ئەو تاوانە دەکەینەوە , هێشتا مەرگەساتی سەردەشت نەبۆتە دۆزێک بۆ تاوانبارانی بەغدا , هێشتا بریندارەکانی ئەم شارە لە ئێش و ئازاردا دەژین و چارەسەری پێویستیان بۆ نەکراوە , هێشتا ونبوەکان نەدۆزراونەتەوە

ئامادەبووانی خۆشەویست

نوێنەرانی پارت و ڕێکخراوە کوردستانییەکان

کەس و کاری قوربانیانی شاری سەردەشت

وەک هەموومان ئاگادارین ۲۳ساڵ پێش ئێستا , لە بەرواری ۲۸ی جۆنی ۱۹۸۷ فڕۆکە مەرگهێنەرەکانی بەعس , کاتژمێری ۴:۳۰ سەر لە ئێوارە ژەهری قینی خۆیان بەسەر خەڵکی شەهید پەروەر و کورد پەروەری شاری سەردەشتی قارەمان و گوندی ڕەشە هەرمێ و دەوروبەریدا باراند, ۴ فڕۆکەی مەرگهێنەر , بەم تاوانەیان , زیاتر لە هە شت هەزار هاووڵاتی سڤیلی ئەم دەڤەر و شارەیان شەهید و بریندارکرد, چەندین خێزانیان لە بنەچەوە قەڵاچۆکرد, تاکو ئێستا زیاتر لە ۱۰۰۰ هاووڵاتی بونەتە قوربانی ئەو تاوانە نامرۆڤانە. ئەوەی لەم تاوانەوە زیاتر و زۆرتر بۆمان ئاشکرا دەبێت ئەوەیە، کە دوژمنان و داگیرکەرانی کوردستان بەلایانەوە کە کورد بکوژن، جا لە هەر بەشێکی کوردستان و شار و گوندێکی نیشتمانەکەماندا بێت، ئەوان دوژمنی هەموو گەلەکەمانن، جا لە باشور بێت یان باکور، ڕۆژهەڵات بێت یان ڕۆژئاوا، جیاوازی و فەرقێکی بۆ ئەوان نییە.

لە کاتێکدا ئێمە یادی ۲۳ ساڵەی ئەو تاوانە دەکەینەوە , هێشتا مەرگەساتی سەردەشت نەبۆتە دۆزێک بۆ تاوانبارانی بەغدا , هێشتا بریندارەکانی ئەم شارە لە ئێش و ئازاردا دەژین و چارەسەری پێویستیان بۆ نەکراوە , هێشتا ونبوەکان نەدۆزراونەتەوە , هێشتا لە لایەن ڕەوەندی کوردی و لایەنە سیاسییەکان بە تایبەت لە خۆرهەڵاتی کوردستان و دەزگاکانی ڕاگەیاندنەوە گرنگی بەم مەرگەساتە گەورەیە نادرێت، هێشتا سەردەشتییەکان بە تەنها یادی قوربانییەکانیان دەکەنەوە و لە شینیدا بێکەس و بێ هاورێن.

ڕژێمی ئیسلامی ئێرانیش وەک داگیرکەرێکی دڕندە و دڵڕەقی ئەو بەشەی کوردستان، جگە لەوەی وەکو پێویست چارەسەری برینداران و پاشماوەی بەرکەوتوانی ئەو کارەساتەی نەکردوە، ڕۆژانە بە گرتن و زیندانیکردن و شەهید کردنی ڕۆڵەکانی ئەم دەڤەرە و چەوسانەوەی گەلەکەمان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە گشتی و ئەو ناوچەیە بەتایبەتی، سەردەشت و دەوروبەری جارەهای تر شەهید دەکاتەوە، بە جۆرێک لەبەر ئازار و سەرکوتی ئەم ڕژێمە دژ بە مرۆڤ و مرۆڤایەتییە، خەڵک تا رادەیەک ئازارەکانی کارەساتی سەردەشتی بیر چووەتەوە.

ماوەی چەند ساڵێکە ئێمە لە چاودێری کوردۆساید و چەند حزبێکی تری ڕۆژهەڵاتی کوردستان وەک حزبی دیموکرات و کۆمەڵەی زەحمەتکێشانی کوردستان و سازمانی خەبات گرنگیمان بەم یاداوەرییە داوەو هەوڵمانداوە , ساڵانە یادێک لە قوربانیانی سەردەشت بکەینەوە , لە یادی ۲۳ ساڵەی ئەم تاوانەدا , داوا لە هەموو لایەک دەکەین , کە بۆساڵانی داهاتوو یادێکی گەورەو شکۆمەندانەتر لەو تاوانە و و لەو قوربانیانەمان بکرێتەوە ,کە شایانی گەورەیی یاداوەری ئەو کارەساتەکە بێت, ڕۆژی یاداوەرییەکە بکرێتە ڕۆژێک بۆ ڕسواکردنی دوژمنانی گەلەکەمان و بەکارهێنانی چەکی کۆمەڵکوژی کیمیاوی و هاوپشتی لەگەڵ داواکارییەکانی خەڵکی ئەم شارە و پاڵەپەستۆکردن بۆ کردنەوەی دۆسیەی ئەو تاوانە لە دادگای باڵای تاوانەکان.

جێگەی خۆیەتی هەر لەم بۆنەیەدا یادی کیمیابارانی گوندێکی رەسەنی شەهیدی تریش هەر بە کیمیابارانی ڕژێمی سەددام بکەینەوە، کە گوندی (زەردە)ی سەر بە شارستانی کرندی پارێزگای کرماشانە، لە بەرەبەیانی ڕۆژی ۳۱ی پۆشپەڕی ساڵی ۱۳۶۷دا فڕۆکە مەرگوەشێنەکانی سەددامی دیکتاتۆر کیمیابارانی ئەم گوندە جوانەیان کرد و لە ئەنجامدا ۲۷۵ کەس لە خەڵکی سیڤیلی گوندەکە شەهید و ۱۱۴۶ کەسیش بریندار بوون .

تاوانی کیبابارا‌کردنی شاری سەرەشت وەک لەدادگای تاوانباری بازرگانی مەرگ فرانس ڤان ئانرات لە وڵاتی هۆڵەند دیاریکرا بەتاوانی جەنگ ناونرا, هەردوو تاوانی نێونەتەوەیی جەنگ وتاوانی دژ بەمرۆڤایەتی لەخۆ دەگرێت, سزا نەدانی بکەرانی ئەم تاوانە نێونەتەوەییە تاوانێکی دیکەیە بەرامبەر بەخەڵکی ئەمشارە.

ئەم بەڵگەنامەیەی لامانە (لێرەدا بەڵگەنامەکە نیشانی ئامادەبووان دەدرێت)، کە بۆ یەکەمجارە بڵاوبکرێتەوە، ڕاپۆرتێکی ئیستخباراتی عێراقییە و بۆ بەرێوبەرایەتی گشتی ئیستخباراتی ئێراقی لە ۲ ی ئابی ۱۹۸۷ دا بەرزکراوەتەوە، ڕاپۆرتەکە زۆر تایبەتی و نهێنییە و باس لە لێدانی شاری سەردەشت و دەوروبەری لە لایەن ڕژێمی عێراقەوە دەکات،هەروەها ئاماژە بۆ زیانەکان دەکات. دەکرێت بەم بەڵگەنامەیە لە دادگای باڵای تاوانەکان لە بەغدا یان دادگایەکی نێودەوڵەتی کەیسی سەردەشت

لێکۆڵینەوەی لەسەر بکرێت و تاوانبارانی بە دادگا بگەیەنرێن تا سزای ڕەوای خۆیان وەربگرن .

خۆشبختانە لەکاتێکدا بەرەو یادی ٢٣ ساڵەی ئەم تاوانە دەڕۆین ,لەکۆنگرەی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی لەشاری کەمپالای ئۆگەندا "٣١.٥ بۆ ١٠.٦" ,بەکار هێنانی چەکی کیمیاوی لەململانێ ناوخۆییەکان وەک تاوانی جەنگ پەسەندکرا، ئەمەش بە هەنگاوێکی گەورە بۆ مرۆڤایەتی دەزانین، بۆ قەدەغەکردنی چەکی کیمیاوی لە تەواوی جیهاندا، هەنگاوێکی مەزنە بۆ دوبارە نەبونەوەی (هەڵەبجەکان و سەردەشتەکان, شێخ وەسانانەکان وگۆپتەپەکان و زەردە-کان ,سوێیسنانەکان و.....هتد لەئایندەدا .)

هەر لێرەوە گلەیی خۆمان لە هەندێک لە پارت و ڕێکخراوە سیاسییەکانی خۆرهەڵاتی کوردستانمان دەردەبڕین، کە وەکو پێویست گرنگی بەم کارەساتە گەورەیە بۆ بە دادگاگەیاندنی تاوانباران و گەیاندنی دۆسییەکەی بە دادگای باڵای تاوانەکان لە بەغدا یان دادگایەکی نێودەوڵەتی نادەن. لە ڕاستیدا بێدەنگی ئەوان لە ئاست ئەم دۆزە گرنگە و گرنگی نەدانیان بەم کارەساتە گەورەیە, مایەی نیگەرانی ئێمەو خەڵکی شاری سەردەشت و گوندی ڕەشە هەرمێ و تەواو قوربانیانی کۆمەڵکوژییە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان, بۆیە داواتان لێدەکەین با هەموومان یەکگرتووانە ساڵانە بەرەو یادکردنەوەی کارەساتی قوربانیانی شاری سەردەشت, یادێکی وای ئەو تاوانە بکەینەوە, لە ئاستی گەورەیی تاوانەکە و ژمارەی قوربانیانی و تێکۆشەری و مێژووی پڕ لە شانازی شاری سەردەشتدا بێت.

بەڕێزان ئێمە ئەو لایەنانەی کە لەخوارەوە ناومان هاتوە و بە سازدانی ئەم مەراسیمە هەستاوین، لە هەموو لایەنە کوردی و ئێرانی و مرۆڤدۆستەکان، بەتایبەتی ڕێکخراوەکانی مرۆڤدۆست و ژینگەپارێزی جیهانی داواکارین، کە:

١- دۆسیەی ئەم کارەسات و تاوانە گەورەیە بگەیەننە دادگایەکی نێودەوڵەتی. بۆ سزادانی تاوانکاران و ئەنجامدەرانی ئەو کۆمەڵکوژییە گەورەیە.

٢- هەوڵدان بۆ کردنەوەی نەخۆشخانەیەکی تایبەت بە چارەسەرکردنی برینداران و بەرکەوتوانی ئەو کارەساتەوە لە شاری سەردەشت، کە تا ئێستاش بەدەست پاشماوەی برین و ئازارەکانی ئەو تاوانەوە دەناڵێنن.

٣- دروستکردنی مۆزەخانە و مۆنۆمێنتێک بۆ یادەوەری ئەو کارەساتە لە نێو جەرگەی شاری سەردەشت,

کە شایانی گەورەیی و ڕێزی شەهیدان بێت.

٤- قەرەبووکردنەوەی گیانی و دارایی (ماڵی) ئەو کەس و خێزان و بنەماڵانەی کە کەسوکاریان لەو کۆمەڵکوژییەدا تێداچوونە.

٥- برینەوەی موچە بۆ کەسوکار و بریندارانی کارەساتەکە و دابینکردنی ژیانێکی شایستە و گوزەرانێکی باش بۆیان .

هیوادارین ساڵێکی تر لە ڕەوشێکدا یادی ئەم کارەساتە بکەینەوە، کە هەموو کوردستان بە گشتی و ناوچەی سەردەشت و دەوروبەری بە تایبەتی لە کەشێکی ئازادی و ئاشتی و ئارامدا قەراری گرتبێت. دە با یادی کارەساتی سەردەشت و ڕەشە هەرمێ و زەردە و شوێنەکانی تر هەموومان بە جیاوازی بیرو بۆچون و ڕەنگ و ئایدۆلۆژیاوە بە تەبایی و برایەتیی کۆبکاتەوە، تا ببێتە هاندەرێک بۆ ئەوەی جیاوازی و ناکۆکییەکانمان وەلا بنێین و لە پێناو چارەنوسی گەل و نەتەوەکەماندا بۆ یەک ئامانج، کە ئازادی و سەرفرازی کورد و کوردستانە، تێبکۆشین، تەنها بەمەش ڕۆحی شەهیدانی کورردستان شاد دەکەین.

نەمری و سەربەرزی بۆ شەهیدانی سەردەشت و تەواوی شەهیدانی کوردستان.

مردن و سەرشۆڕی بۆ ئەنجامدەرانی کارەساتی سەردەشت و دەوروبەری.

کۆمیتەی سویسی هەر یەک لە:

حزبی دیموکراتی کوردستان

کۆمەڵەی زەحمەتکێشانی کوردستان

سازمانی خەباتی کوردستانی ئێران

چاودێری کوردۆساید – چاک

٢٧ی جۆنی ٢٠١٠

تێبینی: ئەم وتارە لە یادی ٢٣ سالەی ٢٧ ی جۆنی ٢٠١٠ دا خوێنرایەوە...

سەرچاوە : سایتی هاوپشتی

کیمیا باران کردنی سەردەشت، مەرگەساتێکی لە بیر نەکراو

مادێح ئەحمەدی

ڕۆژی ٧ی پووشپەڕی ساڵی ١٣٦٦ی هەتاوی، لە گەرمەی شەڕی نێوان دوو ڕێژیمی دژە کوردی کۆماری ئیسلامی و بەعسی عێراق دا، شاری سەردەشت کەوتە بەر پەلامار و لە لایەن ڕێژیمی روخاوی بەعسەوە کیمیاباران کرا. لە ئاکامی ئەم کیمیا بارانەدا، زیاتر لە ١٠٠٠ کەس بوونە قوربانی و بەهەزاران کەسی دیکەش بریندار بوون.

مەرگەساتی کیمیاباران کردنی سەردەشت لە ساڵی ١٣٦٦دا لە ئاکامی ململانێ و شەڕی نارەوای دوو ڕێژیمی بەعس و کۆماری ئیسلامیدا خوڵقا. بە واتایەکی دیکە سەردەشت لەو کاتەدا بووە گۆڕەپانی شەڕەکە و بەم جۆرە بووە قوربانی سیاسەتە شەڕئامێزەکانی دوو ڕێژیمی دژە کوردی بەعس و کۆماری ئیسلامی. هاوکات نابێ ئەوەش لە بیر بکەین کە ئەو کاتە شاری سەردەشت وەک گۆڕەپانێک بۆ ململانێ نێوان بەعس و کۆماری ئیسلامی زۆر مەبەستدارانە دیاری کرا بوو. ئەو کات هەر دوو ڕێژیمەکە بە جیا وەک هەمیشە بە توندی سەرکوتی بزووتنەوەی کوردیان هەم لە باشوور و هەم لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەکرد، بۆیە بۆیان گرنگ بوو کە مەیدانی شەڕەکەیان کوردستان بێ. ئەمەش لە مێژوودا سەلماوە کە هەمیشە ئەو داگیرکەرانەی کە کەوتوونەتە شەڕ و کێشەوە لەگەڵ یەکدتر کوردستانیان کردۆتە مەیدانی شەڕی خۆیان و لەو نێوانەدا هەر کورد بۆتە قوربانی.

کارەساتی کیمیاباران کردنی شاری سەردەشت لە ساڵی ١٣٦٦دا بە پێی یاسای نێودەوڵەتی دەچێتە خانەی تاوان دژی مرڤایەتی و ژینۆسایدەوە. چونکە پاش جەنگی جیهانی یەکەم، لە ساڵی ١٩٢٥دا بە پێی پرۆتۆکۆلی ژێنێف کەڵک وەرگرتن لە چەکی کیمیایی قەدەغە کرا. کەچی دوای ٦٢ ساڵ بە شێوەیەکی دڕندانە و بێ بەزەییانە و بەربڵاو ئەم چەکە دژی خەڵکی بێ تاوانی سەردەشت بەکار هێنرا. جگە لەمەش کیمیاباران کردنی شاری سەردەشت بە پێی بڕیارنامەی ساڵی ١٩٤٨ دەچێتە خانەی ژینۆسایدی سوورەوە و دەبێ ئەنجامدەران و خوڵقێنەرانی تاوانەکەش لە دادگایەکی نێونەتەوەیی یان نێوخۆییدا سزا بدرێن.

بەرانبەر بە کارەساتی کیمیاباران کردنی شاری سەردەشت، وڵاتانی جیهان و ناوچەکە بێدەنگ و بوون و هەڵوێستێکی ئەوتۆ نەهاتە گۆڕێ کە ڕێگا لە دوو پاتبوونەوەی ئەم جۆرە تراژیدیایانە بگرێ و هەر ئەم بێدەنگیەش بووە هۆی ئەوەی کە ڕێژیمی بەعس ساڵێک دواتر ئەم چەکە قەدەغە کراوە لە ئاستێکی بەرفراوانتردا دژی خەڵکی بێ تاوانی هەڵەبجە بە کار بهێنێ.

تا ئێستا کە چەندین ساڵ بە سەر ئەو مەرگەساتەدا تێدەپەڕێ، لە هیچ دادگایەکی نێوخۆیی و نێونەتەوەییدا دۆسیەی کیمیاباران کردنی شاری سەردەشت نەهاتۆتە گۆڕێ، تا ئەوەی خوڵقێنەرانی ئەم کردەوە نامرۆڤانەیە بە سزای خۆیان بگەیێندرێن.

ئێستاکەش کە چەندین ساڵ بەسەر ئەو مەرگەساتەدا تێدەپەڕێ، کاریگەری کیمیاباران کردنی ٧ی پووشپەڕ بە سەر شاری سەردەشتەوە ماوە و زۆرن ئەوانەی کە بە هۆی ئەو کیمیابارانەوە کەم ئەندامبوون و ئێستاش بە دەست ئێش و ئازارەوە دەناڵێن.

لە کۆتاییدا ماوەتەوە بڵێین کە دروستە وڵاتانی ناوچەکە و دەوروبەر بەرانبەر بەو مەرگەساتە بێدەنگ بوون و تا ئێستاش خوڵقێنەرانی ئەم کردەوەیە لەم پێوەندییەدا بە سزای خۆیان نەگیشتوون، بەڵام بۆ هەمیشە یادی ئەو مرۆڤانەی کە ڕۆژی ٧ی پووشپەڕ بوونە قوربانی دەستی خوێنمژانی کورد لە دڵی هەموو کوردێکی نیشتمانپەروەردا دەمێنێ و ئەو مەرگەساتە تاڵە لە مێژووی کورد دا لە بیر ناکرێ.

لە ڕێورەسمێکی تایبەت دا یادی بیست ساڵەی بۆردمانی شیمیایی سەردەشت کرایەوە

لە ڕێورەسمێکی تایبەت دا یادی بیست ساڵەی بۆردمانی شیمیایی سەردەشت کرایەوە

لە ڕێورەسمێکی تایبەت دا لە بنکەی دەفتەری سیاسی یادی بیست ساڵەی بۆردمانی شیمیایی شاری سەردەشت لەلایەن ڕێژیمی بەعسەوە کرایەوە .

سەرچاوە : ماڵپەری کوردستان و کورد / ڕێکەوتی : ٢٨ ی جۆنی ٢٠١٠

یادی شیمیایی بارانی شاری سەردەشت لە ولاتی سویس بەرز ڕاگیرا

ڕۆژی یەکشەممە ٦/٢٧ لە بنکەی کۆمەڵەی کوردان لە نزیک شاری ئاراو، کۆمیتەی سویسی هەریەک لە چاودێری کوردۆساید – چاک، کۆمەڵەی زەحمەتکێشانی کوردستان، حیزبی دێموکراتی کوردستان، سازمانی خەباتی کوردستانی ئێران یادێکی پڕ شکۆ بۆ بیستوسێ ساڵەی کارەساتی کیمیابارانی شاری سەردەشت و ڕەشەهەرمێ و ناوچەکانی دەوروبەری، سازکرا، کە لە بەرواری ٢٨ی جۆنی ١٩٨٧ دا و لە لایەن فرۆکە مەرگوەشێنەکانی رژێمی بەعسی روخاوەوە رویدا.

سەرەتا مەراسیمەکە بە چەند خولەکێک وەستان بۆ گیانی سەرجەم شەهیدانی ڕێگای رزگاری کوردستان بە گشتی و شەهیدانی ئەو کارەساتە بە تایبەتی دەستی پێکرد، پاشان وتاری هاوبەشی هەرچوار لایەنی ڕێکخەری مەراسیمەکە لە لایەن هیوا ناسیحەوە خوێندرایەوە، دواتر کاک فازڵ عوسمان بە دەنگە خۆشەکەی و بە یارمەتی کۆرێک هۆنراوەیەکی بەو بۆنەیەوە پێشکەش کرد، کە جێگەی سەرنجی ئامادەبوان بوو. ئینجا مامۆستا فەوزی رە رمزیی بابەتێکی لێکۆڵینەوەی لەسەر کارەساتەکە خوێندەوە. پاشان کاک رەحمان. ئیبراهیم زادە. هەندێک یادەوەری کاتی کارەساتەکەی گێرایەوە و هۆنراوەیەکیشی لەسەر ئەو مەرگەساتە پێشکەش کرد. پاشان فیلمێکی دۆکیۆمێنتی لەسەر کیمیابارانەکە بە پرۆژێکتۆر نمایشکرا، دواتر هەڤاڵ مەمەد نوێنەری کۆمەڵەی کەلتوری کوردان لە ئاراو وتارێکی پێشکەش کرد، بە دوای ئەودا کاک کاوە ورمێ هونەرمەند وسیاستوانی رۆژهەلاتت وتارێکی دا و بە دەنگە زوڵاڵەکەشی لاوانەوەیەکی هەستهەژێنی پێشکەشی ئامادەبووان کرد .

نوێنەرانی هەر یەک لە پارتی دیموکراتی کوردستان، بزوتنەوەی گۆڕان، یەکگرتوی ئیسلامی کوردستانیش پەیامی خۆیان ناردبوو، لەبەر کەمی ماوە نەخوێندرانەوە.

شایەنی باسە مەراسیمەکە بە گیانێکی کوردانەی بەرز و لە نێو پیشانگایەکی تایبەتی شەهیدانی کیمیاباراندا بەرێوەچوو. جەماوەرێکی بەرچاویش لە کوردانی هەر چوار پارچە ئامادەی یادەوەرییەکە بوون.

دەکرێیت بڵێین لە وڵاتی سویسدا ئەمە بۆ دووەم جارە لە مێژووی ئەو کارەساتەدا یادی دەکرێتەوە، کە هەمان ئەو لایەنە ناوبراوانە سازیان کردبوو. ئەمساڵیش لەسەرتاسەری وڵاتانی ئەوروپادا تەنیا لەم وڵاتەدا ئەو یادە کرایەوە.

حیزبی دێموکراتی کوردستان

کۆمەڵەی زەحمەتکێشانی کوردستان

سازمانی خەباتی کوردستانی ئێران

چاودێری کوردۆساید – چاک

٢٢ساڵەی یادی کیمیا بارانی سەردەشت

٢٢ساڵ لە مەوبەر شارە خنجیلانەکەی سەردەشت و چەند گوندی دەوربەری کەوتە بەر هیرشی درندانەی فرۆکە شەڕکەرەکانی ڕژیمی بەعسی عێراق و کیمیا باران کرا. لەو جینایەتە درندانەیە دا سەدان کەس گیانیان لە دەست دا، هەزاران کەس بریندار بوون و هەزارانیش تا درێژایی تەمەنیان ئاسەواری ڕەوانیی ئەو کردەوە دژی مرۆڤایەتییەیان لە ڕەوانیان دا دەمێنێ.

شاری سەردەشت و دەوروبەری هەمیشە مەڵبەندی ئازادیخوازانی گەلی کورد و تەنانەت گەلانی دیکەی ناوچەش بووە. لە هەمو گۆشە و کەنارەکانی کوردستان ڕا پیشمەرگەی کورد بۆ حەسانەوە و خۆ ئامادە کردنەوە پاڵی وە چیا سەر بەرزەکانی ئەو ناوچەیە داوە. ناوچەی سەردەشت مەڵبەندی گەلێک قارەمانی ڕێگای رزگاری گەلی کوردە و تا ئێستاشی لە گەڵ بێ بە گوێرەی ژمارەی دانیشتوانی، دەتوانین بڵێین زۆرترین ڕێژەی کادری سیاسی و پێشمەرگەی لە نێو ریزی تێکۆشەرانی ڕێگای رزگاریی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دا هەیە.

ناوچەی سەردەشت لە سەردەمی کۆماردا یەکێک لە ناوچەکانی شەڕی ڕزگاری بو. لە جوڵانەوەی ٤٦،٤٧ دا ناوەندی جوڵانەوە بو. لە شۆڕشی ئەیلولی باشوری کوردستان دا پشتی جەبهەی شۆڕش و مەڵبەندی کۆکردنەوەی یارمەتی بۆ شۆڕس بوو. لە سەر هەڵدانەوەی شۆڕشی نوێی باشوری کوردستان لە دوای قەرارداده شومەکەی ئەلجەزایردا، ناوەندی شۆڕشی تازە بوو سەر کردایەتی جووڵانەوەی باشوری کوردستان لەوێ بوو.
ناوچەی سەردەشت لە شۆڕشی گەلی کورد لەدوای ڕوخانی ڕژیمی پاشایەتی لە ئێران دیسان بو بە ناوەندی جووڵانەوە و سەرکردایەتی شۆڕش تا ئەو کاتەی کە ناوچەی پێ دەپارێزرا هەر لە ناوچەی سەردەشت بوو.
ئەو ڕقەی دوژمنانی گەلی کورد لە سەردەشت و دەوروبەریان هەڵگرتبو بە خۆڕایی نەبوو. هەم ڕژیمی جینایەتکاری بەعس و هەم ڕژیمی کۆنەپەرەستی کۆماری ئیسلامی لەو ناوچە سەر بەرزەی کوردستان لە بەهانە دەگەڕان. بۆیە یەکێکیان ئەو مەڵبەند و شارە خنجیلانەیەی کردبو بە مۆڵگەی ژمارەیەکی زۆر لە هێزە سەر کوتکەرەکانی و ئەوی دیکەشیان بەهانەی بۆ هەڵکەوتبو تا زەهری ڕق و کینەی خۆی بەو مەڵبەندە شۆڕشگێرە و سەنگەرە لە گیران نەهاتووە بڕێژێ.
هەر بۆیە ڕۆژی ٢٨ ی جۆنی ١٩٨٧ ڕژیمی بەعسی خوێنخۆر لافاوی کیمیایی بە سەر شارەجوانەکەی سەردەشت و دەوروبەری دا باراند و دڵی پڕلە قینی خۆی ئاسودە کرد و هەزاران خێزانی کوردی بۆ هەمو ماوەی ژیانیان داخدار کرد.
لە یاد و بیرەوەری ئەو ڕۆژەدا جێگای خۆیەتی وەک هەمو ساڵی لە غەم پەژارەی خزم و کەس و کاری قوربانییەکان دا بەشدار بین و بەڵێن بە شەهیدەکان بدەین کە تا ڕزگار بونی وڵاتەکەمان لە دەستی هەمو دوژمنە ڕەنگاوڕەنگەکان هەدا نادەین و نایەڵین خوێنی بە نا حەق ڕژاویان بە فیڕۆ بڕوا.
ڕووحی شەهیدە سەربەرزەکان شاد
کومیتەی بەڕێوەبەری حیزبی دیموکڕاتی کوردستان لە دەرەوەی وڵات

سەرچاوە : ماڵپەڕی حدک میدیا / ڕێکەوتی : ٢٢ی جۆنی ٢٠٠٩

سەردەشت ١٩٨٧

نووسینی: باقی تالبولعیلم

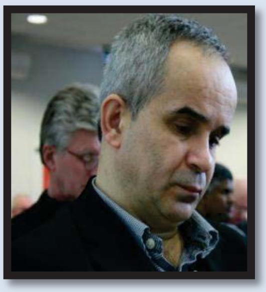

٢٦ی مانگی یونی ٢٠٠٩ ی زاییینی ئێران و عێراق شەڕێکی خوێناوی و درێژخایەنیان لە ڕێکەوتی ٢٢ ی سێپتامبری ١٩٨٠ ی زاییینی، دەستپێکرد کە هەتا ڕێکەوتی ٢٠ ی ئاگۆستی ١٩٨٨ ی زاییینی، خایاند. ئەم شەڕە تەنیا شەڕ لە نێوان دوو هێزی نەیاری چەکداری دوو لایەن نەبوو، بەڵکو ئەم شەڕە کوژرانی خەڵکی بێ تاوانی وماڵوێرانی قورس هەر دووک وڵاتی بە شوێنەوە بوو.
ڕاپەڕینی ئێران لە ساڵی ١٩٧٩ ی زاییینی، بوو بە هۆی سەرهەڵدانی کێشەو ناسەقامگیری بەرین. کاربەدەستانی ئێران لە لایەک بە بڵاوکردنەوەی ئیسلامی سیاسی هەڕەشەیان لە هەموو ناوچە و بەشەکانی دیکەی دنیا دەکرد، و لە لایەکی دیکە نەیاران و ڕەخنەگرانی نێوخۆ، کە خوازیاری مافەکانی خۆیان لەدوای سەرکەوتنی ڕاپەڕین بوون، سەرکووت دەکرد.
کۆمەڵێکی زۆر لەڕەخنەگرانی سیاسی ماوەیەکی کورت دوای سەرکەوتنی ڕاپەڕین لەلایەن صادق خلخالی کە دەسەڵاتی تەواوی لەلایەن ڕێبەری کۆماری ئیسلامی ئەوکات ئایەتوڵڵا خومەینی پێدرا بوو، لە سێدارە دران. خەڵک لە دژی شا ڕاپەڕینیان کرد، بۆ ئازادی و دەستەبەر کردنی دیمۆکراسی، بەڵام دەسەڵاتدارانی ئێران هەوڵیاندا بە گەورە کردنەوەی مەترسیەکانی دەرەکی، بانگەشەی هەموو موسڵمانان، بە تایبەت لەعێراق، عەرەبستانی سعودی، کووەیت، و وڵاتانی دیکەی ئیسلامیان دەکرد بۆڕاپەڕین لە دژی دەسەڵاتدارانی وڵاتەکانیان. ئەم دۆخە هەموو ناوچەکە تووشی قەیرانی ناسەقامگیری کرد، و بوو بەهۆی خوڵقانی کێشەی گەورە بۆ هەموو ناوچە. سەرکووتی نەیارانی سیاسی هاوکات بوو لەگەڵ ئەو کەشوهەواتووندە کەکۆماری ئیسلامی لە هەموو ناوچەدا خوڵقاند بووی .

عێراق کە خاوەنی زۆرینەیەکی شیعە، و هاوسێی ئێران بوو، یەکەم وڵات بوو کە لەهەمبەر مەترسی و هەڕەشەکانی ئێران هەڵوێستی گرت، و دەستیکرد بەداگیر کردنی بەشێکی زۆر لەخاکی ئێران. ئامانجە نیزامی و سیڤیلیەکانی بە توونـدی، و بەهەموو کەرەستەکان لە هەموو وڵات، دایە بەر پەلاماری چەکی قورس، خۆمپارە و هێرشی ئاسمانی. لە ماویەکی زۆرکورت بەشێکی بەرچاو لە خاکی ئێرانی داگیرکرد، سەرەتا شەڕ لە خاکی ئێران بوو، بەڵام لە ساڵی ١٩٨٢ ی زایینی، بەولاوە کە هێزەکانی عێراق لە ناوچە داگیرکراوەکان پاشەکشەیان کرد، یان وەدەرنران، شەڕەکە کێشرایە ناو خاکی عێراق. هەر دووک لایەن، لە عێراق، بە کەڵک وەرگرتن لە نیشتیمانخوازی، و لە ئێران لە ژێر ناوی ئیسلامگەرایی بە هەزاران کەسیان خستە ناو ئاگری شەڕ، و لە بەکارهێنانی هیچ جۆرەچەکێک، و هیچ ڕەوشێکی مرۆڤکوژانە، خۆیان نەپاراست. بە هەزاران ملیارد دۆلار لە داهاتی نەوت و سەروەت و سامانەکانی دیکەیان بۆ کڕینی چەک لە ڕوسیە، فەرانسە، ئاڵمانی ڕۆژئاوا، چین، میسر، ئیتالیا وئەمریکا بەکار هێنا. هەنووکە ئەو قەرزانەی کە لە وڵاتانی هاوپەیمان یان بانکە نێونەتەوەییەکان وەریان گرتبوو، بە تەواوی بۆ نەدراوەتەوە. لە ماوەی ئەم شەڕە هەر دووک لایەن هەوڵیاندا بۆ دەست پەیدا کردن بە چەکی شیمیایی، و لەم ماوە دوورودرێژە، و لەبەر چاوی بیروڕای گشتی دەرفەتی قڕکردنی لایەنی بەرامبەر، بە تایبەت خەڵکی بێ تاوانی سنوورەکانیان پێدرا .

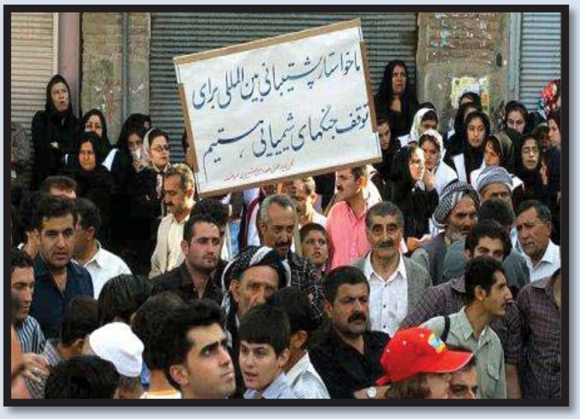

لە ساڵانی پێش، و دوای تەواو بوونی شەڕەکەش، دەستیاندایە کڕینی چەکی پێشکەتوو، وەک تانگ، کەشتی و فڕۆکەی جەنگی، و دەستگەیەکی مۆدێرنی جەنیگان پێکەوەنا، کە تەنیا کوشتن و کاولکردنی هەرچی زیاترو بەربلاوتر مەبەستیان بوو. ڕاستە شەڕ لە ئاکامی کێشەیەکی کۆن وچارەسەر نەکراو سەری هەڵدا، بەڵام هەڕەشەی ناردنی شۆڕشی ئیسلامی بۆ هەموو ناوچە، کە لە دوای ساڵی ١٩٧٩ زایینی، دەستی پێکرد بوو، ڕۆڵی سەرەکی هەبوو ئاکامەکانی دوایی، بەتایبەت هەڵایسانی شەڕی خوێناوی لە نێوان ئێران وعێراق .

کەڵک وەرگرتن لە چەکی کۆمەڵکوژ: عێراق لەم شەڕە بەشێوەیەی بەربڵاو چەکی ژەهراوی، شیمیایی وعەسەبی هەم لە دژی نەیارانی خۆی، بەتایبەت لە کوردستانی باشوور، و هەم لەدژی خەڵکی بێ تاوان، بەتایبەت ناوچە کوردنشینەکان ڕۆژهەڵات بەکارهێنا. هێزەکانی ئێران، پێشووتر شەڕێکی سازماندراویان لە دژی کوردەکان، بەر لە هەڵایسانی شەڕی ئێران وعێراق دەستپێکرد بوو، و لە ماوەی شەڕ، و دوای شەڕیش لە سەری بەردەوام بوون.

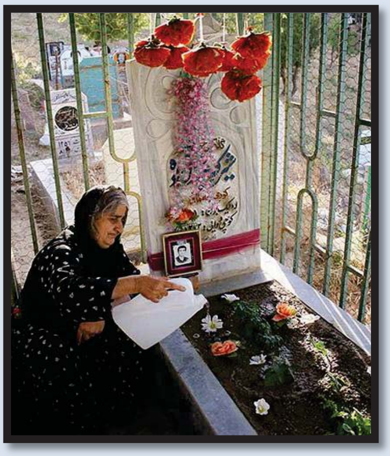

سەردەشت یەکێک لەو کۆمەڵە شارانە بوو کە لە ماوەی ئەم شەڕەدرێژخایەنە چەند جاران لە لایەن هێزەکانی عێراق وەبەر پەلاماری هێزی زەمینی وئاسمانی عێراق کەوت. لە ڕێکەوتی ٧ ی پووشپەڕی ساڵی ١٣٦٦ ی هەتاوی، بەرامبەر بە ٢٨ ی مانگی یونی ١٩٨٧ ی زایینی، شاری سەردەشت کەوتە بەر بۆمبارانی شیمایی فڕۆکەکانی عێراق. لە ئاکامدا بوو بەهۆی ئەوە کە سەدان کەس گیانی خۆی لە دەست بدەن، و هەزاران کەسیش بریندار بن، کە هەنووکە ئازارەکانی ئەم هێرشە لە سەر جەستەیان هەرماوە. سەردشت شارێکی کوردستانە کە لە پارێزگەی ئازەربایجانی ڕۆژئاوادایە، ولە ٢٠ مایلی سنووری نێوان ئێران وعێراقدایە.

٢٢ساڵ لەمەوبەر فڕۆکەکانی عێراق ڕژاندنی بارانی ژەهری چەکی شیمیایی بەسەر ناوەندی ئەو شارە، کە ڕێژەی نزیکەی ٤٠٠٠٠ هەزارکەس دەبوو، سەدان کەسیان کوشت، و هەزاران کەسی بێ تاوان، بەتایبەت ژنان ومنداڵانی ئەو شارەیان بریندارکرد. شەڕی ئێران و عێراق زۆر کارەساتی تراژێدیکی لە ناو سینگی خۆیدا حەشار داوە کە هەنووکە بەشێکی زۆریان هەروا بەنهێنی ماون و ئاشکرا نەکراون، سەردەشت یەکێک لەوانەیە کە بە دەگمەن لە مێدیاکاندا باسی لێوە دەکرێت.

سەرچاوە ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٦ی جۆنی ٢٠٠٩

لە یادی٢٢ ساڵەی کارەساتی کیمیابارانی سەردەشت دا

لە ساعەت٤ تا ٨ی ئێوارەی رۆژی هەینی ٢٦ی جۆنی ٢٠٠٩ ،لقی نۆروێژی رێکخراوی چاک، کۆریادێکی بۆ ریز گرتن و زیندوو راگرتنی یادی شەهیدانی کارەساتی کیمیابارانی شاری سەردەشت، لە یەکێک لە سالۆنەکانی کتێبخانەی فروسەت سەنتەر لە شاری ئۆسلۆی پایتەختی وڵاتی نوروێژ پێک هێنا.

سەرەتا بەرێز کاک رەفیق بەرپرسی رێکخراوی چاک لە نۆروێژ، کە بەرێوەبەری پرۆگرامەکەش بوو بە پێشکەش کردنی وتەیەک بەرنامەکانی کۆریادەکەی راگەیاند .

پاشان ئەم بەرێزانە وتار و بابەتیان پێشکەش کرد:

١- کاک عەلی رەحیمی کە لە وڵاتی هولەندا را بۆ ئەم کۆریادە دەعوەت کرابوو. ناوبراو لە ماوەی کاتژمێرێکدا وێرای پێشاندانی فیلم و وێنەو دیکۆمێنتی پێوەندی دار بە کیمیابارانی شاری سەردەشت، باسی ئەو مەرگەساتەی کرد کە بۆ خۆی لە کاتی بۆمبارانەکەدا لە نزیکەوە دیتبوونی.

٢- جێگری بەرپرسی رێکخراوی چەپی نۆروێژ لە ئوستانی ئۆسلۆ، سەبارەت بە هەوڵەکانی حیزبەکەیان سەبارەت بە بەرەسمی ناسینی کۆمەڵکوژی و ئەنفال و... قسەی بۆ بەشداران کرد.

٣- خاتوو پەخشان ئەحمەدی باسێکی سەبارەت بەوە کە چیمان بۆ زیاتر ناساندنی کارەساتی سەردەشت کردوە پێشکەش کرد.

٤- کاک ئەنوەر سولتانپەنا وێرای باسێکی کورت سەبارەت بە نەهامەتیەکانی گەلی کورد، بە خوێندنەوەی پارچە شێعرێک باوبەشی خەمی خۆی بۆ بنەماڵەی قوربانیانی کارەساتی سەردەشت راگەیاند.

٥- کاک هاشم رۆستەمی لە باسێکی ٢٠ خولەکی دا ئاماژەی بە بەشێک لەو هۆکارانە کرد کە لە کاتی خۆیدا بونەتە هۆی ئەوەی کە ئەم کارەساتە سامناکە وەک خۆی، نەک هەر لە دونیای دەرەوەدا، بەڵکوو لە ناو خۆی کوردستانیشدا وەک پێویست دەنگی نە دایەوە.

لە بەشێکی دیکەی قسەکانی دا ناوبراو وێرای ئاماژە بە روداوکانی ئەم دوو دەیەی رابردوو و کاریگەریان لە سەر خەباتی خەڵکی کوردستان، ئاماژەی بە چەند خاڵی گرینگ کرد کە ناوبراو پێی وابوو رەچاو کردنیان دەبێتە بەربەستێکی بەهێز لە بەردەم دووبارەبوونەوەی ئەو کۆمەڵکوژیانەی بە سەر گەلەکەماندا هاتوون. هەروەها ناوبراو ئاماژەی بە ئەوە کرد کە هێچ پاساوێک ئەم جنایەتەی حکومەتی حیزبی بەعسی عێراق داناپۆشێت.

٦- لەم برگەیەدا شانۆیەک پێشکەش کرا کە کاک کەیوان پشدەری ئامادەی کردبوو.

٧- کاک نادر ئەمینی وەک بنەماڵەی شەهیدی ئەم کارەساتە، کە بۆ خۆشی لە کاتی شیمابارانەکەدا لە سەردەشت ببوو، باسی ئەو دیمەنە دڵتەزێنانەی کرد کە لە نزیکەوە بە چاوی خۆی دیتبوونی.

٨- کاک عەلی قادر، بە بابەتێکی ئەدەبی بەشداری کۆریادەکەی کرد. نابراو زۆر بە ئیحساسەوە بەسەر هاتی مام قادری خەلکی گوندی رەشەهەرمێی نزیک شاری سەردەشتی کردبۆ چیرۆکێکی راسەقینە. مام قادرێک کە لەو کیمیا بارانەدا نزیک بە تەواوی ئەندامانی بنەماڵەکەی لە دەست دابوو.

شایانی باسە کە لە بەشی پێشانگادا ژمارەیەکی زۆر لە وێنەی بریندارەکانی کیمیابارانی سەردەشت دەبیندران، کە دڵێکی زۆر بە جورئەتی دەویست تا مرۆڤ بتوانی تەماشای ئاسەواری ئەو جنایەتە سامناکە بکات.

لە کۆتایی دا ئامادەبوانی کۆریادەکە کە ژمارەیان نزیکەی سەد کەس بوو سوپاسی رێکخراوی چاک یان کرد بۆ بەرێوە بردنی ئەم کۆریادە

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / رێکەوتی : ٢٦ی جۆنی ٢٠٠٩

نیشتمان.

نووسینی: مێهدی بیگزادە.

وەرگێرانی: عەبدوڵلا عەبدوڵلا پوور

نیشتیمان گیان درانگە هەستە کاتی قوتابخانەیە

نیشتمان: ئاخ چەند جارم پێگوتی بەم نێوە بانگم مەکەن نێوی من ژینوسە، بۆ مەگەر لەبەر ئەو کۆخانەی باوکم خەوم بە چاوان دا دێ کە دەبێ لە کاتی خۆیشی لەخەم هەستم.

ژینوس لە سەر جێ خەوەکەی را بە نیوە هەستانەوە دەچێتە پێش ئاوێنە. "وەی رووخسارم چۆن هەڵمساوە". ئاوێک بە دەموچاوی دادەکات.

"دایە شاڵوارە نوێیەکەم لەکوێیە"

دایک: مەگە نەمکوت گیرت پی دەدەن ئەگەر هاتیەوە لەبەری بکە

ژینوس: تۆ کارت بەم کارانە نەبێ من بۆخۆم دەزانم چۆن وڵامیان دەمەوە، شتێکی دیکە سندوقی جوانکاریەکەم دیار نیە لە لای کتێبەکان بوو.

دایە هیچ ناخۆم تەنیا بە بابم بڵێ کە پۆلەکەم خەریکە تەواو دەبێ پێویستم بە دە هەزار تمەنی‌یەکە.

دایک: دایکم، مەگەر پێرێ دەهەزار تمەنت لە من وەرنەگرت، شتێکیشت کە پێویست نەبوو کەمێک دەست پێوە بگرە ئێمە جیا لەو کەچە پووڵە کە باوکت وەری دەگرێ داهاتێکی ترمان نیە

ژینوس: جا من چ بکەم منداڵتان نەبایە ئەم هەموو مرۆڤەی زامداری شیمیایی لە شاردا کار دەکەن بەڵام بۆ بابی ئێمە ناتوانێ! بۆ ئێوە جیا لەم مۆبایلە شتێکی‌ترتان بۆ کڕیوم؟!!

بێ ویژدان مەبە بۆ خۆشت دەزانی کە بابت ناتوانێ کار بکات دوایش چ شتێکت ویستووە بۆمان نەکڕیوی، کۆمپیوتێرت ویستوە بۆمان کڕیوی، مۆبایلت ویستووە بۆمان کڕیوی، گوتت بۆ دیوی خۆم تیڤیم دەوێ ماهوارەم دەوێ نازانم دی وی دیم دەوێ هەمومان بۆ کڕیوی کەوش و لیباسیش هەر کە مۆدەکەی گۆڕا ئی تۆش دەگۆڕێ مانگێ هەشتا، نەوەد هەزاریش کە خەرجی رۆژانەتە، زیاتر وەردەگری بەڵام کەمتر نا!

ژینوس: چاو لە کچی خەڵکی بکە بابیان چهایان کە بۆ ناکەن هەر ئەو ئاتوسایەی کچی جیرانمان بابی ماشێنی بۆ کریوە.

دایک: کامەی دەڵێی؟ گیارەنگی دەڵێی؟

ژینوس: ئاخ ماندوو بووم لەم هەموو نێوە کوردیانە نیشتیمان، گیارەنگ، فرمێسک، کانی، شۆرش خەبات بۆ دەنا دەمانهەوێ بچین بۆ شەڕ یان بۆ شاخ نێوێکی بەنازو باکلاستان دانابان.

دایک: ئەتۆ هاورێکانی خۆت دەبینی؟ لانیکەم چاوێکیش لە کچەکانی دیکە بکە کە مانتۆو شەڵوارەکانیان بە نۆرە لە بەر دەکەن.

دەنگێکی لەڕو لاواز لە سوچی دیوەکەوە دەبیستری "کچێ لێی گەرێ ها بیدێیە وەدرەنگ دەکەوێ".

ژینوس: قوربانی دەستت بابە، من رۆیشتم درەنگ دێمەوە کلاسی "تقویتی"مان هەیە.

هەر کە دەرکەکەی لەدوای خۆی پێوەدا مۆبایلەکەی کە دایم زەنگی لێدەدا وەڵامی دایەوە

. سڵاو کەیوان ئەگەر وڵامم نەدەدایەوە واتە نەمدەتوانی!

کەیوان: سڵاو، ئاخر درەنگە دیسان درەنگ دەبێ

ژینوس: ئەوە هاتم، راستی کێت لەگەڵە؟

کەیوان: مێهران

ژینوس: سڵاوی من بگەیەنە بە کاک مێهرانو پێی بڵێ شەیدا لێی تورەیە .

کە گەیشتە بەر دەرکێ وەک هەمیشە شەیدا چاوەڕوان بوو

شەیدا: کچێ تۆ چەندە دەنووی ناڵێی درەنگ دەبێ وەرە با زوو بڕۆین ماڵتە ئەم کوڕانەش بێتامیان کردووە وەک پەیکەر لەوێ راوەستاون نە ئیشارەیەک نە پێکەنینێک نە سڵاوێک مرۆڤ بێزار دەکەن

ژینوس: کوڕن دەی، دەڵێن کچ شەرمنن بەڵام کوڕەکان زۆر زۆر شەرمنترن چاو لێکە.

ژینوس دەستی بۆ لای کوڕەکان هەڵدێنێ "سڵاو کوڕەکان"

کوڕەکان: چەندە شێتە ئەم کچە لە ناو ئەم هەموو خەڵکە خەریکە دەست بۆ ئێمە دەجولێنێ.

کوڕەکانیش بۆ ئەوەی کە کەم نەهێنن بە ئیشارەی دەست وڵامیان دایەوە

ژینوس: ئەرێ شەیدا ئەم کوڕە، مێهران زۆری خۆش دەوێی

شەیدا: بۆ دەنا کوڕ نەماون تاکوو وڵامی ئەمە بدەمەوە وەرێ کەوە.

کچەکان پێش دەکەونو کوڕکانیش وەک هەمیشە بەدوایاندا دێن.

لە ڕێگای قوتابخانە چەند گەنج خەریکن بانگەوازێک لە دیواری دەدەن.

ژینوس: دیسان ئەو بێکارانە دەرکەوتنەوە

شەیدا: بەڵێ بێتامیان کردوە دیسانیش تیرۆژە، دادەی بزانم چ رووی داوە نە ئی ئەنجومەنی زامدارانی شیمیاییە داوای ناردنی بابەتیان کردووە بۆ٧ی پووشپەڕ

ژینوس: بەڵێ بۆیان دەنێرم سی دی یەک لە دەنگی کۆخەکانی بابمیان بۆ دەنێرم، وەرە لێیان گەرێ ئەوان لەوان بێکارتر .

کوڕەکان وەپێش دەکەون بای کچەکان ڕێگاکەمان دیسان لێک جیا دەبێتەوە تاکوو زەنگی کۆتایی

ژینوس: بای. شەیدا، تۆ بۆچی وڵامان نادەیەوە؟

شەیدا: ئاخر بۆخۆت دەزانی کە من دۆستم هەیە بۆ دبێ لەگەڵ مێهرانیش بم

ژینوس: شێتە بۆ ئارەش جیا لە تۆ دۆستی دیکەی نیە گومانی تێدانیە کە هەیەتی تۆش دەبێ هەت بێ

شەیدا: بۆ دۆستی تۆ وایە؟

ژینوس: من بڕوای تەواوم بە کەیوان هەیە.

***

خانمی سەعادەتی: هەروەک ئاگادارن لە داهاتوویەکی نزیک دا هاوکات دەبین لەگەڵ ساڵرۆژی بۆمبارانی شیمیایی سەردەشت بە سەرنج دان بە بانگەوازێک کە ئەنجومەنی زامدارانی شیمیایی لە تەواوی شارو قوتابخانەکاندا بڵاوی کردۆتەوە داوای لە تەواوی هاوڵاتیانی هۆگرو هونەرمەند کردوە کە هاوکاریان بکەنو بە سەرنجدان بەوەی کە لەم کلاسەدا ٧ کەس لە ئەندامانی بنەماڵەی ئێوە زامداری شیمیایین و هەروەها دوو شەهیدی شیمیاییمان هەیە چاوەروانم

چالاکیەکی شایانو شیاوتان هەبێ.

وەرن ئەمرۆ سەبارەت بە ٧ی پووشپەر قسە بکەین دەرکو تێگەیشتنی ئێمەو هەروەها رادەی ناسینمان تا چ رادەیەکە هەر لە ریزی پێشەوەی کلاسەوە دەست پێدەکەم لەیلێ تۆ بلێ؟

لەیلێ: بەراستی من زانیاریەکی ئەوتۆم نیە تەنیا دەزانم کە ٧ی پووشپەڕ هاوکاتە لەگەڵ بۆمبارانی شیمیایی سەردەشت، هەرئەوە.

دەنگێک لە نێو کچەکاندا: زەحمەتت کێشا

ئاسیە: بە سەرنج دان بە زۆری کتێبەکان و تاقی کردنەوەکانی کۆتایی ساڵ تاکوو ئێستا بیرم لێ نەکردۆتەوە.

سەبری: بە درێژایی هەشت ساڵ شەڕ، سەدام حوسێن لە دژی ئێمە کەڵکی لە چەکە کۆمەڵکوژەکان وەرگرت کە بوو بەهۆی شەهید بوونی سەدان کەس و زامدار بوونی هەزاران کەس.

سەعادتی: نیشتیمان تۆ بلێ؟

نیشتیمان: مامۆستا چەند جار بڵێم من ژینوسم

سەعادتی: ئەو دەفتەرەی کە بە منە نیشتیمانی نووسیوە من کارم بەوە نیە کە نێوەکەت گۆڕیوە بەڵام دەزانم کە واتای نێوەکەت نازانی کە ئاوا بێ بایەخە لەلات، دەڵێن وەتەن، خاک، نیشتیمان، دایکی یەک میللەتە. ئێستا وای بێننە بەرچاوتان ئێمە بۆ خاکەکەمان منداڵێکی باش بووبین، بۆچی کاتێ قسەیەک لە خۆتان، ناسنامەتان یان

وشەیەکی کوردی دەبێ یان دەبیستن هەڵدێن بۆچی لە کورد بوون بیزارن زۆرم بەلاوە سەیرە کە کاتتان نەبووە کە مێشکی داخراوتان کەمێک خەریک بکەن ئێوە مناڵانی سەردەشت یان هەر شوێنێکی کوردستان چ بتان هەوێ چ نەتان هەوێ ٧ی پووشپەڕ یان بۆمبارانی هەڵەبجە بەشێک لە ناسنامەی ئێوەیە لەگەڵ ئەوەی کە ئەم کارەساتە هەر لەشاری ئێوە رووی داوە ناتوانن رستەیەکی بەکەڵکی سەبارەت باس بکەن .

سەعادەتی: لە کاتێکدا کە تۆنی دەنگی زۆرتر دەبوو درێژەی پێدا چاوەڕێی ئەوە نیم کە ئێوە هەر کامێکتان نوێنەری بنەماڵە زەجر کێشراوەکانی سەردەشت بن چاوەڕێی ئەوە نیم هاوار بکەن و لە مافی خوراوی خۆتان بەرگری بکەن هەرچەند کە ئەم چاوەڕوانیانە غەیر مومکین نین و دەست وێراگەیشتنیان دوور نیە حەتمەن ئەوە بزانن و تێبگەن،

خەڵکی ساڵی ١٣٦٦ وەک ئێوە خەریکی ژیانی خۆیان دەکرد ئەوان هیچ خەتایەکیان نەبوو کە بە خراپترین شێوە مەرگ هاتە پێشوازیانو ئێستاش کە ئێستایە ئەم پێشوازیە لە مەرگە درێژەی هەیە بەڵام بەم جیاوازیە کە تا گەیشتن بە مەرگ سەد جار دەمرنو زیندوو دەبنەوە بروا بکەن ئەم کارەساتە لە هەر شوێنێکیتری جیهان رووی دابا بێدەنگ دانەدەنیشتنو لە پرۆتستۆ کردنی دا بە هەر شێوەیەک تکۆلیان نەدەکردو هۆلۆکاستێکیان لێ درووست دەکرد .

پرسیارێکم هەیە، پێت دەڵێن بە زووی دەمری، باشە تۆش دەڵێی هەمووی ئێمە دەمرین ئێستا ئێمە کەمێک زووتر کێشە نیە، بەڵام ئەگەر بڵێن تاکوو گەیشتنە بە مەرگ هەموو رۆژێ ژانت لەگەڵە ئەو جارە چ دەڵێن ئەم ژانە واژەیەکی بچوکە بەڵام لە خۆیدا جەهەننەمێکی گەورەی هەیە، ئێستا کە ئێمە دەمانهەوێ لە منداڵی زامدار یان شەهید شیمیایی بپرسین سەبارەت بە ٧ی پووشپەڕ شتێک و بۆ وتن پێیە ئەو رستەیەکمان پێبدات کە لەوانەیە ئەوی لە ئاگاداریەکدا بینیبێت ئەو مافەم دەنێ لۆمەتان بکەم مەگەر دەبێ ٧ی پووشپەڕێکیتر دووبارە بێتەوە تاکوو ئێوە ئاگادار ببنەوە.

بێدەنگی کلاسەکەی داگیر کردبوو دەستێک لە ئاخرین ریزی کلاسەوە بەرز بۆوەو ئیزنی خواست.

سەعادەتی: شێوا بڵێ؟

شێوا لە کاتێکدا کە زمانی گیرابوو وتی: "بابم زامداری شیمیایی بوو دوو ساڵ لەمەوبەر توانای نەماو شەهید بوو لە کاتی مەرگ دا پێی گوتین مەهێڵت مێژوو ئیزن بە خۆی بدات وەها زوڵمێک دووبارە بکاتەوە بەڵێ لە دوای دوو ساڵ کەم کەم رێگایەک دەتوانم بێنمە بەر چاوم کە وتەکەی بابم تا رادەیەک بکەمە کردەوە.

سەعادەتی: دڵخۆشم شیوا هیوادارم کە بە هاوکاری یەکتر نەهێڵین مێژوو ئیزن بە خۆی بدات وەها زوڵمێک دووبارە بکاتەوە.

دوانیوەڕۆی ئەو رۆژە، زەنگی کۆتایی بوو مامۆستای ئەدەبیات خانمی محەممەدی کچی نا ساڵی خوێندن خەریکە تەواو دەبێ دەرسەکەمان کە تەواو بووە ئەمرۆ باسەکە ئازادە سەبارەت بە هەر شتێک کە پێتان خۆشە، ئێستا سەبارەت بە چی قسە بکەین.

ژینوس: ٧ی پووشپەڕ

محەممەدی: چی؟ بابەتێکیتر نەبوو کە بمانهەوێ قسەی لەسەر بکەین بۆچی سەبارەت بە خۆمان قسە نەکەین.

چرۆ: ئەمرۆ لە کاتی دەری خانمی سەعادەتی تەنیا باس لە سەر ٧ی پووشپەڕ کرا ئێستاش دەمانهەوێ زانیاریمان زۆرتر بێ.

محەممەدی: کەوایە خانمی سەعادەتی دووبارە مێشکی تێک داون، لەباتی دەرس وتنەوە ئەویش دەرسی شیمی دێت سەبارەت بە ٧ی پووشپەڕ باس دادەنێ، من دەڵێم مرۆڤ ئەگەر دەیهەوێ پێش بکەوێو هەمیشە دڵخۆش بێ نابێ بەلای ئیحساساتەوە بڕوات دەرسەکانتان بخوێنن، خەریکی خۆشی بن چتان بە ٧ی پووشپەڕ داوە.

شەیدا، بەڵام خانمی سەعادەتی دەڵێ ٧ی پووشپەڕ بەشێکە لە ناسنامەی ئێمە.

محەممەدی: ناسنامە، ناسنامەی من ئەمرۆ بە چ کەڵکی من دێت؟

محەممەدی دەیویست درێژە بە قسەکانی بدات کە لەرزەی دەنگێک لە نێوان کچەکاندا ئیزنی پێنەدا.

ناسنامە یان ٧ی پووشپەڕ بۆ ئێوە کە تەنیا بیر لە خۆشی خۆتان یان بە قەوڵی خۆتان بیر لە ژیانی با کلاس دەکەنەوە لەوانەیە واتایەکی نەبێ بەڵام ئیزنتان نیە لە کلاسدا فکری خۆتان بەسەر ئێمەدا بسەپێنن بەڵێ دەنگەکە، دەنگی شیوا بوو لە سەر کورسیەکەی هەستاو لە کلاس چۆدەرێ.

لە لای پیلکانەکانی هاتنە ژوورەوەی هۆڵی قوتابخانەکە شێوا لە کاتێکدا کە چاوی بریبۆ خالێکەوە دانیشتبوو.

ژینوس لە لای دانیشت

ژینوس: شیوا رات چیە گرووپێکی نەمایش پێک بێنینو هاوکاریمان لەگەڵ ئەنجومەن هەبێ.

شێوا بە سەر سورمانەوە چاوی لە ژینوس کرد چاوەڕوانی وەها پێشنیارێکی لە لایەن ژینوسەوە نەدەکرد

بەدڵخۆشیەوە ژینوسی لە باوەش کرد

ئەو رۆژە ژینوس زووتر لە رۆژان گەرایەوە ماڵێ، ویستی راست بچێتە لای بابی بەڵام کەس لە ماڵێ نەبوو لە سەر ئاوێنەی دیوەکەی کاغەزێک لێبوو، کە لێی نووسرابوو ژینووس گیان بابت تندروستی خراپ بوو بردمانە نەخۆشخانە ئەتۆ خواردنەکەت بخۆ ئێمە زوو دەگەرێینەوە. ژینوس تازە نەیدەویست هەل لەدەست بدا ئەو بە خۆی دەگوت لەوانەیە کات ئیزنم پێ

نەدات کە رابوردوو لانیکەم سەبارەت بە بنەماڵەکەم قەرەبوو بکەمەوە هەر لەو فکرانەدا بوو کە گەیشتە نەخۆشخانە دەیزانی کە دەبێ بابی لە ئۆرژانس بێ نەخۆشخانە زۆر قەرەبالغ بوو بە ناخۆشی توانی لەم کەشە چوکەدا بابی ببینێتەوە بۆ لایان چوو سڵاوی کردو خۆی گەیاندە باوەشی بابی.

محەممەد: (لە کاتێک دا کە کۆخە هەلی نەدەدایە) ژینوس گیان هیچ نیە وەک هەمیشەم

ژینوس: بابە ئەورۆ کاتێک کە دەهاتمەوە ماڵێ تەرمێکیان دەبردە قەبرستان خەڵک دەیانگوت زامداری شیمیای بووە.

محەممەد: بەڵێ کچی خۆم دەزانم ویستیان منیش بچم بەڵام نەمتوانی

ژینوس: دایە بۆچی لێرە خەواندویانە؟

خدیجە: لە دیوی پیاوان جێگا نەبوو بۆیە هێنایانە ئێرە

ژینوس: بەڵی لە شارێک دا کە هەزاران زامداری شیمیایی دەستو پەنجە لەگەڵ مەرگ لێدەدەن دەبێ وەها نەخۆشخانەیەکیان هەبێ

دایکو بابی ژینوس سەریان سورمابوو ئەوە ژینوسە کە ئەو قسانەی دەکرد.

خەجیج: ژینوس گیان نانت خوارد؟

ژینوس: دەمویست شتێک بڵێم، دەمهەوێ بمبورن کە تاکوو ئێستا زۆرم کێشە بۆ درووست کردوون. شتێکی دیکە ئەگەر دەکرێ من بە نیشتمان بان بکەن. لەبیرم چوو، نانم نەخواردوە کاتێک گەراینەوە ماڵێ بەیەکەوە دەخۆیین.

راستی بابە دەمانهەوێ گرووپێکی نمایش لە قوتابخانەدا پێک بێنین بۆ رێورەسمی ٧ی پووشپەڕ، منیش دەری تێدا دەگێرم خانمی سەعادەتی وتی لەگەڵ ئەنجومەنی زامدارانی شیمیایی هاوئاهەنگی دەکات، قەرارە کە من سەرپەرشتی گرووپەکە بم.

ئەوە فرمێسکی خۆشی بوو کە لە کوڵمەکانی دایکو بابی ژینوس، نا، نیشتیمان دەهاتە خوارێ.

راهێنانەکانی گرووپی نمایش بە تەواو بوونی تاقی کردنەوەکانی کۆتایی ساڵ بە باشی بەرێوە دەچوو لەگەڵ ئەو هەماهەنگیانەی کە لەگەڵ ئەنجومەنی زامدارانی شیمیایی کرابوو بریار وابوو نمایش لە رۆژی ٧ی پووشپەڕ لە بەردەم بەشدار بووان بەرێوە بچێ.

***

هۆڵەکە پر بوو لە خەڵک دەرزیت هەڵدابایە نەدەکەوتە سەر زەوی زۆرێک لە بەشداربووان بە پێوە بوون کاتژمێرێک لە رێورەسمەکە رابردبوو کە بەرێوەبەری رێورەسمەکە داوای لە گرووپی نمایشی کچان کرد کە بێنە سەر شانوو.

بەڵێ ئەمانە هەر ئەو کەسانەی کلاسەکە بوون کە ئەم جارە دەیانهەویست نوێنەرێکی شیاو بۆ هاوڵاتیانی شاری خۆیان بن بێدەنگی زاڵ بوو بەسەر هۆڵەکەدا کچەکان وەها بە هەستەوە دەوری خۆیان دەگێرا کە دەتگوت 7ی پووشپەڕی سەردەشت هاتۆتە سەر شانۆ تاکوو رازەکان باس بکاتو تاکوو بڵێ کە ئەو رۆژانە هەم ئەوین بوو ئەم ژیان هەبووو ئەوان کە بوونە قەڵغانی رووداوەکە تەنیا ژیانیان دەکرد.

کۆخە هەڵی نەدەدا کە محەممەد فرمێسکی خۆشی بە سەر کۆڵمەکانیدا بێنێتە خوارێ محەممەد بە رووخسارێکی گەشەوە رووی لە خەجیج کرد وتی بە ئاواتم گەیشتم هیچ شتێکی دیکەم لە خوا ناوێ دەزانم کە نیشتمان دەتوانێ هاودەمێکی باش دەبێ بۆت.

خەجیج: بەڵێ راستە بەڵام بێڵە بزانم کە کچەکەمان چۆن دەور دەگێرێ تاکوو ئێستا بەم شێوەیە ئەوم نەدیوە.

محەممەد: بێلە من بڵێم، راست لەو کاتانەدا بوو، ٧ی پووشپەڕی ٦٦، خەریک بووم لە گەل هاورێکانم لە کار دەگەراینەوە لە ناکاو بوو، تازە ئەوانم نەدیتەوە، بەڵام نا بارودۆخێکی سەیرم هەیە شتێک پێم دەڵێ کە ئەورۆ لە دوای بیست ساڵ دەتوانم ئەوان ببینم، خەجیج زامدار بوونی من بۆ تۆ ژیانێکی قورسی بەدواوە بوو لە دوای رابردنی تەمەنێک لەگەڵ تۆ دەمهەوێ لێم ببوری، هەمیشە تۆم خۆش ویستووەو خۆشیشم دەوێی.

خەجیج کە دەتگوت ئاگاداری لە بارودۆخی هاوسەرەکەی نیە پێی گوت: کۆرە ئەو قسانە چیە کە دەیانکەی بێڵە نمایشەکە ببینین. بەڵام تازە محەممەد دەنگی لێوە نەهات خەجیج چاوی لە رووخساری بێ گیانی هاوسەرەکەی کرد دەتگوت جیهانیان لێ وەرگرتۆتەوە روخساری لەباوەش کردو گوتی منیش تۆم خۆش دەوێو خۆشیشم دەوێی. ئەمە خەجیج بوو کە سێکانسی کۆتایی نمایشی نا تەواوی شیمیایی سەردەشتی بە تەنیایی چاو لێدەکرد.

نمایش تەواو بوو دەنگە دەنگێک لە ناو هۆڵەکە پەیدا بوو کچەکان لە شانۆکە هاتنە خوارێ نیشتیمان ویستی بچێت بۆ لای بابی بەڵام نە محەممەد تازە لە ناو واندا نەبووو شەهیدێک بە شەهیدانی ٧ی پووشپەڕ، لەو ڕۆژەدا زیاد بوو، ئەو ڕۆژە خەڵکی سەردەشت دەیانهەویست هەدیەیەک ببەنە قەبرستانی شەهیدان دەزانین کە بە باوەشی کراوەوە لێمان وەردەگرن.

تێبینی: ئەم چیرۆکە لە وێبلاگی ڕێکخراوی ناحکومی لاوانی"تیرۆژ" وەرگیراوە

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٩ ی جۆنی ٢٠٠٩

لە یادی بیست و یەک ساڵەی شیمیابارانی سەردەشت

سیروان حەدداد

به ناوی یەزدانی مەزن

ئەمساڵ بیستویەکەمین ساڵی تێپەڕبوونی تراژێدیای بە کۆمەڵ کووژی خەڵکی کوردستان لە شارە هەمیشە سەربڵندەکەی سەردەشتی خۆشەویستە .

ئەمساڵ زیاتر لە دوو دەیە بە سەر ژینوساید و قڕکردنی خەڵکی بێتاوانی شارەکەمان بە دەستی دێوەزمەی ڕەشی و چەپەڵی تێدەپەڕێ. ڕۆژانی پڕ لە ئێش و زامی بە گاز خنکانی شارەکەمان و دەیان پەپولەی باڵ زێڕین و فرشتەی چاو گەش و ڕۆڵە جگەرگۆشەکانمانە. ساڵانێک بە درێژایی بەرەی نوێ بە سەر ئەم کارەساتە نامرۆیانەدا تێپەڕی و حەوتی پووشپەڕێکی دیکەمان بەرەوپیر هاتەوە.ئەو ڕۆژانەی کە وەبیرهێنەرەوەی ڕۆژانێکی تاریک و ترسێنەری شیمیابارانی شارە سەربڵندەکەی سەردەشتە. ئەو ساتەی کە بەرۆکی دایکی نیشتمانی ڕنی و بە خوێنی گەش و ئاڵی ڕۆڵەکانی گەل داری ئازادی و سەربڵندی ئاودا .

کۆمەڵانی بەشەردۆست و خەڵکی بەهەست و ئازادیخواز،ئێمە بیستویەک ساڵ لەمەوبەر کەوتینە بەر رق و قینی شێتێکی پەتکراو و شەوەیەکی ئەهریمەنی، دەستی دێوێکی ترسێنەر قورگمانی گوشی و هەناسەی لێ پساندین، پیرە باب و پیرە دایە،کیژۆڵەی چاو ڕەش و کوڕە چاکلاوی بە ئاوات نەگەیشتوو،جگەرگۆشە خنجیلانەکانمانیان بێبەزێیانە لە چرکە ساتێکدا بۆ هەمیشە لێیان ستاندین و بەرەو گۆڕی نەمانیان بردن.سەدان شەهید و بەهەزاران زامدار و برینداریان کردین،بەوەش نەوەستان و داروبەرد و کێو و هەرچی زیندەوەری وڵاتەکەم بوو بە گازی شیمیایی خنکاندیان و شارێکی پڕ لە خۆشی و ئاوات و شادیان کردە گۆڕەپانی ململانەی نێوان مانونەمان .

حەوتی پووشپەڕی ئەمساڵ ساڵوەگەڕی بیست ویەک ساڵەی ئەو کارەساتە دڵتەزێنەیە کە سەددامی لەناوچوو بەسەر خەڵکی سەردەشتی هێنا،هەڵبەت ئەو کردەوە نەگریسە ئاخرین دەستدرێژی بۆ سەر گەلەکەمان نەبوو و هەر بە دوای کارەساتی سەردەشت، کارەساتە دڵتەزێنەکەی هەڵەبجە و باقی شار و گوندەکانی کوردستانیان خۆڵقاند و دووبارە بە هەزاران شەهید و برینداری لە نەتەوە بێتاوانەکەمی گرت و بە سەدان ڕوڵەی کردە قوربانی ئاوات و ئارەزۆ چەپەڵەکانیان.

دوژمنانی گەلەکەم وایان دەزانی بەم چەشنە کردەوە کۆمەڵکووژیانە دەتوانن بە ئاواتی دێرینەی خۆیان بگەن بەڵام خەیاڵی خاو و خەونێکی بەتاڵ بوو، چاوی مرۆڤدۆستی کراوەیە و ویژدانی ئاشتیخوازان وەخەبەر،هەر بۆیە ئەگەر ئەمرۆ من بە چاوی خۆم نەمان و زەبوونی سەددام و سەددامەکان دەبینم، نەوە و بەرەی داهاتوو منیش مێژووی قارەمانەتی و هەرمانمان، داستان بە داستان و کتێب بە کتێب دەڵێنەوە و نەمان و سەرشۆڕی زلهێزانی شەڕخواز بۆ ڕۆڵەکانیان دەگێڕنەوە.

لە ساڵیادی ئەم ڕۆژە پڕئێشەدا چاوەڕوانین خەڵکانی بەشەردۆست و کۆڕوکۆمەڵانی ئاشتیخواز لە سەرانسەری ئەم جیهانە بەتایبەت هاوشاریان و هاووڵاتیانمان لەگەڵماندا بن و بە یاد کردنەوی حەوتی پووشپەڕ ڕوحی شەهیدانمان شاد بکەن و بۆ چەند ساتێکیش بێ زامی زامدارانی شیمیایی سارێژ بکەن. با لە سەعات ٤:٣٠ دقیقەی دوانیوەڕۆی ڕۆژی حەوتی پووشپەڕی ئەمساڵیش بە دەقیقەیەک بێدەنگی یادی شەهیدانی هەمیشە زیندووی شیمیابارانی سەردەشتمان کردبێت و نەهێڵین یادی ئازیزانمان لە یاد بچێ.

بەرز و پیرۆز بێت یادی شەهیدانی شیمیابارانی سەردەشت و گشت شەهیدانی گەلەکەمان
بە ئاواتی ساغی و سەلامەتی هەرچی زووتری بریندارانی شیمیایی

سیروان حەدداد ٦ی پووشپەری ١٣٨٧ی هەتاوی سەردەشت ٢٦ی جۆنی ٢٠٠٨

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٦ی جوونی ٢٠٠٨

کیمیابارانی شاری سەردەشت

نووسینی: عەزیز ئەحمەدی

بیست ساڵ لە مەوپێش لە ڕۆژی ٧ی پوشپەڕی ٢٧٠٧ ی کوردی بەرانبەر بە ٧ ی تیری ١٣٦٧ هەتاوی دا بیست سال بە سەر شارە جوان و خنجیلانەکەی سەردەشت و چەندگوندێکی دەوروبەری دا تێپەڕ دەبێ شاری سەردەشت و بە تێکڕای دێهاتی سەردەشت مەکۆی میوانداری وناوەندی کۆبونەوە و حاشارگەی، ڕێبوارانی ڕێگای ئازادی تێکۆشەرانی کورد و سەرچاوەی یارمەتی و پشتیوانی بە هێزی جوولانەوەی ڕزگاریخوازی گەلی کوردی بەش مەینەت بووە. خەڵکی سەردەشت و ناوچەکەشی هیچ کاتێک جیاوازیان لە بەینی تێکۆشەرانی ئەم دیوو ئەودیودا نەکردوە، هەموو شۆڕشگێڕانی کوردیان وەکو یەک خۆشویستوە وبێ جیاوازی یارمەتیان کردون و لە کاتی تەنگانە دا پاراستویانن.

ناوچەی سەردەشت خاوەنی سروشت و جوانیەکی بێ وێنەیە، وەکوو دایکێکی نیشتمان پەروەر بە هەزاران ڕۆلەی هەڵکەوتوی لە داوێنی پاکی خۆیدا پەروەردە کردوە بە سەدان شەهیدی پایەبەرزی لە پێناوی ڕزگاری کوردو کوردستاندا پێشکەش بە بارەگای ڕزگاری نەتەوەکەی کردوە.

لە هەر گوندو چیاو دوندێکی ئەو ناوچە تێکۆشەرە بیر بکەیەوە شە هیدێکی مەزن و قارەمانت دێتەوە بیر لە ڕاستی دا لە تەواوی ناوچەی سەردەشت، شوێنێک نابینی خوێنی قارەمانێکی لێ نەرژا بێ سەردەشت هەر لە سەر کەنەکان بگرە تا گردەسوور و بە دەوری تەواوی شارستاندا بگەڕێ بە خوێنی ڕۆلەکانی پێشمەرگە و شیمیاباران ڕەنگاوە، هەر لە تیرە بارانی مامۆستا ئاوارە و ڕە حمان چاوشین و مەلا کەچە لە ساڵەکانی ٤٦، ٤٧ ئیعدامی ملا عوسمان ناسراو بە شەهید جەلال میراوەیی، کە بە دەستی ڕێژیمی تێرۆریستی ئاخوندی و ڕێژیمی چەپەڵی پاشایەتی لە سەر کەنەکان و لە ناو پادگان لە ناوە ڕاستی شار بێ بەزەیانە گوللە باران کران، کیمیاباران هەڵوەرێنی گیانی سەدان نەمامی تازە پێگەیشتو و بە ئاکام نەگەیشتو دینێتە وە بیر، باوەشی خەڵکی ناوچەی سەردەشت بۆ لە باوەش گرتنی شۆڕشگێڕانی کورد هەمیشە ئاوالا بووە. لە سێ بەشی کوردستانی داگیرکراو هیچ حیزبێکی کوردی نییە کە سەردەم یا سەردەمانێک لە ژیانی ئاوارەیی خۆی لەو ناوچەیە نەحەسابێتەوە لە یارمەتی و دلسۆزی ئەو خەڵکە بەهرەمەند نەبووبێ.

بە هەق هەڵدەگرێ کە نازناوی سەنگەری ئازادی کوردستان بدرێ بە سەردەشت، ناوچەی سەردەشت شۆڕشگێڕی وای لە باوەشی خۆی دا پەروەردە کردوە، کە بە بەرگی پیرۆزی پێشمەرگە ڕێبازی پێشەوای مەزنیان زیندو کردەوە، ئێستاش ناوچەی سەردەشت یارمەتیدەری بەشەکانی دیکەی کوردستانن بە هەموو تواناییانەوە دەسکەوتەکانی گەلەکەمان دەپارێزن.

لە خۆڕا نەبوو کە ڕێژیمی بەعسی فاشیست لە بەهانە دەگەڕا تا ڕقی دوژمنانەی بەو خەڵکە نیشتمانپەروەرە برێژێ، ئەوە بوو لە ڕۆژی ٧ی پوشپەڕی ٢٧٠٧ی کوردی دوژمنی گەلەکەمان بەعسی خوێنڕێژ ڕقی لە مێژینەی خۆی بە خەڵکی سەردەشت و ناوچەکەی ڕشت و هێرشێکی دڕندانەی کردە سەر شاری سەردەشت و بە چەکی کۆمەڵکوژی کیمیایی شاری بۆمباران کرد، بە سەدان کەس خەڵکی شارو دێهاتی دەوروبەر شەهید و بە هەزارانیش بریندار و کەم ئەندامی لێکەوتەوە، بە هەزارانی گیرۆدەی مەرگێکی واکرد، کە پاش ٢٠ سال ئێستاش لایە زال برینداراکان یا بە هۆی بێ ئیمکاناتی شەهید دەبن، یا بە دەس ئازارەوە دەناڵێنن و گیرۆدەی شەلەل و کەم ئەندامی دەبن، ڕێژیمی تێرۆریستی کۆماری ئیسلامی نەک هەوڵی چارەسەر کردنی بریندارەکانی نەداوە و ئاوڕێکی بە خێری لە بنەماڵەی شەهیدان نەداوە، بە زوڵم و زۆر درێژەی داوە و لەو ڕوداوە دڵتەزێنە تەنیا بە قازانجی ڕێژیمە گلاوەکەی خۆی کەڵکی تەبلیغی لێ وەر گرتوە .

لە ئەنجامی ئەو شیمیا بارانە سامناکە دا ئێستاش تەمو مژی بۆمبی شیمیایی بە سەر ناوچە جوانەکەی سەردەشتی سەر سەوزەوە دیارە. هەموو ساڵێ کاتی بیرەوەری ئەو ڕۆژە برینی ناوچە ی سەردەشت تازە دەبێتەوە و ئێش و ئازاری ئەو ڕۆژە ڕەشە ئازاریان دەدا.

خەڵکی سەردەشت کە ٢٠ ساڵە بەو ئازارەوە دەناڵێنن، تا ئێستاش لە لایەن هیچ ڕێکخراوێکی خێرخوازەوە ئاوڕێکی بە خێریان لێ نەدراوەتەوە، بنەماڵەی شەهید و بریندارەکان ئێستاش لە چاوەڕوانیدا دەژین، کە ڕۆژێک بێ بە کۆمەڵکوژی چەکی کیمیایی بناسرێن، بەشێک لە زیانەکانیان بۆ قەرەبوو بکرێتەوە.

لەوەش دڵتەزێنتر ئەوەیە کە بەداخەوە حیزب و ڕێکخراوە کوردستانیەکانیش هیچ گرینگیەکی وایان بەو جینایەتە نەداوە ئەوانەی لە ڕۆژانی سەخت و تەنگانە دا لە باوەشی ئەو خەڵکە دا حاواونەوە، ئەو خەڵکە دڵسۆزو تێکۆشەرەیان لە بیر بردۆتەوە، لانی کەم هەوڵێکی جیددیان نەداوە بۆ ناساندنی ئەو جینایەتە بە بیروڕای گشتی نێو نەتەوەیی.

سڵاو لە شەهیدانی کوردستان سڵاو لە شەهیدانی هەڵەبجە، بالیسان، کرماشان و مە ریوان بادینان، دۆلی شاوری، گوندی زەردە لە باشوری ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٧ی ئۆکتۆبری ٢٠٠٨

٢١ ساڵ دەردو ئازاری بێ بڕانەوە

ن: وریاساڵح زادە

لە ڕێکەوتی حەوتی پووشپەڕی ساڵی ١٣٦٦ی هەتاوی بەرامبەر بە (١٩٨٧ی زایینی) شاری سەردەشت لە لایەن فڕۆکە شەڕکەرەکانی ڕێژیمی بەعسی عێراقەوە کەوتە بەر پەلاماری بۆمبە شیمیاییەکان کە لە ئاکامی ئەم هێرشە دڕندانەیەدا نزیکەی ١٢٠ کەس شەهیدو ٧ تا ٨ کەس بریندار بوون.

ساڵێش نیە ژمارەیەک لەو بریندارانە گیانیان لەدەست نەدەن. بە بێ ئەملاو ئەولا شیمیایی بارانی شاری سەردەشت پەیوەندیی بە پڕۆژەی مێژوویی ژینۆسایدو قڕکردنی گەلی کوردەوە هەیە، هەروەک شاراوە نیە دوژمنانی کورد هەمیشە زێدو نیشتمانی کوردانیان کردۆتە گۆڕەپانی ململانێو تێک چڕژانی هێزە دڕندەکانیان، یان بەرانبەر بە هێزە دژبەرەکانیان. لەم نێوەدا بێگومان تەنیا کەسێکو تەنیا خاکێک کە بووبێتە قوربانیی سیاسەتی چەوتی دوژمنکارانەی دوژمنان، هەمان خاکی کوردستانو هەمان تاکی کوردی ئەم خاکەیە. بەڕاستی سەرمان لێ شێواوەو نازانین کام برین سارێژ بکەین، برینو داخی راگوێزان و قەڵا چۆلکران، برینی نکۆڵی و ئینکار کردن، برینو داخی ئەنفال و ڕەشەکوژی یان سەردەشت و هەڵەبجە.

گومانی تێدا نیە کە دیکتاتۆرترین و مرۆڤ کوژترین حاکمێک کە جیهان لەم سەدەی دواییدا بە خۆیەوە دیتوە، هەمان دەسەڵاتی خوێن مژی بەعسی بوو. بەتایبەت ئەو جینایەتانەی کە لە هەمبەر وڵاتیی دراوسێ و تەنانەت خەڵکی مەدەنی خۆشیدا ئەنجامی داوە کە نموونەکەیان دوو شاری سەردەشت و هەڵەبجەن. بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت لە لایەن سەدام حسێن و دارودەستەکەی داخێکە کە ئێستاش دڵی خەڵکی ستەم لێکراوی ئەم شارە ئازار دەدا. کوژرانی لانی کەم ١٢٠ کەس و بریندار بوونی ٧ تا ٨ هەزار کەس لە حەشیمەتی بیست هەزار کەسیی ئەو کاتی سەردەشت دا ئەژمارێکی سەرسوڕهێنەرەو نیشانەی ڕوودانی کارەساتێکی بە تەواو مانا دژ بە مرۆڤایەتیە.

لێرەدا لە روانگەی مافی نێونەتەوەییەوە بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت بە کورتی هەڵدەسەنگێنن. بۆمبارنی شیمیایی شاری سەردەشت لە حالێک دا دژ بە خەڵکی ئەم شارە ئەنجام درا کە تەواوی دانیشتوانی ئەم شارە غەیری نیزامی بوون و لە بواری یاسایی یەوە هێرشی کردنە سەر شوێنە گشتی یەکان قەدەغەیە. بە پێی ماددەی ٢٣ی پەیمانی چوارەمی ١٩٠٧ی لاهە ئەو چەکانەی کە دەبێتە هۆی ئازارێکی بێ بڕانەوە، زۆر بە بۆتووندی قەدەغە کراوەو تەنانەت لە ماددەی ٣٠ی "پروتکل الحاقی" ساڵی ١٩٧٧ ئەم مەسەلەیە لێبڕاوانەتر دووپاتکراوەتەوە.

دەوڵەتی عێراق ئەم پەیماننامەیەی ئیمزا کردوە، هەر چەند کە بڕیارنامەی ٥ی دیسامبری ١٩٦٦ی نەتەوە یەکگرتووەکان، وڵاتانێک کە تەنانەت ئیمزاشیان نەکردوە دەگەڕێتەوە. بەڵام ئەم یاسایە لە لایەن ڕێژیمی بەعسەوە واتایەکی نەدەبوو.

کارەساتی شیمیایی بارانی شاری سەردەشت یەکێک لەو تاوانە جەنگییە گەورەکانی جیهانە. بۆیە ئێمە پێویستە خوازیاری ئەوە بین کە لە روانگەی نەتەوە

یەکگرتووەکان و ڕێکخراوە جیهانیەکان شیمیایی بارانی شاری سەردەشت لە کارەساتو ژینۆسایدی مێژوویی جیا نەکرێتەوەو بە درێژ کردنی دەستی یارمەتی بۆ هەزاران بەرکەوتووی شیمیایی لەم شارەدا چەشنێک لە ئارامی بەم خەڵکە ببەخشرێت.
لەم نێوەدا پێویستە وەبیر بێنینەوە کە ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی کە لە ڕوانگەی سیاسەتی دوژمنکارانەی خۆیەوە دەڕوانێتە کورد جگە لە ساتو سەودا کردن بە قوربانیانی ئەم کارەساتە جگە لە کۆمەڵێک یارمەتیی سەرەتایی هیچ هەنگاوێکی ئەوتۆی بە قازانجی بەرکەوتووانی چەکی شیمیایی هەڵ نەهێناوەتەوە. تەنانەت کاربەدەستانی ئەم ڕێژیمە جگە لەوەی یارمەتی وڵاتانو ڕێکخراوە خێرخوازەکان بە بەرکەوتووانی چەکی شیمیاییان بە تاڵان بردوە، ڕێگە نادەن ئەم جۆرە ڕێکخراوانەو تەنانەت کوردی پارچەکانی دیکەش لەساڵیادی ئەم کارەساتە لەگەڵ خەڵکی شاری سەردەشت هاودەردی بکەن .

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٧ی جوونی ٢٠٠٨

کارەساتی٧ی پووشپەڕی ٦٦ ی شاری سەردەشت، هەوڵێکی دیکە بۆ کوردقران،

رەحیم رەشیدی

مێژووی دوورو نزیکی خەڵکی بەش مەینەتی کوردستان، لەگەڵ ئەوەی ڕۆژانی پڕ لە سەرکەوتنو بەرەوپێش چوونی تێدایە کە کورد شانازیان پێوە دەکات و پێیانەوە سەربەرزە، هاوکات ڕۆژانی ڕەشو پڕ لە کارەساتی واشی تێدا بەدی دەکرێ کە وێرای ئەوەی وەکوو تراژیدیاو کارەسات دێتە ئەژمارو بەسەرشانی خەڵکی بێ بەش لە ئازادی و ژیانی سەردەمیانەی کوردستان قورسایی دەکات، بەڵگەشن بۆ بوونی فرە چەشن کە لە لایەن داگیرکارانی کوردستانەوە دەرحەق بە وردو درشتی وڵاتەکەمان بەردەوام بەرێوە دەچێت. چۆنێەتی قەومانی ئەم ڕۆژە ڕەشانە بە ئاشکرا ئەو ڕاستی یە دەسەلمێنن داگیرکەرانی کوردستان بۆیان گرینگە، سیاسەتێک بەرێوەبەرن کە خاکو خەڵکی کوردستان زۆرترین زیان و زەرەری بەرکەوێت. جا کەوایە کورد لەمەبەر یان ئەوبەر بێت، لە گەرمێن بێت یان لە کوێستان زۆر بایەخدار نیە، گرینگ ئەوەیە کورد بێو زیانی وێکەوێت. بکوژرێ، مالوێران و دەربەدەر، ئاوارەو ماڵ بە کۆڵ بکرێت. ئەم گەلە لەسەر خاکی خۆی تەنیا بە تاوانی ماف خوازی و گرتنە دەستی چارەنووسی خۆی، پەلامار دراوە، هێرشی کراوەتە سەر، زێدو نیشتمانەکەی کیوماڵ کراوەو، کێو، مەزراو ڕەزو باغەکانی سوتێندراون، گوندەکانی وێران کراوە، شارەکانی بەر بۆب و ناپاڵم دەدرێت تاکوو دەنگی ئازادی خوازی و هاواری پەنگ خواردووی نەگاتە گوێو نەبیسترێ. شەڕی بێ ئاکام و زیانباری 8 ساڵەی دوو دەوڵەتی دیکتاتۆرو شەڕخوازی ئێران و عێراق کە پتر لە یەک میلیۆن کوشتەو بریندار، بە ملیارد دۆلار زیان و زەرەری مادی و مەعنەوی لێکەوتەوە، دەرەتانێک بوو تا دوو دەوڵەت لە بەستێنی ئەم شەڕە کۆنەپەرەستانەدا، زیان و زەرەرێکی زۆر بە خەڵکی کوردستان بگەیەنن. شەرێک لەگەڵ زەرەرمەند کردنی کوردو باقی گەلانی ناوچەکە، سێبەری ڕەشی لەسەر خەباتی بزوتنەوی میللی _ دێمۆکراتیکی کوردستان دادەناو ئەو تێکۆشانە چڕوپڕە حەقخوازانەی کە ڕۆڵەکانی کورد بۆ بەرگری لە مان و ماوجودیەتی خۆیان بەرێوەیان دەبرد، کەمرەنگ دەکردەوەو، لە چاوی ڕاگەیاندن و ناوەندە جیهانی یەکانی دەشاردەوە، لە ڕاستی دا ئەم دۆخەش دەرفەتێکی لەبارتری دەخستە بەردەم شەرخوازان تاکوو باشتر گەلی ئازادی ویستی کورد قەلاچۆ بکەن. یەکێک لەو ڕووداوە دڵتەزێنانە کارەساتی شیمیایی باران کردنی شاری سەردەشتە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان کە ڕێکەوتی 7ی پووشپەری ساڵی ١٣٦٦ای هەتاوی، بەرانبەر بە ٢٨ی ژوئەنی ١٩٨٧ی زایینی هاتە ئاراوە. فرۆکە بۆمب هاوێژەکانی دەوڵەتی بەعسی سەر شێت، لە کردەوەیەکی قێزەون و سەرەرۆیانەدا، پەلاماری شاری سەردەشتان داو بۆردمانی شیمیایان کرد. هەرچەندە شارەکانی کوردستان هەر جار ناجارێک لە لایەن فرۆکەکانی هەر دوو لا دەدرانە بەر هێرش، بەلام کارەساتی ٧ی پووشپەر زامێکی وەهای خستە سەر جەستەی و باڵای شاری خەباتگێری سەردەشت و دەوروبەری کە مەحالە لە بیر بکرێت. ئەگەر سەرانی رووخاوی بەعس بە خولقاندنی ئەم جنایەتە پەڵەیەکی ڕەشیان بە کارنامەی دەوڵەمەندی تاوانکاری خۆیان زیاد کرد، ئەوە کاربەدەستانی ئێرانی بە کەمتەرخەمی و بێ دەروەستی لە ئاست بریندارو قوربانیانی ئەم رووداوە دا، بوونە هۆی ئەوەی ڕێژەی شەهیدو بریندارەکان بەرەوو ژوور هەڵکشێتو ئاستو مەودای تاوانەکە بەرفراوان تر بێتەوە. سەرەڕای بە پێت بوونی ناوچەکە، ئێستاش پاش ساڵانێک لە هاتنە ئارای ئەم رووداوە کارەساتبارە، بێ کەرەستەیی، نەبوونی ئیمکاناتی پزیشکیو مادی، کەم بوونی دەواو دەرمان، پاشکەوتویی نەخۆشخانەو وڵام دەر نەبونی بۆ خەڵکی شاری سەردەشت بە گشتیی و لێقەوماوان و زامهەڵگرتووەکانی جەستە

زامداری ئەم ڕووداوە،بە ڕوونی پشت گوێ خستنی خەڵکی کورد لە لایەن کاربەدەستانەوە نیشان دەدات. گومانی تێدا نییە بەشێک لە بەرێوەبەرانی تاونباری خولقێنەری تراژیدیای شیمیایی کردنی شارەکانی کوردستان لە دادگاکانی پاش پرۆسەی ئازادی عێراق حوکمی شیاوی خۆیان وەرگرت و ئەوانی دیکەش بە حوکمی بەرەپێش چوونی مێژووو کە دابین بوونی دێموکراسی و مافی گەلانی تێدا مسۆگەر دەبێت، چارەنووسێکی باشتر لەوانیان نابێت. تیشک تیڤی لە بیرەوەری تاڵی ئەم تاوانە سامناکەدا، وێرای دەربڕینی داخ و کەسەری قوڵی خۆی بۆ قوربانییەکان، هاودەردی لەگەڵ تێکرای خەڵکی کوردستان دەکات و ئاواتی چاکبوونەوە بۆ بریندارەکانی ئەم ڕووداوە لە بیرنەکراوە بە ئاوات دەخوازێت.

سەرچاوە : ماڵپەڕی خاکەلێوە / ڕێکەوتی : ٢٧ی جۆنی ٢٠٠٨

بەڕێوەچوونی ساڵیادای شیمیابارانی شاری سەردەشت لە ڤانکۆڤێری کانادا

ئێوارەی ڕۆژی شەممە ڕێکەوتی ٢٨ی مانگی ژوئەنی ٢٠٠٨ کۆڕیادێک بۆ زیندوو راگرتنی یادای شیمیابارانی شاری "سەردەشت"ی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە شاری ڤانکۆڤێری کانادا بەڕیوەچوو، کوردستانیانی دانیشتووی ڤانکۆڤێر و چەندین کەسایەتی غەیرە کوردیش بەشداری ئەم کۆڕیادەیان کرد.

دەستپێکی ڕێوڕەسمەکە بە خولەکێک بێدەنگی بۆ گیانی پاکی شەهیدانی شیمیابارانی سەردەشت و هەموو شەهیدانی کوردستان و بە سروودی نەتەوایەتی ئەی ڕەقیب دەستی پێکرد. پاشان پەیامی کۆمیتەی بەڕیوەبەری یادی شەهیدان لە لایەن بەرێز خەلیل ئەشکانی خوێندرایەوە، کە وێرای بەخێرهاتنی میوانانەکان هیوای خواست کە ئەو یادانە ببنە هۆی لێک نێزیک بوونەوەی گەلی کورد لە هەموو بەشەکانی کوردستان بۆ بەرنگار بوونەوەی ئەو دوژمنانەی کە ئەو کارەساتانەیان بە سەر گەلی کورد هێناوە.

پاشان ئەو حیزب و لایەنانەی خوارەوە پەیامیان بەم بۆنەوە پێشکەش کرد، کە ناوەکانیان بریتیلە:

پەیامی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە ڕۆژئاوای کانادا لە لایەن بەرێز ئەنوەر کەریمی

پەیامی کۆمیتەی حیزبە کوردستانییەکان لە ڤانکۆڤێر لە لایەن بەرێز شاهین بەغدادی کە بریتی لەو حیزبانە بوو:

یەکیەتی نیشتمانی کوردستان

پارتی دێموکراتی کوردستان

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران

پارتی ئازادی کوردستان

پەیامی کۆمەڵەی شۆرشگێری زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران لە لایەن بەرێز حەمید بەهرامی

پەیامی ناوەندی چاک لە لایەن بەرێز کاوە سوور

پەیامی کۆمەڵەی کورد لە بریتیش کۆلۆمبیا لە لایەن بەرێز خاتوو سورەییا خان

پەیامی لاوانی کوردی کەنەدی لە لایەن بەرێز نەورۆز

پەیامی سازمانی خەباتی کوردستانی ئێران لە لایەن بەرێز تابان شەریعەت پەنا

پەیامی کورد تیڤی

پەیامی بەڕێز خاتوو دوکتوور هێدی فرای ئەندامی پەرلەمانی کانادا لە حیزبی لیبراڵ کە لە لایەن بەڕێز فەرهاد لەحافدووزی خوێندرایەوە

وتارێک بە زمانی ئینگلیزی لە لایەن بەڕێز فەرهاد لەحافدووزی

هەروەها پارچە هونراوەیەک لە لایەن برای شاعیر نادری قازی خوێندرایەوە

دوای ئەم بەشە لێکۆلینەوەیەکی گشتی لە سەر کارەساتی شیمیابارانی سەردەشت لە لایەن بەڕێز نامۆ کوردستانی خوێندرایەوە، دواتر فیلمێکی دێکۆمێنتی لە سەر ئەو کارەساتە پێشکەشی ئامادەبووان کرا، شایانی باسە کە ئەم فیلمە لەلایەن کۆمیتەی بەڕێوەبەری ئەم کۆڕیادەوە ئامادە کرابوو

کۆمیتەی بەڕێوەبەری ئەو کۆڕیادە بەڕیزەوە دەڕوانێتە بەشداری هاووڵاتیانی کوردو غەیرە کوردی ڤانکۆڤێرو هەروەها تێکرای لایەنە سیاسی‌یەکانی بەشدار لەم کۆڕیادەدا

کۆمیتەی بەڕیوەبەری کۆڕیادی شیمیابارانی سەردەشت.

سەرچاوە : ماڵپەڕی کوردستان و کورد / ڕێکەوتی : ٢٩ ی جۆنی ٢٠٠٨

مناڵانی شاری سەردەشت بە یادی مناڵانی 7ی پووشپەر

مناڵانی شاری سەردەشت بە یادی مناڵانی ٧ی پووشپەر دەست دەدەنە کێشانەوەی نەقاشی بە درێژایی یەک کیلۆمیتر

کۆمیتەی منداڵانی ڕێکخراوی نادەوڵەتی لاوانی تیرۆژ بە نیازن بە بۆنەی بۆمبارانی شیمیایی ٧ی پووشپەری ساڵی ١٣٦٧ی هەتاویی شاری سەردەشت، لە بریارێکی بەجێ و داهێنەرانە دا بە هاوکاری منالان و بنەماڵەکانیان کێبەرکێیەکی ڕەسم کێشانەوە بە درێژای یەک کیلۆمیتر لە ژێر ناوی مناڵان و زەبروزەنگ و مناڵان و شەڕ بەڕێوە دەبەن.

هەر بەم بۆنەوە ٣ی ڕۆژ پێش ڕێورەسمی ٧ی پووشپەر دوو هەزار ئاڵای سپی بە خەتێکی ڕەشەوە لە نێو دوکاندار و کاسبکارانی شاری سەردەشت دا بڵاو دەکرێتەوە و هاوکات لەگەڵ ڕێپێوانی ڕۆژی ٧ی پووشپەر ئەو ئاڵایانە لە لایەن منداڵانەوە بەرز دەکرێنەوە.

شایانی باسە کە تەنیا ڕێورەسمی یادکردنەوەی بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت، ئەو چالاکی‌یە دەبێ کە مناڵان بە کێشانەوەی ڕەسم پێی هەڵدەستن، بەداخەوە تا ئێستا نەتوانراوە کە ئیجازەی بۆ ئەم چالاکی‌یە لە کاربەدەستانی حکوومەتی وەر بگرن، بەڵام لە لایەن ڕێکخراوی تیرۆژەوە ئیجازەی بەڕێوەبردنی لە ئەنجوومەنەوە بۆ وەرگیراوە.

ڕێژەوی ڕێورەسم بەم شێوەیە دەبێ:

١- بەیانی و ئێوارەی ڕۆژی پێنج شەممە ڕێکەوتی ٦ی پووشپەڕی ١٣٨٧ پێشانگای ڕەسم کێشانەوە و کێبەرکێیەکی ڕەسم کێشانەوە بە درێژای یەک کیلۆمیتر

٢- ئێوارەی ڕۆژی هەینی ڕێکەوتی ٧ ی پووشپەری ١٣٨٧ درێژەی کاری پێشانگای ڕەسم کێشانەوە و کێبەرکێیەکی ڕەسم کێشانەوە بە درێژای یەک کیلۆمیتر

٣- هەڵگرتن و پێشکەش کردنی ڕەسمە کێشراوەکان کە بە درێژای یەک کیلۆمیترە، لە لایەن منداڵانەوە، بە مەزاری شەهیدانی بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت

٤- سێ خۆلەک بێ دەنگی و ڕێز گرتن لە شەهیدانی شیمیابارانی شاری سەردەشت لە نێو دانیشتوانی شاری سەردەشت دا

٥- خوێندنەوەی بەیاننامەی مناڵان و کاری هونەری ئەوان لە سەر مەزاری شەهیدان

٦- پێشکەش کردنی خەڵات بە سەر مناڵانی بەشدار لەم ڕێورەسمە دا

شوێن: پارکی لالە

کات: بەیانی و ئێوارەی ڕۆژی پێنج شەممە ڕێکەوتی ٦ی پووشپەڕی ١٣٨٧ و ئێوارەی ڕۆژی هەینی ڕێکەوتی ٧ ی پووشپەڕی ١٣٨٧ کاتژمێر ٣ی دوانیوڕۆ

٢٦ی جۆنی ٢٠٠٨

لە هۆڵەندا، یادێکی پڕ شکۆ بۆ قوربانیانی کیمیابارانی شاری سەردەشت

بۆ بەرز راگرتنی یادی ٢١ ساڵەی کارەساتی کیمیابارانکردنی شاری سەردەشتی رۆژهەڵاتی کوردستان کە لە ٢٨ ی جۆنی ١٩٨٧ لە لایەن رژێمی سەدامی لە ناوجوو ئەنجام درا، کۆمەڵێک ریکخراوی کوردی لە هۆڵەندا مەراسیمێکی شایستە بۆ ئەو یادە جەرگ بڕە رێک دەخەن.

مەراسیمەکە بە ئامادە بوونی چەند کەسایەتێیەکی کوردی و هۆڵەندی بە رێوە دەچێت، لە ناویاندا بەرێزان :

مینکس داواکاری گشتی دۆسیەی تاوانبار فرانس ڤان ئانرات، نوێنەرانی پارتەکانی رۆژهەڵاتی کوردستان " حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، پارتی ژیانی ئازاد، کۆمەڵەی زەحمەتکێشانی کوردستان، حیزبی دیموکراتی کوردستان . "

پرۆگرامی مەراسیمەکە بەم شێوەیە دەبێت :

* وتاری دەستەی ئامادەکار .
* گێرانەوەی رووداوەکە لە لایەن بەرێزعەلی رەحیمی شایەدحاڵی تاوانەکە .
* پیشاندانی فلیمێک لەسەر تاوانەکە .
* پانێڵێک بۆ پارتە کوردستانیەکانی رۆژهەڵاتی کوردستان کە ئەم بەرێزانە بەشداری تێدا دەکەن :

"مستەفا شەڵماشی ئەندامی مەکتەبی سیاسی حیزبی دیموکراتی کوردستان، ئەحمەد مورەتەزایی لە کۆمەڵە، نوێنەرای حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران و پەژاک

کات و ئەدرەس :

رۆژ: یەک شەممە ٢٢ی جۆنی ٢٠٠٨

کاتژمێر : ١.٣٠ ی دوانیوەرۆ

شوێن : ماڵی ئەحمەدی خانی

st.olofsstraat 21

ek delft 2613

بانگێشە کشتییە بۆ هەموان، ئامادەبونتان نیشانەی وەفاداریتانە بۆ گیانی پاکی شەهیدانی ئەو کارەساتە و گشت قوربانیانی کارەساتەکانی کوردستان .

دەستەی ئامادەکار :

١- کۆمەڵەی کوردی لە دێلفت.
٢- کۆمەڵەی خوێندکارانی کوردستان _ هۆڵەندا.
٣- کۆمەڵەی خێرخوازی ئەنفال و هەڵەبجە.
٤- بزووتنەوەی ریفراندۆمی کوردستان _ هۆڵەندا.
٥- ملتقی انسار پیشمرگە حزب الشیوعی العراقی.
٦- کۆمەڵەی کوردی لە زوتەرمیر.
٧- کۆمەڵەی کوردی لە ئوترێخت.
٨- ناوەندی گەشەپێدانی کەرکوک.
٩- مەلبەندی کولتوری کوردی لە دەنهاخ
١٠- نادی التجمع السقافی والاجتماعی فی دیلفت.
١١- کۆمەلەی ئەحمەدی خانی.
١٢- کۆمەلەی رۆشنبیری کوردی لە شاری زۆتەرمیر
١٣- کۆمەلەی پیشمەرگە دیرینەکانی کوردستان – کۆمیتەی هۆلەندا

١٤- ڕێکخراوی سەربەخۆی پەنابەرانی ئێرانی.

١٥- ناوەندی چاک – کۆمیتەی هۆڵەندا.

بۆ پەیوەندی کردن :

Tel:0641683358 زانا جەباری ،

0642975034 هاندەر جەمال

Tel:0642361838 نەجات جەبار

m.salar48@hotmail.com، pmdkholland@yahoo.com، qala1@hotmail.com

http://www.kurdistanreferandum.com، www.chaknews.com

٢٢ی جۆنی ٢٠٠٨

کەڵکی سیاسیی لێ وەرمەگرن

نووسینی : سامان ڕەسووڵپوور

وەرگێڕان لە فارسییەوە: عەلی بداغی

کاتژمێر ٢٠/٤ی ڕۆژی یەک شەممە ٧ی پووشپەڕی ساڵی ١٣٦٦ ی هەتاوی شەش فڕۆکەی شەرکەری عێراق بەگازەکانی" خردل"، سیانور دژە ئەعساب بوردومانی شاری سنووریی سەردەشت و گوندەکانی دەوروبەری ئەو شارەیان لە پارێزگای ئازەربایجانی ڕۆژئاوا کرد. دوابەدوای ئەو بوردومانەو تەنیا لە ماوەی ٨ کاتژمێردا سەدان کەس گیانیان لە دەست داو هەشت هەزار کەسیش بریندار بوون.

دوا دەرئەنجامەکانی ئەم ڕووداوە دوای تێپەڕینی ٢١ ساڵ هەروا دیار و بەرچاون. سەبارەت بەو ڕووداوەو هەروەها باس کردن لە کێشەو گرفتەکانی بریندارانی شیمیایی شاری سەردەشت و وتووێژ ێکمان لەگەڵ کاک عوسمان موزەییەن، مافناس و سکرتێری حوقووقیی ئەنجومەنی پشتگیری لە بریندارانی شیمیایی سەردەشت پێک هێناوە. بەرێزیان وێڕای ڕەخنەگرتن لە پێڕانەگەیشتنی بریندارنی ئەم ڕووداوە لە لایەن لایەنە بەرپرسیارەکانەوە گلەیی ئەوەدەکا کە تەنانەت کەڵکی خەراپیش لەو مەسەلەیە وەرگیراوەو دەڵێ: ئەوەی کەسێک بۆ ئیدانە کردنی ئەو ڕووداوە ڕاگەیاندراو دەرکاو پاش ساڵێک حازر نەبێ وەڵامی سلاوی بریندارنی ئەو ڕووداوە بداتەوە چ پاساوو ڕوونکردنەوەیەک هەڵ ناگرێ، ئەوەش دەقی وتووێژەکەیە:

کاک عوسمان ٢١ ساڵ لە بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت لەلایەن هێزەکانی عێراقەوە تێپەڕی. ئایا ژمارەی وردو دروستی بریندارانی شیمیایی شاری سەردەشت لە بەر دەست دا هەیە؟

بریندارانی شیمیایی شاری سەردەشت لە سێ گرووپ دا جێ دەگرن: یەکەم: بەر چاوترین گرووپ لەو کەسانە پێک دێ کە برینداری کاتی بوودومانەکان و ژمارەی ئەو کەسانەش بە پێی ئاماری پزیشکانی پسپۆرو جێی متمانەی ئۆرگانە پێوندیدارەکانن، هەشت هەزار کەس گەیەندراوە.

دووهەم گرووپ ئەو کەسانەن لە ژێر چەتری بنیادی شەهیدوکاروباری"ایپار گران" دان و بنیاد ئەو کەسانە وەک گیانباز دەناسێنی و ڕادەی گیانبازیی ئەو کەسانە لە ٥% تا ٧٠% دەگرێتەوە کەزۆربەیان ڕێژەی گیانبازی یان کەمتر لە ٢٥ لە سەدە.

دوا گرووپیش ئەو بریندارە شیمیایی یانەن کە بەپێی لێکدانەوەی بنیاتی شەهید و کاروباری "ایپار گەران " گیانبازی سەروو ٢٥ لە سەدن و بە پێی ئەو دەرسەدە دیاریکراوە یارمەتیی ماددی و دەرمانی وەردەگرن و ئەولەوییەتی دامەزران لە ئیدارە دەوڵەتی یەکانیان هەیە. دیارە ئەو پێڕاگەیشتن و خزمەتانە گیانبازانی کەمتر لە ٢٥% ناگرێتەوە.بەو پێیە بریندارانی شیمیایی شاری سەردەشت پترلە هەشت هەزار کەسن کە کەمتر لە ٤٠٠ کەسیان گیانبازی سەروو ٢٥ لە سەدنو ئەوانی دیکە هەموویان بە بریندارن خوار ٢٥% تۆمار کراون.

ئێستا بریندارانی ئەو رووداوە پاش تێپەڕینی هەموو ئەو ساڵانە لە چ بارودۆخێک دا دەژینو لەگەڵ چ جۆرە گیروگرفتێک بەرەوروون؟

هەموو بریندارانی شیمیایی بەدەست کاریگەریی و دەرەنجامەکانی ئەو شیمیابارانەوە دەناڵێنن کە دیارە ئەوە پێوەندی بە رادەی برینداریی ئەوان و رادەی کارتێکەریی گازی خەردەڵ " لە سەر پێست، چاو، گەدەو ئەعساب و دەروونی ئەوانەوە هەیە. جگە لە گیروگرفتی ئەو کەسانە سەبارەت بە کێشەی دەواو دەرمان و زۆربوونی ئێش و ئازارە جەستەیی و دەروونی یەکانیان سەرەکیترین کێشەی ئەوان کێشەی ماددی و دارایی کە بە هۆی کەمبوونی تواناو هێزی کارکردنی بریندارەکان و چوونەسەری تێچووی دەرمانی تووشی ئەم ئاستەنگە بوونەتەوە. برینداری شیمیایی جگە لەوەی زۆر کێشە و گرفتی جەستەیی و دەروونیی هەیە، ناشتوانێ ئەو جۆرەی پێویستە کار بکاو لە هەموو لایەکەوە تووشی کۆسپ و تەگەرە دەبێتەوە. جیا لەوەش پێڕانەگەیشتنی ئۆرگانەکانی لێپرسراوو پێوەندیدار بۆ تۆمار کردن و ناسینی هەموو بریندارانی شیمیایی و لێپرسینەوەو بە دواداچوونی ئەوان بۆتە کۆسپێکی دیکەش لەم پێناوەدا.

بەرپرسان چەندە ئاوڕیان لەو بریندارانە داوەتەوە؟ چەندە یارمەتی یەکانی دەوڵەت بۆ ئەو کەسانە جێی رەزامەندی یە؟

یارمەتیی قانوونی تەنیا ئەو کەسانە دەگرێتەوە کە برینداری پتر لە ٢٥ لە سەدن و کەسانی خوار ئەو رێژەیە لەو یارمەتی یانە بێبەشن. ئەو کەسانەش کە لەلایەن کۆمیسیونە پزیشکی یەکانەوە وەک گیانبازی شیمیایی نەناسراون هیچ چەشنە مافێکیان نیەو بونیادی پێوەندار خۆی لە بەرامبەر ئەو کەسانەدا بە بەرپرسیار نازانێ. جیا لەو یارمەتی یانەی بۆ بریندارانی سەروو ٢٥% لەبەرچاو گیراوە کە ئەو کەسانە ٤% ی هەموو بریندارەکان پێک دێنن، یارمەتی یان پشگیری یەکی دیکە بۆ ئەو کەسانە لە گۆڕێ دانیە.ئێمە جیا لە دەربڕینی نارەزایەتیمان سەبارەت بە شێوەی دیاریکردنی دەرسەدەکان و گرینگی نەدان بە دەرەنجامەکانی برینداریی ئەو کەسانە داوا دەکەین کەوا باشە کەسانی بریندار بەپێی دۆخی تایبەتی یان پشتگیری یان لێ بکرێو یارمەتی بدرێن، نەک ئەوەی سنووری ٢٥% بۆ دابنرێ.
چونکە بەپێی تیرِوانینی ئەنجومەنی داکۆکی لە مافی بریندارانی شیمیایی شاری سەردەشت جیاوازی یەکی ئەوتۆ لە نێوان گیانبازێکی ٢٠% یا ٢٥ %دا نابینرێ و ئەگەر جیاوازی یەکیش هەبێ بەو رادەیە نیە کە بە٥% جیاوازی لە گیانبازی دا یەکیان هەموو ئەو یارمەتی و پێڕاگەیشتنانەی پێ ببرێ و ئەوی دیکەشیان بێبەش لە هەمووی ئەو شتانە بێ. دیاریکردنی سنوورو چوارچێوە بۆ ئەو یارمەتی و مافە قانونی یانە جوان و پەسند نین.

ئیمکاناتی دەرمانیی نێوخۆی وڵات چەندە کفایەتی دۆخی بریندارەن دەکا؟

سەربارەت بە ئیمکاناتی دەرمانی دەبێ بڵێم کە لە کاتی شەڕداو بە هۆی زۆرگرفتی ماددی و زانستی پزیشکی، کەرەستە و تیکنۆلۆژیی دەرمانی گونجاومان بۆ بریندارانی شیمیایی لە بەردەست دا نەبوو. بەڵام دوای کۆتایی هاتنی شەڕو بەسەرنجدان بەوەی کە زۆر هێزی نیزامی و غەیرە نیزامی برینداری چەکی شیمیایی بوون و چارەسەر کردنی ئەو بریندارانە وەک پێویستی یەک خۆی دەنواندو ئیمکانی ناردنە دەرەوەی هەموو ئەوانە بۆ وڵاتانی ئورووپایی نەبوو، زانستی پێویست بۆ چارەسەریی بریندارانی شیمیایی لە ئێران دا پەرەی پێداو پزیشک و پسپۆری زۆر هاتنە نێو ئەو گۆڕەپانەوە. بەجۆرێک کە ئێستا وڵاتی ئێران یەکێک لە پێشکەوتووترین وڵاتان لە بواری چارەسەریی بریندارانی شیمیایی یە. ئەگەر ئەو پێشکەوتنە نەبوایە پێڕاگەیشتن بە گیروگرفت و کێشەکانی گیانبازان و بریندارانی شیمیایی کە خۆیان لە ١٠٠ هەزار کەس دەدەن، زۆر ئاستەم و دژوار دەبوو. هەر لەو پێوەندی یەدا چەند نەخۆشخانەیەکی تایبەتی بۆ چارەسەریی بریندارانی شیمیایی دروست کراون و پزیشکی پسپۆر و کەرەسەو تێکنۆلۆژیی زۆر پێشکەتووو مودێرنیان بۆ دابین کراوە.

بریندارانی شاری سەردەشت زۆربەیان کام بەشی لەشیان تووشی ئازارو ژان هاتوە؟

ئەو جۆرە گازەی بۆ بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت بە کارهاتوە، نابێتە هۆی کوشتنی کوت وپڕی ئەوان. بەڵام ئێشو ئازار و گرفت و نەخۆشی گەلێکی دیکەیان تا کاتی مردن تووش دەکا. بریندارانی شاری سەردەشت زۆربەیان لە بەشەکانی چاو، سی و سیپەلاک، پێستو ئەعساب و دەروونەوە پێکراون و ئەو برینانەشیان ڕۆژ لەگەڵ ڕۆژ زیاتر قووڵ دەبێتەوە و لەشساغی و تەندروستیی ئەو ئازیزانە تازە بۆیان ناگەڕێتەوە. هەروەها ڕاپۆرتو هەواڵی ئەوەش بە ئەنجومەن گەیشتوە کە هێندێک لە شوێنەکانی شار کە کەوتونەتە بەر ڕەهێڵەی بۆردومانەکان ئێستاش هەر ئالوودەن و کاریگەریی ئەو پیس بوونە لە سەر وەچەی داهاتووش دیار دەبێ کە هیوادارین ئەو هەواڵانە ڕاست نەبن.

جگە لە کارتیکەریە یە جەستەیی یەکان، کاریگەریی دەروونی ئەو شیمیابارانە چین؟

گرفتی هەناسەدان و هەروەها زۆرترین کاریگەریی خۆی لە سەر دەروونی مرۆڤ دادەنێ، لە سەرەتایی ترینی ئەو خەسارانەیە. ئەو برینداره پێکراوەی کە بە هۆی پێکانی بە گازی شیمیایی لە سەیران و تەفریحێکی زۆر چووکەش بێبەشە، بێگومان تووشی نەخۆشی ئەعساب و دەروونی دەبێ. ئەو نەخۆشەی زۆربەی ڕۆژەکانی تەمەنی لە ژێر چاوەدێری پزیشکی و دەوادەرمان دا تێپەڕ دەکا دیارە هیوای چارەسەریی یەکجاری لە دڵ دا نامێنێو کە دەبینێ هەموو ساڵێک ئازیزترین و نزیکترین کەسوکاری خۆی کە ئەوانیش وەک ئەو بریندار چەکی شیمیایین، دەمرن، پێویستی بە یارمەتیدەری کۆمەڵایەتی و پزیشکی دەروونی دەبێ کە بە داخەوە لەمبارەوە ئۆرگان و ناوەندەکانی لێپرسراو هیچ هەنگاوێکیان هەڵ نەهێناوەتەوە و هەموو ئەرکی خۆیان لە تەرخانکردنی مانگانەیەک بە بریندارانی سەروو 25%دا دیتۆتەوە. یان ئەوە لە بەرچاو بگرن کە دایکێک پێکراوی چەکی شیمیایی یەو بە جێی ئەوەی سۆزو خۆشەویستی خۆی پێشکەشی منداڵەکانی بکا، دەبێ لە نەخۆشخانە چاوەڕوانی چاو پێکەوتنی جگەرگۆشەکانی بێ .

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ٢٢ ی نوامبری ٢٠٠٧

دوای تێپەرینی ٢٠ ساڵ بە سەر بومبارانی شیمیایی سەردەشت دا. ئێستاش ڕێژەی قوربانیانی ئەو کارەساتە دیار نیە

نووسینی: حەمەرەسووڵ کەریمی

هەموو ساڵێک خەڵکی شاری سەردەشت بۆ کارەساتی جەرگبڕی حەوتی پوشپەری ساڵی ١٣٦٦ی هەتاویی بەرامبەر بە ٢٨ ی جۆنی ١٩٨٧ی زائینی دێنە سەر شەقامو

کۆڵانەکانی شار و بە چەند چالاکی‌یەکی هونەری و ئەدەبی یادی شەهیدان و قوربانیانی ئەم کارەساتە دەکەنەوە، ئەو ساڵ بیستەمین ساڵی ئەم تراژیدی‌یە گەورەیە و خەڵک دیسان دەیان هەوێ ڕێز لە خۆشەویستانی لە دەست چوویان بگرن و وەک ساڵانی پێشوو و بگرە هێندێک باشتریش یاد کردنەوەی ساڵانەی خۆیان بەڕێوە بەرن.کاتژمێر چواری دوا نیوەڕۆی ڕۆژی حەوتی پوشپەری ساڵی ١٣٦٦ی هەتاویی چوار شوێنی پڕ حەشیمەت لە شاری سەردەشت کەوتنە بەر هێرشی فرۆکەکانی عێراقی و بە بومب و گازی خەردەل بە خەستی بۆردوومان کران، دیارە هاوکات لە گەڵ بۆردوومانی شاری سەردەشت گوندی "ڕەشەهەرمێ و دەشتی کەپران"یش کەوتبوونە بەر ئەو پەلامارە. لەو کارەساتە سامناکە دا زیاتر لە هەشت هەزار کەس لە دانیشتوانی "سەردەشت" ئەو شارە کوێستانی‌یەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان شەهید و بریندار بوون، ئێستا دوای ٢٠ ساڵ بە سەر ئەو تراژیدیایە دا هیچ کەس ئاوڕی لە خەڵکی شاری سەردەشت نەداوەتەوە و تەنانەت ڕۆژی حەوتی پوشپەر کە ڕۆژی بوردومانی شاری سەردەشتە لە ڕۆژمێرەکانی ئێرانی دا بە هەشتی پوشپەر نووسراوە، بۆ ئەوەی لە گەڵ یەکێک لە ڕۆژەکانی کۆماری ئیسلامی ئێران یەک بگرێتەوە، دیارە هەتا ئەمرۆش ناوی تەواوی شەهید و بریندارەکانی ئەو کارەساتە تۆمار نەکراوە و هیچ ڕێز و حورمەتێک لە کەس و کاری بە جێ ماوی ئەو قوربانی‌یانە ناگیراوە و ناگیرێ، هەر بۆیە خەڵکی شاری سەردەشت لە هەموو کاتێک زیاتر هەست بە بێ کەسی و لێنەپرسینەوە دەکەن و هەر ئەوەش بۆتە هۆی ئەوە کە ئازاری زۆر بەم بێ موبالاتی‌یەوە بکێشن.

ئەگەر ئاوڕێک لە ٢٠ ساڵ لەمەوبەری شاری سەردەشت بدەینەوە، ئەو کات دانیشتووانی سەردەشت نێزیک بە ٢٥ هەزار کەس بوو، ماوەی ٨ ساڵ بوو، لە نێوان دوو

دیکتاتۆری بە خوێن تینوی کوردان "ئێران و عێراق" شەر داگیرسا بوو، پێش ئەو کارەساتە چەندین جار لە لایەن عێراقەوە ناوچەی پڕ سەوزەڵانی سەردەشت بۆمباران کرا بوو و هەر جارەی چەندین کەسی لێ ببوونە قوربانی. بەڵام پەلاماری ڕۆژی حەوتی پوشپەری ساڵی ١٣٦٦ی هەتاویی، وەک هێرشی جارەکانی دیکە نەبوو کە تەنیا بە دانی چەند قوربانییەک ئەو ڕۆژە بە فەرامۆشی بسپێردرێ و یا چەند ڕۆژ دواتر دانیشتوانی شار و ئەم دەڤەرە، دەست بکەنەوە بە کاری ئاسایی و ڕۆژانەی خۆیان، بەڵکوو ئەو پەلامارە دڕندانەیە ئەوەندە قورس و بە ژان بوو کە ئێستاش دوای ٢٠ ساڵ بە سەر ئەو کۆمەڵکوژییە دا، زامدارانی ئەو کارەساتە بە ئێش و ئازارەوە دەتلێنەوە و هەموو ساڵێک چەندین کەس بەرەو مەنزڵگەی ئاخرەت کۆچ دەکەن و لە تەنیشت قوربانی یەکانی دیکە لە گۆرستانی گردەسوور مەنزڵ دەگرن.

ڕۆژی حەوتی پوشپەر کە شاری سەردەشت بوردومان کرا، تەنیا چەند کەسێک نەبوونە قوربانی بەڵکوو شارێک خنکێندرا و شارێک ژەهر خواردوو کرا. بە داخەوە لە بەر ئەوە شاری سەردەشت تەنیا یەک ڕێگای هاتوچۆی ماشێنی هەبوو بۆ چوونە دەر لە شار، خەڵک زیاتر تووشی گیرۆدە بوون بە سەم و گازی خەردەل بوون، لە بەر ئەوە ئەم ڕێگایەی هاتووچۆی پێدا دەکرا، تاقە ڕێگای پەیوەندی بوو لە نێوان شارەکانی مەهاباد و بانە و پیرانشار دا، ئەویش کەوت بوو بەر یەکێک لە بۆمبەکان و ئەو شەقامە سەرەکی‌یەش ژەهراوی ببوو، هەر بۆیە ئەو کەسانەی کە لە ماڵەکانی خۆیان دا بوون و بە ساخی ڕزگاریان ببوو و دەیان هەویست لە شار بچنە دەر و خۆ لەو نەهامەتیە ڕزگار بکەن، لە کاتی دەرچوونیان بەم ڕێگایە دا و لە کاتی هەناسە کێشان دا، تووشیان بە تووشی گازی خەردەلەوە دەبوو و پاش چەند کاتژمێرێک دەچوونە ڕیزی زامدارەکانی دیکەی شارەوە، هەر بۆیە جیا لەو کەسانەی کە لە یەکەم چرکەکانی ئەو پەلامارە دا شەهید و بریندار ببوون، کەسانی دیکەش هەبوون کە لە کاتی دەرباز بوون دا بۆن و هەوای ژەهراوی شەقام و کۆڵانەکانی دیکەی شاریان هەڵمژی بوو و تووشی زامداری ببوون .

دانیشتووانی شاری سەردەشت زانیاری تەواویان لە سەر ئەو بۆردوومانە نەبوو و پێیان وابوو کە بومبەکان تەنیا بۆمبی ئاسایین و نەک بۆمبی شیمیایی، هەر بۆیە زۆربەی خەڵک بۆ ئەوە کە قوربانی‌یەکان لە ژێر دارو پەردووی ڕووخاو و خانوە تەپیوەکان بێننەوە دەر، چووبوونە گەرەکەکانی بوردوومان کراو و یارمەتی کەس و کاری قوربانی‌یەکان و زامدارەکانیان دەدا و ئەوەش یەکێک لە هۆکارەکانی زیاتر بوونی قوربانی‌یەکان بوو، دوای زیاتر لە ٤٠ خولەکێک پاش تەقینەوەکان خەڵک بەرەبەرە هەستیان کرد کە دەم و چاویان ئاوی لێدێ و لەشیان تووشی خوران و ئەستوور بوون و بلۆق دەر کردن بووە و لە کاتی هەناسە کێشان دا تووشی ڕشانەوە و تەنگە نەفەسی بوون، ئەو کات زانیان کە بۆمبەکان بۆمبی ئاسایی نین و هاوار و ناڵەی خەڵک زیاتر بوو، دارەکان و بەر پەنجەرەکانی ماڵان و ئاوەکانی نێزیک تەقینەوەکان تۆزی سپی ژەهراویان لە سەر نیشت بوو، سەرچاوەی گەورەی شاریش چەند میترێک لە شوێنی بوردومانەکان دوور بوو، هەر ئەم ئاوەش بوو کە دەچوو بۆ حەمامی شار و حەوزی مزگەوتەکان و شێرەی ئاوی تەواوی ماڵەکانی شار، خەڵک بۆ ئەوەی تووشی نەهامەتی و زامداری زیاتر نەبن بۆ خۆ پاراستن لە مردن کەڵکیان لەم ئاوانە بۆ خۆ شتنەوە وەر گرت و لە ئاکام دا بەشێک لە خەڵکیش هەر بە ئاوی سەرچاوەی شار و ئاوی حەمامەکانی شار تووشی زامداری پێستی و دەروونی بوون، جیا لەم حاڵاتانەش لە بەر نەبوونی نەخۆشخانەیێکی باش لەم شارە و نەبوونی دوکتوری پسپۆر و کەوتنەوەی بە سەر یەکی قوربانی‌یەکان لە تەنیشت یەک و درێژ بوونیان لە داڵان و ژورە کەمەکانی نەخۆشخانە دا زیاتر تووشی گیرۆدە بوون بەو گازە بوون، دیارە زۆربەی زۆری بنەماڵەی قوربانی‌یەکان بۆ خۆیان بریندارەکانی خۆیان بەرەو نەخۆشخانەی شارەکانی دیکەی کوردستان و ئێران ڕادەگوێزت.

شاهیدانی ئەو کارەساتە گێراویانەتەوە کە ڕۆژی دوای بوردومانەکە هۆڵی وەرزشی شار واتە "هۆڵی پاڵەوان تەختی" کراوەتە شوێنی حاواندنەوەی بەشێک لە قوربانی یەکان و چەندین تەختیان لە هۆڵەکە بۆ بریندارەکان داناوە و لەو هۆڵە دا تەنیا یەک دوکتور هەبووە لە گەڵ چەند کەس لە پەرەستارانی لە خۆبردووی شار، کە تەنیا ئەرکیان دەرزی لێدان و بلۆق دڕین بووە و بەشی هەرە زۆری زامدارەکانیان بۆ نەخۆشخانەی شارەکانی مەهاباد، ورمێ، تەورێز، تاران و شیراز بەڕێ کردووە .

بە داخەوە لە بەر ئەوە ئەو کات هیچ کەس و یا هیچ ئۆرگانێکی حکومەتی نەبووە کە ناوی قوربانی یەکان و یا بەڕێ کراوەکان و شەهیدەکان لە کاتی خۆی دا ناونووس بکات، ئێستاش ڕێژەی تەواوی ئەو کەسانەی کە بوونە قوربانی دیار نی یە، زۆرجار دوای ئەو کارەساتە، زامدارانی ئەو ڕووداوە بۆ چارەسەری نەخۆشی یەکانی تەنگەنەفەسی و بێ ئیشتیایی لە خواردن دا و زۆر نەخۆشی دیکە کە دوای گیرۆدە بوونیان بە گازی خەردەل تووشی هاتوون پەیوەندی یان بە بنکەی بە نێو "جانبازان"وە گرتووە بۆ ئەوەی کە لە لایەن بەرپرسانەوە کارێکیان بۆ بکرێ، بەڵام لە بەر ئەوە هیچ بەڵگەیەکی تایبەتیان لە بەر دەست دا نی یە و لە کاتی خۆشی دا ناویان تۆمار نەکراوە ئاوڕیان لێ نەدراوەتەوە و لە ئاکام دا لە بەر بێ دەرەتانی و هەژاری لە جێگا دا کەوتوون و یا بە ئازارەوە سەریان ناوەتەوە .

تاقە بەڵگەیەکی کە بۆ بە کار هاتن دێت و بەشێک لە زامدارانی ئەو کارەساتە کەڵکی لێ وەر دەگرن، بەڵگە یا پێناسەیەکە کە لە لایەن بنکەی "جانبازان"وە دراوە بە

هەندێک لەو زامدارانە، دیارە ئەو بەڵگەیە ڕێژەی تووش بوون بە گازی خەردەلی بە شێوەی % دەرسەد دیاری کردووە و هەر بە پێی ئەو ڕێژەیەش لە بەشێک لە خزمەتگوزارییەکان کەڵک وەر دەگرن، بەڵام ئەو کەسانەی کە ناویان تۆمار نەکراوە و ئەو پێناسەیان پێ نییە لە خزمەتگوزارییەکان بێبەشن و خەرجی و کرینی داو و دەرمان لە ئەستۆی خۆیان یان بنەماڵەکەیانە، کە وابوو قوربانییەکان دوو دەستەن، دەستەییەکیان ئەو کەسانەن کە بەڵگە و پێناسەیان پێ نییە و دەستەیەکیش ئەو کەسانەن کە بەڵگەی ڕەسمی و تایبەتیان وەر گرتووە، ئەوەش بۆتە هۆی ئەوەی کە ڕێژەی درووستی قوربانییەکان دیار نەبێت و بەشێک هەر بە مەزلوومی و بە بێ ناوی بمێننەوە، لەوەش خەراپتر دەست نەکەوتنی داو و دەرمانی تایبەتی بۆ چارەسەری نەخۆشییەکانی سیپەلاک و هەناسە کێشان و کۆمەڵێک نەخۆشی دیکە، کە لەو بۆردوومانە دا بۆ خەڵکی هەژار و دەست تەنگی ناوچەکە بوو بە دیارییەکی ماڵوێرانکەر، بۆتە کێشە و گرفتێکی گەورە، دیارە کۆماری ئیسلامی ئێران بە ناوی زامدارانی کارەساتی شیمیابارانی سەردەشتەوە، ساڵانە چەندین تۆن داو و دەرمانی تایبەتی لە ڕێکخراوە بە شەردۆستەکان وەر دەگرێ و لە لای خۆیان ڕایدەگرن و یا دەیدەنە شوێنی دیکە، و بۆ شوێن بزر کردن، ڕێژەیەکی زۆر کەم لەو دەرمانە دەنێرنە شاری سەردەشت و ئەو بڕە دەرمانەش نادەن بە هەموو کەس وئەگەریش دایان ئەوە پێیان دەفرۆشن.

ئەگەر چاوێک بە نووسراوەکانی بەرێز عوسمان موزەیەن بەرپرسی ئەنجوومەنی زامدارانی شیمیایی دا بخشێنی بە پێی لێکۆلینەوەیەک کە ناوبراو کردوویەتی و لە زمان دوو بەرپرسی پایەبەرزی کۆماری ئیسلامی ئێرانەوە بیستوویەتی بۆمان دەر دەکەوێ کە ڕێژەی شەهید و زامدارەکانی ئەم پەلامارە زیاتر لە ٨٠٠٠ کەسن. ڕێژەی شەهید و برینداەکانی ئەو کارەساتە لە زمان ئایەتووڵڵا ڕەفسەنجانییەوە کە لە نوێژی هەینی مانگی گەلاوێژی ساڵی ١٣٨٢ دا باس کرد بوو٨٠٢٤ کەسن و پارێزگاری ورمێ لە ساڵی ١٣٦٦ و ٦٧ دا لە وتارێکی خۆی دا ئاماژە بە شەهید و بریندار بوونی ١٠٠٠٠ کەس لە دانیشتووانی شاری سەردەشت دەکات و هەروەها وەزارەتی کاروباری دەرەوەی وڵاتی کۆماری ئیسلامی ئێران هەر ئەو کات لیستەیەکی ٤٦٠٠ کەسی لە برینداران و شەهیدانی شیمیابارانی سەردەشتی دا بوو بە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان. هەر بە پێی ئەو بەڵگانەش کە وەزارەتی کاروباری دەرەوەی کۆماری ئیسلامی دابوونی بە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، قوربانییەکان خەڵکی مەدەنی و ئاسایی بوون و پادگان و بنکە سەربازییەکانی حکومەت نەکەوت بوونە بەر ئەو پەلامارە و زەرەر و زیان بە بنکە و بارەگاکانیان نەکەوت بوو و داوایان لە خێرخوازان دەکرد کە بێن یارمەتی بە خەڵکی زامدار و بێ پەنای ئەم دەڤەرە بکەن، بەڵام ئێستا بۆ خۆیان هیچ ئاوڕێک لەم شارە بە گاز خنکێندراوە نادەنەوە و بە تەواوی دوای ساڵی ١٣٦٦ی هەتاویی بە فەرامۆشیان سپاردوە.

دیارە ئەگەر هەر ئەو کات بە پەرۆشەوە سەیری ئەو کارەساتەیان کرد بایە، ڕەنگ بێ ئێمە شاهیدی بۆردوومانی شاری هەڵەبجە نەبیاین و تراژیدیایە گەورەیە لە هەڵەبجەی باشوری کوردستان نەقەومابایە. ئەو گازەی کە بۆ بۆردوومانی شاری سەردەشت کەڵکی لێ وەر گیرا گازی خەردەل بوو، ئەو گازە لە کاتی بڵاو بوونەوەی دا کاریگەری زۆر خەراپی لە سەر مرۆڤ و گیانلەبەران هەیە و بە تێپەرینی زەمانیش ئەو کاریگەرییە خەراپەی لە سەر گیرۆدەبووەکان هەر دەمێنێت، دیارە بە پێی لێکۆلینەوەی پزیشکی گازی خەردەل بۆ ژینگەش مەترسی زۆری هەیە، دوای تێپەرینی ٢٠ ساڵ بە سەر ئەو بۆردوومانەش دا ئێستا لە ناوچەی سەردەشت چەند شوێن کە کەوتبوونە بەر تەوژمی ئەو گازە، تا ئێستاش بە کەڵکی کاری کشتوکاڵ نایەن، ئەو لە کاتێک دایە کە زەوییەکانی دەورو پشتی ئەم کێڵگانەی کە کەوتبوونە بەر گازی خەردەل ساڵانە باشترین بەرهەمی کشتوکاڵی ناوچە دابین دەکەن .

لێ نەپرسینەوەی کاربەدەستانی حکومەتی ئێران لە زامدارانی شیمیای سەردەشت نەبۆتە هۆی نائومێدی بەشێک لە دڵسۆزانی شاری سەردەشت، بەڵکوو چەند کەسێکی دڵسۆز و لەخۆبردوو لە چەند ساڵی دوای بوردوومان و لە ساڵرۆژی بۆردوومانەکە دا دەهاتنە شوێنی ڕووداوەکە و دوایەش بە ڕێپێوان دەچوونە سەر مەزاری شەهیدەکان و بۆ چەند ساتێک بە بێ ئەوە هەست بە کەمی بکەن لە گەڵ ئازیزانی لە دەست چوویان راز و نیازیان دەکرد و هاواری مەزلوومەیەتی ئەوان و خەڵکی شاریان دەگەیاندە گوێی کاربەدەستانی شارەکە، چەندین ساڵ خەڵکی شار هەروا بۆ خۆیان ئەو یادوارەیان پێک دەهێنا تا وای لێهات کە بەشێک لە خەڵک و بنەماڵە قوربانییەکانی شار هاتنە سەر ئەو باوەرە کە دەبێ ڕێکخراوەیەکی تایبەت بە شیمیابارانی سەردەشت درووست بکەن، هەر بۆ ئەم مەبەستە و دوای وەدوا کەوتنێکی زۆر توانیان لە ساڵی ١٣٨٠ی هەتاوی دا ئیجازە بۆ ئەم کارە لە کاربەدەستان حکومەت وەر بگرن و ئێستا لە ساڵی ١٣٨٠ وە ئەنجوومەنی زامدارانی شیمیایی شاری سەردەشت دامەزراوە، ئەوئەنجوومەنە بە ئیمکاناتێکی کەم کارەکانی پەیوەندیدار بە زامدارانی شیمیایی سەردەشت ڕادەپەڕێنێ و لە کاتی درووست بوونیەوە، بەردەوام بۆ باشتر کردنی باری ژیانی زامداران هەوڵ دەدەن، بەشێک لە کارەکانیان تەرخان کردوون بۆ ئەوەی ئەو کەسانەی کە تا ئێستا ناویان تۆمار نەکراوە بە پێی شاهید و بەڵگە وەرەقەی ڕەسمییان بۆ وەر بگرن

بۆ ئەوەی بتوانن کە لە ڕێگای ئەو پێناسەوە، داو و دەرمانەکانی خۆیان بە هەرزانتر وەدەست بخەن و قەرەبووی بەشێک لە ئازار و زامەکانیان بدرێتەوە .

دیارە ئەو چەند ساڵە و بە تایبەت دوای ئەوە کە تاوانبار فرانس ڤان ئانرات بازرگانی چەکی شیمیایی خەڵکی هولەند گیرا و لە دادگای شاری لاهە کەوتە بەر لێکۆلینەوە و لێپرسینەوە ساڵانە چەند جار وەڤدی ئەنجوومەنی زامدارانی شیمیایی سەردەشت هاتوونە وڵاتی هولەند و لە دادگایی تاوانبار فرانس ڤان ئانرات دا بەشداریان کردووە و شاهیدیان لەسەر ئەو تاوانبارە داوە و بەڵگەکانیان تەحویلی دادگای نێونەتەوەیی لاهە داوە. هەر لە میانەی کارەکانی ئەو ئەنجوومەنە دا ئەو چەند ساڵێکە وەڤدەکانی ژاپۆن و هەڵەبجە لە ساڵیادی شیمیابارانی سەردەشت دا دێنە ئەم شارە و هاودەردی خۆیان لە گەڵ بنەماڵە و قوربانیانی ئەو کارەساتە دەر دەبڕن، هەروەها ئەوە چەند ساڵێکە وەڤدی شاری سەردەشت بۆ هاودەردی لە گەڵ شیمیابارانی شارەکانی هەڵەبجەی باشوری کوردستان و ناکازاکی و هیرۆشیمای ژاپۆن سەردانی ئەو شارانە دەکەن و تا ئێستا توانیویانە کە تەنیا بۆ ئەوە نیشان بدەن کە دەرد و ئازارەکان یەکن و قوربانییەکان وەک یەک وان، لە شاری سەردەشت شەقامێک بە ناوی هێرۆشیما ناودێر کراوە

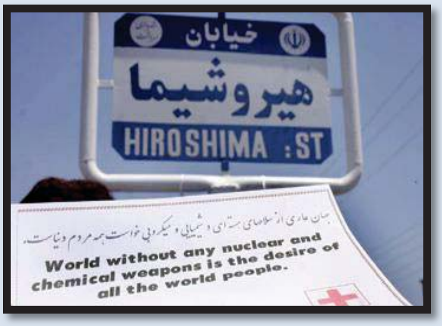

و هەروەها قەرار بوو کە لە ژاپۆنیش شەقامێک بە ناوی سەردەشت ناودێر بکرێ، ئەوەش زۆرتر میوانداری و هەست بە بەرپرسایەتی خەڵکی شار بووە کە وەڤدەکانی میوانی دڵخۆش کردووە بۆ ئەوەی کە پێکەوە دەستە خوشک بن و ئازارەکانیان بەم شێوەیە کەم بکەنەوە، ئەوەی جێگای سرنجە ئەوەیە کە ساڵانە ئەنجوومەنی زامدارانی شیمیایی سەردەشت لە بەر نەبوونی ئیمکانات و بە تایبەت نەبوونی پووڵ و پارە ساڵەی شیمیابارانی سەردەشت گەنج و لاوانی شار و دڵسۆزانی سەردەشت خەریکی دارشتنی پلان و بەرنامەن بۆ ئەوەی لە یادی ٢٠ ساڵەی ئەم کارەساتە دا باشتر لە ساڵانی ڕابردوو چەند جار بە شەقامەکانی شار دا دەگەڕێن و پووڵ لە دووکاندار و کاسبکارانی شار وەر دەگرن بۆ ئەوەی کە یادی کارەساتی شیمیابارانی شاری پێ بکەنەوە، ئەم ساڵیش بۆ یادی ٢٠ بێنە مەیدان و بە نیشان دانی چەندین چالاکی هونەری و خوێندنەوەی شێعر و پەیام و نیشاندانی چالاکی وەرزشی باشتر ئەم یادە بکەنەوە، بە پێی ئاگاداری و هەواڵ قەرارە چەند دەستە لە کاراتەکارانی چەند وڵاتێک کە بریتین لە پورتەقاڵ، ژاپۆن، فەڕانسە، ئۆزبەکستان و ئینگلستان بێنە شاری سەردەشت و لە گەڵ کاراتەکارانی شاری سەردەشت بکەونە کێبەرکێ، بە داخەوە فدراسیۆنی کاراتەی ئێران و پارێزگای ورمێ ڕایانگەیاندوە کە هیچ یارمەتییەک و کار ئاسانییەک بۆ میوانەکان ناکەن، هەر بۆیە دیسان ئەم ساڵیش ئەنجوومەنی زامدارانی شیمیایی سەردەشت ڕووی لە خەڵکی شاری سەردەشت و دەوروبەری کردووە کە یارمەتی بدەن بۆ ئەوەی ئەم ساڵیش وەک خانەخوێیەکی باش بتوانین میوانەکان و بە تایبەت دەستەی کاراتەکارانی ئەم پێنج وڵاتەی کە ناویان هاتووە بەڕێ بکەن، هەروەک ئاماژەم پێداوە کاربەدەستانی کۆماری ئیسلامی لە سەرەوە تا خوارێ و بە تایبەتیش ئی شاری سەردەشت هیچ کات یارمەتی دەر نەبوون بۆ بەڕێوەبردنی کارو چالاکییەکانی تایبەت بە شیمیابارانی شاری سەردەشت، هەموو ساڵێک دوای ئەوە کە زانیویانە ناتوانن ئیرادە و هیممەتی خەڵک سست بکەن و خەڵک وەڵامیان ناداتەوە، ئەوجار بە لارە ملی هاتوون لە سەفەکانی پێشەوەی ڕێوڕەسمەکە دانیشتوون و فەرماندار و یا نوێنەری فەرمانداری وتاری دوور لە ڕاستییان خوێندۆتەوە.

ئەم ساڵ لە کاتێک دا یادی ٢٠ ساڵەی شیمیابارانی سەردەشت دەکرێتەوە کە سەرۆکی پێشووی عێراق سەددام حوسێنی دیکتاتۆر لە دار دراوە و بە سزای تاوان و کردەوەکانی خۆی گەیشتووە و چەند تاوانباری دیکەی هاو دەستی سەددام چاوەڕوانی حوکمی لە سێدارەدانیان لە سەر دەکرێ، ئەگەر ڕێژیمی گۆڕ کراوی بەعس لایەنێکی شەڕی 8 ساڵەی نێوان ئێران و عێراق بوو، نابێ ئەوەشمان لە بیر بچێ کە ئێرانیش لایەنێکی بەرامبەر بووە لە شەڕی ماڵ وێرانکەری ٨ ساڵەی نێوان ئەو دوو دوژمنە سەرەکییەی کوردان دا. هەر دووکیان بۆ کاول کردنی ماڵ و حاڵ و ژیانی کوردان شەڕیان بە زۆر کێشایە کوردستان و بنکە و بارەگای سەربازی زۆریان بە ناوی پاراستنی سنوورەکان هێنایە کوردستان و لە ئاکام دا شەڕ و پێکدادانە سەربازییەکانی هەر دوو دیکتاتۆر کێشرایە خاکی کوردستان و ئاواتی چەندین ساڵەی ئەو دوو دیکتاتۆرە کە خاپۆر کردن و کێوماڵ کردنی کوردستان بە بۆمب و ناپاڵم بوو هاتە دی و لە جیاتی سەربازگە و شەرگەکان ببنە ئامانجی شەڕی ئەو دوو دیکتاتۆرە، بە داخەوە شار و گوندەکانی کوردستان لە باشوور و ڕۆژهەڵاتی کوردستان بوونە ئامانجی سەرەکی دوژمنانی گەلی کورد و خەڵکێکی زۆریان شەهید و بریندار کرد و لە ماڵ و شوێنی ژیانی خۆیان ئاوارە و بێ ماڵ کردن .

با لە یادی ٢٠ ساڵەی شیمیابارانی خەڵکی بێ دیفاعی سەردەشت و گوندی ڕەشەهەرمێ لە چەند کیلۆمیتری سەردەشت و هەروەها شەهیدانی گوندی زەردە لە پارێزگای کرمانشان و گوندەکانی ناوچەی شلێر لە سەقز و شوێنەکانی دیکەی کوردستان دەنگمان بخەینە پاڵ دەنگی خەڵکی هەڵەبجە و بادینان و دۆڵی بالیسان و ناوچەکانی دیکە و داوای قەرەبوو کردنەوە و ئاوەدان کردنەوەی کوردستان لە ڕێژیمەکانی عێراق و ئێران بکەین و ئاوات بخوازین کە کاربەدەستانی خۆسپێنی ئێرانیش بکێشرێنە بەر دەم دادگایێکی عادڵانەی خەڵکی و نێونەتەوەیی، بۆ ئەوەی هەموو دیکتاتۆرانی ناوچە دەرس و پەند لە سزاکانی ئەو کاربەدەستە خۆسپێنانەی ئێران وەر بگرن.

جێگای خۆیەتی لێرەدا بە هەموو هێز و ڕێکخراوە سیاسی‌یەکانی کوردستان و بە تایبەت ڕۆژهەڵاتی کوردستان بڵێین کە چیدی لە ئاست ئەو کۆمەڵکوژی‌یە دا بێ دەنگ نەبن و چاو و گوێی خۆیان لە ئاست ئەو تراژیدیایە دا نەبەستن، مێژوو لە بێ دەنگی و چاو نوقاندنتان لە ئاست ئەم جەنایەتە سامناکە دا لێتان خۆش نابێت و خەڵکی کوردستان، چی دیکە دەلیل و بەڵگەی بێ‌جێتان لێ قەبووڵ ناکەن و پسپۆران و نووسەران لە سەر بێ دەنگی و چاو نوقاندنتان لە ئاست ئەم مەسەلەیە لاپەرەکانی خۆیان لە سەر ئێوە بە ڕەشی دەنووسن، با لە ٢٠ ساڵەی ئەم کارەساتە دا بە یەکدەنگ هەمووما هاوخەم و هاوپشتی شاری سەردەشت بین.

لە کۆتایی دا سڵاو لە خەڵکی خۆراگری کوردستان و شەهیدانی کارەساتی ٧ی پوشپەری سەردەشت، تەندرووستی و باش بوونەوە بۆ زامدارانی شیمیایی سەردەشت بە ئاوات دەخوازم و مەرگ نەفرەت بۆ خوڵقێنەرانی ئەو جەنایەتە سامناکە.

سەرچاوە: ماڵپەری گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٨ی جوونی ٢٠٠٧

برینێکی بیست ساڵە کە قەت سارێژ نابێتەوە

کەماڵ حەسەن‌پوور

شار شار نەبوو، زۆرتر وەک مۆڵگەی سەربازی دەچوو.، سەیری هەر لایەکت کردبا پاسدار و بەسیجی و ئەرتەشیت دەدیت. جار جار تۆیۆتایەکی پاسداران پڕ لە پاسدار و بەسیجی بە پەرۆیەکی سەوز لە دەوری سەریان کە شوعاری " کربلا ما آمدیم = کەربەلا وا ئێمە هاتین" یا "جنگ جنگ تا پیروزی = شەڕ شەڕ تا سەرکەوتن" لێ نووسرابوو بە بەردەم شوێنی کارەکەم دا تێپەڕ دەبوون و تەپ و تۆزی جادە وەک پەردەیەکی چڵکن روانگەی دادەپۆشی. لە راستی دا ماندوویی لە شەڕ نەک هەر لە سیمای هاوشاری یانەوە بەڵکو لە سیمای پاسدار و بەسیجی و ئەرەتەشیەکانیشەوە دیار بوو.

ماوەیەک بوو لە ناکاو دەنگی ئاژیری هێرشی ئاسمانی و بەدوای ئەو دا دەنگی پەدافەند لە پادگان و پایگاکانی دەوروبەری شار دیواری بێدەنگیان دەشکاند و ئەوە منی ترسنۆک بووم کە بە دڵە راوکێ ڕام دەکرد تا حەشارگەیەک ببینمەوە. شار کە حەشارگەی خۆڕاگر لە دژی هێرشی ئاسمانی لێ نەبوو، تەنیا چەند کونەتەیارەیەکی ساکار کە زۆرتر هێورکەرەوەی دەروون بوون تا پارێزەری گیان.

دەنگۆی هێرشێکی بەربڵاو لە ناوچەی ئالانەوە لە لایەن هێزەکانی ئێرانی‌یەوە بۆ سەر عێراق لە ناوشار دا بڵاو ببۆوە. لە سەرەتای شەڕەوە تا ئەو کات سەردەشت چەندین جار کەوتبوو بەر هێرشی فڕۆکە و تۆپخانە، هەم لە لایەن رژێمی ئێرانەوە و هەمیش لە لایەن رژێمی بەعسی عێراقەوە.

دوانیوەرۆی ڕۆژی یەکشەممۆ حەوتی مانگی پوشپەڕ بوو. بۆ پیاسە کردن بەرەو سینەما وەرێ کەوتم، ئەوکات بە هۆی گیرۆدە بوون بە نەخۆشی دیسک دەبوو پاش تاوێک رۆیشتن لە شوێنێک دانیشم تا ئازاری پشت و تەزیوی لاقم هێور بێتەوە .

لە کاتی گەرانەوەم بەرەو ماڵ بۆ پشوو گرتن لە پێش چێشتخانەی کاک رحمان حەدداد دانیشتبووم کە دەنگی فڕۆکە و بەدوای ئەو دا دەنگی پەدافەند هێمنی شاریان ورووژاند. لە دەنگی فڕۆکەکان ڕا دیار بوو کە ئەمجارەیان بەتەمای بۆمباران کردنی شارن، لە فکری ئەوەدابووم شوێنێک بۆ خۆ حەشار دان بدۆزمەوە کە دەنگی ٢ تەقینەوە کە زۆریش دوور نەبوون وای کرد کە بە پەلە بچمە ناو پاساژی واحیدی و دوای چەند چرکە ساتێک خۆم لە دوکانی هادی نەباتی دا دیتەوە .

فڕۆکەکان هەر وا بە سەر شار دا دەسورانەوە و بۆمبەکانیان بەرەو شار نیشانە دەگرت و لە گەڵ ئەو دا دەنگی پەدافەند لە هەموو لایەکەوە دەهات. یەکێک بە پەلە خۆی کردە ناو دوکانەکە و لە کاتێک دا کە پەرۆیەکی بە بەر دەمی‌یەوە گرتبوو هاواری کرد:

* شیمیایی یە. بۆمبارانی ئەو جار شیمیایی‌یە. ماڵی حاجی عەوڵای واحیدی و ماڵی حاجی مینەی حەداد و فەرمانداری کەوتوونە بەر بۆمبی شیمیایی.

بە بیستنی ووشەی شیمیایی بێ ئیختیار وەبیر ئەو بڵاوکراوەیە کەوتم کە چەند رۆژ پێشدا پاسداران بە دووکان و بازار دا بڵاویان کردبۆوە و کە تێیدا باس لە چەکی شیمیایی و میکرۆبی کرابوو و هەندێک زانیاری لە سەر چۆنیەتی ناسینەوەی ئەو جۆرە چەکانە و چۆنیەتی خۆ پاراستن لە کاتی پێویست باس کرابوون. زۆر باشم لە بیر بوو کە لە بەشێک لەو بڵاوکراوە دا نووسرابوو کە بۆنی سەوزی رزیو یەکێک لە نیشانەکانی بەکار هاتنی چەکی شیمیایی یە .

هەروەها لە بیرمە کە بە بیستنی ناوی ماڵی حاجی عەوڵای واحیدی ترس دایگرتم. ماڵی ئێمە کەمتر لە سەد میتر لە ماڵی حاجی عەوڵا دوور بوو و دڵنیا بووم ماڵی ئێمەش زەرەری پێ گەیشتووە .

هێشتا گرمە گرمی فرۆکە و پەدافەند تەواو نەببوو کە لە دووکانی هادی هاتمە دەر. پەڕۆیەکم بە بەر دەممەوە گرت و هێدی هێدی بە پێش دووکانی حەسەنی حافزی و کوچەی ئاسنگەران دا بەرەو ماڵ ڕۆیشتمەوە.

کە گەیشتمەوە ماڵ لە حەوشی ماڵەکەمان چاوم بە دایکم و شلێری خوشکم و خێزانم و ئامۆژنە هاجەرم کەوت. هەموویان پەشۆکا بوون... هەر وەک جارەکانی پێشوو دایکم تووک و دووعای لە سەددام دەکرد. ئەوان باسی گرمەی بۆمب و فرۆکانیان بۆ کردم. منیش پێم ووتن:

* لە وە دەچێ بۆمبی شیمیایی بێت. هەرکەسەی پەڕۆیەک تەڕ بکات و بە بەر دەم و لووتی‌یەوە بگرێت .

دیار بوو کە بۆمبێک بەر ماڵی حاجی عەوڵا کەوتبوو کە لە ماڵی ئێمە زۆر نزیک بوون. نێوان ماڵی ئێمەو ئەو ماڵە تەنیا ماڵی محەممەدی دەروێش کەریم و کووچەی چاکە چکۆڵە مابەین بوو.

ماوەیەکی پێ چوو ئەو کات باوکیشم هاتەوە. لە حەوشە راوەستاو و ووتی:

* بە خوای ئەو خەڵکە ترسنۆکە، کوڕە خۆ بەشێکیان دووکانیشیان دانەخست و هەر کە دەنگی فرۆکەکان هات ڕایان کرد. بە فەخری عالەم بۆمبێکی لە دووکانی حاجی رەسوڵ چاوەشی و یەکیشی لە سیلەی ماڵی حاجی مینەی دا. لە تەپ و تۆز دا هەر وون بووم بەڵام لە سەر خۆ دەررابەی دووکانم دادایەوە و ووردە ووردە بەکن دووکانی وەستا ساڵەی نەججار دا هاتمە خوار. وەستا ساڵەش وەک من دووکانەکەی جێ نەهێشتبوو. لەوێ دیتم کە ماڵی حاجی عەوڵاش بۆمبی وێ کەوتووە. تاوێکی لە گەڵ وەستا ساڵە بە یەکەوە راوەستاین و بە ترسنۆکی خەڵک پێکەنین.

بە دوای ئەو قسانەدا دەستنوێژی هەڵگرت و هاتە قاتی دووهەمی ماڵەکەمان، تاوی دایە رادیۆکەی تا بە پێی عادەتی خۆی گوێ بگرێتە ئێزگای خۆشەویستی خۆی بۆ بیستنی هەواڵەکان.

بە پێی عادەت لەو وەرزەی ساڵ خەڵک لە گەرمان پەنجەرەی دەکردنەوە. من لە یەکێک لە پەنجەرەکانی قاتی دووهەمی ماڵەکەمان دا دانیشتبووم و دەم ڕوانیە حەوشەکەمان کە جەلالی برام هاتەوە. جەلال ووتی:

* یەکێک لە بۆمبەکان کەوتۆتە بانی ماڵی حەسەنی واحیدی، بە تەوژمی ئەو زۆربەی شتومەکی ماڵی ئەممە فاتم (شەهید فاتمی حەدداد کە چەند ساڵ دواتر بە هۆی برینی شیمیایی گیانی بەخت کرد). لە دوای ڕۆیشتنی فرۆکەکانەوە من و تالبی کاک حەسەن (تالب حەدداد) خەریکی کۆ کردنەوەی ئەو شتومەکانەین .

ئەو تاوێک راوەستاو و ئەو کات ووتی:

* سەگبابێکی پاسدار لە ماشێنێک دا بە بازار دا دەهاتە خوار و هاواری دەکرد کە "دوژمن کەڵکی لە بۆمبی شیمیایی وەرگرتووە و داوا لە خەڵک دەکەین بۆ کۆنترۆڵ کردنی خۆیان بچن بۆ نەخۆشخانە". لە خۆڕا خەڵکی دەترسێنن.

منیش لە سەر خۆ ووتم: باشە جا خۆ زەرەر ناکەی. بچۆ بۆ نەخۆشخانە و خۆت کۆنترۆڵ بکە، ئەگەر شیمیایی بوو وا دەرمانت پێ دەدەن و ئەگەر نا دەگەڕێیتەوە.

هەر لەو قسانە دا بووین کە رەحیمی خالۆزام (رەحیم مەحمودنیژاد) کە شۆفیری ئامبوڵانس بوو هاتە ژوری حەوشەکەمان و دوای چاک و خۆشی ووتی:- نیگەران مەبن دوکتور ...

(ناوەکەم لە بیر نەماوە بەڵام دەزانم کە دوکتورێکی هیندی بوو) دەڵێ شیمیایی نییە چونکو ئەگەر شیمیایی با تا ئێستا جەستەی مردوان ڕێگا و بانیان پڕ کردبوو.

خات ئامینی جیرانمان هاتە ژوور و دوای چاک و خۆشی ڕووی لە دایکم کرد و ووتی:

* بە خودای خات فاتم ئەوە رووحانیەتی چاکە چکۆڵەی بوو بە قوربانی بم. سەرەڕای ئەو هەموو بۆمبارانە تەنیا کابرایەکی قاوەچی لە دووکانەکانی حاجی عەوڵای غولامی دا کوژراوە.

رۆژ بەرەو کۆتایی دەچوو و تاریکی ووردە ووردە باڵی بە سەر شار دا دەکێشا. یەکێک لە دەرگای ماڵەکەمانی دا. کە دەرگایان کردەوە ناهیدی کچی کاک حەسەن حەدداد بوو.

* کاکە جەلال ئەوە بابم دەڵێ بێت بە ماشێنەکەمان بمان بات بۆ شینوێ. (شینوێ گوندێکی دەرەوەی سەردەشتە(

* ئەدی تالب؟

* تالب حاڵی باش نەبوو. لە نەخۆشخانەوە لە گەڵ دەستەیەکی‌تر بەڕێیان کرد بۆ بانە.

جەلال ماڵئاوایی لە ئێمە کرد و لە گەڵ ناهید ڕۆیشت.

هەواڵی تێکچوونی باری تەندوروستی خەڵک پەیتا پەیتا دەهاتن. هەواڵی مەرگی عەزیز ئاغای ئاڵڵاخانی و مەلا باقی بە هۆی بۆمبی شیمیایی لە شار دا بڵاو بۆوە. زۆری پێ نەچوو کە لە بڵیندگۆی مزگەوتی سەرچاوێ هاواریان کرد کە هەر کەس باری تەندوروستی خەراپە بچێت بۆ ساڵۆنی وەرزشی (باشگاه) کە لە نزیکەی ژاندارمێری هەڵکەوتبوو. هۆیەکەشی نەبوونی جێگا لە نەخۆشخانە بوو .

دوای نان خواردن من چوومە هۆدەی خۆم لە قاتی یەکەم. زۆری پێ نەچوو کە شلێری خوشکم لە دەرگای دا. کە کردمەوە ووتی:

* باوکم حاڵی باش نییە و دەبێ بیبەی بۆ نەخۆشخانە.

کە چووم بۆ لای باوکم ووتی:

* چاو و گەرووم زۆر ئازاریان هەیە دەبێ بم بەی بۆ لای دوکتۆر.

منیش دەستی باوکمم گرت و هێدی هێدی بەرەو باشگاه وەرێ کەوتین. کە گەیشتینە باشگاه دیمەنێکی سەیرم کەوتە بەر چاو. لە ئەو مەیدانەی کە جاران وەرزشوانان زۆرەبانی و پینگ پۆنگ و وەرزشی‌تریان دەکرد بە ڕیز تەختی خەو داندرابوون و هەندێک لە تەختەکان خەڵکیان لە سەر ڕاکشابوو. بەشێکیان سێرۆمیان بۆ هەڵواسرابوو و هەندێکیش چاوەڕوانی دەرمان بوون. بەشێک لە بەر ئازار هات و هاواریان بوو و بە شێکیش وەک باوکم بە بێدەنگی ئازاریان دەچێشت .

دوو کەس لە حاڵێکدا کە ماسکی تایبەتیان بە دەمەوە بوو یارمەتی برینداره‌کانیان دەدا و یەکێکیش چەند کەسی لە خۆی کۆ کردبۆوە و فێری لێدانی دەرزی و سێرۆم هەڵواسینی دەکردن.

چاوەڕوان بووم کە یەکێک یارمەتی باوکم بکات. پاش تاوێک کە هیچ خەبەر لە یارمەتیدەر نەبوو هاتمە سەر ئەو باوەڕە کە مانەوە لەو شوێنە بە قازانجی باوکم نییە. بیستم کە حەمامی کەریمی عەزیزی بۆ بریندارەکان ئاواڵەیە و بریندارەکان دەتوانن لەوێ خۆیان بشۆن. بۆیە دەستی باوکمم گرت و بەرەو حەمامی عەزیزی کە لە باشگاه زۆر دوور نەبوو ڕۆیشتین. کە گەیشتینە ئەوێ خەڵکێکی زۆر کە ئازاریان هەبوو لەوێ لە سەرە دا ڕاوەستابوون .

پاش تاوێک یەکێک قەترەیەکی لە چاوی باوکم کرد و بە دوای ئەو دا سەرەی باوکم هات تا خۆی بشوات. چەند خولەکێک دواتر باوکم هاتە دەر بەڵام هەر هەمان بەرگی پێشووی لە بەر دابوو (دواتر تێگەیشتم کە بەرگی باوکم بە هۆی ئەو تەپ و تۆزەی کە دوای بۆمباران لێی نیشتبوو گیرۆدەی ماددەی شیمیایی ببوو و چەند ڕۆژ دواتر کاتێک کە دایکم ئەو بەرگانەی شتبوو هەر دوو باسکی سووتابوون). بە یەکەوە بەرەو ماڵ گەڕاینەوە و من بۆ خەوتن چووم بۆ هۆدەی خۆم و باوکیشم ڕۆیشت بۆ هۆدەی خۆی لە قاتی دووهەم بۆ ئەوەی کە بخەوێت.

چەند کاتژمێر دواتر واتە بەرە بەیانی زوو بە دەنگی دەرگا لە خەو هەستام. کە دەرگام کردەوە دیتم شلێری خوشکمە .

* چیە بەو بەیانی زووەی چیت دەوێ؟

* باوکم حاڵی زۆر خراپە. ئەمشەو لە بەر ئازاری لەشی هەر نە خەوتووە. ئەگەر نەی‌بەی بۆ نەخۆشخانە بێ شک دەمرێت.

کە چووم بۆ لای باوکم دیتم لە بەر ئازاری چاوو و سوتانی لەشی هاواری لێ بڵیند بووە. باوکم پیاوێکی زۆر بە جەرگە، قەت تا ئەو کات باوکمم بەو شێوەیە نەدیتبوو، تاوێک ڕاوەستا و ئەو کات ووتی:

* چیم لێ دەکەی؟ چاوم بۆ هەڵنایەن، گەرووم دەڵێی ئاوری تێ بەر بووە و شوێنی تریشم وەها دەکروزێتەوە دەڵێی داغت کردووە. ئەوشۆ هەر دەرو ژوورم بووە، ئازار تینی بۆم هێناوە.

دەستی باوکمم گرت و زۆر لەسەرخۆ کەوتینە ڕێ. بە زەحمەتێکی زۆر و دوای چەندین خولەک گەیشتینە کن سەرچاوێ کە تەنیا چەند سەد میترێک لە ماڵی ئێمە دوور بوو .

باوکم نەی دەتوانی چی‌تر بڕوات و هەر وا لە بەر ئازاری زۆر هاواری دەکرد.

چونکو نەخۆشخانە کەسی وەر نەدەگرت بە تەما بووم دیسان بیبەمە حەمامی کەریمی عەزیزی. دیمەنێکی زۆر سەیر بوو، هەر کەس ماشێن یا خود ئامرازی راگواستنی‌تری هەبوو پڕی کردبوو لە شتومەک و مرۆڤی نزیکی خۆی و شاری بەجێ دەهێشت. داوام لە چەند کەس کرد بمان بات بۆ حەمامی عەزیزی بەڵام کەس جوابی نەدایەوە و کاتێک کە چاوم لە باوکم دەکرد دڵنیا بووم کە ناتوانێ بە پێی خۆی تا شوێنی ناوبراو بڕوات. دوای نزیکەی نیو سەعات تۆیۆتایەکی ئەرتەشی هات و داوام لێکرد سوارمان بکات. پرسی:

* کچا (بۆ کوێ)؟

* پدرم زخمی شده، چشاش نمیبینه. میخوام ببرمش حمام کریم عزیزی (باوکم بریندار بووە چاوەکانی نابینن. دەم هەوێ بیبەم بۆ حەمامی کەریمی عەزیزی).

* سوار شین (سوار بن).

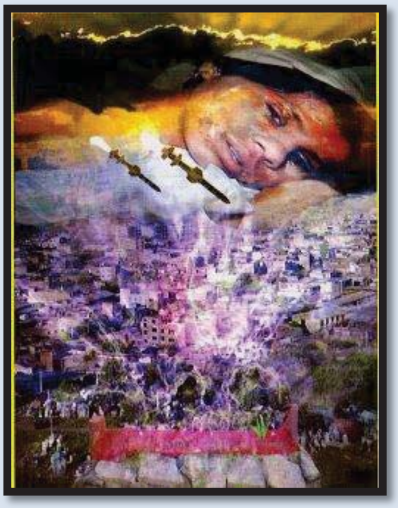

بە پەلە باوکمم سواری پشتی ماشێنەکە کرد و خۆشم سوار بووم. دوای ماوەیەکی کورت گەیشتینە حەمامی عەزیزی. دیمەنێکی سەرسوڕهێنەر بوو. لە پێش حەمامەکە کە مەیدانێکی ئاواڵە بوو تەختی خەویان دانابوون و برینداڕێکی زۆر لە سەر ئەو تەختانە خەوتبوون و خەڵکێکی زۆریش کە وەک من زیانیان پێ نەگەیشتبوو لە دەورەیان هەڵدەسوڕان. خەبەرێک لە پزیشک و دەرمان نەبوو. جگە لە سێرۆم و قەترەی چاو. تەختێکم بۆ باوکم دیتەوە و هەوڵم دا پزیشکێک یا خود نێرسێک بدۆزمەوە تا کو یارمەتی باوکم بدات. بە دوای سێرۆم یا قەترە بۆ باوکم دەگەڕام کە چاوم بە جەلالی برام کەوت کە لە سەر تەختێک ڕاکشابوو. لام سەیر بوو چونکو جەلال ڕۆژی پێشدا ڕۆیشتبوو بۆ شینوێ. لێی چوومە پێش ووتم:

* ئەوە تۆ چ دەکەی لێرە؟

* شەوی رابوردوو حاڵم زۆر خراپ بوو. چاوم زۆر ئازاریان هەبوو، نیوەشەو هێنایانم بۆ ئێرە. ئێستاش چاوەکانم زۆر ئازاریان هەیە.

ئەو شوێنەی بریندارەکانیان لێ ڕاگرتبوو بە هیچ شێوەیەک شیاوی ئەو مەبەستە نەبوو. هەتاو لە ئاسمان بوو و تیشک و گەرمای ئەو ئازاری بریندارەکانی زۆرتر دەکرد. تەپ و تۆزی هاتوچۆی ماشێنەکان یارمەتی یەکی بەو وەزعە نەدەکرد. جارجار دەنگی فرۆکە لە بەرزایی ئاسمان دەهات کە بە ئاسمانی سەردەشت دا تێپەڕ دەبوون و بە دوای ئەو دا گرمەی پەدافەند گوێی پیاوی کەڕ دەکرد.

خەڵکێکی زۆر بۆ شارەکانی دەوروبەر بەرێ کرابوون. دڵنیا بووم کە ئەو شوێنە بۆ باوکم و جەلالی برام باش نییە و لە فکری ئەوە دابووم کە هەر چۆنێک بێت ئەوان بۆ شارێکیتر ڕاگوێزم. وا دیار بوو کە حوکومەت بە تەمای بەرێ کردنی ئەو خەڵکەی کە لە بەر دەرگای حەمامی عەزیزی مابوونەوە نەبوو و خۆشم ماشێنم نەبوو. لە ناکاو چاوم بە رەحیمی خاڵۆزام کە شۆفیری ئامبوڵانس بوو کەوت. دوای چاک و خۆشی ووتی:

* ئەگەر رەحمانی شەکرەی (ناوبراو ئەوکات سەرباز پاسدار بوو و کردبوویانە بەرپرسی نەخۆشخانەی سەردەشت) ئیزنم بدات من باوکت و جەلال بە دوو سەعات دە گەیەنمە ورمێ .

* من رەحمان لە کوێ ببینمەوە؟

* لە دەرمانگای سوپای پاسدارانە.

ئەو شوێنە لە پشت شێر و خورشیدی قەدیم کە ئەو کات کردبوویانە فەرمانداری هەڵکەوتبوو و نزیکی حەمامی عەزیزی بوو. بە پەلە خۆمم گەیاندە دەرمانخانەی سوپا و رەحمانم دیتەوە. جێگای باسە کە من لە گەڵ رەحمان چەند ساڵ لە قوتابخانە هاوپۆل بووم و بە باشی یەکترمان دەناسی بە تایبەت کە ئەو برادەرێکی نزیکی دڵشادی ئامۆزام بوو دڵنیا بووم کە داوایەکەم رەت ناکاتەوە. دوای سڵاو کردن زۆر بە تێرادیویەوە ووتم:

* کاک رەحمان وا باوکم و جەلالی برام بە هۆی بۆردومانی دوێنێ بریندار بوون و ئێستا لە بەر دەرگای حەمامی عەزیزی چاوەڕوانی چاودێرێ پزیشکی دەکەن. بەداخەوە کەس نییە پێیان ڕابگات هەر بۆیە دەبێ هەرچی زووتر بۆ شارێکیتر بەرێ بکرێن.

* باشە من چ کارێکم لە دەست دێت؟

* بۆ خۆت دەزانی رەحیمی خاڵۆزام شۆفیری ئامبوڵانسە. ئەو ئێستا لە کن باوکم و جەلالە و دەڵێ ئەگەر کاک رەحمان ئیزن بدات من بە دوو سەعات دەیان گەیەنمە ورمێ .

* نابێت، من ناتوانم ئەو ئیجازەیەی پێ بدەم.

* بۆ نابێت. باوەڕ بکە وەزعی باوکم و براکەم زۆر خراپە. ئێمە دەتوانین چەند کەسیتریش کە حاڵیان باش نییە لە گەڵ خۆمان ببەین.

* نابێ کاکە نابێ. خۆ ئەو شتە هەر وا ئاسان نییە. ئەگەر برایانی پاسدار پێویستی یان بە ئامبوڵانس هەبێت و لێرە ئامبوڵانسی لێ نەبێت من بەر پرسیارم.

زۆر هەوڵم دا و زۆر پارامەوە بەڵام بێ سوود بوو. بە دڵێکی پڕ لە پەژارە و بە سینگێکی پڕ لە ڕق و قین لە بێ دەسەڵاتی خۆم و بێ وەفایی هاوڕێی پێشووم گەڕامەوە بۆ لای باوکم و براکەم.

لە فکری دیتنەوەی وەسیلەیەک بۆ گواستنەوەی باوکم و جەلال دابووم کە چاوم بە کاک قادر محەممەدی (قادری مستەفا ڕووزەی) کەوت. کاک قادر ئەو کات ماڵی لە شینوێ بوو. دوای چاک و خۆشی باسی باوکم و جەلالم بۆ کرد ووتم:

* دەمهەوێ هەر چۆنێک بێت بەڕێیان بکەم بۆ مەهاباد. ڕەحیمی خاڵۆزام حازر بوو بیان بات بۆ ورمێ بەڵام ڕەحمانی شەکرەی ئیزنی نەدا.

* من وا دەڕۆم بۆ شینوێ. ئەگەر پێت خۆشە سواریان دەکەم و دەیان بەم بۆ شینوێ.

* زۆر سوپاست دەکەم ئەگەر هەتا واوان (گوندێکی نزیکی سەردەشت) بمان بەی بەڵکو لە وێڕا ماشێنێکی دەربەست بگرم کە بمان بات بۆ مەهاباد.

* وەرن سوار بن.

هەر چۆنێک بێت باوکم و جەلالم سواری ماشێنی کاک قادر کرد و بەرەو واوان وەڕێ کەوتین. کە گەیشتینە واوان هیچ ماشێنێکی لێ نەبوو کە بمان بات بۆ مەهاباد. کاک قادر کە لە ڕێگا دا وەزعی باوکمی دیتبوو ووتی:

* قەی ناکا کاکە، بۆ خۆم دەتان بەم بۆ مەهاباد.

کاتێک کە گەیشتینە مەهابادووڵات تاریک ببوو. لە نەخۆشخانەی مەهاباد بریندارەکانمان تەحویل دان و بۆ نان خواردن و خەوتن چوومە ماڵی رابیعەی خوشکم کە ئەو کات ماڵیان لە مەهاباد بوو. ڕۆژی دواتر هەواڵمان بۆ هات کە شلێری خوشکم و ئامۆژنە هاجەرم لە گەڵ دەستەیەک لە خەڵکی‌تر بۆ نەخۆشخانەی مەهاباد نێردراون. بە پەلە خۆم گەیاندە نەخۆشخانە و ئەوانم دیتەوە. بە خۆشی‌یەوە برینی ئەوان زۆر قورس نەبوو و بۆیە دوای ماوەیەکی کورت لە نەخۆشخانە هاتنە دەر. کە هەواڵی باوک و جەلالی برامم لە بەرپرسانی نەخۆشخانە پرسی ووتیان هەر نیوە شەو بۆ تەورێز بەڕێ کراون .

سێ ڕۆژ بە دوای بۆمبارانی سەردەشت تێپەڕ ببوو. هەواڵی ئەو کارەساتە لە هەموو شوێنێک بڵاو ببۆوە. شار خەڵکێکی زۆر کەمی تێدا مابوو و بە هەزاران بریندار بۆ نەخۆشخانەکانی چوار گۆشەی ئێران بەڕێ کرابوون. خەڵکێکی زۆریش تا ئەو کات شەهید ببوون، کەس نەی دەزانی ڕێژەی شەهیدەکان چەندە بەڵام بنەماڵەکانی قادری ئەسەد زادە، ڕەسوڵ و محی الدین جەنگدوست، مەلای سەرچاوێ، حاجی عەوڵای واحیدی و حاجی عەوڵای فەتتاحی کە لە کووچەی چاکە چکۆڵە نزیک بوون شەهیدیان زۆر دابوون. حەسەنی ڕەفیقم (حەسەن بەرهیممەت) لە مەهاباد هات بۆ لام و باسی وەزعی شاری بۆ کردم. باوک و برای حەسەنیش بریندار ببون و بۆ تەورێز نێردرابوون و حەسەن دەی هەویست بچێت بۆ لایان. من و شلێری خوشکیشم لە گەڵ حەسەن ساز بووین و بەرەو تەورێز کەوتینە ڕێ.

لە تەورێز بە یارمەتی کاک میرزا حوسێن پور بە نەخۆشخانەکان دا بە ئومێدی دیتنەوەی برینداەکانمان گەڕاین. کاک میرزا دەیزانی کە لانی کەم لە سێ نەخۆشخانە بریندار سەردەشتی لێن بەڵام نەیدەزانی کە باوکم و براکەم لە کام نەخۆشخانەن. لە کۆتایی دا برینداەکانمان لە نەخۆشخانەی ٢٩ی بەهمەن دیتنەوە. بەشێک لە برینداەکان لە حەوشی نەخۆشخانە بوون. هەر هەموویان بە دەست ئازاری چاو دەیان ناڵاند، هەندێکیان ئێستاش توانای دیتنیان نەبوو. بەشێکیان گەروو و بن هەنگڵ و ناوگەڵیشیان سووتابوو. بۆ هێور کردنەوەی ئازاری سووتان پێویستیان بە پۆمادی کالامین هەبوو بەڵام ئەو پۆمادە بە پێی پێویست نەدەدرا بە برینداەکان .

کە جەلالم دۆزییەوە دیتم چاوی ئەستور ببوون و باسکیشی سوتابوون. دوای چاک و خۆشی هەواڵی باوکمم لێ پرسی، ووتی:

* برینەکانی زۆر سەخت بوون، هەر یەکەم شەو کە گەیشتینە ئێرە بە هێلی کۆپتێر بەڕێیان کرد.

* بۆ کوێ؟

* نازانم، ڕەنگ بێ بۆ تاران.

لە نەخۆشخانە باوک و حوسێنی برای حەسەنیشمان دیتنەوە. بە خۆشی‌یەوە برینەکانیان زۆر ئاستەم نەبوون. جەلال داوای لێ کردبووم کە پۆمادی کالامینی بۆ پەیدا بکەم. لە گەڵ حەسەن سواری تاکسی بووین بۆ ئەوەی بچین لە ناو شار پۆمادی کالامین بکڕین. لە ناو تاکسی‌یەکە دا پیاوێکی‌تری تێدا بوو نازانم تەورێزی بوو یان نا، ئێمە باسی سەردەشت و برینداەکانمان بۆ کرد و ووتمان لە پۆمادی کالامین دەگەڕێین بۆ برینداەکانمان. ووتی:

* لە گەڵ من وەرن، یارمەتیتان دەکەم.

ئێمەش بەدوای ئەو دا ڕۆیشتین بۆ ئیدارەیەک کە ئێستا لە بیرم نەماوە کامە بوو. دوای چەند خولەکێک هات بۆ لامان و ٨ - ٧ قوتو پۆمادی بۆمان هێنا. زۆرمان پێ خۆش بوو و زۆر سوپاسمان کرد. ووتی:

*پێویست بە سوپاس ناکات، ئەوە بچوکترین کارێکە کە من دەتوانم بۆ یارمەتی ئێوە بیکەم.

بە پەلە بۆ نەخۆشخانە گەڕاینەوە و پۆمادەکانمان لە جەلال و حوسێن دابەش کرد .

مانەوەم لە تەورێز بێ سوود بوو هەر بۆیە گەڕامەوە بۆ مەهاباد. کە چوومە ماڵی خوشکم دیتم حاجی محەممەدی زاوامان دایکم و خێزانمی لە سەردەشتەوە هێناوەتە لای خۆیان بۆ مەهاباد .

ڕۆژی دواتر بۆ دیتنەوەی باوکم ڕۆیشتم بۆ تاران. لە تاران لە ماڵی کاک قادر قادرزادە بووین. بە یارمەتی ناوبراو چەند نەخۆشخانەمان کردن. لە یەکێک لە نەخۆشخانەکان چاومان بە شەهید فاتمی حەدداد کەوت (ناوبراو دوای چەند ساڵ ئازار چێشتن بە هۆی بۆمبی شیمیایی گیانی بەخت کرد) و هەر لەوێش بوو کە بۆ دوایین جار چاوم بە دۆست و هاوپۆلی پێشووم شەهید عەبدوڵڵا مینایی کەوت. ئەو بریندارانەی کە لە تاران بوون هەر هەموویان وەزعیان زۆر خراپ بوو، بەشێکی بەرچاو لەوان ماوەیەک دواتر شەهید بون. گەڕانمان بە دوای باوکم بێ سوود بوو و بە داخەوە نەمان دیتەوە هەر بۆیە بە دڵێکی پڕ لە پەژارەوە گەڕامەوە بۆ مەهاباد.

هەواڵی ناخۆش پەیتا پەیتا دەهاتن. هەواڵی شەهید بوونی دۆست و جیران و هاوشاری. هەواڵی قارەمانەتی ساڵحی مەحمودی کەریمی و غەفوری حاجی شەخسەی کە لە ڕۆژی یەکەمەوە و سەرەڕای مەترسی زۆر ئەرکی ناشتنی شەهیدەکانیان گرتبۆ ئەستۆ. هەواڵی قسەکانی بوێرانەی مامۆستا مەلا عەبدوڵڵای قاسمیانی کە لە مزگەوتی سوور لە ناو بەرپرسانی کۆماری ئیسلامی سەبارەت بە کەم تەرخەمی کاربەدەستان لە فریاگوزاری بە خەڵکی سەردەشت دا کردبوونی. مامۆستا ووتبووی:

* حوکومەتێک کە دەیهەوێ تا فەتحی قودس درێژە بە شەڕ بدات، لە شاری سەردەشت کە دەبێتە یەکێک لە شارەکانی پشتی جەبهە نە حەشارگەی بۆ خەڵک درووست کردووە و نە نەخۆشخانەی پێویست بۆ بریندارانی شەڕ.

١٠ ڕۆژ لە بۆمبارانی سەردەشت تێپەڕ ببوو و ئێمە هەر وا لە شوێنی باوکم بێ هەواڵ بووین. پێش نیوەڕۆ حامید عێراقی (کوڕی برای ئامۆژنە فاتمم کە خەڵکی قەلادزێیە و دەمێکە لە سەردەشت سەرتاشخانەی هەیە) زەنگی بۆ ماڵی خوشکم لە مەهاباد لێدابوو و ووتبووی:

* ئێمە دەستەیەک لە برینداره‌کانی سەردەشتی لە نەخۆشخانەی خورشیدی ئیسفەهانین، باوکتان لە لای ئێمەیە و وەزعی زۆر خراپە، ئەگەر لە فریای نەکەون لەوانەیە تێدا بچێت.

ڕۆژی دواتر من وەستا قادری ئامۆزام بە مەبەستی دیتنی باوکم بەرەو ئیسفەهان وەڕێ کەوتین. ئێمە پێشدا چووین بۆ تاران و لە وێشەوە بلێتمان بڕی بۆ ئیسفەهان. لە قوم بۆ نانخواردن لامان دا و ئێستاش باشم لەبیرە کە ئاوی قوم سوێر بوو.

کە گەیشتینە ئیسفەهان نەخۆشخانەی خورشیدمان دیتەوە. لەوێش هەر هەمان دیمەنی دڵتەزێنی کە لە تەورێز و تاران دیتبووم کەوتە بەر چاوم. بەشێک لە برینداره‌کان برینەکانیان زۆر قورس بوو. کە چاوم بە باوکم کەوت زراوم چوو. زۆر لاواز ببوو و ڕیشی هاتبوو و بە هۆی کەم تەرخەمی ستافی نەخۆشخانە برینەکانی چڵکیان کردبوو. بە ناڕاحەتی‌یەوە ووتی:

* تا دوێنێش چاوەکانم هیچیان نە دەدیت. مەمنوونی یۆسفی حاجی محەممەدی (یۆسف عەزیزپور) و حامیدم، ئەگەر یارمەتی ئەوان نەبوایە تا ئێستا دەمردم.

لە شێوەی قسەکانی باوکم تێ گەیشتم کە ئەو لای وا بوو ئێمە بە عەمد زووتر نەچووین بۆ لای. کە بۆم باسی هەوڵەکانمان بۆ دیتنەوەی ئەو کرد و ئەو ڕاستی‌یەی کە ئەگەر حامید تەلەفۆنی نەکردبایە ئێمە ئێستاش نەماندەزانی ئەو لە کوێیە هێدی بۆوە.

ڕۆژی دواتر وەستا قادری ئامۆزام گەڕایەوە بۆ سەردەشت و من لە لای باوکم مامەوە. لە وولاتانی پێشکەوتوو خزمەتکردنی یەکسان بە نەخۆشان لە لایەن ستافی نەخۆشخانەوە شتێکی ئاسایی‌یە بەڵام ئەوە لە وولاتی وەک ئێران نامۆیە. لە نەخۆشخانە ئەو ڕاستی‌یەم بۆ دەرکەوت کە چاک بوونەوی باوکم پێویستی بە چاودێری لێبراوانە هەبوو. پۆمادی کالامین کە بۆ برینەکان پێویست بوو بەو جۆرە کە دەبوو نەدەدرا بە برینداره‌کان و هەر وەها برینی باوکم پێویستی بە حەمامی پڕمەنگەنات هەبوو بۆ لەناو بردنی چڵکی برینەکان.

لە نەخۆشخانەکەدا کوڕێک وەک نێرس کاری دەکرد کە دەستی بە گشت جۆرە دەرمانێک ڕادەگەیشت. من زۆر زوو لە گەڵ ناوبراو بووم بە ڕەفیق. دەمزانی کە ئەو جگەرەکێشە و هەر چەند کە بۆخۆم جگەرەکێش نەبووم باشترین جگەرەم دەکڕین و هەر ڕۆژی ٣ - ٢ دەنک جگەرەم دەدایە و ئەویش هەر کات داوای پۆماد و پرمەنگەناتم کردبا بۆی دەهێنام. جگە لەوەش بۆ بردنە سەری توانای باوکم هەموو ڕۆژێک قوتوویەکم شیرعسل (بەرهەمێکی هۆڵەندی بوو کە تێکەڵاوێکی شیر و هەنگوین بوو) بۆ باوکم دەکڕی و ئەویش زۆری پێ خۆش بوو و دەی خواردەوە. هەموو ڕۆژێک من حەمامی پڕمەنگەناتم بە باوکم دەکرد و پۆمادم لە برینەکانی دەدا .

لە ئیسفەهان بۆم دەرکەوت کە یەکێک لە هۆ سەرەکی‌یەکانی دواکەوتوویی شوێنی وەک کوردستان، تەرخان کردنی زۆربەی ئیمکاناتی وولات بۆ شوێنی وەک ئیسفەهانە. تا ئەو کات من شوێنی وەها ئاوەدان و پێشکەوتوو وەک ئیسفەهانم نەدیتبوو.

چل ڕۆژ دوای مانەوەی باوکم لە نەخۆشخانەی خورشید حاڵی باوکم ئەوەندە باش بوو کە ئیزنیان دا نەخۆشخانە جێ بهێڵێت .

بەرگی کوردی باوکمیان هەر لە تەورێز لێ فڕێ دابوو هەر بۆیە کاتێک کە نەخۆشخانەمان جێ هێشت کراسێک و پانتۆڵێکی عەجەمییان دا بە باوکم. ئەوە یەکەم جار و

دوایین جار بوو کە باوکمم بە بەرگی غەیری کوردی‌یەوە دیت.

بە خۆشی‌یەوە باوکم ئێستاش لە شاری سەردەشت دەژی و هەرچەند بۆمبی شیمیایی نەیتوانی گیانی بستێنێت بەڵام ئەوە بیست ساڵە کە باوکم بە دەست ئاسەوارەکانی بۆمبارانی شیمیایی‌یەوە دەناڵێت. مانگی رابوردوو شەوێکیان هەناسەی باوکم رادەوەستێ کە بە ئامبولانس بە پەلە دەیگەیەننە نەخۆشخانە و چەند رۆژ لەوێ دەمێنێتەوە.

پزیشکێک پێی دەڵێ:

* مامە گیان، بۆمبی شیمیایی سیپەلکەکانی خراپ کردووی و چڵکی زۆری سیپەلکەکانت ببووە هۆی راوەستانی هەناسەت.

تا ئێستا پتر لە ١٥٠ کەس لە خەڵکی شاری شەهید بوون و بە هەزاران کەس ئێستاش بە دەست ئاسەوارەکانی بۆمبارانی شیمیایی‌یەوە دەناڵێن.

جێگای داخە کە ٢٠ ساڵ دوای کارەساتی ٧ی پوشپەڕ ناوەندی خزمەتگوزاری پزیشکی بە شێوەی شیاو لە شاری سەردەشت درووست نەکراون. خەڵکی بێ هانای سەردەشت ئێستاش بۆ پەیدا کردنی دەرمانی پێویست دەبێ ئێران و عێراق بگەڕێن و پێویستی فەوری‌یان بە کلینیکی پزیشکی دەروونناسی و کلینیکی تایبەتی بە چارەسەری نەخۆشی دەزگای هەناسە و پێست هەیە.

لە بیستەمین ساڵیادی کارەساتی ٧ی پوشپەڕ سەری رێز بۆ گشت شەهیدانی ئەو کارەساتە دڵتەزێنە دادەنەوێنم و هیوای سارێژ بوونەوەی برینی برینداراەکان و باشتر بوونی بواری تەندوروستی ئەوان بە ئاوات دەخوازم .

٦ی پوشپەڕی ٢٧٠٧ لینشۆپینگ- سوێد

سەرچاوە: ماڵپەری گیارەنگ / رێکەوتی : ٢٨ی جوونی ٣٠٠٧

ژیان دەگەڵ مردن دا، بیرەوەری کچێکی برینداری چەکی شیمیایی لە سەردەشت

نووسینی: خوشکی شوانە

رۆژی ٧ی پووشپەڕی ١٣٦٦ هیچ کەس بیری لەوە نەدەکردەوە کە ئەو کارەساتە گەورە دژی مرۆییە تووشی شاری جوانی سەردەشت بێ.

هەموو خەڵک دەگەڵ تۆپو بۆمبارانی هەوایی راهاتبوون بەڵام ئەو جارە جیاوازیی هەبوو ئەهریمەنی مەرگ سێبەری بەسەر شاردا کێشا بوو.

من وەک کەسێک کە قوربانی ئەو جینایەتە بووم پێم وایە گێڕانەوەی بیرەوەری ئەو جینایەتە بۆ من مەرهەمێک بێتو خوێنەرانیش دەگەڵ گۆشەیەک لەم جینایەتە دژی مرۆڤایەتی‌یە ئاشنا دەکەم.

لەو رۆژە رەشەدا تەنیا دوازدە ساڵانە بووم دەگەڵ دوو برای چووکتر لە خۆم بۆ شت کرین چووبووینە بازاڕ تاکوو شت بکرین، ئەوان لە من جیا بوونەوەو چوونە پارکی ناو شار منیش چوومە گۆڕەپانی "سەرچاوێ" کە لە نێوەندی شار دایە، لە ناکاو فرۆکەکان هاتنو شاریان بۆردمان کرد. خەڵک لە ترسان هەر کەسەو بۆ لایەک هەڵدەهات، هیچ کەسێک بیری نەدەکردەوە کە شار بۆردمانی شیمیایی کراوە بەڵام کەم کەم وەدیار کەوت کە شیمیایە و بەو هۆیەوە خەڵک زۆرتر هەراسان بوون و ئاویان بەدەموچاویان دادەکرد. منیش هەرجۆرێک بوو خۆم گەیاندەوە ماڵێ. دیتم بەشێک لە خەڵک بۆ سەر تەپۆڵکەکان هەڵاتوونو بەشێک لە خەڵکیش لە ژێر زەمینەکاندا خۆیان شاردۆتەوە. تەنیا بابم لە ماڵ بوو لە براکانمی پرسی وتم لە من جیا بوونەتەوە، بە خێرایی بۆ دۆزینەوەیان چوو بۆ بازار. بە بابم وت بابە گیان شار بۆمبارانی شیمیایی کراوە ترسناکە، وتی نا کچم بۆنی باڕووتەو رۆیشت ئەو تەواوی شار گەڕابوو بەڵام نەیدیتبوونەوە کاتێک گەڕایەوە زۆر ناراحەت بوو. بەڵام بەخۆشیەوە دوای ماوەیەک ئەوان هاتنەوە. کەم کەم فرمێسک لە چاوانم هاتنە خوارێ وەک ئەوەی کە ئاوریان گرتبێت. چاوم خەریک بوون تاریک دەبوون، حاڵەتی رشانەوەم هەبوو و دەکۆخیم پێستیشم کەمێک بلۆقی کردبوو، هەر زوو بابم منی گەیاندە نەخۆشخانە.

نەخۆشخانە وەک سەحرای مەحشەر وابوو پڕ بوو لە برینداراو بەرکەوتە، سێرۆمیان لێ پێوەند کردمو خەریکی چارەسەر کردنم بوون. زۆربەی نەخۆشەکان لە حەساری نەخۆشخانە خەوێنرابوون چونکە ئیمکانات نەبوو ئەو نەخۆشانەی کە وەزعیان خرابتر بوو بۆ شارەکانی دیکەیان رادەگواستن. لە دوایی‌دا دەگەڵ بابم گەرامەوە ماڵێ.

نەخۆشیەکەم رۆژ بەرۆژ زیاتر ئازاری دەدام، دەکرێ بڵێم شار چۆل ببوو، رۆژ رابرانو خەڵکی شار تووشی کارەساتێک بوون کە ئێوە خوێنەرانی خۆشەویست تا رادەیەک لێی ئاگادارنو دووبارەکردنەوەی باش نیە، نزیک بە سەدان شەهید و نزیک بە دەهەزار بریندار.

هاوین رابردو کاتی کرانەوەی قوتابخانەکان هاتو منیش چومەوە قوتابخانە بەڵام هەناسە سواریو کۆخەی زۆر ئازاریان دەدام نەمدەتوانی وەرزش بکەم، تەنانەت بەداخەوە کەشی ئەوکات بە جۆرێک بوو کە هێندێک کەس خۆیان لەمن دوور رادەگرت و منیش پێم خۆش نەبوو هیچ کەس پێم بڵێ شیمیایی بوویی چونکە ئەو کات خەڵک بە چاوێکی سووک چاویان لەو جۆرە کەسانە دەکرد.

چەند مانگێک لە قوتابخانە رابردو منیش هەرچۆنێک بوو دەچومەوە بۆ قوتابخانە بەڵام نەخۆشیەکەم هێندەی ئازار دەدام کە هێزی چوونە قوتابخانەی لێگرتم هێندێک جار لە رێگای قوتابخانە بە هۆی هەناسە سواری زۆر هێزی هاتنەوە ماڵەوەم نەبوو کە هاوپۆلییەکانم دەیانهێنامەوە ماڵێ. بەداخەوە کەم دەرامەتیی بابم و خێزانداری هەڵی ئەوەی نەدەدا بە بابم بۆ چارەسەر کردن بۆ شارەکانی دیکەم ببات. بەڵام دواتر بە هەر شێوەیەک بوو هاوکاری هێندێک لە خزمان و دراوسێکان بوو بە هۆی ئەوەی کە بابم من ببات بۆ ورمێ و ماوەیەک لەوێ لەژێر چاوەدێری دا بووم. کەمێک باش ببومەوە بەڵام لە دوای چەند مانگێک دووبارە وەک خۆم لێ هاتەوە.

دوو ساڵو ماوەیەک رابردو نەخۆشی ژیانی لە من تاڵ کردبوو، هێندێک جار تەنانەت نەمدەتوانی لە حەساری ماڵی خۆمان را بچمەوە بۆ ژورێ، هێندە هەناسەم سوار دەبوو کە منیان دەبردە لای دوکتۆر. بە هۆی داواکاریی یەکێک لە دوکتۆرەکان بابم بە هەر بەدبەختیەک بوو منی بۆ نەخۆشخانەیەکی تەورێز برد. لە دوای پشکنین دوکتۆر پێی وتم کە شیمیاییم و منیش زۆر گریام و بابیشم وتی دوکتۆری بەرێز مافی ئەوەت نیە قسەی وا بە کچەکەم بڵێی ئەو نەخۆشیەکی دیکەی هەیەو بەهۆی سەرما وای لێهاتووە. دوکتۆر وتی من دوکتۆرم نەک ئێوە و کچەکەت دەبێ ماوەیەک لێرە بمێنێتەوە تاکوو باشتر بێت. لە ماوەی مانگێک دا کە لەوێ بووم کەمێک باشتر ببووم بابم ویستی بمباتەوە سەردەشتێ بەڵام دوکتۆر وتی کە دەبێ ماوەیەکی زۆرتر لێرە بمێنێتەوە. بەڵام من پێم خۆش نەبوو لە شاری غەریب وەمێنم، دەگەڵ بابم گەڕاینەوە بۆ سەردەشت. ویستم درێژە بە خوێندن بدەم بەڵام نەمتوانیو بە ناچاری وازم لە خوێندن هێناو لە هاوپۆلییەکانم جیا بوومەوە. کات وەک هەور رادەبرد، من هەروا بەهۆی نەخۆشیەکەمەوە ئازار دەچێژم چەند جاری دیکەش بۆ شارەکانی مەهاباد و ورمێ رۆیشتم بەڵام هیچ ئاکامێکی نەبوو.

هاوینی ساڵی ١٣٧٢ بوو لەگەڵ بنەماڵەکەم بۆ دابین کردنی بژێوی وەکوو خەڵکی کەم دەرامەتی ناوچە چووبووینە کورەخانەی خشت برِی لە "مەرەند". ئاخری هاوین دەگەڵ براکانم کە دەیانویست بچنەوە قوتابخانە ویستم بچمەوە بۆ سەردەشت تا ئەو کات بۆ هەناسە سواریەکەم کەڵکم لە ئیسپێری (سالبوتامول) وەر دەگرت ـ هەڵبەت ئێستاش ناتوانم بە بێ ئەو هەناسە هەڵکێشم. لە تەورێز سواری ئۆتوبوسی مەهاباد بووین دەخولەک دەبوو کە ئۆتوبوسەکە وەرێ کەوتبوو من ویستم کەڵک لە ئیسپیریەکە وەرگرم بەڵام لە ناو تاکسی شار دا لێم بەجێ مابوو. هێندەم فشار بۆ هات کە خەریک بوو دەخنکام براکەم مەسەلەکەی بە شۆفیرەکە وت و پێی وت کە وەگەرێ بەڵام بە قسەی نەکردین، کەم کەم مردنم بەچاوان دیت یەکێک لە موسافیرەکان بە براکەمی وت کە خوشکت چیەتی خەریکە دەمرێ. ئەویش وتی کە هەناسە سواریەتی و ئیسپێریی هەناسەکەی لێ بەجێ ماوە. ئەو رۆژە گەورەیی خوام بۆ دەر کەوت چونکە ئەو موسافیرەش نەخۆشیی هەناسە سواری هەبوو ئەو ئیسپیریی هەناسەی پێبوو ئەوی دا بە من و من لە مردن رزگارم بوو.

خوێنەری خۆشەویست نامهەوێ بە باس کردنی ئازارەکانی خۆم کە نموونە گەلێکی زۆر بچووک لە کارەساتدیتوانی ئەو شارەن کاتی بە نرخی ئێوە بگرم. هەر رۆژ کە بە تەمەنمەوە زیاد دەبێ تووشی نەخۆشی گەلێکی دیکە وەک نارەحەتی دەمار و لاوازی ئێسک بووم و هەمیشە لە ژێر چاوەدێریی دوکتۆر دام کە تەنانەت ناتوانم کارەکانی ماڵەوەش بە تەنیا راپەڕێنم و هاوسەرەکەم هاوکاریم دەکات. ئێستا کە خەریکی نووسینی ئەو بیرەوەریانەم هاوکاتە دەگەڵ ساڵرۆژی بۆمبارانی سەردەشت، دوای ماوەیەک کە لە نەخۆشخانە کەوتبووم ئەمرۆ هاتوومەتەوە ماڵێ. بەڵام ئێستاش کە ئێستایە دوو پرسیار بە تەواوی لە لام بێ وەڵام ماونەتەوە کە بۆ تەنیا ناوچە کوردنشینەکان هێرشی شیمیاییان کرایە سەر؟ و دووهەمیش بۆچی لەدوای تێپەر بوونی ئەو هەموو ساڵە تازە باس و قسە لەو رووداوە دەکرێ و کۆمەڵگای نێونەتەوەیی بێدەنگییان لەو کارەساتە دژی مرۆییە کرد.

نێبینی: ئەو بیرەوەری یە لە ١٩ ساڵەی بۆمبارانی شیمیایی سەردەشت دا نووسراوە.

سەرچاوە: ماڵپەری کوردستان و کورد / رێکەوتی : ٢٨ی جوونی ٢٠٠٧

لە یادی کارەساتە مێژووییەکەی شاری سەردەشت

شاخەوان عەزیزی

بیرەوەریەک لەو رۆژە دا کە قەت لە بیرم ناچێتەوە .دوانیوەرۆی رۆژی حەوتی پووشپەری ساڵی ١٣٦٦ ی هەتاوی بوو. من مناڵێکی ١٠ ، ١٢ساڵان و گەلێک هار و سەربزێو بووم،

بە ڕادەیەک کە لە نێو هەموو مناڵانی گەرەک دا سەربەدەرە و دیار بووم. ئەو رۆژەش وەکوو هەموو رۆژانی دیکە لە گەڵ کۆمەڵێک لەو منداڵانە، لە گەرەکەکەمان دا واتا گەرەکی هەنداوەیان، خەریکی یاری و گەمەی منداڵان و هات و هاوار و نارەحەت کردنی دەر و جیرانان بووبین. ئەو رۆژە قەت لەو هەڵبەز دابەز و ڕاکە ڕاکە تێر نە دەبووم. لە بیرمە چەندین جار دایکم بە دوام دا هات کە وەکوو سەر لە ئێوارانی رۆژانی دیکە بمنێرێ بۆ وێنجە کڕین بۆ مانگاکەمان، لە دەورو بەری سەرچاوەی نێو شاری سەردەشت . رۆژانە خەڵکی دەوروبەری شار و بە تایبەتی لای باسکەدوو، جێ جێ باقە وێنجەیان لەو دەوروبەرە بۆ فرۆشتن دادەنا. بەڵام هەرچی من بووم بە پێچەوانەی رۆژانی پێشوو هەر جوابم نەدەدایەوە و لاساریم دەکرد و دەمگووت دوایە دەچم. دوایین جار کە داوای لێ کردم، بە نارەحەتی منداڵەکانم جێ هێشت و بەرەو لای سەرچاوە وەرێ کەوتم. هێشتا چەند سەد مەترێک دوور نەکەوتبوومەوە کە دەنگی تەیارەکان ڕایان گرتم. ئەمجارە دەنگی فرۆکەکان و دەنگی ئەو چەکانەی کە هەڵیان ڕشت هاوکات بوو. زۆری پێ نەچوو دوای تەقینەوەی بۆمبەکان، خەڵکێکی زۆر لە نێو شارەوە وەکوو جارانی پێشوو ڕوویان لە گەرەکی ئێمە کرد و، هاواریان دەکرد شیمیایی‌یە. داوایان لە خەڵکی دیکە دەکرد کە بچنە سەر شوێنە بەرزەکان و ئاگر بکەنەوە و پەرۆی تەر بە دەم و چاوەوە بگرن .لەو دەمە دا بە پەلە گەرامەوە لای ماڵێ. وەکوو جارەکانی دیکە کە شار تۆپباران دەکرا یان تەیارە لێیدەدا، بە شێکی بەرچاو لە خەڵکی گەرەک ڕوویان دەکردە ئەو ژێر زەمینەی ئێمەوە کە دەیان گووت تۆپ کاری لێ ناکا و قایمە. ئەو دەمەش ژێر زەمینەکە پڕ لە خەڵک بوو. ئەوان نەیان زانی بوو کە بۆمبی شیمیایی لێدراوە و تەنانەت هەر نەشیان دەزانی کە شیمیایی چی‌یە و لە کاتی لێدانی ئەو چەکە دا دەبێ چی بکرێ. کە چوومە ژوورەوە گووتم وەرنە دەرەوە، خەڵکی شار هەموو ڕووی لێرە کردووە و وا خەریکن تەگەرە ماشێن ئاور دەدەن و هەموو پارچە پەرۆ و پەتووی تەر کراویان پێ‌یە و دەڵێن شیمیایی‌یە. کە وام گووت هەموویان هاتنە دەر و کەوتنە دوای ئەو خەڵکەوە کە بەرەو چەند تەپۆلکەی گەرەک دەچوون، کە ئاگریان لێ کرابۆوە. ئەو ئێوارە خەڵک لە ترسان نە دەوێران بچنەوە ماڵەکانیان، دەیانگووت بۆنی شیمیایی تێدا کۆدەبێتەوە و ئینسان دەکووژێ. تا هەوا بەرەو درەنگانێ دەچوو،خەڵکێکی زۆرتر لە ناوەندی شار و بە تایبەتی ئەو جێیانەی لە شوێنی کەوتنی بۆمبەکانەوە نزیک بوون، ڕوویان لەو گەڕەکەی ئێمە و شوێنە بەرزەکانی دەکرد و بەشێکی بەرچاویش هەر لەوێ نە دەگیرسانەوە و سەر بەرەو ژێر بەرە و گووندەکانی، قووڵتە و باغی و شینوێ و ...، کە لە خوارووی شار هەڵکەوتبوون دەچوون و شاریان چۆڵ دەکرد. ئەو ئێوارەیە تا درەنگانی شەو لە دەرەوە ماینەوە و لە پەنا دووکەڵی ئاور بە سەرمان برد و لێکدا لێکداش پەرۆ و پاڵمان تەر دەکرد و بە دەم چاومانەوە دەگرت. شەو دایک و بابەکان زۆر منداڵەکانیان ئامۆژگاری دەکرد کە نابێ لە شوێنی بۆمبەکان نزیک ببنەوە دەنا شیمیایی دەبن و دەمرن. ئێوارەی رۆژی دوایی، کەڵکەڵەی ئەوە کەوتە سەرمەوە، کە دەبێ هەر بزانم بۆمبی شیمیایی چی‌یە و دەبێ ئەو جێیەی لێی تەقیوەتەوە چۆن بێ. لە لایەکی‌تریش دڵم بەوە خۆش بوو کە دەمگووت فافۆن و نایلۆنە شکاوێکی زۆر کەوتووە و کۆی دەکەمەوە و دەیفرۆشم. چونکوو جارجارە هەندێ رۆژ بە دوای فافۆن و کەوشە کۆن و شتی لەو بابەتە کووچە و کۆڵانی شار دەگەرام. بۆیە ئەو ئێوارەیە بە دوور لە چاوی دایک و بابم، تاوم دایە تێلیسێک و لە گەڵ برایەکەم کە ساڵێک لە خۆم بچووکتر بوو، بەرەو دەورووبەری سەرچاوە وەرێ کەوتین. سەربزێوی و هاری و هەدا نەدان و پێک هێنانی نارەحەتی بۆ ئەم و ئەو و تەنانەت بۆ ماڵەوەمان، لە مندا بە ڕادەیەک بوو، کە لە هەموو منداڵێکی دیکە زیاتر لە بەر چاوان بووم. ئێستا کاتێک بیر لەو سەردەمی منداڵیم دەکەمەوە و ئەو خوو و خدە و ئەخلاقەم دێتەوە بەرچاو و لە گەڵ ئێستای بەراورد دەکەم، کە چەندە لە سەرەخۆ و ئارامم و تەنانەت زۆر کەس ڕەخنە لەو هەموو ئارامیەم دەگرن، سەرم سووڕ دەمێنی و دەڵێم ئەوە قەت من نەبووم. سەرتان نەیەشێنم، گەییشتینە جێی بۆمبەکان. تاق ولۆقە خەڵک لەم لاو ئەو لا دەبیندران. بەلا پەسیوان دا و بە دوور لە چاوی خەڵک لە شوێنەکە نزیک بووینەوە. ئەو چاڵەی کە بە بۆمبەکە هەڵکەندرابوو، تا ئەو دەمیش، سووکە دووکەڵێکی لێ هەڵدەستا و بۆنی هەروا دەهات. لەو دەمەدا کە دیتم ماڵەکانی دەورووبەر هەموو ڕووخاون و کەل‌وپەلی ناو ماڵەکان پەرش و بڵاو بوونەوە، تۆزێک ترس دایگرتم. بۆیە تێلیسەکەم فڕێ دا و بە ڕاکردن بەرەو ماڵ گەڕاینەوە. لە ماڵەوە دەستی خۆم ڕە پێش خست و لە لای بابم شکایەتم لە براکەم کرد و گوتم ئەمرۆ چۆتە جێی شیمیاییەکە. کە وام گووت هەر زوو تێی ڕۆ هاتن و ڕووت و قووتیان کردەوە و بەو ئێوارە تاریکە، چواردەستەکی وەژێر تروومپای ئاومان نا. ئەو دەگریا و هاواری دەکرد و منیش بە دەم لێدانی تروومپاکە، لە ژێرەوە پێدەکەنیم. دوای شووشتنی وشک کرایەوە و جل‌وبەرگی

دەبەر کرایەوە. ماوەی سەعاتێک دواتر ئەو برایەم گوتی خۆ کاکیشم لە جێیەکە لە گەڵ بوو.
ئەو مەبەستی لە من بوو . بۆیە بە پەلە پەل منیشیان ڕووت کردەوە و هەر بە شێوەی ئەو وەبەر تروومپای ئاویان نام. ئێستا کە ساڵ لەو سەردەمە تێدەپەڕێ، قەت بۆ جارێکیش چووکترین نیشانەی شیمیایی نە لە سەر لەشی من و نە لە هی براکەم پەیدا نەبوو. ئەمە لە حاڵێکدایە کە خۆم چوومە ناو چاڵی بۆمبەکەشەوە کە تەنانەت هەم بۆنی مابوو، هەم دووکەڵە شینکەی لێ هەڵدەستا. ئەمە جێگای خۆشحاڵی و هەر لەو کاتەش دا جێگای سەرسووڕمانی خۆمە. بەڵام لە لایەکی دیکەوە، بە داخەوە دەبێ بڵێم کە سەدان کەس لە خەڵکی بێ دیفاعی شار گیانیان لە دەست دا. بە هەزاران مرۆڤ گیرۆدەی ئەو چەکە شیمیاییە بوون و بەشیکی بەرچاویش لە ژینگە و بوونەوەرانی دیکە ئاڵوودەی ئەو مادده بوون.
لە بیستەمین ساڵرۆژی ئەم کارەساتە مێژوویی و جەرگبڕە دا سەری ڕێز و خۆشەویستی دادەنوێنم لە حاستی قامەتی بەرزی شەهیدە بێ تاوانەکانی شارە خۆشەویستەکەم، شاری هەمیشە سەرسەوز و سەربەرزی سەردەشت و پێیان دەڵێم: ئەی شەهیدانی بێ تاوان! ئارام بنوون، موژدەتان لێ بێ، لە کاتێکدا یادی ئێوە و ئەو کارەساتە دە کەینە وە ، کە جینایەتکارانی ئەو مەرگەساتە سامناک و دڕندانەیە لە ڕژیمی بەعسی گۆڕبەگۆڕ کراوی ئێراق دا یەک بە دوای یەکدا دێنە بەردەمی دادگا و بە تاوانی ئەو هەموو جینایەتانە کە لە سەردەمی دەسەڵاتیان دا پێی هەستابوون، مەحکەمە دەکرێن و بە سزای جینایەتەکانیان دەگەن. سەرانی خائینی ئەو ڕژیمە دیکتاتۆرە کە سەرەکیترینیان سەدامی دیکتاتۆر بوو، لە دار دراوە. دوایەمینیشیان تا ئێستا کە عەلی شیمیایییە، چەند ڕۆژ لەمەو بەر بە تاوانی ئەنفال و شیمیاباران کردنی خەڵکی کوردستان، دادگایی کرا و چاوەڕوانی لە سێدارە دانە.
ئەی شەهیدانی سەربەرز! دڵنیا بن دیکتاتۆر و جینایەتکاران هەر دەبێ بڕۆن و بە سزای تاوانەکانیان بگەن. ئەوان تەنیا ڕووڕەشی مێژووییان بۆ دەمێنێتەوە و سەربەرزیش نسیبی خەڵکی ماف پێشێل کراو و شیمیایی لێدراو و چەوساوەکان و نەهامەت دیتووەکان دەبێت.

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٧ی جوونی ٣٠٠٧

کۆنگەرەی شیمیایی شاری سەردەشت

ئەمرۆ ٦ی پوشپەری ١٣٨٦ی هەتاویی بەرامبەر بە ٢٧ی ژوئەنی ٢٠٠٧ی زائینی لە سینەمای شاری سەردەشت، لە یادی ٢٠ ساڵەی شیمیابارانی سەردەشت دا بە بەشداری سەدان کەس لە دانیشتووانی شاری سەردەشت و دەوروبەری و بە بەشداری چەند کەس لە بەرپرسانی پایەبەرزی ڕژیمی کۆماری ئیسلامی ئێران کە تەنیا لەم ڕۆژانە دا بۆ بازار گەرمی خۆیان دێنە سەردەشت، کۆنگەرەی شیمیایی سەردەشت بەرێوە چوو .

خەڵکی شاری سەردەشت و دەوروبەر هەموو ساڵێک یادی کارەساتی شیمیابارانی سەردەشتیان کردۆتەوە و هیچ پێویستیان بە نوتقە بێ جێ و پڕ لە درۆکانی کاربەدەستانی کۆماری ئیسلامی ئێران نەبووە. هەموو ساڵێک نوێنەرەکانی ئەو بەرپرسانە بەڵێنی درۆ و وەعدە و وەعیدی جۆراوجۆریان بە خەڵک داوە و دوای تەواو بوونی ڕێوڕەسمەکە قسەکانیان بوونە بڵقی سەرئاو، ئەمرۆش وەک یەکەم ڕۆژی ئەم یادە، چەند کەس لە بەرپرسانی بەشدار بوو کە لە شارەکانی دیکەی ئێران را هات بوون قسەیان بۆ خەڵک کرد و خۆیان بە خەمخۆری ڕاستەقینەی قوربانیانی شیمیابارانی سەردەشت لە قەڵەم دا و کۆمەڵێک بەڵێنی دیکەیان بە خەڵک دان، کە ئەو بەڵێنییانەش هەر وەک بەڵێنییەکانی ساڵانی ڕابردوو چاویان لێدەکرێ.
هەر لە درێژەی ئەو کۆنگەرەیە دا لە سەر سەرچاوەی شاری سەردەشت کە ناوەندی شارە و یەکێک لەو شوێنانەش بوو کە لە کاتی بۆردوومانی شاری سەرەشت دا کەوتە بەر ڕەهێڵەی فرۆکە بۆمب هاوێژەکانی بەعس و بەشێکی زۆر لە دانیشتووانی ئەو گەڕەکە شەهید و بریندار بوون، مۆنێمێنتی تراژیدیای شیمیابارانی سەردەشت کرایەوە و وەک یادگار و بیرەوەری شەهیدانی شیمیابارانی سەردەشت چاوی لێدەکرێ و لە داهاتوو دا دەبێتە شوێنێک بۆ یادکردنەوە لەو کارەساتە پڕ لە خەمە، هیوادارم کە مۆنێمێنتی تازە درووست کراوی سەردەشت ببێتە هۆی وەبیر هێنانەوەی ڕۆژە ڕەشەکانی ئەو کارەساتە و خەڵک هان بدات کە بە دوای بە ڕەسمی ناسین و جیهانی کردنی ئەم کارەساتە دا بڕۆن و چیدی ماف و حەقەکانی ئەو زامدارانە لە لایەن کاربەدەستانی کۆماری ئیسلامی ئێرانەوە پێشێل نەکرێن.
ئەوەی لە پەیوەندی لە گەڵ ئەو مۆنێمێنتە دا بێت، دەبێ ئەوە بڵێین کە خەڵکی شاری سەردەشت چاویان لە بینا و چەند دەروازەیەکی بچکۆلانە نییە، بەڵکوو چاویان لە

پێ ڕاگەیشتن بە زامدارەکانە و ئاوڕ لێدانەوە لە زەرەرمەندانی ئەو شارەیە، ئەگینا لە شاری هەڵەبجەش مۆنێمێنت ساز کرا و ئاوڕیان لە قوربانیان نەدایەوە و لەئاکام دا بوو بە هۆی ئەوە کە خەڵکی شار و دەوروبەری هەڵەبجە مۆنێمێنتەکەیان ئاگر دا و بەم شێوەیە نارزایەتی خۆیان دەربڕی.

با لە جیاتی مۆنێمێنت ساز کردن نەخۆشخانەی دەرەوەی شار تەواو بکەن کە ۱۵ ساڵە لە ژێر کاردایە و هەر جارەی بە شێوەیەک و بە تەحویل دانی درۆ و فێل بە خەڵک خۆ لە تەواو کردنی دەبوێرن، لە جیاتی مۆنێمێنت ساز کردن با چاوێک لە شەقام و کۆڵانەکانی شار بکەن و داو و دەرمان بگەیێنە خەڵکی زامدار و وەزاڵە هاتووی شار.

لە زۆربەی وڵاتانی جیهان ئەگەر سیمبولێک لە شار و یا شوێنێک دا دەنێن و یا دەیکەنەوە، دەیدەن بە کەسێک کە شیاوی ئەو کردنەوەیە بێت، بەڵام لە وڵاتی بەڵا لێدراوی ئێمە دا کەسێک مەقەستی کردنەوە بە دەستەوە دەگرێت کە هیچ پەیوەندی یەکی بە شار و کارەساتەکەوە نی یە و هەر ئەوەش وا دەکات کە ئەو سیمبولە لە لایەن زۆربەی خەڵکەوە نەبێتە جێگای ڕێز، وەک لە سەرەوە ئاماژەم پێکرد مۆنێمێنتەکە با ببێتە سیمبولێک بۆ وەبیر هێنانەوەی ئەو ڕۆژە ڕەش و پڕ ئازارە، بەڵام حەق وابوو کە مەقەستی کردنەوەی ئەو مۆنێمێنتە بدرابایە بە کەسێک کە شیاوی کردنەوەی مۆنێمێنتەکە بێت و زامدارنی سەردەشت و بنەماڵەی قوربانی‌یەکان لە هەموو کاربەدەستانی بەشدار بوو کە تەنیا بۆ قسەکردن هاتوونە سەردەشت شیاوتر و موستەحەقتر بوون بۆ کردنەوەی ئەو مۆنێمێنتە.

دیارە ئەمساڵ بریار وایە کە یادی کارەساتەکە ۳ ڕۆژ بێت و لە ڕۆژەکانی دیکە دا چالاکی‌یە هونەری و وەرزشی و ئەدەبی‌یەکان و کۆمەڵێک چالاکی دیکە بەرێوە ببن و ئەم یادە شکۆدارتر بکەن.

شکۆدار بێت یادی ۲۰ ساڵەی شیمیابارانی سەردەشت.

هەواڵنێری گیارەنگ / پێداچوونەوە: حەمەڕەسووڵ کەریمی

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ۲۷ی جوونی ۲۰۰۷

بیست ساڵ نازاری ناوچە جوانەکەمان سەردەشت.

نووسینی: مستەفا شەڵماشی

ڕۆژی حەوتی پوشپەڕی ۲۷۰۷ ی کوردی، بیست ساڵ بە سەر شیمیابارانی شارە جوانەکەی سەردەشت و چەند دێیەکی دەوروبەری دا تێدەپەڕێ، شاری سەردەشت و دەوروبەری هەمیشە ناوەندی کۆبونەوەی ڕێبوارانی ڕێگای ئازادی کوردستان و سەرچاوەی بەخشینی هێزو توانا بە جووڵانەوەی ڕزگاریخوازیی گەلەکەمان لە هەموو پارچەکانی کوردستان بووە.

ئەو ناوچە خنجیلانەیە کە خاوەن جوانیەکی سیحراوی سروشتیشە، وەک دایکێکی نیشتمان پەروەر، هەزاران ڕۆڵەی هەڵکەوتوی لە داوێنی پاکی خۆی دا پەروەردە کردەوە و سەدان شەهیدی پایەبەرزی لە پێناوی سەرکەوتنی کورد و کوردستان دا پێشکەش کردوە. لە هەر گوند و چیاو دونددێکی ئەو ناوچە ئازادیخوازە بیر بکەیەوە، شەهیدێکی سورخەڵاتی کوردستانت وەبیر دێتەوە. شاری سەردەشت هەر لە"سەرکەنەکان" بگرە تا "گردەسور" بە خوێنی ڕۆڵەکانی پێشمەرگە و شیمیاباران ڕەنگاوە، ووشەی تیرباران" شەهید کردنی مەلا ئاوارە و ڕەحمان چاوشین و مەلا کەچە وەبیر دێنێتەوە کە بەدەستی ڕێژیمی چەپەلی پاشایەتی لە سەرکەنەکان ئیعدام کران و کیمیاباران هەڵوەرینی گیانی سەدان نەمامی تازە پێگەیشتوو، بە هۆی بۆمبارانی شیمیایی یەوە دەخاتەوە بیر.

ئەو ناوچەیە هەمیشە داڵدەی شۆڕشگێڕانی کورد بووە، لە هەر چوارپارچەی کوردستان و هیچ ڕێکخراوێکی سیاسی کوردی نەماوە کە سەردەمێک لە ژیانی ئاوارەیی و شۆڕشگێڕی خۆی لەو ناوچەیە دا بەسەر نەبردبێ و لە دەستی یارمەتیدەری خەڵکی بە وەفا و نیشتمانپەروەری ئەو ناوچەیە کەڵکی وەرنەگرتبێ. بە حەق هەڵدەگرێ لەقەبێ" سەنگەری ئازادی کوردستان" بدرێ بە ناوچەی سەردەشت. ناوچەی سەردەشت و دەوروبەرێ تەنانەت داڵدەی شۆڕشگێڕی ئەوتویان داوە، کە ڕێگای سەرکەوتنیان لە چیاکانی ئەو ناوچەیەوە بەجل وبەرگی پیرۆزی پێشمەرگایەتیەوە دەست پێ کردوە و ئێستاشی لە گەڵ بێ خەڵکی سەردەشت و دەروبەری داڵدەی شۆڕشگێڕانی بەشەکانی دیکەی کوردستان دەدەن و بە هەموو هێزیانەوە پشتیوانی لە دەسکەوتەکانی بەشەکانی دیکەی کوردستان دەکەن.

بە خۆڕایی نییە، کە دوژمنانی گەلەکەمان لە هەر بەهانەیەک دەگەڕێن تا ڕقی خۆیان بەو ناوچە نیشتمانپەروەرە و شارە خنجیلانەکەی سەردەشت برێژن. هەر بۆیە لە

ڕۆژی ٧ی پوشپەڕی٢٧٠٧ی کوردی دا دوژمنی سوێندخواردووی گەلەکەمان، ڕێژیمی فاشیستی بەعسی ڕووخاو، ڕقی دێرینی خۆی بە خەڵکی سەردەشت و دەوروبەری ڕشت و بە هێرشێکی دڕندانەی کیمیایی، واتە بە چەکی کۆمەڵکوژ سەدان کەس لە ژن و منداڵ و پیرو لاوی ئەو سەنگەرە لە گیران نەهاتوەی کوردستانی شەهید کرد و هەزاران

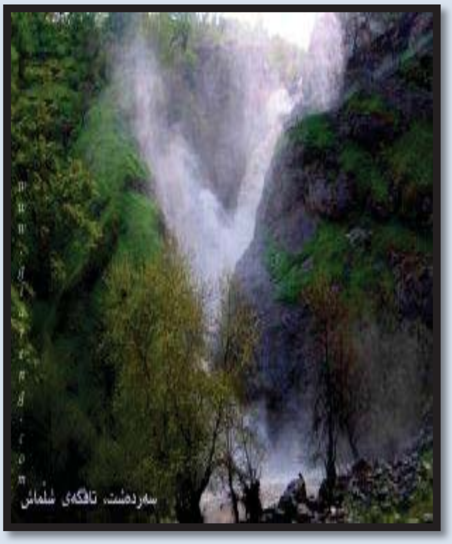
سەردەشت، تافگەی شلماش

کەسیشی گیرۆدەی مەرگێکی لە سەرخۆ کرد کە ئێستاشی لە گەڵ بێ، پاش تەحەمول کردنی دەیان ساڵ ئازار و نەخۆشی گیان دەدەن. ڕژیمی جینایەتکاری کوماری ئیسلامیش کە دەستی بە خوێنی سە دان ڕۆڵەی ئەو ناوچەیە سوورە، نەک تەنیا هەوڵی سارێژ کردنی برینی قوربانیەکانی ئەو جینایەتە سامناکەی نەداوە، بەڵکو زۆرتر هەوڵی داوە بە قازانجی ڕژیمەکەی کەڵکی تەبلیغاتی لێ وەر بگرێ .

لە ئەنجامی ئەو هێرشە دڕندانەیە دا، ئێستاش تەم ومژی بۆمبارانی شیمیایی بە سەر ناوچە جوانەکەی سەردەشتەوە دیارە و هەموو ساڵێ لە بیرەوەری ئەو ڕۆژە دا خەڵکی ناوچەی سەردەشت برینیان دەکولێنەوە و لە هەر جێگایەکی ئەو دنیا پان و بەرینە دا بن، بۆنی سێویان بەبەرلوتی دا دێ و بۆ چەند سەعاتێک بەشداری لە ئازاری قربانیەکانی چەکی کۆمەڵکوژی شیمیایی لە ناوچەکەیان دا دەکەن. قوربانیەکانی چەکی کۆمەڵ کوژی شیمیاییش لە شاری سەردەشت و دەورو بەری تا ئێستاش لە ژێر باری زوڵمی داگیرکەرانی کوردستان و بێ دەنگی ڕێکخراوە نێونەتەوەییەکانی جیهان لە بەرامبەر ئەو تاوانە گەورەیە داچەماون و لە چاوەڕوانی دان تا ڕۆژێک لە ڕۆژان وەک قوربانی چەکی کۆمەڵکوژی بناسرێن و تا ڕاددەیەک برینەکانیان سارێژ بکرێ و زیانەکانیان قەرەبو بکرێتەوە. بەڵام مخابن تا ئێستاش ئاورێکی پڕ بە پێستی ئەو جینایەتە لە قوربانیەکانی کیمیایی سەردەشت و دەوروبەری نەدراوەتەوە و برینەکانیان سارێژ نەکراوە.

لەوەش دڵتەزێنتر ئەوەیە کە بەداخەوە حیزب و ڕێکخراوە کوردستانیەکانیش هیچ گرنگیەکی ئەوتۆیان بەو جینایەتە گەورەیە نەداوە و هەموو ئەوانەی کە ڕۆژە سەختەکانی خەباتی خۆیان لەو ناوچەیە دا بەسەر بردوە، ئەو خەڵکە لەخۆبووردوەیان لە بیر بردوتەوە و هەوڵێکی ئەوتۆیان بۆ ناساندنی ئەو جینایەتە گەورەیەی دەرحەق بەو خەلکە تێکۆشەر و بەوەفایە کراوە، نەداوە. حەق وابو ئەوانەی لەبن دەوەنەکانی ئەو ناوچەیە ڕا بە لوتکەی سەرکەوتن گەیشتوون و لەسەر تەختی سەرۆکایەتی وەلاتێک یا هەرێمێک گیرساونەوە، یا پۆستی وەزیرو پەرلەمانتار و سەفیریان بەدەست هێناوە، ئاوڕێک لەو قوربانیانە بدەنەوە و هەر نەبێ هەوڵ بدەن قەرەبوی زیانەکانیان بکرێتەوە، کە گیانەکانیان تازە بۆ ناگەڕێتەوە.

هیوادارم بیرەوەری ساڵوەگەڕی بیستەمی ئەو جینایەتە سامناکە ببێتە هۆی وەخەبەر هاتنی هەموو لایەک و ئاوڕدانەوەیەکی هەموو لایەنە بەرەو قوربانیەکانی شاری سەردەشتی کوڵنەدەر و ناوچەی سەردەشتی هەمیشە سەنگەر.

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٦ی پوشپەڕی ٢٧٠٧ کانادا، لەندەن

کارەساتێکی دڵتەزین و دژی مرۆڤایەتی

رەحمان نەقشی

ڕۆژی ٧ی پووشپەڕی ٢٧٠٧ی کوردی ڕۆژی بیرەوەری کارەساتێکی دڵتەزین و دژی مرۆڤایەتی یەکی دیکەیە، کە داگیرکەرانی کوردستان دەرحەق بە نەتەوەی کورد ئەنجامیانیان داوە .

هەموو ساڵێک خەڵکی شاری سەردەشت و دەوروبەری یاد و بیرەوەری شەهیدانی شیمیایی بارانی شارە کەمان دەکەنەوە و هاودەردی و هاودڵی لە گەڵ بنەماڵەی قوربانیانی ئە و کارەساتە سامناکە دەردەبرن.

٢٠ساڵ لەمەوپێش فرۆکە شەڕکەرەکانی ڕیژیمی فاشیست و دژی گەلی سەددام حوسێنی گۆڕ بە گۆڕ بە بۆمبارانی شیمیایی شاری سەرسەوزی سەردەشت، جینایەتێکی سامناکی دیکەیان خستە سەر مێژووی پڕ لە شەرم و شوورەیی و ئینسان کوژی خۆی و دارو دەستە خوێنرێژەکەی. لەم ڕۆژە دا بەداخێکی زۆرەوە، کۆمەڵێکی زۆر لە خەڵکی مەدەنی و

بی دیفاع ناجوانمیرانە و بێ بەزەیانە شەهید و برینداار کران. ئەو شارە جوان و بۆن خۆشەیان بە بۆنی پیسی و گەندەڵی گازی ژهراویی تاریک و ماتەم بار کرد. ئەم رۆژە یەکێکە لە تاریکترین و ناخوشترین بیرەوەریەکانی میژووی کۆمەڵانی خەڵکی ئەو شارە بە گشتی و بیرەوەریەکی تاڵ و جەرگ بڕە بۆ بنەماڵەی شەهیدانی ئەم رۆژە تاڵە. ئەوان و قوربانیەکانی زامدار و کەم ئەندامی ئەوکارەساتە دڵتەزێنە ، کە ٢٠ ساڵە دەرد و ئازار دەچێژن؛ هەتا زیندوون ئەو جینایەتەیان لە بیر و میشکیان دا دەمینێتەوە، و قەت لە بیر ناچیتەوە.

ئێستاش پاش تێپەر بوونی ٢٠ ساڵی تەواو بە سەر ئەو کارەساتە ماڵ ویرانکەرە و جەرگ بڕە دا، نەتەنیا ئاسەواری ئەو بۆمباران و زامە دەروونی یەکانیان چارەسەر نەکراوە، بەڵکوو رۆژ بە رۆژ هەرەشەی مەرگ و لە دەست دانی رۆڵەیەک لە برینداارانی ئەم بۆمبارانە زام و برینەکانی کۆنی ئەم جینایەتە تازە دەکاتەوە. شایانی باسە ژمارەی قوربانیانی ئەم کارەساتە دڵتەزێنە بە سە دان شەهید و هەزاران بریندار گەیشتوە. بەشێکی زۆریان ماوەی ٢٠ ساڵە بە ئیش و ئازارەوە ژیانی پڕ لە چەرمەسەری خۆیان درێژە دەدەن و لە خراپترین و نالەبارترین وەزعی ژیانی رووحی و رەوانی دا، چارەنووسیکی نادیار و داهاتوویەکی تاڵ و تەم و مژاویی دەست و داوێنی ژیانی گرتوون

بە داخێکی گرانەوە ئەم وڵاتانەی کە ئیدعای داکۆکی لە دێموکراسی و مافی مرۆڤ دەکەن، نە تەنیا ئەم جینایەت و کردەوە دژی گەلی یەیان سەرکۆنە و ئیدانە نەکرد، بەڵکوو چەک و تەقەمەنی و بۆمب و کەرسەی پێشکەوتووی ئینسان کوژی و ماڵ ویرانکەری زیاتریان پێشکەش بە داگیرکەرانی کوردکوژ کرد. ئەوانێش هەموو ئەو بۆمب و کەرەسانەیان لە سەر خەڵکی بێ دیفاعی کوردستان تاقی دەکردەوە و خەڵکیان پێ قەلاچۆو و پاکتاو دەکرد. ئەو دەوڵەتانە قازانج و بەرژەوەندی ئابووری خۆیان لە سەروی هەموو شتێک دانابوو و دایدەنین، پێوانەی بەرگری لە مافی مرۆڤ و دێمۆکراسی و ئازادیش تەنیا لە چوارچێوەی دروشم و پڕۆپاگەندە دا قەتیس ماوەتەوە .

بۆ شەهیدێکی کە گە وزێوە لە نێو خوێن دەگریم — بۆ هەڤاڵێکی کە چوو بێ سەرو بێ شوێن دەگریم
بۆ هەموو پیر و جوانێکی لە سەر کوردستان — چوونە بن دارێ بە بێ وە ی کە بشلوێن دەگریم — "هێمن"

سڵاو لە شەهیدانی شیمیا بارانی شاری سەردەشت و هەموو شەهیدانی کورد و کوردستان

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / رێکەوتی : / ٢٥ ی جۆنی ٢٠٠٧

من کۆرپەیێکی شیمیایی کراوی کوردم.

نووسینی: ئەیوب ڕەحمانی

رۆژی پێنج شەممەی حەوتوی داهاتو واتە حەوتی پوشپەڕ (تیر) بیستەمین ساڵرۆژی بۆردومانی شیمیایی هەڵەبجە و گوندی ئالانی بانەیە. خوێنەرانی خۆشەویستی ئەم

بابەتە ئاگادار دەکەمەوە کە، ئەم نوسراوەم ٢ مانگ لەمە پێش لە سەر سایتە ئینتێرنێتیە کوردیەکان بە بۆنەی ئەم یادەوە بلاو کردوتەوە. ئێستاش بە هۆی نزیک بونەوەی یادی سەردەشت جارێکیتر بە ئاڵ و گۆڕێکی چکۆلە کە تێیدا کراوە دەیخەمەوە بەر دەستی ئێوەی خۆشەویست !

هەر بژین بە شادی و خۆشی ٣٠ی جۆزەردانی ٢٧٠٧

ئەیوب ڕەحمانی ١٠ی بانەمەڕی ٢٧٠٧

چەند دێرێکیش بۆ بۆردومانی شیمیایی شار و گوندەکانی رۆژهەڵاتی کوردوستان بە بۆنەی ٢٨ی جۆنی ٢٠٠٧ (٧ی پوشپەڕی ٢٧٠٧) بیستەمین ساڵوەگەری بۆردومانی شیمیایی شاری سەردەشتی خۆشەویست!

هۆ هۆ پارێزەران، پارێزەرانی نەزمی کۆن: ئەو کاتانەی کە ئێوە ئاو و حەوزی ئاوەکەشم! لێ دەکەنە دوژمن، ئەو کاتانەی کە مایەی حەیات، واتە ئاو و هەواش دەبنە مایەی مەرگ و نەمان، ئەو کاتانە، کاتێکن کە دەیان هەزار مرۆڤی بێ تاوان دەبنە ئەسیری ژەهرو و مەرگ. بۆ کێ؟ بۆ چی؟ بۆ کام مەبەست؟ ئاخر خۆ من کۆرپەیێکی 6

مانگان و ١ ساڵان و بچکۆلەتر بوم لەوەی کە جارێ بتوانم تاج و تەختتان داڕوخێنم. بۆ ئاخر بۆ؟ مەگەر خوداکانی ئێوە پێتان دەڵێن شیعە و سوننەم بە خوێنی کۆرپە بۆ بێنن؟ باشە ئەگەر وابێ خۆ ئیمەی کۆرپەش هەر هی ئاینی ئێوە بوین! ئێمە ئێستا سەدان ساڵە کە سەر بە خێڵی کوفر نین!! دایک و باب و ئەجدادیشمان سەدان ساڵە، رۆژی ٥ جار سوجدە دەبەن بۆ ئەو خودای کە ئێوەی دڕن، بۆی چونە شەڕی ئیسلام و کوفر !
بەڵام پارێزەرانی نەزمی کۆن! پێم وا نیە هیچ خودائێک لە هیچ کوێیک فەرمانی مەرگی کۆرپەیک لە هەڵەبجە و لە سەردەشت و لە ئاڵۆت و هێرۆشیما و ناکازاکی و هیچ قوژبنێکی ئەم جیهانە بدات بە تۆزێکی کەلە وشکی کەلە شەقی تاوانبار، ئەوە خۆتی و ئاغای لای سەروی دیوە خان کە بۆ تۆزیک نەوت و بستێک عەرز و میداڵیائێکی بێ نرخ و مشتێک دۆلار، سەدان کۆرپەی وەک منت بۆی ژێر گڵ خست! خۆ هەر من بە تەنیا نیم، ئەو کۆرپانەش کە ئەنفال و زیندانی و بە زیندوویی کرانە چاڵ، ئەوانەش کە لە قارنێ و قەڵاتان و هەمو کوردوستان بە تیر پێکران و سوتێنران و مەکتەبە و ماڵیان بە سەردا روخا، بە بۆمبای لاپالم و خوشە لە ناو ماڵ و لە حەشارگەو و تەنانەت لە کایەی شەش خانی بەر دەرگا دەست و قاچ و سەریان پەڕی، و دەیان و سەدان هاو شێوەی تر کە بۆ وتن ناشێن ئیتر، مانای چییە؟ تاج و تەختێک کە ئاوا بێت، ڕوخێنەرە و تۆقێنەرە، نابێ ببێ، دەبێ بمرێ، دەشێ بمرێ !

کات و شوێنی بۆردومانە شیمیاییەکانی رۆژهەڵاتی کوردوستان

بە داخەوە و لە بەر ئەوە کە رژیمی کۆماری ئیسلامی بۆی گرینگ نەبوە کە خەڵک و شارەکانی کوردوستان بۆردومان دەکرێن، کات و رۆژی زۆربەی بۆردومانەکان نەزانراوە و نەنوسراونەتەوە یا خۆ باسیان ناکرێن و بۆ گەورە نەبونەوەیان دەشاردرێنەوە، نزیک بە هەمویان لە 2 ساڵی پێش تەواو بونی شەڕە نیگریسەکەی ئێران و عێراق و پێش سەرکێشانی جامی زەهرەکە، واتە لە ساڵەکانی ٨٧ و ٨٨ رویان داوە. بەس کاتی بۆردومانی سەردەشت بە هۆی بریندارەکان و خەڵکەوە و کۆمەڵە نێونەتەوەیەکانەوە زانراوە.
گەڕکی سەرچاوەی (سەرچشمە) شاری سەردەشت و چەند گوندی دەور و بەری لە رۆژی یەک شەممە، ٢٨ی جۆنی ١٩٨٧، کاتژمێر چەند ساتێک دوای سەعات ١٦ بە چوار بۆمبی شیمیایی هەڵگری گازی خەردل خنکێندرا. (یەکەم شاری مەدەنی لە تاریخدا کە بۆردومانی شیمیایی کراوە)

* گوندی گەرماوان سەر بە شاری سەردەشت.
* چەند گوندی دەور و بەری بانە لە وانە ئاڵۆت و هەروەها میک و باینجان لە دەشتی شلێر.
* چەند گوندی دەور و بەری مەریوان لەوانە قڵاجی کە تەنها لە ١ رۆژ دا ١١ بۆمبی لێدرا
* چەند گوندی دەور و بەری شاری شنۆ.
* چەند شار و گوندی دەور و بەری کرماشان لەوانە: گوندی زەردە.
* نەخۆشخانەی سەرپێیی لە سومار سەر بە شاری قەسری شیرین.
* مەنتەقەی شێخ سڵە لە سلاس و باوەجانی سەر بە شاری جوانڕۆ.
* مەنتەقەی دێرە گوندەکانی سامار و شامار.
* مەنتەقەی کەربەعلی سەر بە گوندی ویژاب لە داڵاهوی کرماشان.
* هەروەها لە بەشە غەیرە کوردیەکان، دەور و بەری ئابادان و گیلانی غەرب

ڕێژەی(ئاماری) گیانبەختکردوان و بریندارەکان

شاری سەردەشت: ڕێژەی رەسمی گیانبەختکردوانی مەدەنی شاری سەردەشت لە رۆژی بۆردومانەکەدا ١٢٠ کەس و ٨٠٢٤ کەس بریندارى شیمیایی ناو براوە٢، کە ئەم ڕێژەی بریندارانە بە غەیرە رەسمی تا ئەمرۆ بە قسەی کارمەندێکی نەخۆشخانەی سەردەشت، کە ئێستا لە دەرەوەی وڵات ئەژی خۆ لە ١٤٠٠٠ بریندار ئەدات. هەروەها ڕێژەی گیانبەختکردوان هەر لە زیاد بوندایە و لەم ٢٠ سالەی ڕابوردودا، سال نیە کە دەیان بریندار گیانی لە دەست نەدابێت، کە تا ئێستا ڕێژەی گیانبەختکردوان خۆ لە سەدان ژن و مندال و لاو و پیری کورد ئەدات .

ڕێژەی بە کۆمەڵ

ڕێژەی گیانبەختکردوان تا ئێستا بە روونی و ئاشکرا (بێجگە لە سەردەشت) دیار نیە، بەڵام تا ئەمڕۆ خۆ لە هەزاران کەس دەدات. ڕێژەی بریندارەکان تا ئێستا بە ڕەسمی و بەس بە پێی ئاماری کۆماری ئیسلامی ٥٢٠٠٠ برینداری بە ڕێژە برین قورسی مەدەنی و هەروەها بە ڕادەیکی کەم نیزامیش لە ڕۆژهەڵاتی کوردوستان سەبت کراون و ٤٠٠٠٠ برینداری تری سەتحی، واتە بە برینی ڕێژە کەمەوە ناسراون، کە ئەمانەش ڕۆژ نیە بە دەردێکی تازە سەر هەڵداوەوە شکایەت نەکەن و برینێکی قورس لە شوێنێکی تریان پەیدا نەبێت. بە پێی ئەو زانیاریانە کە ئەنجومەنە مەدەنیەکانی پشتیوانی لە بریندارە شیمیاییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردوستان باسی دەکەن، ڕژیمی کۆماری ئیسلامی لە کوردوستانی ڕۆژهەڵات زۆر ئەهمیەت نادات بەو کەسانەی کە خۆیان بە برینداری شیمیایی دەناسێنن، و دوکتۆرەکان بەس ٣٠ تا ٤٠ سانیە معایەنەیان دەکەن، لە کاتێکدا کە نەخۆش یا برینداری شیمیایی پیویستی بە لێکۆڵینەوەیکی زۆرە نە تەنیا لە پێستی بەڵکو لە ئەندامەکانی ناواوەی لەشیشی واتە سیەکان و حەنجەرە و ڕێگاکانی هەناسە هەڵکێشان و هتد. سی تی سکان و ئازمایشی ریەکان لەو کارانەن کە دەبێت

بکرێن و پێویستیان بە کاتە، بەڵام بۆیان ناکەن، هەر بویە ئێستاش دوای ٢٠ ساڵان زۆر برینداری شیمیایی هەن کە چکۆلەترین یارمەتی پزیشکی و شتی تریان پێنەدراوە و لە هیچ کوێیک ناویان نەنوسراوە، کە بە داخەوە زۆریان لە بێ ئیمکاناتی و ئەهمیەت پێ نەدانیان، گیانیان لە دەست ئەدەن! جێگای سەرنجە کە بە پێی ئەو زانیاریانەی کە لە سەر هێزە نیزامیەکانی ئێران هەیە، ئەوان خۆیان بۆ بەربەرەکانێ لە گەڵ هێرشی شیمیایی پێشتر ئامادە کردوە و هەمو سەربازێک دەرزی دژی شیمیایی و ماسکی شیمیاییان پێدراوە و توانیویانە بە دوای بۆردومانی شیمیایی خۆیان بپارێزن. لەم بەینەدا ئەوە خەلکانی مەدەنی بون کە لەم شتانە بێ بەش بون و نەیان توانیوە بەرگری لە خۆیان بکەن. هەر بەم پێیەش ڕێژەی کوژراو و برینداری نیزامی زۆر کەم بووە. بەم جۆرە بە ڕەسمی سەرجەم ٩٢٠٠٠ برینداری شیمیایی لە ڕۆژهەڵاتی کوردوستان هەیە، کە لەم بەینەدا بەس ٣٠٠ تا ٤٠٠ بریندار لە لایەن ڕژیمی کۆماری ئیسلامی ئێران کارتی "جانبازی ٣" یان گیانبازیان پێدراوە! باقییەکەیان موشکیلەی خۆیانە و دەبێ لە گەڵی دەستە و یەخە بن و ڕێژە نا ڕەسمیەکان زۆر لەم ڕێژانەی ڕژیم زیاترن! شایانی باسە کە ئەو ڕێژەیە بە غەیرە ڕەسمی خۆ لە زیاتر لە ١٠٠٠٠٠ کەس دەدات.

کورت کراوەی قسەکانی تەنیا چەند زامدارێکی شیمیایی لە ڕۆژهەڵاتی کوردوستان

خانمی پەروین واحدی ٣٩ ساله، کاتی بۆردومانەکە ١٩ ساله بووە، یەکێک لە بۆمبەکان لە بەر دەرگای ماڵەکەیان کەوتوتە خوار. ناوبراو بەو شێوەی کە ئاغای کامین موحەمەدی نوسەری واشنگتۆن پریزم نوسیویەتی، دەڵێ: "ئەو گازە هەمو لەشمی تەنیوە و زۆربەی ئەندامەکانی لەشمی لە کار خستووە، دوکتۆرەکانیش نازانن من چۆن ئێستاش دەژیم" پەروین خانم هەروەها دەگێرێتەوە دەڵـی: " تەیارەکان هاتبون، ئێمە خۆمان لە ژێرخان حەشار دابو، لە پڕ ئاژیری خەتەر لێدرا و وتیان ئاژیری شیمیاییە، ئێمە نەماندەزانی چی بکەین، ئاخر پێشتر هەر بۆمب دەباری، ئەم جارە ژەهر دەبارێت. خەڵک هاواریان کرد بەری دەم و لوتمان بە شتێک بگرین، منیش هێندێک جلی تازە شۆراو کە لە حەوشەکامان هەڵمانواسیبون وشک ببنەوە، لە ئاوی حەوزەکە هەڵکێشاو دابەشم کرد بە سەر هەمووماندا. هەوا شیرین بو و بۆنی سیریش دەهات "

ئەم کارە نەدەبو کرابا، لە بەر ئەوە کە گازی خەردەل قورسە و زوو دەنیشێت، هەم ئاوەکە و هەم جلە نیوەتەڕەکان ژەهراوی بون و بەری ژەهرەکەیان نەگرتووە. ئەلبەت هەواکەش هەر مەسموم بووە، لەم کاتەدا بەس دەرزی شیمیایی و ماسک بەری مەسموم بون دەگرێت. پەروین خانم ١٨ ڕۆژ لە تاران ڕادەگیرێت و بە تەمای گیان لە دەست دانی بۆ هیچ کویی نانێرن. پاشان بە زۆری کەس و کاری لە گەڵ ٢١ کەسی تر دەیان نێرنە وڵاتی بلژیک ٣ هەفتە دوای ڕۆژی بۆردومانەکە لە نەخۆشخانەیکی بروکسل لە وڵاتی بلژیک دێتەوە هۆش خۆی. ٨٥ دەرسەدی پێستی لەشی سوتابو. پەروین خانم لەم ڕوداوەدا ١١

کەس لە بنەماڵەکەی لە دەست دەدات، لە وانە دایک و باوکی و ٢ برای و ٣ برازای، کە زۆربەیان بە دوای مانگ و ساڵ زەجر و عەزاب کێشان گیانیان لە دەست داوە. لە بروکسل یەکێک لە ریەکانیان دەر هێناوە و بە داخەوە رۆژ بە دوا رۆژ حاڵی خراپتر دەبێت .

خانمی شەهلا کەریمی واحید یەکێکیتر لە برینداراکانی شاری سەردەشتە. ناو براو لە سێهەمین کۆنفرانسی برینداره شیمیایەکان لە تاران وتبوی " ١١ کەس لە کەسوکارە نزیکەکانم لە سەردەشت لە دەست داوە" ئەویش هەر وەک برینداره شیمیایەکانیتر کە زۆر دەکۆکی و بە حال دەیتوانی قسە بکات بە ڕەخنەی توندی خۆی بۆ کۆماری ئیسلامی دەی وت " ئێمە بریندارانی شیمیایی هەر جارە و بەڵێنێکمان پێ دەدرێ لە لایەن کاربەدەستانەوە، بەڵام تا ئێستا هیچیان نە بۆ خۆمان و نە بۆ شارەکەمان نە کردووە، دەبێ بودجەیکی تایبەت بۆ ئەم کارانە تەرخان بکرێت" لەم کۆنفرانسەدا بە شارەداری ژمارە ٢ی تاران پێشنیار کرابو کە بەس بە قەد بودجەی گەڕەکێکی تاران، بۆ سەردەشت تەرخان بکرێت. ئاخر تەپو تۆزی سەر جادەی ناو شاری سەردەشت بۆ بریندارە شیمیایەکان خراپە و دەیان خاتە کۆکە، هیچ نەبێت جادە و کۆڵانەکانیشیان بۆ ئیسفاڵت ناکەن چ بگات بە ئیمکاناتی رفاهی و پزیشکی و دەرمانی لەو شارە و شار و شارۆچکە و گوندەکانی تر !

خانمێکی بە تەمەن لە گوندی قەڵاجی مەریوان، بە پێی نوسراوەێکی ئاغای کامین موحەمەدی رۆژنامەگەر دەڵێ: " من قوربانییێکی شیمیاییم و هیچ یارمەتییێک وەرناگرم، دوکتۆریش تەئیدی کردووە، یارمەتییێکم بەن، دێم بۆ شار وڵام وەرناگرم، تکا دەکەم یارمەتیم بدەن و وێنەی کاتی شیمیایی کرانەکەی و نوسراوەی دوکتۆرەکان نیشان دەدات.

خانمی شەهلا شافیعی کە ٢٣ سالیەتی، لە کاتی بۆردومانەکەدا تەنها ٣ سالی بوە. خوشکێکی ١٨ مانگانی هەر لەوێ گیانی لە دەست دەدات. بنەماڵەکەی ناچار دەبن کۆچ بکەن بۆ شارێکی تر. بەڵام لەو شارەش شەهلا خانم کێشەی هەیە لە بەر ئەوەی کە هاو ساڵەکانی لە مەدرەسە تێناگەن کە بۆچی ئەم ناتوانێت وەک ئەوان ڕا بکات، بۆ زو زو نەخۆش دەکەوێت و نایەتەوە مەدرەسە، بۆ لەشی زۆر دەخورێ، بۆ هاوکات ٣ لولەی هەناسە هەڵکێشانی پێوەیە، تەنانەت دوکتۆرەکانیش بە هەمو کێشەکانی و ئێش و ئازارەکانی نازانن، لە کتوپڕ لە ناو قسەکانیدا توشی هەناسە توندبون دەبێت، بە لولەکان هەناسە تازە دەکاتەوە و داوای لێبوردون دەکات و دەلێ گوێ بگرە چەندە دەنگم خسە خس دەکات .

خانمی لەیلا فەتحی، کە تاقە کوڕ و کچەکەی لە دەست داوە، دەڵێ: " ئەگەر مندالەکانم زیندو بونایە، ماڵەکەم هێندە بێدەنگ نەدەبو. دەرد و ژان زۆرن، هەر چی چاوم دەبەستم حەوتی پوشپەڕ (٢٨ ی جۆنی ١٩٨٧) دێتەوە بەر چاوم. کورەکەم لێرە نوستبو، کچەکەم لێرە کایەی دەکرد بە بوکەکەی" و...

خانمی تیمن سعیدپور (لە هێندێ شوێن ناوی بە شیمن نوسراوە) تەمەنی ٢٠ ساڵانە، خەڵکی ئاڵۆتی بانەیە و هاوتەمەنی بۆردومانەکەی ئاڵۆتە، ئاخر ئەو لە کاتی روداوەکەدا کۆرپەیێکی ٦ مانگان بووە، دایکی و خوشکە ٥ سالەکەی بە ناوی سەبیەی هەر ئەو کاتە مانگێک دوای ئازار و ئێش لە نەخۆشخانە گیانی لە دەست دابو. شیمن لە گەڵ ئێش و ئازار گەورە بووە و لە تەمەنی ١١ ساڵان بە هۆی زیاتر بونی ئێش و ئازارەکانی و توندتربونی برینەکانی و خراپتر بونی چاوی واز لە خوێندن دینێت .

کاک خەلیل سەعیدپور باوکی تیمن لە کاتی بۆردومانی گوندی ئاڵۆت لە سەر زەویەکەیان کاری دەکرد، کە زانی بۆردومان کروان ڕای کردبوە مالەوە فریای ژن و ٢ کچەکەی و باقی کەس و کاری بکەوێت و هەمویان دەچنە ژێرخانی ماڵەکەیان، نەیانزانیبو کە ئەمجارە ژەهریان بۆ هەڵرژاوە. خێزانی و کچە ٤ ساڵانەکەی مانگێک دوای بۆردومانەکە بە ئێش و ئازارێکی زۆرەوە گیانیان لە دەست دەدەن. کاک سەعید لە گەڵ تیمن خانمی کچی ساڵی ٢٠٠٥ لە دادگاکەی فرانس وان ئانرات، بازرگانی مەرگ کە ماوەی ١٣ ساڵ بە ناوی "فاروس المنسوور" بە شێوەی نهێنی لە هوتێلی "الرەشید" لە شاری بەغداد دەژیا لە لاهەی (دێنهاخ) هوڵەند کە بە ١٥ ساڵ حەپس مەحکوم کرا بەشداریان کردبو. ناوی ئەم بنە ماڵە لە ڕاپۆرتێکی سازمانی ملل دا هاتووە و ڕاپۆرتەکە دەڵێ: " ئێمە ئەسەراتی گازی خەردەلمان لە سەر بنەماڵەیێکی گوندێکی رۆژهەڵاتی کوردوستان بەر چاو کەوت، بە تایبەت دایکێک و ٢ کچەکەی، ئێمە ئەم تەجروبە تالەمان دیت کاتێک کە کچە ٤ ساڵانەکەمان ٢ سەعات پێش مردنی چاو پێ کەوت، ئەو پەڕی ئێش و ئازارمان لەو تفلە ٤ ساڵە دا بینی"

خانمی فەرخوندەی شافیعی ٤٢ ساڵیەتی، ٢٢ ساڵی بو کە شیمیایی کرا. مانگێک دوای بۆردومانەکەی سەردەشت دەچێ بۆ وڵاتی کانادا، ناهیدی خوشکی کە ٢ ساڵ تەمەنی بو دوای مانگێک گیانی لە دەست دەدات، فەرخوندە خانم دەڵێ: " کە زانیمان شیمیایی کراوین هەمومان چوین و دەست و دەموچاومان شت، نەمان زانیبو کە ئاوەکەش مەسموم کراوە، ڕامان کرد بەرەو بانە ئیتر لە نزیک بانە هیچمان چاومان نەی دەدیت. لێرە لە سەردەشت هیچ ئیمکاناتێک نیە، من دەبێ سالی ٢ جار بە لەیزڕ حەنجەرەم گەورە کەمەوە، چاوم کریستال دروست دەکەن و تەپ و تۆز زۆر ئازارم دەدەن، بەڵام لە سەردەشت جادەکانێش چاک ناکەنەوە بۆ ئەوەی بەری تەپ و تۆز بگرێت! رۆژ نەبو کەسێک گیانی لە دەست نەدات، گۆڕستانی سەردەشت هەر دەهات و گەورەتر دەبووەوە. خەڵک کوێر دەبون، ژنان منداڵیان بە مردوویی دەبو و تەنانەت ماوەێک لێرە گژ و گیاش نەدەڕوان .

کاک فەرزادی میرانی کە مامۆستایە و ٢٨ ساڵیەتی دەڵێ: " لە کاتی بۆردومانەکان منداڵێک بوم" ناو براو کە ١٤ کەسی لە بنەماڵەکەی خۆی لە دەست داوە دەڵێ: " لە

نزیک گوندی ئێمە پایەگەیکی نیزامی لێ بو، ئەوان لە بەر ئەوە کە ماسکی شیمیایی و شتی تری برگرێ کردنیان لە خۆیان پێ بو، هەمویان ساغ مانەوە، بەڵام خەڵکە مەدەنیەکانی ناو گوندەکان زۆرترین کوژراو و برینداریان لێ کەوتەوە. ناوبراو هەروەها دانە دانە دەرگای ماڵەکان نیشان دەدات و دەڵێ، ئەم ماڵە ٥، ئەویتر ٩ و هەروا دەڕوا و ماڵە شەهیدەکان نیشان دەدات و ژمارەی گیانبەختکردوانیان دەڵێت .

ئەم ئێش و ئازارانە تەنیا دلۆپێکن لە دەریای ئێش و ئازاری بریندارانی شیمیایی، بە تایبەت ئەوانەی کە دەرسەدی برینەکانیان لە ٤٠ و ٥٠ تیدەپەڕێت و هەتا ئەو دەرسەدە زیاتر بێت، ئەو ئازارانەش توندتر و کوشەندە ترن. ئەڵبەت بە دەگمەن ئەو ئازارانە کەم دەبنەوە، بە داخەوە هەر ڕو لە زیاد بون دەکەن. ماهییەتی گازی خەردل وایە کە هەر جاری لە شوێنێکەوە سەر هەڵدەداتەوە و وەک خۆرە دەکوێتە لەشی ئەو مرۆڤە گیرۆدە بێگوناهانەوە و دەرسەدی برینەکانیان هەر زیاد دەکات، مەگەر ئەوە کە شانسی عەمەلیاتێکی باش و بنەرەتیان پێبدرێت، کە ئەمەش لە ڕژیمێکی تۆتالیتێر و دژە کورد و دژە مرۆڤی وەک کۆماری ئیسلامی ئێران بۆ خەڵکی کورد چاوەڕێ ناکرێت! بۆ خوێندنەوەی زیاتر و کامیلتری ئەم قسە و باسانە، بچنە سەر سەرچاوەکان کە لە ئاخری ئەم نوسراوەدا ناویان و ئادرەسی ئینتێرنێتیەکەیانم هێناوە !

مێژو دوپات دەبێتەوە

بۆمبە خەردەلیەکانی ڕژیمی پێشوی عێراق جۆرێک دروست کرابون کە لەو بۆمبە شیمیایانەی کە یەکەم جار لە شەڕی یەکەمی جیهانی لە "ئێیپر"ی وڵاتی بلژیک بە دژی نیزامیەکان بە کار هێنرابون، کاریتر و قەویتر بێت. ئەوە یەکەم بۆردومانی شیمیایی هێزێکی نیزامی بو کە لە جیهان ڕوی دابو، بەڵام هەر وەک پێشتریش لەم نوسراوەدا ئاماژەم پێکرد، یەکەم بۆردومانی شیمیایی لە مێژودا بە سەر خەڵکی مەدەنی هاوکات لە شاری سەردەشت و گوندی ئالۆتی سەر بە شاری بانە لە ڕۆژهەڵاتی کوردوستان ڕوی داوە کە بابەتی باسی ئەم نوسراوەیە .

تەقریبی ٨ مانگ و نیو بە دوا ئەم ڕوداوانەدا و لە گەرماو گەرمی شەڕی دواکەوتوانەی ئێران و عێراقدا، کاتێک کە جەبهەکە کەوتبووە دەشتی شارەزور، و ئێران شاری هەڵەبجەی لە باشوری کوردوستان خستبووە گەمارۆی خۆیەوە و دەیویست شارەکە ئەشغال کات، هەم ئێران و هەم عێراق بۆ بەرگری لە پێشرەوی یەکتر چەکی شیمیاییان دژی یەکتر بە کار هێنا و زیاتر لە ٥٠٠٠ هاووڵاتی مەدەنی ژن و منداڵ و لاو و پیر بونە قوربانیانی ئەم شەڕە و هەزاران هاووڵاتی تر بریندار بون. بە پێ قسەکانی پرۆفیسۆر شتێفن س. پێلێتیرە - کۆنە جاسوسێکی سازمانی سیای ئەمریکا و پسپۆڕی عێراق کە من پێشتر نوسراوەیکم لەم کەسە بە ناوی " کێ لە ڕوداوی هەڵەبجەدا تاوانبارە" وەرگێڕاوەتە سەر زمانی کوردی و لە چەند سایتی ئینتەرنێتی کوردی بڵاو کراوەتەوە – هاووڵاتیانی شاری هەڵەبجە بە گازی Cyanid گیانیان لە دەست داوە، لە حالێکدا کە ڕژیمی دیکتاتۆری پێشوی عێراق بەس گازی خەردلی هەبووە و ئێران خاوەنی گازی سیانید بووە. ئەمە ئەوە دەگەیێنێت کە خەڵکی بی تاوانی هەڵەبجە و دەشتی شارەزور بەر بۆمبە شیمیایەکانی ئێران کەوتون و نەک عێراق. ئەم لێپرسراوە کۆنەی سازمانی سیا هەر لەو نوسراوەی دا کە ئاماژەم پێ کرد ئیشارەیکی چکۆلەش دەکات بەوە کە ئەوە پارتیزانە کوردە ئیرانیەکان بون کە بە گازی خەردل گیانیان لە دەست دابو. مەبەستی ناوبراو، زیاتر لە ٧٠ پێشمەرگەی شۆڕشگێری گوردانی شوانی کۆمەڵەیە کە هەم کەوتنە ناو جەبهەی ٢ شەڕی وێرانکەر و دواکەوتوانەی ئێران و عێراق و هەم بە گازی خەردل ژاراوی کران و لە کاتێکدا کە ژەهر تاقەت و توانایی لێ بریبون و هیچ کەرەستەی دژی شیمیایان نەبو کە بەرگری لە خۆیانی پێ بکەن و بەو حاڵەش کەوتنە گەمارۆی هێزە تا بێخی دیان موسەلەحەکانی کۆماری ئیسلامی و لە شەڕێکی حیماسی و نابەرابەردا و لە کاتێکدا کە کەوتبونە پەراوێزی چەمی سیروانەوە، تا دوایین فیشەکەکانیان شەڕیان کرد. ئەوان قارەمانانە هەم دژی برینە شیمیاییەکانیان و هەم دژی نیزامی کۆن موقاوەمەتیان کرد و گیانی ئازیزیان فیدای ڕێبازە پیرۆزەکەیان کرد. کە جێی خۆیەتی هەر لێرەدا سەری ڕێز و نەوازش بۆ گیانی پاکی ئەو ژن و پیاوە تێکۆشەرانە دانەوێنم، ڕۆحیان شاد و ڕێگایان پڕ ڕێبوار بێت.

شایانی باسە، کاتێک کە باسی مێژوی بۆردومانە شیمیایەکان دەکرێن، ناشێ ئەوەش لە بیر کەین کە کۆمەڵە لە ئوردوگای بۆتێ سەر بە باشوری کوردستان جارێکی تریش کەوتۆتە بەر شاڵاوی بۆمبارانی شیمیایی ڕژیمی پێشوی عێراق و لەوێش ٢٣ ڕۆڵەی تێکۆشەری خۆی لە دەست داوە و گیانی ئازیزی ئەوانیش چۆتە ریزی کاروانی گیانبەختکردوانی ئەم ڕێبازە و هەر لێرەشدا سەری ریز و نەوازیش بۆ ئەو ژن و پیاوە شۆڕشگێڕانەش لە گەڵ هەمو گیانبەختکردوانی کۆمەڵە و کوردوستان دادەنەوێنم .

کۆمەڵی نێونەتەوەیی و بڕیارنامەکانی سازمانی ملل

هەم ڕژیمی کۆماری ئیسلامی ئێران و هەم ڕژیمی پێشوی عێراق بەم کارانەیەن بە ئاشکرا، پرۆتۆکۆلی دژی بە کار هێنانی چەکی کۆمەڵ کوژی سازمانی ملل کە لە ساڵی ١٩٢٥ لە شاری ژنێف بە ئیمزای هەمو وڵاتانی ئەندامی ئەو سازمانە لەوانە ئێران و عێراقیش گەیشتووە، ژێر پێ نا و لەم بارەشەوە تاوانباری نێونەتەوەین (عێراق ئەم

پەیمانەی لە ساڵی ١٩٣٠دا کاتێک کە هێشتا وڵاتی ئیستیعمارگەری ئینگلیس قەیوم یا سەرپەرەشتی ئەم وڵاتە بو، ئیمزا کردووە). رژیمی ئێران لەم بارەوە وتویەتی: " لە بەر ئەوەی کە ئەوەڵەن عێراق دەست پێکەری شەڕ بووە و هەرواها یەکەم جار عێراق چەکی کۆمەڵکوژی دژی ئێراڕ بە کار هێناوە و شکایەتەکانی ئێمە بۆ سازمانە نێونەتەوەیکان جوابی وەر نەگرتۆتەوە، جا ئێمەش ناچار بوین چەکی کۆمەڵکوژی دژی عێراق بە کار بێنین و لەم بارەوە خۆمان بە تاوانبار نازانین" کە ئەمە بە بڕوای من قسەی مفتە و هیچ پاتاوێک بۆ بە کار هێنانی چەکی کۆمەڵکوژی نابێت ببێت. ڕەفسەنجانیش کە ئەو کات ڕەئیسی مەجلیسی شۆڕای ئیسلامی ئێران بو ٢ مانگ بە دوای سەرکێشانی جامی زەهرەکە لە لایەن خومەینیەوە، واتە قەبولکردنی ڕاگرتنی شەڕ، لەم بارەوە وتویەتی کە: " شەڕ ئێمەی فێر کرد کە یاسا نێونەتەوێیەکان لە لاپەڕە دڕاوێک زیاتر شتێک نین" هەر بویە ئێستاش لە سەر کێشەی ئەتۆمی وڵامی یاسا نێونەتەوەیەکان نادەنەوە، کە ئەم بابەتە جێگای باسی ئەم نوسراوە نیە و درێژەی پێ نادەم .

ئاغای ژۆست هیڵترمن لە گروپی قەیرانە نێونەتەوەیەکان لەم بارەوە وتبوی کە: " ئێران فێر ببو کە خۆی بپارێزێت و ئەهمیەت بە کۆنوانسیون و عەهدنامە نێونەتەوەیەکان نەدات!"

بە پێی کۆنوانسیونە چوار لایەنەکانی سازمانی مللی ساڵی ١٩٤٨ی ژنێف، وڵاتی داگیرکەر و هێزە نیزامیەکانی، بەرپرسی گیان خەڵکی وڵاتی داگیرکراون و بۆیان نیە ئازاریان بەن.

مادەی ٢٢ی پەیمانی چوارەمی کۆنفرانسی لاهە کە ساڵی ١٩٠٧ بەستراوە، دەڵی کە لە شەڕی دو وڵاتدا، هیچ لایەنێک بۆی نیە بە ئیشتیای خۆی لە هەر کەرەستەیێک بۆ زەرەر گەیاندن بە دوژمنەکەی و بۆ بردنەوەی شەڕەکە کەڵک وەربگرێت. بۆ کامیل کردنی ئەم خاڵە، بەندی یەکەمی مادەی ٣٥ی یەکەمین پرۆتۆکۆلی ساڵی ١٩٧٧ کە لەمەڕ تەکمیل و ئیسڵاحی کۆنوانسیونە چوارلایەنەکەی ساڵی ١٩٤٩ی ژنێف نوسراوە دەڵێ: لە هەر شەڕێک یا پێداهەڵپرژانێکی چەکدارانە، لایەنی شەڕەکان بۆ هەڵبژاردنی چەند و چۆنی چەک و چۆڵەکان و ڕێگای بەکار هێنانیان، ئیختیاری موتڵەق و نامەحدودیان نیە .

بە پێی مادەی ٢ی کنوانسیونی بەرگری لە بە کار هێنانی چەکە کۆمەلکوژیە شیمیاییەکانی ساڵی ١٩٢٥، "بە کار هێنانی چەکی کۆمەڵکوژی شیمیایی تەنانەت لە جەبهەکانی شەڕ و دژی هێزی نیزامیش قەدەغەیە و هەر لایەنێکی شەڕیش بە کاری بێنێ تاوانبارە". بەم پێیە بەکار هێنانی ئەم چەکانە دژی خەڵکی مەدەنی تاوانێکی لە ڕادە بەدەرە و بەکار هێنەرانی بە بێ ئەم لاو ئەولا دەبێ لێکۆڵینەوەیان لە سەر بکرێ! ئەی کە واتە قسەکەی ڕەفسەنجانی ڕاستە کە وتبوی "یاسا نێونەتەوێیەکان لە لاپەڕە دڕاوێک زیاتر شتێک نین" نەگەر وانیە ئەی بو بە چی ئەم هەمو تاوانە و ئەم هەمو تاوانبارە چیان لێ هات؟

بە پێی ئەوقەرار و مەدارانەی کە لە کۆنفرانسی بروکسل لە ساڵی١٨٧٤ و هەروەها کۆنفرانسی لاهە ساڵەکانی ١٨٩٩ و١٩٠٧ نوسراونەتەوە، "وڵاتە لە حاڵی شەڕەکان، بە هیچ جۆرێک بۆیان نیە کە شەڕەکەیان توشی خەڵکانی مەدەنی یەکتر بکەن و دەبێ هاووڵاتیە مەدەنیەکانیان لە شوێنی شەڕەکان دور بخەنەوە و دەبێ هەمو هەوڵی خۆیان بدەن کە لە گەیاندنی شەڕەکان بە شوێنە مەدەنیەکان بەرگری بکرێت "

دیارە ئەم خاڵانە و سەدان خاڵێتریش نە لە لایەن رژیمی کۆنەپەرەستی ئیسلامی ئێرانەوە و نە لە تەرەف رژیمی کۆنەپەرەستی بەعسی عێراقەوە لە تەواوی شەڕە ٨ ساڵەکەیاندا ڕەچاو نەکران و بگرە بە عەمد شەڕەکەیان دژی خەڵک دبردە پێش و بە میلیۆنها هاووڵاتی مەدەنی لە هەر دو وڵات توشی خەساری گیانی و جسمی و ڕۆحی و هتد بون، ئێمە و مانان شایەدی ئەوەین کە چۆن میگ و فانتۆمەکان لە ناو شارەکاندا بە سەرماندا دەهاتن و بە دەیان و سەدان تۆن بۆمبیان بە سەردا دەباراندین، تۆپ و خومپارە(هاوەن) بارانیان دەکردین و لە هەر شوێنێکیش کە کەمیان دەهێنا بۆمبی ژەهراوی و شیمیایی خەردل و سیانیدیان بە سەردا دەکردین .

ئەم دو وڵاتە داگیرکەرە و حکومەتی فاشیست و میلیتانتی تورکیا و سوریەشیان لەگەڵ بێت، ئەوە دەچی بۆ ٩ دەیە کە لە شەڕ لە گەڵ حیزبە ئوپوزیسیۆنەکانی کوردوستان لە هەر چوار پارچەی ئەم وڵاتە داگیرکراوە بە دڕندانەترین شێوە و ڕەوشت و خوی نا مرۆڤانە شەڕمان لەگەڵ دەکەن و لە بیرمان ناچێتەوە کە چۆن بۆ گرتنەوەی شارەکەن لە دەست پێشمەرگە، شارەکانی کوردستانیان بە تۆپ و خومپارە و ڕاجیمە و هاوەن و کاتیۆشا و هێلیکۆپتەر و فانتۆم و میگ و هتد و قورسترین چەکەکان لە عەرز و ئاسمانەوە دەکوتا و هێزی بەرەی شۆڕشیان وادار دەکرد کە شارەکان چۆڵ کەن و ئەم حاڵەتە لە گوندەکانیش هەر بەردەوام درێژەی کێشا تا ئەوەی کە هێزی بەرەی شۆڕشیان ناچار کرد کە بڕۆنە ئەودیوی حدودەکانی یەکتر و پاشانیش بۆ بەرگریکردن لە چالاکی پێشمەرگانە حدودە دەست سازەکانیان دەسوتاند و ئەم پیلانانەیان هەر درێژە پێ دا، تا ئەوەی کە شۆڕشی کوردیان بە تایبەت لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە کزی و لاوازی کێشا. کە ئێستاکەش بە داخەوە هێزەکان لە تەبعید بە جێی قەرەبو کردنەوەی ئەم هەمو خەسار و جێ خاڵی بونە و بە جێگای یەکگرتن و هاوکاری و هاوپەیمانی، خەریکی خۆ خۆری و دژی یەک فیگوڕ گرتنن، کە ئەمەی ئەمڕۆ ئێمە دەیکەین مێژوێکی ناشیرین دەبێت بۆ داهاتومان!! مێژوێک کە وڵاتانی رۆژئاوا زیاتر لە سەدساڵ لەمەوبەر پشت خۆیان خستوە و ئەمڕۆ نەفرەتی لێدەکەن، ئێمە بەڵام هێشتا ئەو قۆناغەمان تێنەپەڕاندووە و هێشتا بە کردەوە و بە فیکر لە قۆناغی پێش مودێرنیزمدا دەژین. بە داخەوە!!! رژیمی خۆدکامەی ئێران چی کردووە بۆ

بریندارەکان با ئێمە سەرتیتری قسەی چەند بریندارێک و کەسایەتی بە بی ئیشارە بە ناوەکانیان لەم بارەوە بخوێنینەوە با بزانین چی دەڵێن:

١- هەلسوکەوتی بونیادی گیانبازان ۴ لە گەل بریندارە مەدەنیە شیمیایی کراوەکان فەرق و جیاوازی تێدایە "

٢- رژیمی ئێران تەنیا گروپێک کە بە دوای ڕاستیەکانی بۆردومانە شیمیاییەکەی سەردەشت ناردی، پاش یەک ساڵ لە ڕوداوەکە بو، تازە ئاسەوارێک لە زەهرەکە نەمابو"!

٣- دوکتۆرەکان بۆ موعایەنەی بریندارەکان بەس ٣٠ تا ۴٠ سانیەیان کات دادەنا"

۴- بەڵام بەرپرسانی حکومی هیچ وڵامێکیان بە داخوازیەکانی ئێمە نەداوەتەوە"

۵- ئەنجومەنی بەرگری لە مافی بریندارە شیمیاییەکان بە تەمایە کە خۆی بە تەنیا بێتە پێش و داواکاریەکانی مافخوراوانی بۆردومانە شیمیاییەکانی رۆژهەڵاتی کوردوستان لە کۆمەڵە نێونەتەوەییەکان بەرز بکاتەوە ع

۶- تەنانەت یارمەتی زۆر لاوازیش لەوانە دانی پەتوێک (پێخەو یا بەتانی) بە بریندارەکانیش هەر یارمەتیدەرە، چونکە لێرە هەوا سارده و ئەو بریندارانە جسمیان زەعیف بووە و زو بە سەرما نەخۆش دەکەون ع..

٧- دەوڵەت گیانبەختکردوە شیمیاییەکان بە شەهید سەبت ناکات، بۆ ئەوەی کە دوارۆژ بنەماڵەکەی نەکرێن بە بنەماڵەی شەهید و ناچار بێت حقوقیان بۆ وەبرێت و دەیان نمونەی تر !ئەگەر بێت و ئێمە بەس چاوێک بە قسەی بریندارە شیمیاییەکان، فەعالە مەدەنیەکانی ئەم بوارە، وەکیلی بریندارەکان و هتدا بخشێنین بۆمان دەردەکەوێت کە رژیمی کۆماری ئیسلامی لە عەینی حاڵدا کە حەول دەدات روخساری ناشیرینی خۆی داپۆشێت و کەسانیتر وەک رژیمی بەعس، ئەمریکای هاو پیمانی عێراق لە کاتی شەڕەکاندا، کۆمەڵی نێونەتەوەیی و ئیلا ئاخر بە تاوانبار بزانێت و لەم پەیوەندەشدا هێندێک ئیمکاناتی خستوتە ئیختیار رێژەێکی زۆر کەم لە بریندارە شیمیاییە کانی کوردوستان و دەیاننێرێت بۆ دادگای لاهە و سایتی ئینترنێتی دروست دەکات و وێنەی بریندارەکان بڵاو دەکاتەوە، بەڵام لە ئەساسدا هیچکارێکی بۆ کۆمەڵی بریندارەکان نەکردووە. تازە دوای ٢٠ ساڵ، بە قسەی ئوپوزیسیۆنێکی کوردی ناو خۆیی سەر بە رژیم و سایتی ئاڤتاب بەتەمایە ئەمساڵ پەیکەرێک بۆ یادی بۆردومانەکەی سەردەشت لە تاران لە رۆژی ٧ی پوشپەڕ واتە ٢٨ ی جۆنی ٢٠٠٧ پەردەی لێ هەڵبدرێتەوە و بەم شێوە رژیم بە شاخ و باڵی خۆیدا هەڵبدات و قەڵاچۆ کردنی کوردانی رۆژهەڵات داپۆشێت!

ئوپۆزیسیۆن چیان کردوە؟

ئەوەی ڕاستی بێت ئوپۆزیسیۆنە واقیعیە کوردوستانیەکانی کۆماری ئیسلامی ئێستا هەر هەمویان لە تەبعید دەژین و بە چەندەها هۆی دورخرانەوەیان لە کۆمەڵگای کوردوستان، موشکیلات و ئەو مەحدودیەت و برگریانەی کە لە لایەن وڵاتە میواندارەکانەوە لە سەریانە، موشکیلی ئابوری، وەزعیەتی ژئوپۆلیتیکی ئەو مەنتەقانەی ئەوانی لێ دەژین و هەروەها حوزوری نیزامی ئەمەریکا لە مەنتەقە و شتی ناوخۆیی خۆیان و هێندێ شتی تریش، ئەوانی تا حەدێک لە ڕوداوە ناوخۆییەکان دورخستۆتەوە و زۆرتر بە شتە کوڵیەکانەوە خەریکن و هەر بەم پێیەش کەمتر لە سەر هێندێک ڕوداوی وەک سەردەشت چالاکیان هەبووە و بەس بە وتاری رادیویی و ئینترنێتی لەم بارەوە ئێکتیڤایان کردووە. ئەمان پێشتر موشکیلی نەبونی میدیایێکی سەتەلایتیشیان لە سەر رێگە بو کە ئەوە خۆشبەختانە ماوەی زیاتر لە ساڵێکە ئەم کۆسپە لا نراوە و ٣ کانالی جیهانیش بۆ رۆژهەڵاتی کوردوستان ئێستا کار دەکەن و هیوام وایە کە ئەم ساڵ لەم بوارەشدا هەر وەک نەورۆز و یادە حیزبیەکانی خۆیان، پرۆگرامی تایبەت و رۆشنگەرانەیان لەم بارەوە بۆ خەڵکی کوردوستان هەبێت و لە پسپۆرە شارەزاکانی ئەم بوارە کەڵک وەرگرن .

ئوپوزیسیۆنە ناو خۆیەکانی رۆژهەڵاتی کوردوستان کە لە دوای جەریانی ٢ی جۆزەردان (سەرهەڵدانی خاتەمی و تەرەفدارنی ریفۆرم لە چوار چێوەی کۆماری ئیسلامی) سەریان هەڵدا و تاو تاو چرنوقێکی بە پارێز و یاسامەندیش لە رژیم دەگرن و دەردەکەوێت کە زۆر لە مێژە خۆیان بۆ ئاڵ و گۆڕەکانی دوای ڕوخانی کۆماری ئیسلامی و سات و سەودا و بەربەرەکانێ لە گەڵ ئوپوزیسیۆنە واقیعیەکان ئامادە کردووە، جار و بار و ئەویش رێک لە ساڵوەگەڕی ئەم ڕوداوانە دەست دەدەنە نوسین و باس کردن لە بۆردومانە شیمیایەکان و هاوکات شەڕی ٨ ساڵە بە شەڕی بەرگری موقەدەس و موقاومەتی موقەدەس و ئەمانە ناو دەبەن و ئەگەر بۆیان بکرێت کۆنفرانس و کۆبونەوەشی بۆ دەبەستن و بە تەمان ئەمساڵ لە تاران هەمو پێکەوە پەیکەری یادبود بۆ سەردەشت دابمەزرێنن !

قسەی کۆتایی

من پێموایە کە هێشتا هیچ لە سەر کارەساتە شیمیاییەکان، چ لە رۆژهەڵات و چ لە باشوری کوردوستان نەکوتراوە و نە نوسراوە. زۆر بەڵگە هەن کە هێشتا شاراوە ماون، هەزاران بریندار هێشتا نەناسراون، هەزاران نەخۆشی سەرهەڵدەدەن، کەس نازانێت بۆ؟ ٢ ساڵ لەمە پێش مەجموعەێک ڵاوی گوندەکانی سەردەشت لە کتوپڕ بە کۆمەڵ توشی نەخۆشی دەبون، کەس نەیدەزانی بۆچی؟ یا ڕاستیەکان دەشاردرانەوە. بێگومان کۆماری ئیسلامیش کە خۆی یەکێک لە تاوانبارەکانی ئەم ڕوداوانەیە حەز ناکات کە ڕاستیەکان دەرکەون و هەر بە شاراوەیی دەیان هێڵێتەوە

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٧ی جۆنی ٢٠٠٧

ئاوا تەیارەم ناسی

نووسینی: فایەق بەریاجی

ئای کە دوونیای مناڵی شیرینە، مناڵ دڵی بە هەموو شتێک خۆشە، بە زۆر شت دڵی دەگەشێتەوە و کەیفی پێدەکا. ساڵی ١٣٥٩ی هەتاوی بوو، باش رۆژەکەم وەبیر نایە، منی میرمنداڵ لە گەڵ هاوالانی گەڕەک لە سەر شەقامی بڵوار پێش ماڵی خۆمان یاریمان دەکرد، سەیر نیە شوێنی یاری دیکەمان نەبوو. ئەو کات سەیارەیەکی لەندەوێری ئیدارەی ئیتلاعات زۆر بە توندی لە ناو شار بەرەو زیندانی خانەی موعەلیم (ئەوەشتان پێ سەیر نەبێ دەکرێ خانەی موعەلیم زیندان بێ) هات وچۆی دەکرد. ئێمە لە سەر ڕێگای ماشێنەکە کاغەزمان ورد دەکردن تاکو دەهات و بە توندی بە سەریان دەرۆیی، وردە کاغەزەکان لە هەوا دا پرش و بڵاو دەبوون و ئێمە کەیفمان پێ دەکرد. بێ ئەوەی بیر لەوە بکەینەوە رەنگە لە ناو ئەو سەیارە گەنجێکی بێ گوناە بەرەو زیندان بەرێ. ئێمە بەو یاریە خافڵا بووین کە لە ناکاو

دەنگێکی سەرسووڕ هێنەر هات و دوایی دوو تەیارەی ڕەش زۆر نێوی بە سەرمان دا گرماندیان و دوایی رمبە و تەقینەوە و قیژە قیژی منداڵان تێکەڵاو بوو. من ئەوەندە دەزانم کە لە سەر شەقامەکە بە دەروازەی ماڵی خۆمان دا درام، تەنانەت دانەیەک وردکە کاغەز لە سەر شەقام نەما بوو، بەڵام ئەوە ئێمەی خۆشحاڵ نەکرد چونکە تەیارە نەگریسی بێ ڕەحم گەرەکی (سەر قەبران)ی بۆردوومان کرد بوو. بە یەکەم بۆردوومانی شارەکەم تەیارەم ناسی. ئەو رووداوە بەشێک لە شەڕی دەست پێکراوی ئێران وعێراق بوو، شەڕ درێژەی هەبو، رۆژ بە رۆژ شەڕ و تەقە ئاساییتر دەبوو، شارە سەرسەوزەکەی سەردەشت هەموو رۆژێ تۆپ باران و بۆمباران دەکرا، بە دەیان جار یاری گەڕەکمان لە بەر تۆپ باران لێ تێک دەچوو، تەنانەت دوو هاورێ گەڕەکمان شەهید و چەندی کەشمان بریندار بوون. چەند ساڵ بوو شەڕ درێژەی هەبوو و تەیارەی جەنگی بۆمان نامۆ نەبوو، ئەگەر رۆژێک تەیارە نەدەهات خەڵک پێی سەیر بوو و تەنانەت وەڕەزیان دەکرد.

٧ی پوشپەری ساڵی ١٣٦٦ ی هەتاوی بوو، ئەوکات من مناڵ نەبووم بەڵکو گەنجێکی ١٧ ساڵە بووم، من ئاگاداریم لە دوکانی بابم لە گەرەکی بڵوار دەکرد، لە بەر دەرگای دوکان دانیشتبووم، زۆر ئاسایی وەک رۆژان دەنگی تەیارە هات و منیش وەک هەموو جارێک بۆ دەرباز بوون لە بۆمباران لە پشت دیواری بەردی روبەروی دوکان کە بە سەد ناسراوە خۆم پەنا دا. شریقەی تەیارە و ڕمبەی بۆمباران دەستی پێکرد، بەڵام ئی ئەمڕۆ تەقینەوەکان جیاوازیان هەبوو، بە باوەڕی من ناو شار بۆردومان نەکرا بوو چونگە دەنگی تەقینەوەکان دەت گووت دوورە. بە تەواو بوونی دەنگی تەیارە و تەقینەوە منیش لە پەناگا هاتمە دەرێ و کاتێک گەیشتمە سەر شەقام دیتم خەڵک لە لای ئیدارەی ئاموزش و پەروەرش بەرەو خوارێ هەڵدێن.

زۆرم بە لاوە سەیر بوو، وەک گەنجێکی هەرزەکار کە دەبێ سەر لە هەموو شتێک دەرهێنم بەرەو سەروە هەڵاتم تا بزانم چی بووە، بە گەیشتنی یەکەم کەس لێم پرسی کە چی بووە؟ کابرا وتی: چوارڕای فەرمانداری بۆردومان کراوە. جەرگ و هەناوم بەر بۆوە چونکا لەوێ برایەکەم دەکەیەکی بچووکی سیگار فرۆشی هەبوو، من لە تاو ئەو زۆر بە پەلە بەرەو چوارڕا چووم. ئەوکات کە من گەیشتمە وێ چرە دوکەڵ و بۆگەنێکی زۆر توند دەهات، لە هەر لایەک جەستەی بێ گیان و نیوە گیان کە وتبوون .

من لە ناو جەستەکان دەگەرام بەڵکو براکەم بدۆزمەوە، بەڵام بێ فایدە بوو. لەو کاتە دا ماشێنێکی سپا کە دەزگایەکی سەیری لە سەر بوو هات و دەرمانێکی سپی دەرشاند، بە بلێندگۆ هاواری دەکرد ڕا کەن شیمیایی لێداوە، پەرۆی تەڕ بە زارتان بگرن، بەرەو بەرزایی هەڵێن. بۆگەنەکەی زۆر ناخۆش بوو. من بە پەلە بەرەو ماڵ

هەڵاتم، ژێر زەمینی ماڵەکەمان پڕ بوو لە خەڵک، هاوارم کرد شیمیایی لێدراوە لە ژێر زەمین وەرنە دەرێ و پەڕۆی تەڕ بە زارتان بگرن. منیش دوو پەڕۆی تەڕم هەڵگرت و جارێکیتر بەرەو شوێنی بومباران کراو گەرامەوە بەڵکو سۆراغی براکەم بزانم، ئەو جارەش بێ فایدە بوو، بەرەو پەناگای ئیدارەی ئاموزش و پەروەرش چووم کە لێوالێو لە خەڵک بوو، دووکەڵێکی سپی وەک هەور لە سەر سەری خەڵکەکە بوو لەوێش بۆگەنەکە داوەستا بوو، هاواری محەممەدی برام کرد کە بە خۆشیەوە لەوێ بوو. پەڕۆی تەڕم دایە و بەرەو ماڵ هەڵاتین، دوای کاتژمێرێک کوڕە خاڵەکەم بە ماشێنەکەی هات کە لە شار بمان باتە دەرێ. کوڕە خاڵەکەم لە کاتی بۆردومانەکە دا لە چوارڕا بوو، باری ئاردی لە ماشێنەکەی دابوو کە بۆ دێهاتی بەرێ، دوای بۆردومانەکە چەند بریندارێ بەو ماشێنە برد بوون بۆ نەخۆشخانە و ماشێنەکەی بە تەواوی شیمیایی لە سەر کەوتبوو، بەڵام خۆ کەس نەیدەزانی تەنانەت ئەگەر ئەو دەرمانە دوای چەند رۆژیش تەماسی لە گەڵ بەدەن هەبێ کەسەکە شیمیاییدەبێ. هەر لە بەر نەزانی ئێمەش هەموومان سواری توێتا بووین و بەرەو توژەڵ وەرێ کەوتین، تەپ وتۆزی شیمیایی سەر ماشێنەکە لە سەر و چاوانی دەدایین.
هەمو ساغ و سەلیم بووین، گەیشتینە توژەڵ لە ماڵی خاڵم جێگیر بوین. شەو نان خورا و دوایی قسە و باسی بۆمباران بەردەوام بوو. کاتژمێر نێزیک ١٢ی شەو بوو کە ئەندامانی بنەماڵە وە هاوار کەوتن کە بەدەنیان وە خوروو کەوتوە، هەتا ٢ی شەو هەموو بەدەنیان بلۆقی دەرکرد، کە ئی دوو خوشک و براکەم یەکجار زۆر و بەژان و ئازار دار بوون. بە ناچاری بەرەو شار گەراینەوە و هەر ئەو شەوە ئەندامانی بنەماڵە بەرەو شارە گەورەکان بەرێ کران. ژمارەی برینداران ئەوەندە زۆر بوون لە هیچ جێگایەک جێیان نەدەبۆوە. چەند حەمام و قوتابخانە کرا بوون بە بێهداری و شوێنی دەرمان کردن. بە هەموو شێوەیەک بریندارەکانیان بەرەو شارەکانیتر بەرێ دەکرد. هەر دەهات و بە ژمارەی بریندارانەوە زیاتر دەبوو، زیاتر لە پێنج هەزار کەس بەو بۆمبارانە شیمیایی ببوون. بە سەدان کەسیش هەروا سەرپێیی دەرمان کران. من بە شێوەیەکی سەرِ سوورِ هێنەر خەلاسیم هات و تەنیا دەستم بلۆقی کرد کە بە شێوەی سەرپێیی دەرمان کرام. درامێکی غەم هێنەر بوو، شارێکی بێ تاوان کیمیا باران کرا، لە هەمووی غەمناکتر ئەوە بوو کە چەند رۆژ دوای بوردوومان، تەرمی لاوان و مناڵان و ژنان و پیاوانی بێ گوناحی شاری سەردەشت و دەوروبەریان لە نەخۆشخانەکانی شارەکانی دیکە را بۆ ناشتن لە سەر زێدی باب و باپیران، بە ماشێنی یەخچاڵ دار و تایبەتی دەهێنایەوە شاری سەردەشت. منیش وەک هەموو ئەو کەسانەی مابوون هەموو رۆژێ شاهیدی ئەو تراژدیە بووم کە هەر رۆژێک دەکرێ داستانی لە سەر بنووسی. هیچ کات لە بیرم ناچێتەوە کاتێک کە تەرمی شەهید رەحیم پەناهی دەشۆردرا زەردە خەنەی لە سەر لێو بوو، مستەفای کوری بە دوو دەست بە خۆی دا دەدا و هاواری دەکرد خەڵکینە سەیری بابم بکەن لە کاتی مردنیش دا پیکەنینی لە سەر زارە.
تورکو... فینله ند

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / رێکەوتی : / ٢٥ ی جۆنی ٢٠٠٧

لە بیست ساڵەی کارەساتا، ئاسۆڕەکان بۆ بێدەنگن

سوهراب لەحافدوزی

ئاماژە: بۆ دەست خستنی کۆمەڵێک زانیاری سەبارەت بە کارەساتی بۆردوومانی کیمیایی سەردەشت لە رۆژهەڵاتی کوردستان و دەرباز بوون لە گنخان و بایکۆتی راگەیاندن و بە دوور لە هەر چەشنە چەواشەکاری و بە لارێ دا بردن، وەک چۆن نووسەری ئەم بابەتە مرۆڤێکی سەربەخۆیە و ئەندامی هیچ گرووپ و لایەن و دەسەڵات و حیزبێک نیە کە وابو هەوڵ دەدرێت بەشێک لە راستیەکان چۆن بوون و هەن بیگوێزێتەوە بۆ خوێنەر و لە گواستنەوەی واقیعی بە سەرهاتی ئەم بیست ساڵە دا سەربەخۆیی خۆی بپارێزێ و جیا لە رەچاو کردنی بەرژەوەندی گەل و نیشتیمان چ بەرژەوەندیەکیتر لە ئارا دا نەبینێت. ئەم بابەتە لە چەند خاڵدا ئاراستە دەکرێت و سەرەتا کورتە راپۆرتێک :

کورتە راپۆرت:

لە رۆژی ٧ ی پووشپەڕی ١٣٦٦ ی هەتاوی بەرابەر بە ٢٨ ی ژوئەنی ١٩٨٧ ی زایینی کاتژمێر ٤:١٥ خولەکی دوا نیوەڕۆ لە هێرشێکی ئاسمانی دا و لە رێگەی ٦ فرۆکەی جەنگی رژێمی بەعسی عێراق، شاری سەردەشت لە رۆژهەڵاتی کوردستان و باکووری رۆژئاوای وەڵاتی ئێران کەوتە بەر هێرشی بۆردومانی کیمیایی کە لە ئاکاما نزیکەی ٦

تا ٧ خاڵی ئەم شارە بەر پەلامار کەوتن کە ۴ خاڵی ناوەندی شار و یەک لەوانیش بۆری گواستنەوەی ئاوی سەرەکی شار لە گۆرەپانی سەرچاوە بوو. هەر وەک ئاشکرایە ئەم تاوان و جینایەتە دەر هەق بە گەلی بێ تاوان و بێ قەڵغانی کورد و شاری سەردەشت ئەنجام درا، چوار لە بۆمبە کیمیاییەکان بە سەر چوار خاڵی ناوەندی شاری سەردەشت بە بەرینایی و پانتایی سێ گۆشەی نێوان گۆڕەپانی سەرچاوە ـ چوارریانی بێوران و چوارریانی فەرمانداری کۆن (مانگی سووری ئێستا) کەوتنە خوار و لە ئاکاما کەسانێکی زۆر شەهید و بریندار بوون کە چەند خولەکێک دوای بۆردومانەکە بەشێکیان بەرەو هۆڵی پەروەردەی لەش هەڵکەوتوو لە پشتی فەرمانداری کۆن کە خەستەخانەیەکی کاتی لێدامەزرا بوو تاقمێکیش بەرەو خەستەخانەی ناوەندی شار دەگواسترانەوە.

بە پێی راپۆرتە فەرمیەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان لە شەڕەکانی نێوان ئێران و عێراق دا، رژێمی بەعس کەڵکی لە چەند جۆر ماددەی کیمیایی وەر گرتبوو لەوان:

١- گازی سولفۆر موستارد (خەردەل)

٢- تابۆن

٣- سوومان کە ئەم دوو دانەی دوایی بریتین لە گازی دژی مێشک و ئیفلیج کەری سیستێمی عەسەبین.

ئەو گازە کیمیاییەی کە لە بۆردوومانەکەی سەردەشتا بە کار هاتبوو بە گشتی گازی سولفۆر موستارد یان خەردەلە کە کاریگەریەکەی بە شێوەی رشانەوە، هەڵامسان و بلۆق کردنی پێست، سووتانی شوێنە گیرۆدە بووەکان، کوێری چاو (درێژ خایەن و کاتی)، خەساری سیەکان و هەناسە، خەفە بوون و خەساریەکانی سیستەمی عەسەبی و... دەبێت ئەم ماددەیە ماوەیەکی دوور و درێژ لە ژینگە دا دەمێنێتەوە و بەردەوام شوێن دانەری لە سەر ژینگە دا هەیە. بە پێی بەراورده فەرمیەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان رێژەی بریندارانی ئەم کارەساتە ٥٠٠٠ کەس راگەیێندراوە و بە پێی ووتەکانی بەرێز رەفسەنجانی (سەرۆک کۆماری پێشووی ئێران) لە خووتبەکانی نوێژی هەینی لە تاران لە حەفتاکاندا رێژەی برینداران ٨٠٢٥ کەس مەزەندە کراوە، هەروەها بە پێی رێژەی فەرمی کۆماری ئیسلامی ئێران و لە رێگە ی دام و دەزگا پێوە ندیدارەکان شەهیدانی ئەم کارەساتە ١٢٠ تا ١٣٠ کەس مەزەندە کراوە. بەڵام ئەوەیکە واقیعی روودا و ئاکامەکەیەتی هیچ کام لەم رێژانە راست نین و سەرەتاییترین بەڵگەش ئەمەیە کە:

١- ئەم رێژانە لە رێگەی سەرژمێری وپۆلێن کردنەوە نین و تەنیا مەزەندە و خەیاڵیین.

٢- لە رۆژان و مانگەکانی کارەساتەکە زۆربەی هەرە زۆری شەهیدان کە لە سەردەشت شەهید بوون یان لە کاتی گواستنەوە بۆ شارەکانیتر و دوای هێنانەوەی تەرمەکەیان بۆ سەردەشت ناوەکەیان وەک شەهید لە هیچ شوێن و دەزگایەک دا تۆمار نەکراوە و لە لایەن بنەماڵەکانیانەوە لە سەردەشت و گووندەکانی دەورو بەر دا ئەسپاردەی خاک کراون.

٣ - ئەمە وێرای ئەوەیکە دانیشتوانی شاری سەردەشت (لە ساڵی کارەساتەکە دا) ١٢٠٠٠ کەس و کۆی جەماوەری سەردەشت ئەو کات پتر لە ٢٠٠٠٠ کەس بووە. لێرە دا بۆ بە دوا داچوونی باشتری کێشەکان بە وردە کاریەکی زیاترەوە سەرنجتان بۆ ئەم بەشانە رادەکێشم:

١- هەوڵ و چالاکی سەربەخۆ:

هەر لە یەکەم ساڵی کارەساتەکە و لە رۆژی ٧ی پووشپەڕی هەر ساڵێک دا و لە سەر دەستی هونەرمەندان و نووسەران و شاعیران و هەڵسوراوانی بووارە جیاکانی (کۆمەڵایەتی، کولتووری و ....) و بە بێ هیچ پاڵپشت و تەنیا لە سەر ئەرکی نیشتیمانی و داهاتی لاوازی ئابووری خۆیان و بۆ رێز گرتن لە شەهیدان و بریندارانی یەکەم شاری قوربانی چەکی کۆمەڵ کوژی کیمیایی لە جیهان دا و دەربڕینی نەیاری و هەڵوێست نواندن لە بەرامبەر هەر چەشنە تراژێدیا و کارەساتێکی مرۆڤی هاوشێوە و مەحکووم کردنی تاوانباران، ئاهەنگی یاد و بیرانین و ماتەمینی پووشپەڕ لەم شارە دا بەرێوە دەچێت. و هەنووکەش بەو پەڕی گووشار و باندۆری حکوومی بەردەوامە و ئەو مۆمەی لە ٧ ی پووشپەڕی ١٣٦٧ هەتاوی دایان گیرساندوە ئێستاکەش نەکوژاوەتەوە و ئاوازی و بانگەشەی (بە تەنیا جێم مەهێڵن) یان هانا داوە و ئەم شارەیان بە تەنیا جێ نەهێشت. لەم بیست ساڵە دا زۆربەی پرۆگرامەکان بریتی بوون لە: مۆسیقا، شانۆ، کۆڕی شێعر، چیرۆک، دەقی ئەدەبی، ووتار و... کە چەند ساڵێک لە هۆڵی سینەمای (قودس) و هۆڵی شارەداری و هۆڵی مەکۆی کولتووری . هونەری (مجتمع فرهنگی هنری) و بەشی سەرەکیش واتە رۆژی ٧ ی پوشپەڕ لە گۆڕەپانی سەرچاوە

بەڕێوە چوون و خەڵک دەگەڵ نەبوونی جێگا و ڕێگای پێویست و کەرەستەی بەڕێوەبردنی پرۆگرامی ناو هۆڵەکان و باندۆری حکوومەت بۆ لاواز کردن یان هەر نەهێشتنی بەرێوەچوونی کۆڕی بیرانینەکان بەردەوام بەشداریان کردوە و هوونەرمەندان و ڕووناکبیرانیش ئاڵەکۆکی خۆیان بە پاراستنی سەربەخۆییەوە پێشکەش بە جەماوەری شارەکە کردوە بێ هیچ چاوەڕوانیەک بۆ پاداش و داهاتێکی تایبەتی و تەنیا عیشقێکی شێتانەی پڕ لە خۆشەویستی و دەروونێکی کەیلی خەیاڵ. هەر ساڵێکیش بەردەوام لە ڕێگەی دەزگا حکومیەکان هەوڵی شێواندن و نەهێشتن و ڕێگە گرتن لە بەرێوەچوون دراوە و تەنانەت کۆمەڵێک لە هونەرمەندان بانگهێشتی دەزگا ئەمنیەکان کراون و هەڕەشەیان لێکراوە و ئازار و ئەزیەت دراون. ئەم پرۆگرامانە بە شێوەی سەربەخۆ ئەنجام دراون و تا ساڵی ١٣٨٠ ی هەتاوی کە ئەنجوومەنی بە رۆڤانی لە مافی بریندارانی کیمیایی سەردەشت دامەزرا کە بەشێک لە چالاکیەکان لە سەر ئەستۆی ئەنجوومەن و بە هاوکاری هونەرمەندان و جەماوەر بەرێوە چوون و ئەنجوومەن بوو بە دەلاقەیەک بۆ وەرگرتنی مۆڵەت!! بۆ پرۆگرامەکان. ئاکامی هەوڵ و چالاکی سەربەخۆی هونەرمەندان و ڕووناکبیرانی سەردەشت لەم بیست ساڵە دا جیا لە چەندەها کۆڕی شێعر و ووتار و چیرۆک و دەقی ئەدەبی و هەروەها چەندەها پارچە مۆسیقا و شانۆگەری جۆراوجۆر لە دنیای چاپ دا(کە لە دایکبوونێکی نوێیە) ئەم بەرهەمانە جێ ئاماژەن:

١- کتێبی بۆنێکی نامۆ (بویی ناآشنا) . بیرەوەری . نووسینی حوسێن محەممەدیان بە زمانی فارسی چاپی ساڵی ١٣٨٠ی هەتاوی.

٢- کتێبی بۆردومانی کیمیایی سەردەشت ٧ ی پووشپەڕی ١٣٦٦ ی هەتاوی (بمباران شیمیایی سردشت ٧ تیر ١٣٦٦) . دۆکیۆمێنت و .... نووسینی عومەر لە حافدووزی بە زمانی فارسی چاپی ١٣٨٥ ی هەتاوی

٣- گۆڤاری لە سەردەشتەوە بەرەو ئاکازاکی (از سردشت تا ناکازاکی) . چهند بابەتی تێکەڵاو و تایبەت نامەی گۆڤاری مەهاباد . بە کوردی و فارسی . لە سەر ئەرکی کۆمەڵێک لە نووسەران و ڕووناکبیران و هونەرمەندانی سەردە شت . چاپی ١٣٨٥ ی هەتاوی.

٤- کتێبی چاخی ئاگر - زانستی، لێکۆلینەوە .... نووسینی ئەمیر رەشیدی بە زمانی فارسی چاپی ١٣٨٥ ی هەتاوی.

٢- ساز دانی ئەنجوومەنی بە رۆڤانی لە مافی بریندارانی کیمیایی سەردەشت:

یەک لەو چالاکیانەی کە سەرەتا سەربەخۆ بوو پاشان و بە داخەوە لەم دواییانە دا کۆمەڵێک خاڵی نەگەتیڤ و نەشیاوی پێوە دیار بوو کە بوو بە هۆی لادان لە سەربەخۆیی و لە ڕاستی دا بە لارێیان دا برد ئەم ئەنجوومەنە بوو هەر بۆیەش بە جیا باسی لێوە دەکرێت. دوای تێپە ڕ بوونی ١٤ ساڵ بە سەر کارەساتی کیمیابارانی سەردەشت و لە سەر دەستی کۆمەڵێک لە ئەندامانی بنەماڵەی شەهیدانی ئەم کارەساتە کە زۆربەیان بریندار و گیرۆدە بووی ماددەی کیمیایی بوون ئەنجوومەنی بە رۆڤانی لە مافی بریندارانی کیمیایی سەردەشت لە ساڵی ٨٠ . ٨١ دا دامەزرا. هەر وەهک ئاماژەی پێکرا سەرەتا و بە هۆی هەبوونی روحێکی پاک و دڵسۆزانە و هەوڵ بۆ پاراستنی یادی پیرۆزی شەهیدان و بە دوا داچوونی کێشەکانی بریندارانی کارەساتەکە و... ئەم ئەنجوومە کەوتە چالاکی و لە لایەن چالاکان و ڕووناکبیران و... پێشوازی لێکرا بەڵام بە داخەوە دوای چەند ساڵێک و بە هۆی کەوتن لە پێوەندی چڕ و پڕی حکوومی و دیاردەی گەندەڵی و هاتنە کایەی بەرژەوەندیەکانی تاکە کەسی ئەم پیرۆزیە نەماو خەڵک و چالاک ڤانان و ... خۆیان دوورە پەرێز ڕاگرت. سەرەڕای هەبوونی کۆمەڵێک کار و چالاکی پۆزێتیڤ و باش لە کارنامەی ئەنجوومەن وەک بە شداری لە کۆبوونەوەکانی opcw لە ئەورووپا و بە دوا داچوونی دۆسیەی دادگای تاوانبار ئان رات هاورێ دەگەڵ ئەنجوومەنی چاک لە ئەورووپا و دەرکردنی بولتەنی پووشپەڕ (کە ناوەرۆکەکەی جێی باسە)، کۆمەڵێک چەواشەکاری و کاری نەگوونجاو گەندەڵیان پێوە دیارە، زۆر حەز دەکەم ئەندامانی دەستەی بەرێوەبەری ئەم ئەنجوومەنە وەڵامدەری کارەکانیان بن و روون کردنەوە بدەن بۆ وێنە :

١- بۆچی پێشیان گرت لە سازدانی شۆڕایەکی گشتی پێک هاتوو لە چالاکان و لانی کەم ٦ . رخ یٚ ی سەردەشت بۆ باشتر بەرێوەچوونی پرۆگرامەکانی ساڵی ٨٥ ە

٢- ئەم ئەنجوومەنە بە کردەوە بۆتە دوو بەش ئەویش لە پێناو پۆست و مەقام و پارە (بە دان پیانانی خۆیان) با ئەم بەرێزانە ڕوونکرنەوەیەک بدەن

٣- ئەمانە بوونە هۆی پەیدا بوونی دیاردەیەکی زۆر نەشیاو ئە یش جێبەجێ کردنی دەرسەدی جانبازی لە ڕێگەی پارەوە (هیوام وایە کە درۆ بێت بەڵام بە داخەوە شایەدحاڵ هەیە بەداخەوە رووحی پێکەوە کار کردن و سەربەخۆ کار کردن و ... لە ناو ئەم ئەنجوومەنەدا نەماوە .

نووسەری ئەم بابەتە داوا لە ئەندامانی بەرێوەبەری ئەنجوومەن دەکات یان هەوڵ بدەن لانی کەم ئەم چەند خاڵەی سەرەوە چارەسەر بکرێن، یان ئەوەتا واز بێنن و ئەنجوومەن هەڵوەشێنن و چیتر ئەم چەواشەکارییە درێژە پێ نەدەن .

ئەوەی ڕاستی بێت و بەبڕوای من هەموو ئەم کێشانە و بەتایبەت بێدەنگی لە ئاست تەنگژەو کردەوەو گوشارەکانی کۆماری ئیسلامی لە رووی ناشارەزایی و بەزانستی و

پڕۆفێشناڵ نەبوونی کەسایەتی هیچکام لە ئەندامانی ڕێبەری و کار و چالاکیەکانیانەوە سەر چاوەدەگرێت. بێگومان پێوەندی دەگەڵ ئەنجوومەنی پشتیوانی لە قوربانیانی کیمیایی (لەتاران) و وەزارەتی دەرەوە و دەزگا حکوومیەکانی وەک (بنیاد جانبازان) دەتوانێ ڕۆلێکی بەرچاوی لەو کێشانەدا هەبێت (ئەگەر بێت و لە قەوارە دەرچێت). لێدوان و ڕوونکردنەوەی زیاتر دێڵمەوە بۆ دەستەی بەڕێوەبەری ئەنجوومەن.

٣- ڕۆڵی کۆماری ئیسلامی ئێران

راستە کە ڕژێمی بەعسی عێراق ڕاستەوخۆ و لە هێرشێکی ئاسمانیدا شاری سەردەشتی کیمیاباران کرد، بەڵام بە هۆی ئاستی پڕۆژەکە و ئاکامی کارەساتەکە، کەشوێنی هەڵکەوتن و بریتی بوو لە١٥٥٠ کەس بێ بەڵگەنامەی کاتی بۆردومانەکە، کە لەوانە ٦٤ کەس لە سەرووی ٢٥ % و ٥٠٠ کەس لەخوارووی ٢٥ % وەک برینداری کیمیایی (جانباز) ناسران کە کۆی هەردوو کۆمیسیۆنەکە ٤٥ % ئاکامی پۆزێتیڤی هەبوو. لە ڕەزبەری ساڵی ٨٣دا دیسانەوە دوو جار کۆمیسیۆن بەڕێوەچوو کە نزیکەی ٣٥٠٠ کەسی گرتەوە، زیاتر لە١٢٠ کەس لە خوارووی ٢٠ % بەبرینداری کیمیایی ناسران و کۆی هەردوو کۆمیسیۆنەکە ٧% بەشدار بووان بە برینداری کیمیایی (جانباز) ناسران. لە ساڵی٨٤ی هەتاویدا لانیکەم دوو جار کۆمیسیۆن گیرا، کەبریتی بوو لە چاوخشاندنەوە بە شکایەت و سکاڵای نارازیانی کۆمیسیۆنەکانی ساڵی ٨٢ و٨٣ کە یەکیان لە پاییزی ئەو ساڵەدا و ئەویتریان لە مانگی ڕەشەمێدا بەڕێوەچوون .ئەوەی مانگی ڕەشەمێ بریتی بوو لە ١٦٠٠ کەس و کۆی کۆمیسیۆنەکانی ساڵی٨٤ ی هەتاوی ٣٠٠٠ کەس داواکاری هەبوو کە لە ئاکاما کۆی هەموو ئەو کەسانەی لە سەردەشت وەک جانباز ناسراون ٢١٢٨ کەس مەزەندە دەکرێن و لەوانە ١٦٠٠ کەس بە جانبازی کیمیایی دەناسرێن کە ٩٠٠ کەسیان لە سەرووی ٢٥% بریندار و گیرۆدەبووی مادەی کیمیایین.

شایانی باسە ئەوانەی لە٢٥% سەرتر بن و لەهەمان کاتدا ٢٠% تووشی خەساری سییەکان هاتبن یانی حاڵەتی k دەخرێنە ناو بازنەی هەقی پەرەستاری بەو مانایە کەسێک وەک پەرەستار لە ماڵەوە یارمەتییان دەدات و مانگانە بڕێ پارەی بۆ تەرخان دەکرێت (لەلایەن دەوڵەتەوە) بەڵام ئەوەیکە کۆمیسیۆن دەخاتە ژێر پرسیارەوە ئەوەیە کە هەر کەسێک دەچێتە ژووری کۆمیسیۆنەکان کە بریتین لەبەشەکانی چاو، هەناسەو سییەکان، پێست و مێشک ... بۆ هەر کۆمیسیۆنە تەنیا ماوەی ٣ تا ٥ خولەکی کات پێ دەچێت وێڕای ئەوەیکە هیچ پسپۆرێک ناتوانێت لەم ماوە کورتە دا بیسەلمێنێت کە کەسێک بەمادەی کیمیایی گیرۆدە بووە یان نا بەڵام ئەمان دەیسەلمێنن . هەروەها گەلاڵەیەک هەیە لەژێر ناوی (تەرحی سەلامەت) کە هەرکەس بکوێتە ژێر ئەم گەلاڵەیە بە لەشساغ دەناسرێت، پەروەندە و بانگەشەکەی لەگەڕ دەکەوێت سەیر ئەوەیە کە کەسانێکی زۆر کە بەلگەنامەشیان بەدەستەوە بووە خراونە ناو ئەم گەلاڵەیەوە. ئەمە دەلاقەیێکە بۆ خۆدەرباز کردنی کۆماری ئیسلامی لە خزمەتگوزاری بۆ خەڵکی شارەکە. هەروەها ئەوەش بڵێین کە دەوڵەت کاتێک ڕەزامەندی لەسەر بەڕێوەچوونی کۆمیسیۆن دەدات، کە خەڵک خۆی خەرجییەکانی کۆمیسیۆن و پشکنینی دکتۆرەکان و... بدات کە بۆ هەر کەسە بە شێوەیەکی مام ناوەندی بڕی ٥٠٠٠٠ تمەنی ئێرانی لەخۆ دەگرێت (کەهەموو کەس توانایی نییە(.

٤- ڕۆڵی میدیا و پارت و لایەنەکان

١- ناو خۆی ئێران

بەداخەوە ئێستاکەش پاش تێپەڕبوونی ٢٠ ساڵ لەم کارەساتە میدیا فەرمییەکانی کۆماری ئیسلامی ئێران هیچ چەشنە پرۆگرام، ڕێپۆرتاژ و تەنانەت راپۆرتی تایبەتیان ساز نەداوە و ئاوڕیان وەسەر ئەم خەڵکە بێتاوانە نەداوەتەوە. تەنیا یەک راپۆرتی چەند خولەکی و هەواڵێکی چەند چرکەیی نەبێ. لەم دواییانەدا و بە لەدایکبوونی بەلاڤۆکە کوردییەکان، چەند جارێک بە نووسینی بابەت و هەواڵ یادێکیان لەم کارەساتە کردۆتەوە کە بەداخەوە ئەمیش هەر بەشێوەیەکی کەمڕەنگ و زۆرتر بەهۆی گوشاری خەڵک و نووسەران و .... ی سەردەشت بووە. ئەوەش لە بیر نەکەین کە میدیا و ڕاگەیاندنی کۆماری ئیسلامی بە تەواوی ئەم کێشەیەی بایکۆت کردووە کە ڕەنگە کشانی سێبەری ڕووداوی تەقینەوەی پارلەمانی ئێران بەدەستی موجاهیدینی خەلق لە ساڵانی شەستەکانەوە بۆتە بیانوویەک بۆ میدیاکانی ئێرانی. هەر چی بێت لە

شەرمەزاری بێدەنگی کۆماری ئیسلامی لەم کارەساتە مرۆڤیە کەم ناکاتەوە.

٢- دەرەووەی ئێران

لە دەرەووەی ئێران و لە پارچەکانی تری کوردستان تاکوو ئێستا شایەدی چ پرۆگرامێکی ئەوتۆ لەمەر ئەم کارەساتە نەبووین، ئەگەرچی ئەمان چەند ساڵێکە میدیای سەتەلایتیان هەیە بەڵام لە ئاست ئەم کارەساتە کپ و بێدەنگ بوون. هەروەها بوونی پارت و لایەنە سیاسییەکانی بەرهەڵستکاری رژێمی ئێران لە دەرەووەی سنووری دەستکردە نێونەتەوەییەکان (نێوان رۆژهەڵات و باشووری کوردستان) بۆتە ئەوەیکە لەم بەشەدا باسیان بکەین کە بەداخەوە جێگای باسیان نەهێشتۆتەوە، جیا لەیەک ساڵی رابردوودا و لەرێگەی سەتەلایتەکانیانەوە، ئەگینا بەردێژایی ئەم ساڵانە دەنگ لەبەرد هاتووە و لەوان نەهاتووە. جیا لەو پرۆگرامە چەواشەکارانە تێکوەردەرانەی کەکاناڵی roj tv لە پووشپەڕی ٨٥ی هەتاویدا بەرێوەیان برد، کە بەداخەوە بەبێ هیچ بەڵگە و شارەزایەتییەک بەرێوەچوو، بوو بە هۆی دڵسارد بوونەوەی خەڵک و کۆمەڵێک ئاستەنگی تر.

٢- سەردانەکان

جیا لەو هونەرمەند و نووسەر و شاعیر و رووناکبیر و هەڵسووراوانی کۆمەڵایەتی، کولتووری و... کە بەردەوام بە روحێکی پڕ لە خۆشەویستی و دلسۆزی، خەڵکی بێدەرەتان و زامدار و بێتاوانی ئەم شارەیان (بەتەنیا جێ نەهێشت) ئەمان باسیان لێوە ناکەین کە خۆیان خانەخوێ و ئەندامی بنەماڵەی گەورەمانن. سەردانەکانی تر لەم چەند ساڵەی رابردوودا بەم شێوەیەبوون:

* ساڵی ٨١ ی هەتاوی: هاتنی هەواڵنێری رۆژنامەی (کۆرییەرێ دێللا سێرا) ی ئیتالیا بەرێز پائۆلۆ کۆنتی بۆ سەردەشت و سازدانی راپۆرت.

ذسەردانی کۆمەڵێک لە نوێنەران و ئەندامانی پارلەمان و دەستەی سەرۆ کایەتی پارلەمان هاورێ دەگەڵ راوێژکاری سەرۆک کۆمار لە کاروباری سوونیەکانی ئێران، و پارێزگاری ئازەربایەجانی رۆژ ئاوا و ... کە بەردی بناغەی پرۆژەیەکی کولتووری . سەیرانگایی بە رووبەری ٤٠٠٠ مەتر لە دەرەووەی شار (بەشێوەی قوڵینگ لێدان) لێدرا و ئاماژە بەبوودجەی ٣٠ ملوێن تمەنی ئێرانی سەرەتایی کرا و بریار وابوو تا کۆتایی ئەم ساڵە واتە ٨١ پرۆژەکە تەواو بکرێت، ئێستاکە کەساڵی ٨٦ ی هەتاوییە، شوێنی قوڵینگ لێدانەکە پاک بۆتەوە و ٣٠ ملوێنەکەش یان هەرد قوتی داوە یان ئاسمان هەڵیلووشیوە.

ساڵی ٨٢ ی هەتاوی: هاتنی هەواڵنێری کاناڵی zdf ی ئاڵمان بەرێز ئۆڵریش تیلگنێر

ساڵی ٨٣ ی هەتاوی: سەردانی شاندی ناوەندی ئاشتی هیرۆشیما ٢٣ - ١ - ٨٣ ە

* سەردانی بەرێز کریس کۆچێرا (هاورێ لەگەڵ خێزانی) رۆژنامەوانی بەناو بانگی فەڕانسی و، کۆ کرنەدەی زانیاری بۆ کتێبی داهاتوویان.
* ساڵی٨٤ ی هەتاوی : هاتنی بەرێز تتیفێن دادستانی پەروەندەی فرانس ڤان ئان رات و شاندی یاوەری
* هاتنی شاندی قەزایی هۆڵندی ١٠ -٢ -٨٤
* هاتنی شاندی ژاپۆنی و هەواڵنێری ژاپۆنی ٢١ - ٣ -٨٤
* هاتنی شاندی هەڵەبجەی شەهید ٢٩ - ٣ -٨٤
* هاتنی شاندی مەریوانی ٧ -٤ -٨٤
* ساڵی ٨٥ ی هەتاوی : هاتنی شاندێکی نووسەران و شاعیرانی هەڵەبجەی شەهید ٧ -٤ – ٨٥ظ رەنگەکۆ مەڵێک لەسەردانەکان نەنووسرابن کەداوای لێبوردنم هەیە(

٦- کۆتایی و دەرئەنجام:

هەر وەک خوێنەری بەرێز بۆی دەر کەوت کۆمەڵێک زانیاری پێشکەش کرا. ئەوەی شایانی باسە ئەم تاوان و کارەساتە دژەمرۆڤییە بە ژێنۆسایدی گەلی کورد بۆ پاکتاوی

ڕەگەزی و قەڵاچۆ کردنی کورد بە هاوکاری و هاودەنگی داگیرکەرانی کوردستان پێناسە دەکرێت و کارەساتی بۆردومانی کیمیایی سەردەشت جیا نییە لە ئەنفال و کیمیابارانی هەڵەبجە و بالیسان و گۆکتەپە و زەردە و گەلاڵە و ... دەرمانداوکردنی ۳۰۰۰ پەنابەری باشوور لە ئۆردوگاکانی ماردین و هەکاری و خاپوور کردنی گوندەکانی هەر چوار پارچەی کوردستان و... بە قەولی شاعیردەفەرموێ:

ئەو ڕۆژەم قەت قەت لەبیر ناچێ
لە تاقە راستە شەقامی ئەم لەشە ساردو سڕەدا
چاوی زەقم بڕیبووە پاسدارێکی ڕیش نوورانی
بە سەر منی هەڵەبجەوە ئەگریا و
کەچی خێرا خێرایش دەستی ئەکرد بەگیرفانیدا و
لە دەنکە مێوژی گڵێنەکانی سنە و سابڵاخی ئەخوارد ۲

نووسەری ئەم بابەتەبەهۆی نزیکی و بەشداری کردن لە پرۆگرامەکانی سەردەشت جیا لە هەموو ئەو ئامار و ڕێژە و چالاکی و هەوڵانەی کە لەمەر چەواشەکاری و کارشکێنی و بەلارێدابردنی کێشەی کیمیابارانی سەردەشت و قەرەبوو نەکردنەوە و نەگەیاندنی خزمەتگوزاری دەوڵەتی بۆ خەڵک و شارەکە، دەدرێت خاڵێکی تر بە سەرەکی ترین کێشە سەبارەت بەبەردەوامی ئەم هەوڵە نەزۆکانەی دام و دەزگای حکومی لە مەڕ سەردەشت دەزانێ. ئەویش ناتەبایی و یەکنەگرتوویی خەڵکی سەردەشتە بۆ ڕێزگرتن و بیرئانین و بەڕێوەبردنی کۆڕی یادەوەری هەر ساڵە و بە دواداچوونی داواکارییەکانی خەڵک لە حکوومەت و یەکدەنگ نەبوونی جەماوەری سەردەشت بۆ باندۆر خستنەسەر دەوڵەت سەبارەت بە ئاوەدانکردنەوە و گەیاندنی خزمەتگوزارییە جۆراجۆرەکان. ئەو ناتەباییە گەیوەتە ئاستێک کە زۆربەی خەڵکی سەردەشت لە ڕۆژی ۷ ی پووشپەڕدا دەرکەی دووکان و بازاریان کراوەیە و وەک ڕۆژێکی ئاسایی خەریکی ئیشی خۆیانن، لە جیاتی ئەوەیکە بەشداری پرۆگرامەکان بن و ئەم ڕۆژە دووکان و بازار داخەن؛ من ئەم کارە بەتاوان و خەیانەت دەرهەق بەشەهیدان دەزانم. کەوابوو سەرەتا دەبێ گلەیی لە خۆمان بکەین و ئەمە لەبیر نەکەین کە ئەم بۆشاییە بۆتە هۆی خۆ دوور خستنەوەی دەوڵەت لە خزمەت بە خەڵکی شارەکە. هەروەها دەوڵەتی عێراقی ئێستاکە دەبێ هەوڵی قەرەبوو کردنەوەی خەڵکی سەردەشت بداتەوە کە ئەمە لەڕێگەی پرۆژەیەکی درێژخایەنی شکایەت و بەرزکردنەوەی سکاڵای خەڵکی سەردەشت بۆ دادگایی کردنی تاوانباران و وەرگرتنی مافی ئەم خەڵکە لە دادگای بەغدا دەکرێت. وەک ئەوەیکە لە مەر تاوانبار ئان راتەوە کرا کە هەر نەبێ بەسزایەکی یاسایی گەیشت و ئێستاکە لەناو گرتووخانە دایە. هەروەها لە ئێرانیش و بەکۆی دەنگ و پشتگیری هەڵسوراوان و هونەرمەندان ... و لەڕێگەی بەرزکرنەوەی تۆمار و کۆکردنەوەی واژۆ بۆ بەردەم پارلەمان و بنکەی سەرۆککۆماریی و بە شێوەیەکی تەواو یاسایی، هیچ نەبێ بەشێک لە کێشەکان چارەسەری دەکرێن. لانیکەم ئەو ۱۶ تا ۱۷ هەزار کەسەی کە لە سەردەشت پەروەندەیان ساز داوە و بانگەشەی کیمیایی بوون دەکەن، دەتوانن لەم کارانەدا بە هاودەنگی بەشێک لەو چالاکیانە بنوێنن و هەر کەس لەخەمی خۆیدا نەبێت و بەرژەوەندی گەل و شارەکە بەسەر بەرژەوەندی تاکەکەسیدا زاڵ بێت و لانیکەم لە ڕۆژی کارەساتەکەدا هەوڵ و چالاکییەکان بەرفراوانتر و هەموو لایەنە بکەن. با هەر نەبێت کارێک بکرێت دەرهەق و پڕ بە پێستی ناوی یەکەم شاری قوربانی چەکی کۆمەڵکوژیی کیمیایی لە جیهاندا.
بێگوومان کێشەکە بەمەوە ناوەستێتەوە و یەکجار هەوڵ و خەباتی پێویستە. ئەم وتارەش بەشێکی بچووکە لە بەسەرهاتی ۲۰ ساڵ لە بێدەنگی مرۆڤایەتی و جیهانیان و ئەو ڕێکخراوانەی بانگەشەی مافی مرۆڤ دەکەن و لەسەرووی هەموانیشەوە نەتەوەیەکگرتووەکان و چاوەدێرانی مافی مرۆڤ. مەبەستی سەرەکی لەم وتارە زیاتر ئاشکرا کردن و دەستخستنی کۆمەڵێک زانیارییە هەر وەک گوترا لانیکەم بۆ هاتنەدەر لە بایکۆتی ڕاگەیاندن. شرۆڤەو داوەری دڵمەوە بۆ خوێنەری بەڕێز و گەل و نیشتیمان بەو هیوایەی چیتر ناسۆرەکان بێدەنگ نەبن.
نووسینی : سۆهراب لەحافدووزی جۆزەردانی ۱۳۸۶ هە - ۲۰۰۷ ز
۱- ناسۆرەکان بۆ بێدەنگن ناوی یەک لەشانۆ نامەکانی هاوڕێی بەرێزم (ع م) ە لە کوردستان.
۲- مامۆستا بێکەس . دەربەندی پەپوولە. ل ۱۰۱

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ۲۷ی جۆنی ۲۰۰۷

پەیامی دەفتەری سیاسیی حیزب بە بۆنەی بیستەمین ساڵیادی بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشتەوە

بیست ساڵ لەمەوبەر لەم رۆژەدا واتە ٧ی پووشپەڕی ساڵی ١٣٦٦ هەتاوی بەرامبەر بە ٢٨ی جۆنی ١٩٨٧ی زایینی فڕۆکە شەڕکەرەکانی رێژیمی رووخاوی حیزبی بەعسی عێراق هێرشیان کردە سەر شارە سەرسەوز و خنجیلانەکەی سەردەشت و بەچەکی شیمیایی بۆمبارانیان کرد .

لەم هێرشە نارەواو جینایەتکارانەیەدا بە سەدان کەس لە ژن و منداڵ و پیرولاو لە خەڵکی ئەم شارە بوونە قوربانی و بە هەزارانیش بریندار و نەقوستان بوون. ئەم تاوانە نامرۆڤانەیە لە کاتێکدا بوو کە بەکارهێنانی ئەو جۆرە چەکانە واتە چەکی کۆمەڵکوژو شیمیایی تەنانەت لەشەری نێوان دوو دەوڵەت و چەند دەوڵەتیشدا لەلایەن رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە بە توندی قەدەغە کراوە، چ دەگا بەوەی کە دژی خەڵکی ئاسایی‌و مەدەنی بە کار بهێندرێ. بەڵام کارەساتی بۆمبارانی شیمیایی شاری بێ دیفاعی سەردەشت لەبەر قازانجویستی و بەرژەوەند پەرستیی وڵاتە زلهێزەکان، کە بە هەر دوو لای شەڕەکە چەک و تەقەمەنیان دەفرۆشت، دەنگێکی ئەوتۆی بێزاری و نارەزایەتی دەربرینی لێ نەکەوتەوەو لە جیهان دەنگی نەدایەوە. هەر بۆیە رێژیمی تاوانباری عێراق بێ سڵەمینەوە لە بیروڕای گشتیی جیهانی، بێ گوێدان بە قەدەغەبوونی ئەم جۆرە چەکانە، بە شێوەیەکی بەرفراوان لەم دیوو ئەو دیوی سنوورە دەسکردەکانی کوردستان کەوتە بەکار هێنانی ئەو چەکە کوشەندەیەو لە ماوەیەکی بەرتەسکتردا ناوچەکانی کرماشان و مەریوانیشی گرتەوە.

رێژیمی بەعسی عێراق بۆ بەچۆک داهێنانی بزووتنەوەی ئازادیخوازی گەلی کورد لە باشووری کوردستان و بە بیانووی شەڕ لە گەڵ رێژیمی ئێران بە شێوەیەکی بەر بڵاو و کارا کەوتە بۆمباران و تۆپبارانی شیمیایی شارۆچکەو گوندەکانی باشووری کوردستان، کە لووتکەی ئەم تاوان و جینایەتانە بۆمبارانی شیمیایی شاری هەڵەبجەی لێ کەوتەوە، کە بە هەزاران کەس ژن و منداڵ و پیاوی بێ تاوان شەهید و بە هەزارانیش بریندار بوون. بەڵام مخابن وڵاتە بڕیار بەدەستەکانی جیهان هەر وەکوو لە پێشەوە ئاماژەی پێ کرا

لەبەر بەرژەوەندی بازرگانی،یا بێدەنگەیان لێ کرد یان زۆر بەکزی و لاوازی نارەزایی خۆیان دەربری. بەڵام رێژیمی کۆنەپەرست و ریاکاری کۆماری ئیسلامیی ئێران کە دژی رێژیمی بەعس لەشەڕ دابوو و کەمتەرخەمییەکی یەکجار زۆری سەبارەت بە بۆمبارانی شیمیایی سەردەشت نواندبوو، چ لە باری قەرەبووکردنەوەی زیان لێکەوتووانی ئەو کارەساتەو چ لە باری زیندوو راگرتنی ئەو جینایەتە بە زۆری وای دەنواند کە لایەنگری خەڵکی لێ قەوماوی هەڵەبجەیەو بەرگرییان لێ دەکا.

دیارە ئەمە یەکەم جار نەبوو کە گەلی کورد لە شەڕی نێوان دوو رێژیمی داگیرکەری کوردستان دا زەرەرو زیانی دەدیت و تووشی کارەسات دەبوو، یان بۆ بەرژەوەندییەکانی داگیرکەران و زل هێزەکان بزووتنەوەکانی کورد دەبوونە قوربانی. لە شەڕی ئیمپراتۆریی عوسمانییەکان لەگەڵ سەفەوییەکانی ئێران دا، قەڵاچۆو ماڵوێرانی، دەربەدەری و بەشخوراوی و پارچە پارچە بوون بەشی کوردان بوو. لە زەمانی دەسەڵاتداریی رەزاشای پەهلەوی و کەماڵ ئەتا تورکیشدا ساتو سەودا بە بزووتنەوەی کورد کرا، لە زەمانی دەسەڵاتداری حەمەرەزاشای پەهلەویشدا بازرگانی بە بزووتنەوەی کورد لە باشووری کوردستان کراو بە شێوەیەکی دیکە سەدامی دیکتاتۆر لەگەڵ رێژیمی حەمەرەزا شا رێک کەوت بۆ زەبر لێدان لە بزووتنەوەی هەردوو بەشی کوردستان. رێژیمی کۆماری ئیسلامی ئێرانیش کە گلۆلەی کەوتە لێژی پشتی لە بزووتنەوەی باشووری کوردستان کرد نەتەنیا بە تەنیای هێشتەوە بەڵکوو زۆر جارو ئێستاشی لەگەڵ بێ کەوتە دژایەتیی ئەو بزووتنەوەیەو تۆپ باران و کاتیۆشا بارانی گوندەکانی سنووری حکوومەتی هەرێمی کوردستان. بەڵام بە دوای رووخانی رێژیمی دیکتاتۆری بەعس و بوونی سوپای ئەمریکا و هاوپەیمانان لە عێراق هەتا رادەیەکی زۆر وەزعەکە گۆڕاوە، لە عێراق حکوومەتێکی فیدراڵی دامەزراوە، گەلی کورد لەو بەشە لە کوردستان دەسکەوتی بەرچاوی بە پێی یاسای حکوومەتی فیدراڵی عێراق بەدەست هێناوەو خۆی خاوەنی دەسەڵاتو پارلمان و حکوومەت و سەرۆکی هەرێمە. تاوانبارانی بۆمبارانی شیمیایی سەردەشت و هەڵەبجە و شوێنەکانی دیکەی کوردستان هێندێکیان وەک سەدامی دیکتاتۆرو دەوروبەرەکەی بە سزای جینایەتی خۆیان گەیشتوون و لە سێدارە دراون و کۆمەڵێکیش چاوەڕوانی سزادرانن و زۆرێکیش لە جەریانی دادگایی کردن دان. بەو حاڵەش کار بەدەستانی دوو رێژیمی دژە کوردی تورکیە و ئێران لە مێژوو دەرس وەرناگرن و چارەنووسی تاوانباران ناکەنە پەندو هەر رۆژ بە بیانوویەک هەڕەشە لە حکوومەتی هەرێمی کوردستانی ئازاد دەکەن سنوورو گوندکانی ئەو هەرێمە تۆپ باران دەکەن و دەبنە هۆی کوشتنی هاو وڵاتیانی کورد و ئاوارەیی و زیانی ماڵی گەیاندن بە خەڵکی ئەو ناوچانە. ئێمەو لە رۆژە ماتەمینەدا کە یادی ٢٠ ساڵەی کارەساتی کیمیا بارانی شاری سەردەشتی پێشمەرگە پەروەرو خۆشەویست دەکەینەوە، سڵاو دەنێرین بۆ گیانی هەموو شەهیدانی ئەو کارەساتەو سەرجەم شەهیدانی کوردستان و هیوادارین رۆژێک دابێ تاوانبارانی رێژیمی کۆماری ئیسلامیی ئێرانیش، ئەوانەی دەستیان بە خوێندنی گەلی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستانو گەلان و ئازادیخوازانی ئێران سوورە لە دادگایەکی دادپەروەرانە دا دادگایی بکرێن و بە سزای تاوان و جینایەتی خۆیان بگەن.

دەفتەری سیاسیی حیزبی دێموکراتی کوردستان

٧ی پووشپەڕی ۱۹۸۶ / ۲۸ی جۆنی ۲۰۰۷

سەرچاوە : ماڵپەڕی کوردستان و کورد

پەیامی یەکیەتیی ژنانی دیموکراتی کوردستانی ئێران بە بۆنەی ۲۰ەمین ساڵوەگەری بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت

هاووڵاتیانی بەڕێز:

ژنانو پیاوانی یەکسانی خواز! خەڵکی مافخوازی کوردستان!

ئەمڕۆ حەوتی پوشپەڕی ساڵی ۱۳۸۶ هەتاوی، بیست ساڵ لە بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشتو دەوروبەری، لە لایەن ڕژێمی بەعسی عێراق تێدەپەڕێ .

سەر لە ئێوارەی ڕۆژی ٧ی پەشپەڕی ساڵی ۱۳۶۶ فرۆکە شەڕکەرەکانی ڕژێمی سەدام حوسێن لە کردەوەیەک کە لە مێژوودا بێ وێنە بوو، خەڵکی بێ دیفاع و بێ گوناهی شاری سەردەشتو چەند گوندی دەوروبەریان دایە بەر ڕەهێڵە بۆمبە شیمیایەکانی خۆیانو، بەمجۆرە هەزاران کەس لە خەڵکیان شەهیدو نەقوستان کرد. بۆیە دەڵێین نەقوستان، چونکە ئەم ژارانەی کە بەسەر خەڵکی مەدەنی ناوچەی سەردەشت دا ڕژان بە ڕادەیەک کوشندە بوون کە ئێستاشی دەگەڵ بێ بریندارەکانی ئەو کارەساتە دژی مرۆڤی یە دەگەڵ زۆر نەخۆشی نەخوازراوبەرە و ڕوون و ساڵ نییە شاهیدی شەهید بوونی چەند کەس لەو خەڵکە بێ تاوانە نەبین .

ڕژێمی کۆماری ئیسلامیش وەک ئەوەی نیعمەتێکی وەچەنگ کەوتبێ، جارجار نەبێ ئەویش بۆ هەندێک مانۆڕی تەبلیغاتی، ئاوڕ لە قوربانیانی بەجێ ماو لەو جەنایەتە ناداتەوە و ئەوە بۆتە هۆی ئەوە کە ژمارەی ئەو کەسانەی کە ساڵانە بە هۆی ئەو بەمبارانە گیانیان لە دەست دەدەن ڕوو لە زیاد بوون دابێ.

بە گوێرەی ئەو ئامارانەی کە بڵاوبوونەتەوە هەر لە یەکەم ساتەکانی ئەو کارەساتەدا ۱۲۰ کەس لە خەڵک گیانیان لە دەست داوە. بەڵام ئەو ڕێژەیە پاش بیست ساڵ خۆی لە سەدان ژن و پیاو و پیرولا و و منداڵ و مێرمنداڵ داوە.

هەروەها بە پێی ئامارە نادەوڵەتییەکان زیاتر لە ۱۴ هەزار کەس لە خەڵک بەهۆی جۆراو جۆر دەگەڵ نەخۆشییەکانی پاشماوە لەو بۆمبارانە گیرۆدەن.

ئازیزان:

ئەوە یەکەم جار نییە کە لە گەرمەی شەڕی نێوان دەوڵەتاندا خەڵکی بێ دیفاع دەکەونە بەر ڕەهێڵەکانی چەکە جۆراوجۆرەکانو دەبنە قوربانی شەڕێک کە لە لای ئەوان نەخوازراوو مەحکومە، بەڵام لە مێژوودا ڕەنگە ئەوە یەکەم جار بێ کە خەڵکی مەدەنی دەبنە هەدەفی چەکێک کە تەنانەت لە قاموسی شەڕیش دا قەدەغە کراو ڕاگەیاندراوە.

زۆر بە داخەوە دنیای ئەودەم سەبارەت بە بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت هیچ دەنگێکی لێوە نەهات. هەر ئەو بێدەنگی یە بوو بە هۆی ئەوە کە لە چەندین شوێنی دیکەی کوردستانی ئێرانوعێراق ئەو چەکە ژاراوی یە گیانی مرۆڤە بێ تاوانەکان بستێنێ کە بەر چاو ترینیان کارەساتی هەڵەبجە بوو.

هەر بۆیە جێی خۆیەتی لە بیستەمین ساڵرۆژی بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت و گوندەکانی دەورووبەری دەنگمان بخەنە پاڵ دەنگی ژنان و منداڵانی بێ تاوان کە بە حەق قوربانیانی سەرەکی هەر شەڕێکن و نەفرەت و بێزاری خۆمان لە شەڕ و ماڵوێرانی دەرببڕین و داوا لە هەموو ئینسانە مرۆڤ دۆستەکانی دنیا بکەین کە هەوڵەکانی خۆیان بۆ هەرچی چڕو پڕکردنی خەبات بە دژی چەکەکۆمەڵ کوژەکان بخەنە گەر، تاچیدیکە شاهیدی مەرگو لە ناوچوونی خەڵکی بێ تاوان نەبین.

هەزاران سڵاو لە قوربانی کارەساتی بومبارانی شیمیایی شاری سەردەشت و گوندەکانی دەورووبەری و هەموو شار و ناوچەکانی کوردستانی ئێران!

بە هیوای ساغی و سارێژ بوونەوەی زامەکانی بریندارانی ئەو جنایەتانە!

نەفرەت لە شەڕ و ماڵوێرانی و مردن بۆ شەڕویستان و شەڕفرۆشان!

یەکێتی ژنانی دیموکراتی کوردستانی ئێران

٧ی پوشپەڕی ۱۳۸۶ی هەتاوی

هەر دەمێنم گەر ناحەزانیش بمکوژن

نووسینی: سیروان حەدداد

بە ناوی یەزدانی مەزن

لە گەڵ نزیک بوونەوە لە وەرزی هاوین و مانگی پووشپەڕ جموجۆڵ و کۆڕ و کۆبوونەوەکان بە گەرمی خۆری گەلاوێژ گڕ دەگرن و لە هەر لایەکەوە وزەوزی هەژدە و نۆزدە و بیستەمینت بە گوێ دەگات .

ڕێکخراوەکان، ئیدارەکان هەر کامیان لە لایەکەوە، واش هەیە یەک و دوو کەسیش لە لایەکی دیکەوە سەرقاڵی وەک بڵێی کار و چالاکی نواندنن.
ناگەڕێینەوە بۆ ئەوەی کە چی کراوە و چی دەکرێ؟ کێ بەڵێنی زۆری لایە و کام قسەی خۆشی بۆمان پێیە؟ کام دڵسۆزە زۆر سەرقاڵی ئەم بۆنەیە؟ کام پیاو باشە لەمێژە دێ و دەڕوا؟ بەڵێ هەمووی ئەوانەش بەرەو ڕۆژێک لە مانگی پووشپەڕ بەڕێوەن.ڕۆژێک کە بۆ خەڵکی شاری سەردەشت ناخۆشترین و پڕ ئێشترین ڕۆژە لە مێژووی چەند هەزار ساڵەی خۆیدا.کە دەکرێ لە لاپەڕی بێتاوانی و سەرکووتکەری مێژوی گەلەکەماندا تۆمار بکرێ.
حەوتی پووشپەڕ ئەم ڕۆژە ڕەش و نەگریسە بوو کە ناحەزان و خوێنمژان دەستیان لە کۆمەڵێک مرۆڤی ئاشتی خواز بە ڕابردوویەکی پڕ لە شانازیەوە وەشاند. ڕۆژێکە کە دەستی ڕەش و چەپەڵی نەیاران، بەرۆکی هەزاران کوردی بێدیفاعی گرت و هەناسەی گەرمی ژیان و مانەوەیان لە گەروودا سارد کردنەوە. ڕۆژێکە کە نسێی قورسی مەرگ و نەمان باڵی بەسەر شارەکەماندا کێشا و بە دەیان ژن و پیاو و منداڵی بێتاوانی کردە قوربانی کارەساتێکی نەخوازراو .
شیمیابارانی شاری سەردەشت لە ڕۆژی حەوتی پووشپەڕی ١٣٦٦ دا تراژێدیایەک بوو کە دوای تێپەڕ بوونی بیست ساڵ بە سەر ئەم ڕۆژەدا ئێستاش قوربانی دەگرێ و هەر ڕۆژ و هەر ساتێک خۆشەویست و جگەر گۆشەیەکمان لێ دەستێنی و دایکی نیشتمانمان زک سووتاو دەکا. ئەمڕۆش بە هەزاران کەسی زامدار و لەش سووتاو و هەناسەسوار، شەونخوونی ئێش و ئازارەکانی ئەم کاتن کە لە تۆماری ئەم بیست ساڵەدا هەر ڕۆژێکیان ڕۆژی مەرگە و هەر شەوێکیان تاریکە قەبرە .
بیست ساڵ تێپەڕ بوو، یەک و دوو ... و بیست هاتن و ڕۆیشتن، بە دەیان و سەدانی دیش دێن و دەڕۆن، بەڵام ئێش و ئازار و مەرگ و قوربانی ئێمەی بێتاوان، زامداری

ماڵ کاول کراو و دڵ برینداری شەهیدانی جگەر گۆشەمان هەرگیز نایەنە ئاخر. هیچ ڕۆژێک و هیچ ساڵێک نەبووە و نابێ کە سوکنایی ئەم ڕۆژە پڕ ئێشە بخاتە دەروونمان. ئێمەین کە بیست ساڵ لەمەوبەر بووینە قوربانی، کڵۆڵ و لەش سووتاو و لە خوێندا شەلاڵ، لاپەڕی مێژوویان پێ نووسین.
بەڵام بە شایەدی هەموو گیان لە بەرانی بێزمان و گشت مرۆڤی رویی جیهان و هەرچی لای ئێمەیە و لای ئاسمانیان، هەروا لە سەر پێین و ژیانمان ژیاندەوە، کەم و زۆر هەناسەمان گەرم و پڕ تین بەرەو ئاسۆی گەش و ڕوون وەگەڕ کەوتین.
کوان ئەوانەی داری سێدارەیان بۆ دەناشتین؟ کوان ئەوانەی خەونی نەمان،ژینۆساید و گۆڕی بە کۆمەڵیان پێوە دەدین؟ کوان ئەوانەی کوێر بوون و تابڵۆی ڕابردووی ئێمەیان نەدەبینی؟ کوان ئەوانەی کەڕ بوون و چیرۆکی قارەمانەتی کاوەکانی ئێمەیان نەدەبیست؟ دەڕۆن ئەوانەی پاڵ پشتی ڕەوڕەوەی نەمانی من بوون، دەڕۆن ئەوانەی بێژمار دۆلاریان کردە ژەهر و گازی شیمیایی بۆ خنکانی من.بەڵام من هەروا ئاشتیخواز و نەمر دەمێنم هەر چەند دڵپڕ و چاو بەفرمێسکی لە دەستدانی خۆشەویستترین خۆشەویستانم.

سیروان حەدداد ٥ ی پووشپەڕی ١٣٨٦ی هەتاوی سەردەشت

ماڵپەری سەرچاوە گیارەنگ / ڕێکەتی : ٢٧ی جوونی ٢٠٠٧

بیست ساڵ دەرد و ئازار

نووسینی:حەسەن حاتەمی

سەردەشتی جوان و رازاوە یە کێک لە شوێنە پڕ دیمەن و سروشتیەکانی کوردستان؛ ٢٠ ساڵ لە مەو بەر لە پووشپەڕی ساڵی ١٣٦٦ ی هەتاوی دا، کەوتە بەر هێرشی فڕۆکە شەڕکەرەکانی ڕێژیمی بەعسی دژی کورد. لەو کاتەوە، تا ئێستا بە داخەوە هەموو ساڵێ کە هاوین دادێ، ئەو شارە بە سروشت جوانە، بە هەیبەت بەرز، بە شوێن پێگەیەکی گەورەی جووڵانەوەکانی ئازادیخوازانی کوردە، دەبێ باس لە دەرد و زامی ئەو خەڵکە بکرێ، کە ٢٠ ساڵە دەرد و ئازار دەکێشێ.

با دیمەنێک لە منداڵ گەلێک بێنییە بەرچاو، کە ئەو کات، ساڵی یەکەمی قوتابخانەیان تەواو کرد بوو. ئەوان چەندەیان خۆزگە و ئاوات هەبوو. ئەوان زۆریان هیوا بە ژیان بوو. دایک و باوکیان، پێیان چرای ماڵێ بوون و دڵ و گیانیان لە لایان بوو.

منداڵەکان لە قمارگەیەکی گەڕەکی خۆیان کۆ ببوونەوە. بە پێی تێگەیشتوویی خۆیان، باس و خواسی منداڵانەیان، هاوکات لە گەڵ کایە کردن دا دەکرد. لە پڕ چەند فڕۆکەی شەڕکەری بۆمب هاوێژ، بە گرمە وهاڕە ودەنگ و بۆمباران، دنیای جوان و ئاسمانی ساماڵ و ژیانی ئاسایی لێ تێکدان. چەند کەس لە منداڵەکان، بەداخەوە، لەشیان لەت و پەت بوو. چەند کەسیان بلۆقیان دەرکرد و سووتان. یەکێک چاوی لە دەست دا. ئەوی دیکە لاقی پەڕی.

دوای چەند ساڵ تێپەڕین بە سەر ئەو کارەساتە دڵتەزێنە دا، ژمارەیەک لە منداڵەکان، کە بە سەقەتی، ژیانیان تێپەڕ دەکرد؛ یا دایکیان نەمابوو، یا باوک. یان هەردووکیان. هەروەها چەند کەس لە هاوپۆلەکانی ساڵی یەکەمی خوێندیان لە دەست دابوو. ئای گەلوو! ڕووداوێکی زۆر تاڵ بوو. ئەوە چارەنووسی زۆر کەس لە مناڵانی شارە خنجیلانەکەی سەردەشت بوو.

بازاری شار قەرەباڵغ بوو. خەڵک بە هەموو نارەحەتییەکی کە هەیانبوو، ژیانیان پێخۆش بوو. پۆلە ژنێک لە دووکانێکی کووتاڵ فرۆشێک، خەریکی هەڵگرتنی جل و بەرگی بووکێ بوون. فرۆشیار چەند تۆپ، پارچەی ڕنگاورنگی جوانی نەرم و ناسکی؛ مۆدی ڕۆژی، لە پێش ژنەکان دانا. هەر کەس ڕنگێکی پێ جوان بوو. کیژێکی باڵا بەرزی چاو ئەستێرەی کوڵمە سووری رووگەشی خوێن شیرین، هێندێک دوورتر لە ئاپۆڕەی ژن و کچەکان ڕاوەستا بوو. پوور قڵەوە چالاک و جوانەکەی، سێ تۆپی سوور و سپی و سەوزی، تاو دایە و بۆ لای کچە جوانی برد هەتا یەکیان پەسند کا. کچەکە هەر سێکیانی پێ جوان بوو، بەڵام بۆ بووکیە نییە دەستی لە سەر سپیەکە دانا. هەر دەستی لە سەر قوماشەکە بوو، دەنگ و زرمە و دووکەڵێکی نەناسراو دووکانەکە و بازاری داگرت. هەر گریان و هەرا و دایە ڕۆ و بابە ڕۆ، پوورێ ڕۆ و خوشکێ ڕۆ دەبستران.

دوای چەند کاتژمێر، کچەکە لە نەخۆشخانەیەک کە دەست و باسکی لە تختە کە بەسترابوو، وە هۆش هاتەوە. هاواری دایک و باب و پوور و خۆشەویستەکەی دەکرد. نەی زانیبوو دایک و پوور و خۆشەویستەکەی، وایان لەهاتبوو هەر بۆ کەس نە ناسرابوونەوە. هۆشی دەستپەڕینی خۆشی هەر نەبوو و...

ئەو دوو تابلۆیە، خەیاڵی من لە ڕۆژی ٧ی پووشپەری ساڵی ١٣٦٦ ی هەتاوی بوو. بەڵام بە داخەوە دەیان ڕووداوی لەوانە دڵتەزێنتر، لە هێرشی جینایەتکارانی، هێرش کەرانی بۆمبارابی شیمیایی سەردەشت، شاری تێکۆشەر پەروەرە و پەناگای لە شکان ناهاتووی ئازادیخوازانی کورد روویان دا.

ئەم ساڵ ئازار چێشتوانی ٢٠ ساڵ شیمیایی بارانی سەردەشت و ناوچەکانی، کە برینی زۆر قووڵی لەشی و دەروونیان هەیە_ کە بە قەولێک قت سارێژ نابن._، دەبینن، ئەو ڕیژیمە ئازادی کوژەی، ئەو دەرد و مەینەتیانەی بە سەر خەڵکی سێڤیل(مەدەنی) هێناوە و تووشی ئەو کارەساتە دڵتەزێنەی کردوون؛ رووخاوە و بە مێژوو سپێردراوە. سەرکۆمارە مرۆڤ کوژەکەیان لە دار درا و لە نێو تاقمە جینایەت کارەکەی دا؛ عەلی حەسەن مەجید (عەلی شیمیایی)_ یەکێک لە کورد کوژان بە چەکی شیمیایی، چاوەروانی تاوانی سزا ئینسان کوژانەکەیەتی.

سەرچاوە : ماڵپەری گیارەنگ / ڕێکەتی : ٢٨ ی جوونی ٢٠٠٧

غەدری مێژوویی لە شاری خنکاوی سەردەشت

بە بۆنەی بیستەمین ساڵوەگەڕی بۆمبارانی کیمیایی سەردەشت.

نووسینی: وریا ز.محەممەدیان

سەرەتا دەمەوێ کورتەیەک لە مێژووی بە کار هێنانی چەکی کیمیایی لە کۆن و نوێدا باس کەم کە ڕەنگ بێ بۆ هەندێک کەس جێی سەرنج بێ.

بە کارهێنانی چەکی کیمیایی (ژاراویی) دەگەڕێتەوە بۆ شەڕی نێوان ئەتیناو سپارتا واتا چوار سەد ساڵ بەر لە زایین.

لە ڕووی مێژووییەوە چەکی کیمیایی لە سەرەتادا بە شێوەی ئاگر و گاز بە کار هێندراوە، بەڵام لە سەدەی نۆزدەهەم دا لە شەڕگەکانا بە پێچەوانەی کۆنڤاسیۆنی بروکسێل لە ساڵی ١٨٤٧ و کۆنڤاسیۆنی هاگ(١) لە ساڵی ١٨٩٩ کە زۆربەی وڵاتان مۆریان کرد بوو بە شێوەی "ژار"یش بە کارهاتووە. (ناوەڕۆکی کۆنڤاسیۆنەکە: بە کارهێنانی گازی خنکێنەر و زیانبەخش قەدەغەیەص.

لە شەڕی جیهانی یەکەم دا، دنیا شایەتی بە کار هێنانی بەرینی ئەو چەشنە چەکانە بوو.

سەربازەکانی ئاڵمان، یەکەم ڕێژەی گازی ژاراویان لە ٢٢ ئەیپرڵی١٩١٥ لە سەر شاری یپرێس(٢)ی بلژێک بە بڕی ١٦٨ تەن کلۆرین(٣) بە کارهێنا کە بوو بە هۆی کوژرانی ٥٠٠٠ سەربازی بریتانی، فەرانسی و کەنەدی و ئەو ڕۆژە ناوی لێنرا " ڕۆژی لە دایک بوونی شەڕی چەکی کیمایی نوێ". هەروەها ئاڵمانیەکان بۆ یەکەمجار لهمێژوودا گازی خەردل لە سێپتامبری ١٩١٧ بە کارهێنا. لە کۆیایی شەڕی یەکەمی جیهانی دا ١٢۴.٢٠٠ تەن چەکی کیمایی (کلۆرین، خەردڵ وهتد) باراندراکە بەو هۆیەوە ١.٢ میلوێن مرۆ زیانیان بەرکەوت و لە نێو وانشدا ٩٠٠٠٠ کەس تووشی ئازاری کوشەندە هاتن.

ئاکامەکانی ترسناکی سرووشتی و مرۆیی بە کارهێنانی چەکی کیمایی لە شەڕی جیهانی یەکەم دا وای کرد کە لە ساڵی ١٩٢٥ دا لە جێنێڤ پرۆتۆکۆڵێک(۴) مۆر بکرێ کە تێیدا بە کار هێنانی گازی خەردل و خنکێنەر و ئەو گازانەی زیانی مەزنیان لێ ئەکەوێتەوە قەدەغە کرا. بەڵام دیسان بە پێچەوانەی ئەو پرۆتۆکۆڵە، سەربازەکانی ئیتالیا لە ١٩٣٥ لە کاتی داگیرکردنی ئەبیسینا(٥) کەڵکیان لە چەکی کیمیایی وەرگرت. دواتر لە نێوان ژاپۆن و چین دا چەکی کیمیایی بە کارهات. لە شەڕی جیهانی دوهەم دا وڵاتە زل هێزەکان لە گەڵ ئەوەشدا بە ڕێژیەکی یەکجار زۆر کەرەسەی کیمیاییان لە جبەخانەکانا هەبوو بەڵام بە کاریان نەهێنا، ئەویش ڕەنگبێ لە ترسی تۆڵە سەندنەوە لە لەیەنەکانی بەرانبەر بوو بێ کە ئەگەر بە هاتبا و هەر یەک لە لایەنەکانی شەڕ بە کاریان هێنا با کارەساتێکی وێنا هەڵنەگری لە مێژووی مرۆڤایەتی تۆمار دەکرد.

لە ساڵی ١٩٦٢-١٩٧١ هێزی سەربازەی ئە مریکا گازی گەڵاڕێژ(٦) و گازی وشککەری گیا و گژ (٧) بە مەبەستی بە چۆک داهێنانی ڤییەتنام کەڵکیان وەرگرت کە پتر لە ٢ میلیۆن لە هەر دووک لا کووژا و بریندار بوون.

هێرشی بەرفراوانی کیمایی ڕژیمی دڕەندەی سەددام لە دژی هاووڵاتیانی کورد:

١- نۆڤامبری ١٩٨٣ خەڵکی بێ پەنای پێنجوێن بوونە ئامانج.

٢- لە ئۆگۆستی ١٩٨٣ خەڵکی بێتاوانی پیرانشار(خانێ) لە ڕۆژهەڵات و حاجی ئۆمەران لە باشووری کوردستان بوونە ئامانجی دڕەندانەی سەددام.

٣ - ٢٨ی جونی ١٩٨٧ شار و گوندەکانی سەردەشت لە ڕۆژهەڵاتی نیشتمان بوونە قوربانی.

۴- بۆردمانی مەریوان و گوندەکانی دەوروبەری لە مارسی ١٩٨٨ .

٥- کارەساتی هەڵبجە لە ١٦مارسی ١٩٨٨ .

٦- بۆمبارانی کیمایی شاری سەرپێلی زەهاو و گوندەکانی دەوروبەری، گیلانی ڕۆژئاوا و شنۆ لە مەی و جوونی ١٩٨٨ .

٧- کیمابارانی دەڤەری بادینان و دۆڵی باڵەکایەتی و سەدان شوێنی دیکەی کوردستان کە بەداخەوە بە هۆی دەست نەگەییشتن بە سەرچاوەی پێویست نەمتوانی ئاماژە بە ڕێکەوتی دروستی ڕوداوەکان بکەم .

کاریگەری چەکی کیمیایی:

هەر چەند ئەم بەشە کاری پسپۆڕانە و پێویستی بە لێکۆڵینەوەی هەمەلایەنە هەیە و لە توانای کەسێک و دوو کەس دا نیە بەڵام بە پێی لێکۆڵینەوە سەرەتاییەکان بە گشتی، ئەو کاریگەریانە بەر چاو دەکەون:

۱- ژینگە و کشت و کاڵ؛ چاو پێداخشانێکی خێرا بە سەر ئەو ناوچانە ی کوردستان کە بەر کیمیایی کەوتوون بەڵگەی حاشا هەڵنەگر لە سەر زیانی بێ ئەژماری سروشتین بە شێوەیەک کە بە دوای تێپەڕ بوونی چەندین ساڵ هێشتا بەرهەمی نا تەواو لە کێڵگەکان هەڵدەگیرێتەوە و ئەوەش هەموو جووتیارانی کوردستان و شارەزایانی بواری کشت و کاڵ شایەتی لە سەر دەدەن.

۲- نەخۆشی ئەعساب.

۳- د ئێن ئەی" و جێنێتیک: لێکۆلینەوەی پرۆفیسۆر "مستەفا سادات" مامۆستای کۆلێژی بایۆ لۆجی زانکۆی شیراز لە سەر قووربانیانی کیمیایی سەردەشت دەری خستووە کە بە دوای کیمیابارانی شاری "سەردەشت" نیسبەتی نێرینە و مێیینە گۆڕاوە و ۱% ی لە دایکبوانی کچ زیادیان کردوووە.

۴- لە درێژ خایەن دا گازی خەردڵ کاریگەری خۆی لە سەر سیە و هانا دەر دەخات و هەروەها کاریگەری یەکجار زۆر لە سەر سیستەمی ئەمنی لەش دادەنێ(۹)

۵- شێرپەنجە بە تایبەت شێرپەنجەی سیەکان.

۶- شێواندنی ڕێکوپێکی جێنێتیک(۱۰)

۷- دەروونی؛ تاکی زامدار هەست بە نامۆیی ئەکات لە ناو کۆمەڵگای خۆی دا ئەو هەستە ڕۆژ بۆ ڕۆژێ لە دەروونی تاک دا پەرە دەستێنێ (۱۱)

8 PTST: -

Post Traumaticstress disorder

نەخۆشیەکی دەروونیە کە بە دوای ڕووداوێکی تاڵ دا بە دی دێت و وردە وردە پەرە دەستێنێ. لێکۆڵینەوەکان دەریان خستووە، کە بە دوای کیمیاباران دا، خەڵکانێکی زۆر تووشی ئەم نەخۆشیە دەبن و ڕێژەیان یەکجار زۆرە و کاریگەری ئەو نەخۆشیە لە هی کاریگەری برینی لەش زۆرترە بە جۆرێک کە لە درێژخایەندا دەبێتە هەرشەیەکی گەورە.

لە زیان دیتوانێک کە بۆ ماوەیەک لە ژێر چاوەدێری دوکتۆراندا دا بوون ئەم زانیاریانە بە دەست هاتوون:

۱- چەکی کیمیایی لە سەر ژنان (کوورت خایەن درێژخایەن) لە ڕووی دەروونی و کۆمەڵایەتیەوە لە بەراورد لە گەڵ پیاوان زۆرتر کاریگەری لێکردوون.

۲- ئەو کەسانەی کە لە کاتی کیمیایی باراندا تەمەنیان لە ژێر ۱۹ ساڵ بووە لە درێژ خایەن دا پتر مەترسی زیانی دەروونیان لێدەکرێ.

۳- بە پێی پێوانەی (ستاندارد) پی تی ئێس دی (۱۱) ۶۸.۵%ی پیاوان و ۸۹% ی ژنان زیانیان بینیوەذ.

ئەو کورتە باسەی من بە بۆنەی بیستەمین ساڵرۆژی بۆمبارانی شیمیایی شاری بێ ئەنوای سەردەشتەوە بوو کە بە داخەوە تا ئێستا لە هیچ لایەکەوە ئاوڕیان لێ نەدراوەتەوە و دەتوانم بڵێم کە غەدرێکی مێژوویان لێکراوە و ئەو غەدرەش لە سێ ڕووەوە دەبیندرێ:

۱- لە ڕووی مافەوە: سەددام و دارو دەستەکەی گۆڕ بەگۆڕ کران و هەروەها لەو ڕۆژانەش دا عەلی کیمیایی بکەری سەرەکی وخوڵقێنەری دەیان کارەساتی وەک سەردەشت بە سێدارە حوکم درا بەڵام لە هیچ شوێنێکا هیچ باسێک لە قوربانیانی شاری سەردەشت و گوندەکانی دەوروبەری نەکرا کە جێی خۆی بوو بەرپرسانی حکومەتی هەرێمی کوردستان لە پرۆسەی دادگایی مرۆ کوژاندا ئاورێکش لە خەڵکی بەشخوراوی شاری سەردەشت بدەنەوە.

۲- کەمتەرخەمی جڤات و ڕاگەیاندنی کوردی.

۳- هەوڵی کۆماری ئیسلامی ئێران بۆ شێواندنی ڕێکەوتی کارەساتەکە.

من ئەو گلەیەم لە ڕاگەیاندن و میدیای کوردی هەر چوار پارچەی کوردستان چ ڕادیۆ، تەلەفزیۆن، چ گۆڤار و ڕۆژنامە و بە تایبەتی ماڵپەڕە ئینتێرنێتیەکان هەیە کە لە گواستنەوەی ڕووداوەکان بۆ هاووڵاتیانی کوردی هەموو بەشەکانی کوردستان کەمتەرخەمی دەکەن. ئێمە لە نەیارانی کورد چاوەڕوانی خێر و بێر ناکەین چونکە ئەوان سوێندیان خواردوە کە تا کوردێک بمێنێ نەسرەون بەڵام ئاخۆ کورد لە بەرامبەر ێ و هەموو دڵڕەشیەی ناحەزانی گەلەکەی چەندە تەبایە بۆ پووچەڵکردنەوەی پلانەکانی یەک بە دوای یەکی دوژمنان؟

بۆ دەبێ ئێمە سەبارەت بەو هەموو کارەساتانەی لە بنان گوێی ئێمە دەقەومێن هێندە کەمتەرخەم بین؟ بۆچی مرۆی کورد دەبێ ئەوەندە لە ماڵی خۆ و دەرد و ئازار و مەینەتە بە بەژن براوەکەی بێ ئاگا بێ؟ بۆ دەبێ ئێمە هەوڵ بۆ دروست کردنی ڕۆڵەیەک نەدەین کە هەست بە ئازار و مەینەتی گەلەکەی لە هەر شوێنێکی گۆی زەوی

بکات؟ ڕەنگبێ هەندێک کەس بڵێن جا ئەوە چ پەیوەندییێکی بە غەدر لە شاری سەردەشتەوە هەیە بەڵام بە ڕای من کەمترین پەیوەندی ئەوەیە کە سەردەشت مشتێک لە خەرواری کوردستانە واتە لە بست بە بستی کوردستان دەیان کارەساتی لەو چەشنە بە دەستی دوژمنانی مرۆڤایەتی خوڵقاون کە تاکی کورد لێی بێخەبەرە. من ئەو بێ خەبەرییە لە خودی کارەساتەکە بە کارەساتتر دەزانم چونکە تا ئێمە وەخەبەر نەیەن و لە خەوی قورسی نەزانی ڕانەبین، یەک هەستی و یەک ڕۆحی لە تاکی کورد بەدی نەیەت ئەو هەموو هەوڵ و پەلە قاژانە وەکوو بلّقی سەرئاو و ئاسنی سارد کووتانە!

لە سەر هەموو تاکێکی کوردە لە ڕۆژێکی ئاوا پڕ لە ئازار و پڕ لە مەینەتا قۆڵی کوردایەتی و مرۆڤدۆستی لێ هەڵماڵێ و بە بکوژانی گەلەکەی بڵێ ئێمە لە کوشتن، خنکان، قڕ کردن و کیمیاباران سڵ ناکەینەوە و هەر گەلایێ کە بە تەرزەی ڕەشی نەیارانی کورد لە دارستانی کوردستان دەوەرێ دەبێتە چەقڵ و لە چاوی دوژمنانی ڕادەچێ و هەر زامێکی مرۆی کورد خاڵێکی ڕەشە لە سەر ناوچاوانی شەمشەمە کوێرانی نامۆ بە مەکتەبی مرۆڤایەتی .

زۆر لە مێژە مێژووی پڕ لە هەوراز و نشێوی گەلەکەمان بە دەستی ڕژدی دوژمنانمان دەنوسرێتەوە و بێ بەزەییانە لە هەوڵی ئەوە دابوون بە کێفی خۆیان جێ گۆڕکێ بە ڕاستیەکان بکەن و قارەمانەکانمان بە خایین، خایین بە نەتەوەکەمان بە قارەمان و سەرکەوتنەکانمان بە شکست پێناسە کەن و ڕووی ڕاستی مێژوو لێڵ و چۆنێک پێیان خۆش بێ ئاوای وێنا بکەن. ئەو جارەش بە تەما بوون ڕۆژی ڕێکەوتی کارەساتی بۆمباران شیمیایی شاری سەردەشت بگۆڕن بەڵام هەی هوو سەریان دای لە بەرد و بە خۆشیەوە لە گەڵ بەر پرچ دانەوەی تووندی خەڵکی زامداری شارەکە ڕووبەڕوو بوونەوە، ئەو پلانەشیان پوچەڵ بۆوە. (شایانی باسە کە ڕێک لە ڕێکەوتی بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت بەڵام لە ساڵێکی جیا دا نوسینگەی سەرۆک کۆماری ئێران تەقێندرایەوە و بوو بە هۆی کوژرانی چەند کەس لە بەرپرسانی کۆماری ئێسلامی ئێران، جا لە بەر ئەو هۆیە دەیانویست ڕۆژەکە دەستکاری کەن و ئێستاش لە میدیاکان دا بە ڕۆژی ساختەی خۆیان ناوی دێنن(.

بەڵام ڕژیمی کۆماری ئیسلامی دوای ئەوە کە بێجگە لە ڕوو ڕەشی هیچی پێ نەبرا ئەمجار هەوڵی دا ئاماری قوربانیان دەستکاری بکات و لە ناو کۆمەڵگای نێو دەوڵەتیش هەر بەو ئامارە خۆ پەسەندە مامەڵەی لە گەڵ بکەن. من پێم وایە مەبەست لە هەڵبەستنی ئەو ئامارە درۆیینە لە لایەن ڕژیمی دژە مرۆی کۆماری ئیسلامی ئێران لە لایەک کاڵ کردنەوەی ئاستی ئەو ستەمەیە کە بە سەر کورد دا تێپەر بووە و لە لایەکی دیکەش لە بە جیهانی کردنی پرسی کورد بە هەر شێوەیەک بێ نیگەرانە و بێجگە لە هەمووی ئەوانەش خۆ دزینەوە لە قەرەبوو کردنەوەی زیان لێکەوتووانە لە ڕووی مادیەوە. بە داخەوە ڕژیم بە تەواوی لەو بوارە دا سەرەکەوتوو بووە، بە شێوەیەک کە خەڵکانێکی زیان دیتووی یەکجار زۆر هەن کە لە بەر نەبوونی توانایی ماڵی چەندین ساڵە ئازار دەچێژن و هیچ لایەنێکیش نیە بە هانایانەوە بچێت و تەنانەت کەسانێکیش بیانهەوێ خزمەتێکیان پێبکەن لە گەڵ کەندو کۆسپی نەبڕاوەی ڕژیم ڕوو بەڕوو دەبنەوە و بە کردەوە هیچیان پێ ناکرێ .

بە پێی ئاماری کۆماری ئێسلامی ئێران، لە بۆمبارانی شیمیایی شاری سەردەشت دا ١٠٩ کەس کوژران و ٨٠٠ کەس بریندار لێ کەوتەوە. جێی وەبیر هێنانەوەیە کە لە ئێوارە ی ٢٨ی جونی ١٩٧٨ لە لایەن فڕۆکەوانە دڵڕەشەکانی ڕژیمی فاشیستی بەعس لە چوار لاوە شاری خۆشەویست و هەردەم سەر سەوزی سەردەشت گەمارۆ دراو لە ئاسمانە شین و بێ گەردەکەی ڕا ١٠٠٠ کیلۆ ماددە (١٣) ی کیمیایی بە سەر خەڵکی بێ گوناح دا باراندرا و زیاتر لە ١٥٠ کەس شەهید و پتر لە ٨٠٠٠ کەس بریندار بوون و ڕۆژ نیە بە ڕێژەی کاروانی شەهیدانەوە زیاد نەبێ.

لە کۆتایی دا بۆ هاتنە دەری ڕووداوەکان لە ژێر تەپووتۆزی مێژوو چەند پێشنیارێک دەخەمە بەردەم هەڵسووڕی مافی مرۆڤ، ڕووناکبیر و جڤاتی کوردی بە گشتی:

١- دانانی پلاتفۆرمێکی گشتی و هاوبەش کە تێیدا هەموو ڕووداو کارەساتەکانی کە بە سەر گەلەکەمان هاتووە دەست نیشان و ڕۆژمێر و ناسنامەی بۆ دابنرێت و بە گوتار، دۆکیۆمێنت و دەزگای ڕاگەیاندن بگوازرێتەوە بۆ نێو کۆمەڵگای کوردی لە هەر چوار پارچەی کوردستان و دوا جاریش کۆمەڵگای نێو دەوڵەتی.

٢- دامەزراندنی ڕێکخراوێک کە بە دانانی بۆنە و ساڵڕۆژی ڕووداوەکان هەستێ. ئەوەش دەبێ بەرین بێ بە شێوەیەک کە هەموو کۆمەڵگای کوردی بگرێتەوە بۆ ئەوەی گشت تاکێکی کورد بە رووداوە مێژوویی‌یەکانی خۆی ئاشنا و پردێک لە نێوان رابردوو ئێستا دا دروست بێ.

٣- لێکۆڵینەوە و بە دوا دا چوونی مافناسی و زانستی ڕووداوەکان و دواجاریش پێشکەش کردنی ئاکامی لێکۆڵینەوەکان بۆ ڕای گشتی کۆمەڵگای کوردی.

سەرچاوە : ماڵپەری گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٨ ی جوونی ٢٠٠٧

کارەساتی ٧ی پووشپەری ساڵی ١٣٦٦ی هەتاوی شاری سەردەشت

نووسینی: حەمەڕەسووڵ کەریمی

کارەساتی ٧ی پووشپەری ساڵی ١٣٦٦ی هەتاوی بەرامبەر بە ٢٨ی جۆنی ١٩٨٧ی زائینی خاڵێکی ڕەشە بە ناوچاوانی ڕێژیم بەعس و ڕێژیمی ئێرانەوە هەموو ئەو کەسانەی کە شارەزای ناوچەی پڕ سەوزەڵان و لێرەواری سەردەشتن، دەزانن کە ئەم ناوچەیە جیا لەو سەرسەوزیەیە،

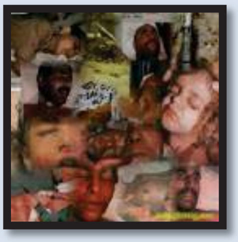

چەندین تاڤگە و ئاو هەڵدێری جوان و سەر بە کۆڵکە زێرینە و باخ و باخاتی پڕ لە میوەی هەیە. سەردەشتی پڕ لە گوڵ و لالە، بە دەیان چیای سەرکەشی وەک بوڵفەت، دووپەزە، هۆمل، گیارەنگ، دۆلان و زەردکە و گەردنەی زمزیران و کەپری و مەیدان چۆغە و دەیان بەرزایی دیکە دەوریان داوە، ئەم بەرزایانە شاری سەردەشتیان لە زۆر بەڵای جۆراوجۆری ڕۆژگار و دەستی چەپەڵی دوژمنان پاراستووە، شاری سەردەشتیان وەک کۆرپەیەکی جوان و بە دیمەن بۆ دوا ڕۆژی نیشتمان لە باوەش گرتووە و پاراستوویانە بۆ نەوەی داهاتووی گەلەکەمان.

چاوی دوژمنانی گەلەکەمان، هەمیشە بۆ خاپوور کردنی نیشتمان و وڵاتی کوردان، بە زەقی و سووری دیار بوون و لە ئاست نەتەوە و نیشتمانی ئێمە دا لە هیچ کردەوەیەکی دزێو و نامرۆڤانە دریغیان نەکردووە و ناکەن. شاری سەردەشت یەکێکە لەو شارانەی کوردستانی ڕۆژهەڵاتە، کە مێژوویەکی سەدان ساڵەی لە بەرخودان و خۆڕاگری دا هەیە، هەر بۆیە لە ڕق و کینی دوژمنان بێ بەری نەبووە و زۆرجار بە باهۆزی ڕق و کینی نەیاران و دوژمنان خاپوور و وێران کراوە و دوایەش بە هیممەتی و خۆڕاگری دانیشتوانی ئەم دەڤەرە ئاوەدان کراوەتەوە. بەڵام هیچ یەک لە زامەکانی پێشووی بە قەد زامی شیمیابارانی٧ ی پووشپەری ساڵی ١٣٦٦ی هەتاوی بەرامبەر بە ٢٨ی جۆنی ١٩٨٧ی زائینی بەژان و قووڵ نەبوون، بۆ خەڵکی هەژارو دڵسۆز و شۆڕشگێری سەردەشت و ناوچەی سەردەشتی ڕەنگین.

دوای هێرشە یەک لە دوای یەکەکانی هێزە سەرکوتکەرەکانی ئێران و عێراق بۆ سەر یەکتر و بە خاک و خوێن کێشانی شار و گوندەکانی ئەم دوو وڵاتە بەڵا لێدراوە، کۆمەڵێک خەڵکی بێدیفاع و سیڤیلی کوردستان بوونە قوربانی شەری نێوان ئەم دوو دیکتاتۆرەی زاڵ بە سەر کوردستان دا. هەر لە سەرەتایی دەست پێکرانی شەری نێوان ئێران و عێراقەوە ناوچەی سەردەشت دەیان جار کەوتە بەر پەلامار و بۆردوومانی تۆپە گەورە و دوور هاوێژەکانی عێراق و زیاتر لە ١٠ جاریش بە فرۆکە هێرشی کراوەتە سەر، فرۆکەکانی عێراقی لە کاتی هاتن بۆ نێو خاکی ئێران و بەڕێوەبردنی پەلامارەکانیان بۆ سەر بنکە وشەرەگەکان دا و دوای ئەوە کە بە حیسابی خۆیان کارەکەیان تەواو کردووە، ئەگەر بۆمبی زیادەیان پێ مابا لە گەڕانەوەیان دا بە سەر سەردەشت دا بۆمبەکانیان بە تاڵ دەکرد و یا لانی کەم لە کاتی گەڕانەوەیان دا دەنگ و هاڕەی ترسناکی خۆیان بە سەر شار دا بەردەدا و بە حیساب دیواری دەنگی خۆیان دەشکاند، ئەو کارەی فرۆکەکان لە لای خەڵک ببوو بە شتێکی ئاسایی و لەو کاتە دا ماوەیەک خەڵک خۆیان حەشار دەدا، بەڵام دوای ڕەوتی ژیان لە شار دا ئاسایی دەبۆوە. بەشێکی بەرچاو لە گەرەکەکان و گوندەکانی دەوروبەری شار و شاروچکەی ڕەبەت و ناوچەکانی ئالان و باسکی کۆڵەسە و بەری سوێسنایەتی و گەورکایەتی ئەو مەڵبەندە ڕازاوەیە، کەوتوونە بەر پەلاماری بۆمب و ناپاڵمی فرۆکە شەرکەرەکانی عێراق و لە ئاکام دا بە سەدان کەس شەهید و بریندار و کەم ئەندامی لە دوای خۆی لێکەوتوونەوە. تا کۆتایی شەری ئەو دوو دیکتاتۆرە خوێنرێژە چەندین جار سەردەشت و گوندەکانی دەوروبەر چۆل کراون و خەڵک و دانیشتوانی ئەو ناوچەیە پەریوەی شار و گوندەکانی دوورتر بوون و ماڵ و حاڵیان بە جێ هێشتووە و پاش ماوەیەکی دوور و درێژ ئاوارەیی و بێ دەرەتانی بە هیوای ژیانی نوێ گەراونەوە سەردەشت و گوندەکانی دەوروبەری ئەو شارە .

دوایین هێرشی فرۆکە بۆمب هاوێژەکانی حکوومەتی بەعس هیرشی شیمیایی بوو بۆ سەر شار و گوندەکانی دەوروبەری سەردەشت، لە دوای شەری دووهەمی جیهانی ئەوە یەکەم جار بوو کە بۆمبی شیمیایی و گازی خەردەل و بە کۆمەڵکوژ دژی خەڵکی بێدیفاع و تەنانەت شەرگەکانیش کەڵکی لێ وەر دەگیرا، ئەوەش لە کاتێک دا بوو کە دوژمن زۆر چاک دەیزانی کە ئەم شارە جیا لە خەڵکی هەژار و بێ دیفاع نەبێ هیچ بنکە و کارگای گەورەی ئابووری و درووستکەری تێدا نەبوو بۆ ئەوە کە لایەنەکەی دیکەی شەر کە حکوومەتی نگریسی ئاخوندی بوو بە چۆک دابێنێت، بەڵام داگیرکەرانی کوردستان لە هەموو سات و وەختێک دا بۆ خاپوور کردنی کوردستان و لە نێو بردنی گەلی کورد لە هیچ پیلان و ئاژاوەگێری و هێرشێک خۆیان نەبواردووە و تا بۆیان کرا بێ بە چەکی قورس و تەنانەت ناپاڵم و بۆمبی شیمیایی و گازی خەردەل و چەکی کۆمەڵکوژ هێرشیان کردۆتە سەر دانیشتوانی کوردستان، هیچ کات بە ژن و منداڵ و تەنانەت بە گیان لە بەرانی دیکەشیان رووحم نەکردووە و هەوڵی لە ناو بردنی کوردان یەکەم ئامانجی داگیرکەر و دیکتاتۆرانی زاڵ بە سەر کوردستان دا بووە .

لە ئێوارەی ڕۆژی ٧ی پووشپەری ساڵی ١٣٦٦ی هەتاویی بەرامبەر بە ٢٨ی جۆنی ١٩٨٧ی زائینی دا و لەو کاتە دا کە دانیشتوانی شاری سەردەشت خەریکی ئیش و

کاری ڕۆژانەی خۆیان بوون و دەیان هەویست کە هەوای فێنک و بێ گەردی ئێوارەی شار هەڵمژن و بووکی ڕازوەی سرووشت لە ئامێز بگرن، ڕاست لەو کاتە دا کە هەموو لایەک لە بەر فێنکای و سێبەری گردەسووری خۆراگر و ڕازاوە دا هەر کەسەی بە کاری خۆیەوە خەریک بوو، لە کاتێک دا کە کۆڵانەکانی شار لە منداڵان کە یاری و کایەیان دەکرد جمەی دەهات و لە ساتە دا کە کرێکاران بەو برە پارەیەی کە لە کاری ڕۆژانە دا وەریان گرت بوو و بۆ شتوومەک و پێداویستیەکانی ژیان ڕۆژانەیان دەوری دووکانەکانی سەرچاوەی شاریان دابوو، لە پڕ کوندەبووی مەرگ ئاوازی مەرگی بە کۆمەڵی لە ناوەندی شار دا خوێند، چوار فرۆکەی ڕەش سێبەری شوومی خۆیان بە سەر شار دا کێشا و هێرشیان کردە سەر شار و چەند گەڕەکی ئەو شارە سەر سەوزەیان بە گڕ و دووکەڵی گاز و بە دەنگی بۆمب وێران و نووقمی خوێن کرد.

ناوەندی شار ئەو شوێنەی کە خەڵک و دانیشتوانی شار و ڕێبوار و مسافیرەکانی گوندەکان و شارەکانی دیکە لێ کۆ دەبنەوە کەوتە بەر هیرش و پەلاماری بۆمب و لە هەناسە کێشانێکی کورتدا، ئاسمانی پاک و بێ گەردی شار بە دووکەڵ ڕەش هەڵگەرا و هەوای فێنک و سارد و بۆنی خۆشی گوڵ و ڕیحانەکانی ئەو باخچە ڕەنگینەی کوردستان، بوو بە خەڵووز و لە جیاتی بۆنی خۆش و هەوای فێنک، گەرمایەکی ترس هێنەر لە گەڵ بۆنێکی ناخۆشی گەنیو ئاسمانی شاری داگرت و خەڵکی بە تەواوی گیرۆدە و نەخۆش و زامدار کرد. دوای ئەوە کە گەڕەکانی سەرچاوە و بە تایبەت ماڵی شەهید ڕەسووڵ جەنگدووست و چوار ڕێیانەی فەرمانداری و ڕاستە شەقامی نێزیک ترمیناڵ کۆنی شار و گەڕەکێک لە گەڕەکەکانی نێزیک ڕەزی جۆڵا و هەروەها نێزیک گوندی ڕەشەهەرمێ لە چەند کیلۆمیتری شاری سەردەشت کەوتنە بەر ئەو پەلامارە، بە گورج و گۆڵی خەڵکی گەڕەکانی دیکەی شار، وەک عادەتی هەمیشەیی خۆیان بۆ ڕزگار کردنی بریندار و هێنانە دەری شەهیدەکان لە بن خانووە رووخاوە و تەپیوەکان دا، خۆیان گەیاندە شوێنی تەقینەوەکان و دەستیان بۆ کۆ کردنەوەی شەهید و بریندارەکان کرد. بە پێێ ئەزموونێک کە هەیان بوو، زۆریان پێ سەیر بوو کە چوار گەڕەکی شار کەوتوونە بەر پەلامار بەڵام شەهید و بریندار کەمن هەر بۆیە بە دڵەوە لەوە خۆشحاڵ بوون کە ئەو هێرشە شەهید و برینداری کەمن، خەڵک بە پەلە بریندار و شەهیدەکانیان بەرەو نەخۆشخانەی شار ڕادەگوێزتن.

لە کاتی ڕاگوێزتن و یارمەتی دان دا، خەڵک هەستیان کرد کە بۆنێکی ناخۆش و گەرم دڵ و دەروونی هەموو لایەکی پڕ کردووە و چاوەکانیان دەکرۆزێتەوە و هێندێک خەریکی ڕشانەوەن و لەشیان خەریکی دەر کردنی بلۆق و برینە، هەر بۆیە بەشێک لە دڵسۆزان هاواریان لە خەڵک کرد کە ئەو شوێنە بە جێ بێڵن، بە دەنگی نیوە نوساوەوە دەیانگووت: ئەو بۆمبانە بۆمبی شێمیاییین و ناوچەکە چۆل بکەن، بەڵام تازە درەنگ ببوو و کار لە کار ترازا بوو و خەڵک بەشی هەرە زۆری تووشی ناسازیی دەروونی و زامداری ببوون و بە کۆمەڵ خەریکی ڕشانەوە و بە عەرز دا کەوتن بوون. چاوە پڕ لە هیواکانیان ڕوو بە زەردی هەڵگەران و لەشی شلک و ناسکی کیژانی دەم بە پێکەنینی شار و سینگ و بەرۆکی دایکانی دڵسۆز و بە ئەمەگ و باسک و مەچەکی شۆرە سوار و کوران و پیاوە بە ئەزموونەکانی شار ڕوو بە سووری و هەڵگەران و بلۆقی سەر دەست و سینگ و پشتیان تا سەر ئێسقان پڕ بوون لە ئاو و کێم و هەوا و تووشی نابینایی و کۆخە و بە عەرز دا کەوتن بوون .

شار بوو بە وێرانە هیچ دەنگێک نەدەهات جیا لە ناڵە و هاواری بریندار و زامدارەکان نەبێ، شەقامی شار پڕ بوو لە جەستەی بریندار و نیوە لە هۆشچوو، دەنگ و زریکەی دایکان و منداڵان تێکەڵ بە هاوار و ناڵەی زامداران ببوو، وڵاتێکی سەوزی بەر لە بۆردوومان، ببوو بە وڵاتێکی وێرانە و سووتاو، ئاسمانی شار لە دووکەڵ و تەپوتۆز و بۆنی ناخۆشی ژەهر پڕ ببوو، بە دەیان باڵەندەی جوان و خۆشخوان کە پێشتر ئاوەدانی شاریان بە چریکەی خۆیان بە گوێی خەڵکی شار دا دەخوێند، لە شەقام و کۆڵانەکانی شار دا وەک پەلکە گوڵ هەڵوەری بوون، سەرچاوەی ئاوی بە ناوبانگی شار و دار و گوڵ و ڕیحانە بۆن خۆشەکانی سوێبان و بەر پەنجەرەکان، تۆزی سپی ژەهریان گرت بوو، خەڵک ڕووی لە هەر لایەک دەکرد ڕەشەی بای مەرگ بۆنی ژەهری بە گەروو دا دەکردن و بە کۆمەڵ بە عەرزی دا دەدان، هیچ دەستێک نەبوو کە بە فریا و هانای ئەو زامدار و گیرۆدە بووانەوە بێت، کەس و کاری شەهید و بریندارەکان ئەو کەسانەی کە تا ڕادەیەک حاڵیان لەوانەی دیکە باشتر بوو، پەتوو و مەلافە و جامانە و هەرچی لە بەر دەستیان بایە تەڕیان دەکرد و بە سەر خۆیان دا دەدا و بە هانای خۆشەویستانی خۆیانەوە دەچوون، بەڵکوو بتوانن ئازیزانیان لە مەرگی نا بەوەخت ڕزگار بکەن، کەم نەبوون ئەو کەسانەی کە بۆ ڕزگاری کەسانی دیکە گیانی خۆیان لە مەترسی هاویشت و پاش ڕزگار کردنی چەند کەسێک، بۆ خۆیان زۆر لەوان قورستر تووشی زامداری و ناسازی دەروونی بوون و هەتا ئێستاش بە زەحمەت و دژوارییەکی زۆرەوە ژیان تێپەر دەکەن و لە نەهامەتی و نەخۆشی دا دەژین .

ڕزگار کردنی زیاتر لە هەزار کەس لە زامداران لەو کاتە دژوارە دا کارێکی ئاسان نەبوو، بەڵام خەڵک بۆ خۆیان بە هانای یەکترییەوە دەچوون بە پەلە زامدار و بریندارەکانیان لە گەڵ خۆیان بەرەو شوێنی دوورتر لە شار ڕادەگوێزت و ڕزگار کردنی دۆستانیان پێ وەک زەماوەندی سەرکەوتن وابوو. خەڵک بە پەلە بوون بگەنە ئەو

شوێنانەی کە ئاوی لێیە، حەشیمەتێکی زۆر لە دەوری حەوزی گەورەی شار و حەمامی گەورە و مزگەوتی سوور کۆببوونەوە و خۆیان لە ئاو هەڵدەکێشا، ئەو کارەش بوو بە هۆی ئەوە کە ئاوەکان زۆرتر ژەهراوی ببن و ئەو کەسانەی کە دوای ئەوان دەهاتن چاکتر تووش دەبوون و زامەکانیان قوڵتر دەبوون، چەند کەس لە دانیشتوانی شار دوای ئەوە کە تەرمی شەهیدە ئازیزەکانیان بۆ دواجار لە باوەش گرت بوو بە بۆن و تۆزی سپی ژەهراوی سەر جەستەی ئەو شەهیدانە زۆر بە سەختی بریندار ببوون، تەنانەت کەسی دیکە هەبوو کە لە کاتی بوردومان دا لە شار نەبوو بەڵام بە هۆی یارمەتی دان بە دۆستان و کەس و کاری، زۆر بە توونـدی تووشی ناسازی و گیرۆدە بوون ببوو. ئەوەی کە جێگای نیگەرانی خەڵکی شار بوو، ئەوە بوو کە ئەزموونێکی زۆر کەمیان لە بۆمبی شیمیایی هەبوو، هەر بۆیە بە داخەوە بەشێکی زۆر لە دانیشتوانی شار تووشی زامدار بوون و نەخۆشی سیپەلاک و هەناسە کێشان بوون و دەم و چاویان بای کردو تووشی ئەستوور بوون و بلۆق دەر کردن بوون.

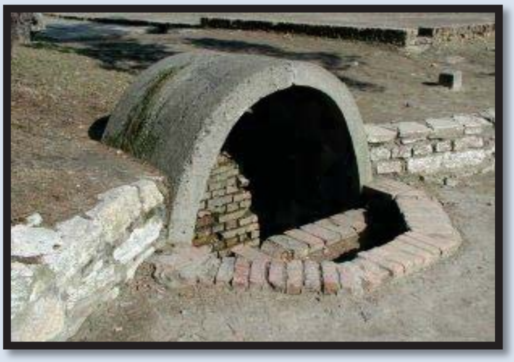

نەخۆشخانەی شار ئەو شوێنەی کە دەبوو زامدارەکانی لە چارەسەر بکرێ ببوو بە شوێنێک کە خەڵکی شاری تێدا زیاتر گیرۆدە دەبوون، ئەوانەی ساخ بوون بە دوای کەس و کاری ون بوویان دا دەگەران و بە هیوای دۆزینەوەی ون بووەکانیان، بە ناچار دەبوو ڕوو لە نەخۆشخانەی شار بکەن، بەڵام سەد مخابن، هەر کە پێیان دەنا حەوشە و هاڵی نەخۆشخانە ئەوانیش وەک باقی بریندارەکان بە عەرز دا دەکەوتن. تاقە دوکتۆری پسپۆر کە لە ناوچەکە دا بوو، دوکتۆر حەسەن سەقەت فرۆش بوو، کە ناوبراویش لە سەرەتای بۆردوومانەکە دا لە نەخۆشخانە نابێت، نەخۆشخانەی شار، جیا لە چەند کەسێکی دڵسۆز و خەمخۆر نەبێ کەسی پسپۆڕ و شارەزا لە بواری شیمیایی دا لێ نەبوو، ئەو دڵسۆزانەش لە توانایان دا نەبوو بە هەموو لایەک رابگەن، هەر بۆیە ڕێژەی بریندار و زامدارەکان هەر دەهات و زیاتر دەبوو.

چەند ڕۆژ پێش بۆردوومانی شار هێزەکانی کۆماری ئیسلامی بە ماسک و جلوبەرگی تایبەتی لە ناو شەقامی شار دا مانۆریان لێدا بوو، تەنها شتێک کە زۆر قسەیان لە سەر کرد بوو ئاژیر و سیگناڵی تایبەتی بوو کە چەند جۆریان لە سەر بڵیندگۆ لە ناو شەقامەکان دا لێدا بوو و بە خەڵکیان ڕاگەیاند بوو کە هەر کات گوێتان لەو جۆرە سیگناڵە بوو بزانن کە بۆمبەکان شیمیایین، کە بە داخەوە لە کاتی بۆردوومانەکەش دا زۆر بە درەنگی ئاژیر و سیگناڵەکەیان کەڵک لێ وەر گرت، بنکەیەکی گەورەی دژە شیمیایی لە نێزیک گوندی هاوار سێمان لە لایەن ڕێژیمەوە دروووست کرا بوو، بەڵام ئەوان تەنیا بیریان لە هێزەکانی خۆیان کرد بۆوە و بەشی سەرباز و هێزەکانی خۆیان دەرمان و ماسک و جلوبەرگی تایبەتی شێمیایی هێنا بوو، و تەنیا دوکتۆرێکی شارەزایان هەبوو کە ئەویش دوکتۆر حەسەن سەقەت فرۆش بوو و نابراویش بە گووتەی خۆی ئەو کات لە ناو شار بووە و لە نەخۆشخانە نەبووە و هەر کە زانیویەتی بۆردوومانەکە شیمیاییە گەڕەواتەوە گوندی هاوار سێمان و تا خۆی ئامادە کردووە و گەڕاوەتەوە ماوەیەکی زۆری پێچووە، دوای گەڕانەوەی بۆ شار و نەخۆشخانە، لە گەڵ ئەوە دا ماسک و جل و بەرگی تایبەتی شیمیایی لە بەر دا بووە ئەویش لە کاتی دەرمان کردنی منداڵێکی ٥ ساڵە دا بریندار دەبێ و بەم شێوەیە دوکتۆری پسپۆڕیش زامدار دەبێ و ناوبراویش وەک تێکرای زامدارەکانی دیکە ڕەوانەی مەهاباد دەکرێ .

هێزی سەرکوتکەری ڕێژیمی ئاخوندی لە جیاتی بە هانای خەڵکەوە بچێت وەک ماری سڕ خۆیان لە چاڵە داپۆشراوەکانی لە پێش دا ئامادە کراو دا حەشار دابوو و ئەو ئیمکاناتەی کە دەبوو لە کاتی بۆردوومانی شیمیایی دا کەڵکی لێ وەر بگرن لە بەر دەستیان دا بوو. لە کاتی بۆردوومان دا زۆربەیان خۆیان پاراست و ماسک و جلوبەرگی تایبەتیان لە بەر کرد بوو. ڕێژیم زۆر چاک دەیزانی کە شاری سەردەشت دەبێتە ئامانجی شیمیایی دوژمن، هەر بۆیە بەشێکی بەرچاو لە هێزەکانی خۆیان لە شار ڕاگوێزت بوو و لە مۆڵگەی جوندوڵلا و نێزەڕۆ و دەشتی کەپران و نێزیک گوندی هاوار سێمان و شوێنەکانی‌تر دا کۆی کرد بوونەوە، چەند ڕۆژ پێشتر 3 ماشێنی تایبەتی کۆکەرەوەی مەوادی شیمیایی‌یان هێنا بوو بۆ ناوچەی سەردەشت و لە مۆڵگەی گوندی هاوار سێمان ڕایان گرت بوون، بەڵام بە داخەوە ئەوانیش لە کاتی خۆی دا بە هانای خەڵکەوە نەهاتن.

خەڵکی دڵ پڕ لە هیوای شاری سەردەشت و گوندەکانی دەوروبەری شار پەڕیوەی شار و گوندەکانی دیکەی کوردستان بوون، هێندێک لە زامدارەکان لە لایەن نەخۆشخانەی شارەوە بۆ شوێنی دیکە بەڕێ کران، بەشێکی بەرچاو لە زامدارەکان بە خەرج و ئیمکاناتی ماددی بنەماڵەی خۆیان بۆ نەخۆشخانەکانی کوردستان و شارەکانی دیکەی ئێران ڕاگوێز کران و هێندێکیش بە یارمەتی دڵسۆزانی ناوچە بە بێ ئەوەی بزانن زامدارەکە کێیە بە ماشین و کەرەسەی خۆیان بەرەو نەخۆشخانەکان ڕەوانە کران. هێندێک لەو قوربانی‌یانە لە کاتی ڕاگوێزتن دا بە داخەوە گیانی شیرینیان بەخشی و لە ساردخانەی نەخۆشخانەکان دا ڕاگیران، لە هێندێک لە نەخۆشخانەکانی کوردستان کە چارەسەری زامەکان نەدەکرا، بە پەلە جەستەی نیوە گیان و سووتاوی زامدارەکانیان بە ماشێن بەڕێ دەکرد بۆ نەخۆشخانەکانی دیکە و نەشیان دەهێشت کە کەس و کاریان لە گەڵ زامدارەکان بچن و ئەوەش دەبوو بە هۆی ون بوونی زامدارەکە و کەس و کاری لە نیگەرانی و دڵەخورپە دا دەمایەوە، کەسی وا هەبووە کە چەند نەخۆشخانەیان پێ

کرد بوو تا جێگای بۆ دۆزرا بۆوە، بەشێک لە کەس و کاری زامدار و شەهیدەکان عەوداڵی دیتنەوەی باقی وون بووەکانی خۆیان بوون و لە کاتی گەڕان و بە دوا داچوون دا شارە دوور و نێزیکەکانی ئێران و کوردستان گەڕان. چەند کەسێک لە زامدارەکان کە برینەکانیان قورس بوون لە ژووری تایبەت و لە پشت شووشە پەنجەرەوە ڕاگیرا بوون، لە هەر نەخۆشخانەیەک هەر کەس کە چاوی بە زامدارێک دەکەوت کە ئێستاش هەناسە دەکێشی مزگێنی مانی زامدارەکەی بە کەس و کاری دەدا و خەڵکە ون بووەکە بۆ کەس و کاری دەدۆزرایەوە، بەشێک لە زامدارەکان بۆ ماوەیەکی زۆر نەیان دەتوانی کە دەوروبەری خۆیان بە چاکی ببینن و تووشی چاو ئێشە و زگ ئێشە و تەنگە نەفەسی و ڕەشانەوەی بەردەوام ببوون و هێندێکیان تووشی لە هۆش چوون و نەناسینەوەی یەکتر ببوون، قەڵافەت و شێوەی بەشێک لە زامدارەکان بە هۆی دەر کردنی بلۆق و سوور هەڵگەران و با کردن بە تەواوی گۆڕا بوو هەر بۆیە بەشێکیان یەکتریان نەدەناسیەوە و لە کاتی یەکتر دیتنەوە دا خۆیان بە یەکتر دەناساند .

بە داخی گرانەوە لە بەر کەم داهاتی و هەژاری خەڵکی شاری سەردەشت بەشێکی بەرچاو نەیان توانی کەڵک لە نەخۆشخانە گەورە و بە ئیمکاناتەکانی شارەکانی ئێران و کوردستان وەر گرن و هەژاریش وەک ژەهرێکی دیکەی ئەو ڕۆژگارە دەستی خستە ناو دەستی زاڵمان و کۆترە سپیەکانی ئاسمانی شین و بێ پەڵەی سەردەشتی لە شەقەی باڵ خست و داخێکی دیکەی نایە سەر دڵی لە لێدان نەکەوتووی شار. خەڵکی ئاوارە و پەڕیوەی شار ئەو کەسانەی کە کەمتر گیرۆدە ببوون بە بێ ئیمکاناتی لە ژێر سێبەری دار و لێرەوارەکانی ناوچە دا بە ئازار و ژانەوە ژیانیان تێپەر دەکرد، خەڵکی ئاواییەکانی ناوچە یارمەتیدەری ئاوارەکان بوون و

خواردن و ئاوی پاک و شیر و شتوومەکی دیکە و پێداویستیەکانیان بە بێ هیچ چاوەڕوانیەک لە بەر دەستی ئەو خەڵکە دانابوو، دوای چەند ڕۆژ مانەوە و ئازار کێشان و چاو کروزانەوە دەستەی یارمەتیدەر پزیشکی بە کەل وپەلی سەرەتاییەوە بۆ دەرمان کردنی زامدارەکان هاتنە ناوچەکە و تا ڕادەیەک هێندێک کەسیان لە گیرۆدە بوونی زۆرتر پاراست و چەند کەسێکیشیان بۆ سارێژ کردن بەرەو نەخۆشخانەکان دوورتر ڕەوانە کردن. بەشێک لە زامدارەکان لە نەخۆشخانە دا بۆ ماوەیەکی زۆر مانەوە .

لێرە دا مەبەست ئەوە نیە کە ناوی هەموو ئەو کەسانەی کە بوونە قوربانی بێنمە سەر لاپەرە، چۆن ئەو ئەرکە لە توانای تاقە نەفەرێک دا نیە و پێویستە کە چەند کەسێکی دڵسۆز کە لە شوێنی کارەساتەکە دەژین و ئیمکانات و لیستەکانیان لە بەر دەست دایە ئەو کارە بکەن و هەوڵی زۆرتری بۆ بدەن. کارەساتی شیمیابارانی شاری سەردەشت قوربانی زۆری لێ کەوتەوە، ژن و منداڵ و پیر و لاو، کەوتنە بەر ئەو پەلامارە ناجوانمێرانەیە و بە گشتی زەرەرو زیانێکی زۆری گیانی و ماڵی بە دواوە بوو، چەند بنەماڵەیەک بۆ هەتا هەتایە چرای ژیانیان کوژایەوە و کەسیان لێدەر نەچوو، ماڵی وا هەبوو چوار کەسی شەهید ببوون و بەشێک لە ئەندامانی بنەماڵەشیان زۆر بە دژواری بریندار ببوون، هیوا بە ژیان لە نێو زامدارەکان دا زۆر بە قووەت نەبوو، بەڵام لە گەڵ ئەوەش دا تروسکای هیوا لە دڵ و دەروونیان دا نەبرا بوو، هەروا بۆ مانەوەی ژیان خۆراگریان دەکرد و ئازاریان دەکێشا، بەشیک لە کەس و کاری زامدارەکان حەقی سەردانی ئازیزانی خۆیان نەبوو، لە بەر ئەوە مەترسی گیرۆدە بوونی زیاتری لێدەکرا، و یا ئەگەر بۆ سەردانیش چووبان دەبوو لە پشت شیشە پەنجەرە و بە تەلەفون قسەیان کرد بایە.

لە سەریەک بە پێی "بەیاننامەی ئەنجوومەنی بەرگری لە زامدارانی شیمیایی سەردەشت" لە ماوەی ۱۸ ساڵی ڕابردوو دا نێزیک بە ۱۵۰ کەس شەهید بوون و هەروەها ۸ هەزار کەسیش تووشی نەخۆشی جۆراوجۆر و زامدار بوونی دەروونی واتە "تەنگە نەفەسی و سەر ئێشە و کەم ئیشتیایی لە خواردن دا و نارەحەت بوون لە کاتی گەرما و سەرما دا و هەروەها سەردانی دائیمی بۆ لای پسپۆر و دوکتۆری تایبەتی" بوون، بەشێکی بەرچاو لەو زامدارانە لە ماوەی ۱۸ ساڵی ڕابردوو دا بە ئێش و ئازارەوە ژیانیان بە سەر بردووە،

بە داخەوە ساڵانە چەندین کەس دوای ئێش و ئازارێکی زۆر ماڵئاوایی یەکجارەکی لە کەس و کاریان دەکەن و ڕۆژ بە ڕۆژ بە ڕێژەی شەهیدەکانەوە زیاد دەبن.

شار خاپوور کرا و خەڵک بە کۆمەڵ کوژران و ئاوارە کران، بەڵام ئەو تراژیدیایە لە مێدیاکانی ئەو کاتدا وەک شێوەی پێویست دەنگی نەدایەوە و سەرپۆشی لە سەر دانرا و لە ئاکام دا قوربانیانی شاری سەردەشت بە فەرامۆشی سپێردران و دەنگ و هاوار و ناڵەی کوژراو و بریندارەکان نەگەیشتە گوێی مرۆڤ دۆستان، هەر ئەو بێ دەنگیەش بوو بە هۆی ئەوە کە کارەساتی هەڵەبجە دوای شیمیابارانی شاری سەردەشت بەڕێوە بچێت. بە دڵنیایەوە ئەگەر ئەو کات ڕێژیمی تگریس و شەرخوازی ئێران، ڕووداوی شیمیابارانی سەردەشتی زەق کردبایەوە و ئیزنی بە دونیای دەرەوە دابایە بۆ لێکۆڵینەوە لە سەر ئەو کارەساتە دڕندانەیە، کە لە مێژوو دا کەم وێنە بوو، بێ شک ئەمرۆ کارەساتی هەڵەبجە و گەرمیان و بادینان و دۆڵی جافایەتی لە کوردستانی باشوور و گوندی زەردە لە پارێزگای کرمانشا نەدەخوڵقا و گەلی کورد بەم شێوەیە قەلاچۆ و

ژەهر خنکێن نەدەکران.

ئەگەر ڕێژیمی بەعسی ئەفلەقی و دیکتاتۆر دەستی چۆ گەروی دانیشتوانی شاری سەردەشت و باقی شوێنەکانی دیکەی کوردستان و خەڵکی بێ دیفاعیان ژەهر خنکێن کرد، ئەوە کۆماری ئیسلامیش وەک لایەنێک لە شەری نێوان ئەو دوو ڕێژیمە، تاوانبار و خوڵقێنەرەی بەشێک لە کارەساتەکانە، ئەمرۆ سەددامی دیکتاتۆر و دارو دەستە خوێنرێژەکەی لە دەستی عەداڵەت دان و هەر بینا لاشەی بۆگەنیان بە دار دەکرا، بەڵام زۆر پێویستە بەر لە دار دانی ئەو دیکتاتۆرانە، دۆسیەی شیمیابارانی سەردەشت وەک خاڵێکی ڕەش و پڕ لە تاوان لە دادگایی سەددام دا بخوێندرێتەوە و ئەو جینایەتەش ببێت بە یەکێک لە خاڵەکانی لێپرسینەوە و محاکمەی ئەو تاوانبارانە، با خوێنی بە ناحەق ڕژاوی شەهید و زامدارانی شاری سەردەشت بە فیرۆ نەڕوات و بە ساتێکیش بێ چاوە پڕ لە فرمێسکەکانیان، ترووسکەی شادیان تێگەڕێ و بەشێک لەو خەمە گەورەیەی سەر شانیان کەم بێتەوە .

کۆماری ئیسلامی ئێران داوای لە ڕێژیمی نوێی عیراق کردووە کە دۆسیەی شەرگەکانی شەریش لە دادگای سەددام دا وەک تاوانی گەورە لە سەر سەددام بنووسرێ، بەڵام نابێ ئەوەمان لە بیر بچێ کە کارەساتی شیمیابارانی شاری سەردەشت لە گەڵ شەرگەکانی شەری ماڵ وێرانکەری ئێران و عێراق جیاوازی زۆری هەیە، چۆن شەرگەکان شوێنی پێک دادان و هێرش کردنە سەر یەکترە و لە ماوەی نێوان شەرەکە دا شتێکی ئاسایی‌یە کە ئەو دوو ڕێژیمە هێرش بکەنە سەر سەنگەر و بنکە سەربازی‌یەکانی یەکتر، بەڵام شاری سەردەشت نە شەرگە بووە و نە سەنگەری بەرگری کردن، بەڵکوو بە پێچەوانە شاری سەردەشت شارێکی پڕ لە حەشیمەت و خەڵکی بێ دیفاع و کاسبکار و وەرزێری تێدا دەژیان. ئەوانەی کە بوونە قوربانی بە تێکرای خەڵکی بێ دیفاع بوون و بەشی بەرچاو و دیاریان ژن و منداڵ و پیر بوون. کۆماری ئیسلامی دەیهەوێ لەو نێوە دا جارێکی‌تر خوێنی بە ناحەق ڕژاوی خەڵکی شاری سەردەشت بکاتە کەرەسەیەک بۆ وەرگرتنەوەی قەرەبووەکانی خۆی لە دەوڵەتی عێراق دا، بۆیە دەبێ بە هەموو لایەک هەوڵ بدەین کە داواکاری بۆ ئەم مەسەلەیە، لە لایەن زیان وێکەوتووانی شاری سەردەشتەوە بێت نەک دامودەزگای کۆماری ئیسلامی کە هیچ کات قازانجی گەلی کوردی نەویستووە و بە دائیم هەوڵی لە ناوبردن و سرینەوەی گەلی کوردی لە کوردستانی گەورە و بە تایبەتی کوردستانی ڕۆژهەڵات داوە، با یەک دەنگ لە گەڵ خەڵکی شاری سەردەشت و دەوروبەری داوا بکەین کە پەروەندی شیمیابارانی سەردەشت وەک پەروەندەی شەرگەکانی نێوان ئێران و عێراق چاو لێ نەکرێت، بەڵکوو وەک تاوانێک بە دژی مرۆڤایەتی سەیری بکرێ و لێبکۆڵدرێتەوە.

بە هیوای ئەوە کە زامدارانی شیمیایی سەردەشت لە نێوچوونی کۆماری ئیسلامی ئێرانیش وەک ڕێژیمە پڕ لە تاوانەکەی عێراق بە چاوی خۆیان ببینن و ئەو جار بزەی شادی یەکجارەکیان بکەوێتە سەر لێو و نەفرەت بنێرن بۆ تاوانباران و خوڵقێنەرانی ئەو کارەساتە.

یادی شەهیدانی ۷ی پووشپەر بە خێر و بە هیوای سارێژ بوونەوەی زامدارانی ئەو کارەساتە

سەرچاوە : ماڵپەری گیارەنگ / ڕێکەوتی : ۱۵ی جوونی ۲۰۰۷

شارەکەم سەردەشت

نووسینی: سەید ئەحمەد حوسێنی

ئێستا پاش نیوەڕۆیەکی گەرمی روژی ٧ی یەکم مانگی هاوینە, سەردەشت تازیەباری رۆڵەکانی شاخە و ئازاری جەرگبڕی پۆستاڵی داگیرکەر دەچێژێ و لە باوش گردەسوور دا خۆ ڕادەژێنێ و دوور دەڕوانێتە هۆمل و گێاڕەنگ و دەشتی ڕەبەت. نێزەرۆ بە سەر ڕەزی جۆڵای دا شۆڕ بۆتەوە و لە مەلاپیرە ئاڵاوە مارەغانی داستانی قووچی بۆ نیسکاوێ دەگێڕێتەوە و باسکەدوو شێعری حەماسەی پردی بریسوێ و سێ ڕێیان دا دەڕێژێ. لاوانی شار دوان‌دوان و سێ‌سێ دێن و دەچن و قارەمانەتی پێشمەرگە لە شەرەکانی نستان و دارساوێن و گرژاڵ و بیوران دا بۆ یەکتر دەگێڕنەوە، جۆانە کیژێکی ڕەش پۆش فرمێسکی دووری دەزگیرانە پێشمەرگەکەی هەلدەرێژێ و دایکێک وێنەی تاقانە شەهیدەکەی لە پیش خۆ داناوە و پێی هەڵدەڵێ. مناڵانی گەرەک بە دەم فرۆشتنی نوقڵ و شیرنیەوە باسی گێانبازی حوسێن‌شەمامی و میرزاعبدوڵای نێشکۆلان و عەلی شوانە و ڕەسوڵ خەبات دەکەن. ژنانی لادێ لە دەوری سەرچاوێ گێا و گۆڵی کوێستان و ماست و پەنیرێ خۆماڵیان فروشتوە و سەرقاڵی کرینی پێداویستیەکانیانن، شۆرمەزە و بامێە و زولبیایی شیلەدار بازاریان گەرمە، چاخانە و کەبابخانەکان جمەیان دێت و بۆن و بەرامەی ئاڵەت و زەردە چێوە و دارچینی دوکانی نەریمانی تۆمار تۆمار دەڕوات، محەممەدی هەباسی بەڕەیەکی بە سەر شانی دا داوە لەو سەری شەقامەکان بۆ ئەو سەری شەقامەکان دێت و دەچیت و هەراجی دەکات، مینە بێتوشی بلێندگۆ بە دەست پەیتا پەیتا ئاگاداری بڵاو دەکاتەوە، قالە قەیسی پر بە زار لە بەر دەرگای گاراجەکەی شار هاوار دەکات، جگە لە قەڵافەتی خۆ سەپێنی پاسدار و جاش و سەربازەکان هەموو شتێک وەک جاران ئاساییە و شار دیمەنێکی تازیەبار و هێمنی هەیە، چەند فروکەی شەرکەر بۆردومان، چوار پینج تەقینەوە، دوکەڵ و تەپ و تۆزێکی سامناک سەر ئەنجام بۆنی سێو سەرانسەری شار دادەگرێ، هاوار و زیقە و هەڵات هەڵات و تێک هاویشتن شین و ڕۆڕۆ و بڵاو بوونەوەی هەواڵی بۆمبارانی شیمیایی. خانووی ڕوخاو بڵێسەی ئاگر، بۆمب، پەنجەی بە هێزی گازی شیمیایی، لەشی بێ گێان، چاوانی لێڵ بوو، پێستی سوتاو و هەناوی گڕ گرتوو، قڕ بوونی بنەماڵە و سەدان شەهید و هەزاران بریندار لە چرکە ساتێکی گەلێک کورتدا دەبێتە چارەنووسی سەردەشت شاری ئارام گرتووی باوەشی گردەسور

هۆ شارەکەم

کاتێک ئەسپی جوبرەئیل لە شەقام و کۆلانەکانتدا حیلاندی و وحی گێان کێشانی دا بە ئیزرائیل لاشەی سەدان کەس لە سەر پشتی ماندوت ریز کران، کاتێک زەویەکەی پیش حەمامی ئازادی سینگی کردە بەرماڵی نوێژی بە جەماعەتی زامدارانت ئاسمان کوژایەوە و زەوی لە تاریکای دا و هەتاو لە شامی غەریباندا خەریکی تەلیلە بوون، منیش لێرەوە هاوڕێ لە گەڵ زکری با و شاخ لە پاڵ تاشە بەردیکی چیای هیوا دا دەستم بە قژی گردەسور داهێنا تا داوێنی فەلەک بۆ بارینی بارانیکی ڕەحمەت بگرێ بۆ شۆشتنەوی ژاری فڕوکەکان و فرمێسکی کانیەمەڕی بکاتە دوا چۆڕە ئاوی سەر دەمی زامدارانت دەستە و داوێنی پەرییەکان بووم تا کەزیەکانیان بکەنە باوەشینی زامدارانت

سەردشتی زامدارم

ڕۆڵەکانت بەر لەوەی بچنە جێژوانی هەنارەکانی ئالان و بن سێبەری دارە گوێزەکانی ڕەزی جۆڵا و ئامێزی گەرمی نێزەرۆ بوونە چیروکی مەرگ، ئێستاش بولبول و قومریەکانی بێوران و مارەغانی هاوڕێ لە گەڵ شنەی باوە: داستانی ئەو ڕۆژە ڕەشە بۆ گوڵە سوورەکانی باغی بەهەشتی خوا دەگێڕنەوە و تاشە بەردەکانی گرژاڵ و بۆڵفەت و زردکە و هەرزنێ و کانیاوەکانی نستان و زمزیران و مێرئاوی گوێی بۆ ڕادەگرن .

ئەو ڕۆژە شمشێرە کۆنەکەی قابیل کاژەلاکی سەری ئەسحابەکەی قەراخ مزگەوتی سەرچاوەی شەق کرد و نوێژی حاجی و سوفی شاری بڕی و " پیلا تۆ سانە " خۆی لە خوێنی تەلیلەیەکدا بسمیل کرد و بە سەر هەڵدانی تەکبیریک بۆ بارەگای ئەرحمەالراحمین رجۆع بۆوە, ئەو ڕۆژە خوێنی هابیلەکازیان کردە گوێزەبانەی لە دایک بوونی کوڕی ئەنفال و جیهاد و پەڵە هەورێکی چڵکنی ژاراویان ناردە سەر ڕومەتی فاتیحا تا فرمێسکی ژەهر ببارێنی, ژاریان ئاوێزانی سینگ و هەناوی خەڵکی شار کرد تا بەر لەوەی دەستیان بگاتە هێشوە ترێیەکانی ڕەزی بەختیاری، خەزانی خۆزگەکانیان لە بەهاری ژیاندا بوەرێنن و خەرمانەی خەونەکانیان بە سایەقەی وێشکی ژار سەر ببڕن, مانگی

چاوەکانیان خستە خۆار, کەزیەی تریفەی بزەیان ڕنی, دەرگای هەناسەکانیان داخست و تاوانیان کردە داری حەد بۆ وەر گرتنی میداڵیای سەرکەوتن و پەڕێنەوە لە پردی سیرات شارەدڵگرەکەم کە تۆ ژار خۆر کرای, زمانی بێدەنگی کەنیسە و مزگەوتەکان لە دایک بوو ، لاڵ بوون نەشتەرگەریەکی دیکەی مایکڵ جکسۆن بوو بە مانشیتی ڕۆژنامەکان, چەند سەروک کۆمار و وەزیری دەرەوی دونیا دەستی حاکمانی تاران و بەغدا و ئەنکارایان بە گەرمی گوشی یەکیەتی ئوروپا و ئینترناسیونالی سوسیالیست هەواڵی هاتنە خواری ڕێژەی بێکارانی ئوروپایان بە فەخرەوە ڕاگەیاند کوڕانی شاخت کە بیستیان دەرماندراو کراوی, وەک ئەگەرێکی نێوان گۆمان و حەقیقەت دیمەنی تویان لە بەردەم لەشکری تاعوندا هاتە بەرچاو کە بە چاو و سینگی زامدارەوە وەک دار چنار وەستاوی و بە چۆک دانەهاتووی، پیشمەرگەکانت چەکەکانیان سوار کرد و توڕەیی ئەو کارەساتەیان بە قرمژنی گوللە کردە سمفونی سروودی کوردایەتی بۆ کۆڵان و شەقامەکانت, ئەوان لە غەمزەی چاوانی بریندار و هاڕەی هەناسەی سوار برینی سەر پیستی ڕۆلەکانت تابلویەکی بێ وێنەیان لە سەر روبەری دڵ کیشایەوە و لە سەنگەرەکانی (گەڵو و بناوێ) وە, لە مەتەریزەکانی بێوران و ئالانەوە لە بنکەکانی باژاڕ و مەزرایەوە سەر ئەنجام لە سەر چەپەرەکەی ئەمەر پاشاوە سوجدەیان برد بۆ قارەمانەتیت .

ئێستاش منی دورە وەڵات هەموو ڕۆژێک ژەقنەمووتی غوربەت بە شیلەی یادی هەنجیرەکانی ئالانەوە دەخۆم و لە تاریکی شەوێکی ساردی وەڵاتێکی نامۆ دا هەنیسکی ژانی ئەو مەرگەساتە جاریکیتر دەکەمە، هەوێنی شینی بە کۆڵم بۆ تەرمەکانی کوژراوی ژار، لێرەوە سەفەرێک بەرەو تراژدیای بارانی ژار دەکەم و دەگەرێمەوە ناو کۆلان و شەقامەکانی .

خەونەکانم و چیروکی بێ کۆتایی ڕەشبەڵەکی مەرگی بە کۆی شارەکەم لە مەلبەندی حەسرەت و غوربەت دا دەنوسم, لێرەوە منی دوورە زێد پەیامی هەناسە سواری و ئازاری چاو و بلۆقی سەر پێستی زامداران دەخوێنمەوە و گوێ بۆ شیوەنی هەتاو و موناجاتی مانگ و دوا سرتە و چپەی دڵدارانی ناو شار رادەگرم کە بوونە بەرانی قوربانی خۆدایانی شەر, منی دوور کەوتە کوری رژد و لیرەوار دوا سەفەری پەپولەکان لە ئایاتی ئەنفالدا دەنوسمەوە و پرسە بۆ ئەو کوترانەی ئەوین دەگێرم کە (با)ی ژاراوی ئامبازیان بوو و سنوری پاریزگاری دەستی مووبارەکی ئایشە و فاتمان و عەزەمەتی ئایەتەالکرسی بەزاند و بە وتنی بسم‌اللەیەک گرێ دان

سەردەشتی خوراگرم

هەر وەک لە مێژوی خۆتدا بە دەیان کارەساتی درندانەی دوژمنانت بە چۆک دا نەهاتووی دڵنیام قەت نابەزی و هەروا مەکۆی ئازادی و سەنگەری کوردایەتی و پاڵپشتی شورشگێران دەبی.

سەرچاوە : ماڵپەری گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٨ی ئاوریلی ٢٠٠٧

ئەمرۆ لە مێژوو دا.

نووسینی: حەمەڕەسووڵ کەریمی

ئەمرۆ لە مێژوو دا بەرنامەیێکە کە کاناڵە ئاسمانی‌یەکانی کورد دوای تەواو بوونی هەواڵەکانیان باسی ڕۆژە مێژوویەکانی کوردستان و تەنانەت دەرەوەی کوردستانیشی تێدا دەکەن،

ئەم بەرنامەیە لە جێدا زانیاری باش دەداتە دەست بینەران و جێگای دەستخۆشی لێکردنە و دەکرێ وەک بەرنامەیەکی باش و تا ڕادەیەک مێژوویی سەیری بکرێ.

لە ماوەی چەند ڕۆژی ڕابردوو دا زۆر بە تامەزرۆیەوە بۆ ئەو بەرنامەیە دانیشتم و چاوم لە هەموو گۆشەکانی ئەو بەرنامەیە کرد، لە هەر کام لە تەلەفزیۆنەکان واتە کوردسات و کوردستان تی‌ڤی هەر کامەیان بە پێی ڕۆژمێری حیزبەکەی خۆیان باس لە ڕووداوە مێژووەکانی کوردستان دەکەن و جارجار باسێک لە ڕۆژانی مێژوویی وەک

ڕاپەرینە مەزنەکانی کوردستانی گەورە بە هەموو ڕاپەرینەکانی‌یەوە دەکەن و جارجار باسی چالاکی پێشمەرگەکانی سەر بە لایانی خۆیان دەکەن کە چۆن چالاکی و قارەمانەتی‌یان نواندوە و تەنانەت باسی سەردانی کۆمەڵێک لە کاربەدەستانی وڵاتانی ئۆروپایی و دەرەوە دەکەن و دیدار و چاو پێکەوتنەکانیش بوونە ڕۆژی مێژووی و ... هتد، و کاناڵە ئاسمانی‌یە کوردی‌یەکان بەم شێوەیە بەرنامەکەی خۆیانی پێ پڕ دەکەنەوە. بۆ ئەوە زیاتر لە سەر ئەو بەرنامەیە نەدوێم ڕاست دێمە سەر مەبەستی نووسینەکەم.

وەک ئاگادارن لە ماوەی شەری ٨ ساڵەی نێوان ئێران و عێراق دا چەندین شار و گوندی کوردستان لە باشوور و ڕۆژهەڵاتی کوردستان کەوتنە بەر هێرشی هەوایی و زەمینی سەرباز و عەسکەرەکانی هەر دوو دیکتاتۆری ئێران و عێراق و بە تۆپ و تەیارە بەشێکی زۆر لە کوردستانیان کاول و وێران کرد و خەڵکێکی زۆر لە دانیشتوانی کوردستانیان شەهید و بریندار و ئاوارە کرد.

یەکێک لە دڕندانەترین هێرش و پەلاماری حوکومەتی گۆڕکراوی بەعس، هێرش کردن بۆ سەر شاری سەردەشت لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بوو، ئەم هێرشە بە چەند فڕۆکەیەکی بۆمب هاوێژ بۆ سەر شاری سەردەشتی خۆراگر دەستی پێکرد و لە ئاکام دا سەدان کەس شەهید و زیاتر لە هەشت هەزار کەسیش زامدار بوون، ئەم بۆمبانە بۆمبی ئاسایی نەبوون و بەڵکوو بۆمبی شیمیایی و کۆمەڵکوژ و بە تایبەت خەردەل بوون، بە هۆی ئەم گازە و تەوژمی بۆمبەکان خەڵکێکی زۆر بوونە قوربانی و چەندین بنەماڵە هەتاهەتایە چرایان کوژایەوە و بە سەدان کەس هەتیو و بێ دایک و باوک بوون و خەڵکێکی زۆریش زامدار و نەقوستان بوون و هەنووکەش بە زامەکانیانەوە دەناڵێنن و چاوەڕوانی مەرگ دەکەن.

لە ماوەی بیست ساڵی ڕابردوو دا جیا لە خەڵکی شاری سەردەشت و لە دوو، سێ ساڵی ڕابردووش دا جیا لە چەند نوێنەرێکی شاری هەڵبجەی دەستە خوشکی سەردەشت، هیچ کەس و لایەنێکی حوکومەتی و ناحوکومەتی لە ناو خۆی ئێران و دەرەوی وڵات و بە تایبەت هێزە سیاسی‌یەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و دوو حیزبی سەرەکی باشوری کوردستان ئاوڕیان لە شاری سەردەشت و ئەو کارەساتە دڵ تەزێن و نامرۆڤانەیە نەداوەتەوە. لێرەدا نامهەوێ بڵێم کە خەڵک چی دەڵێن، بەڵام زۆر گرینگە کە ئەو کەس و لایەنانەی کە ئیدیعا دەکەن و دەڵێن کە جیاوازی لە نێوان کوردەکانی کوردستانی گەورە دا نی‌یە و هەموو برای یەکن، بە داخەوە لەم بارەوە ڕاست ناکەن و بەڵکوو تەنیا بۆ بازار گەرمی خۆیان ئەو شوعارەیان هەڵگرتووە و هەستی خەڵک بەم چەند وشەیە بۆ لای خۆیان ڕادەکێشن، ئەگینا کوا ڕاستی ئەو قسەیەتان، باشە بەڕێوەبەرانی کورد‌ساتی بەڕێز و سەرنووسەرانی ڕۆژنامەکانی کوردستانی نوێ و خەبات و کوردستان و ڕادیۆ سەربەخۆکان و هەموو مێدیاکانی‌تری کوردی ... خۆ ئەمرۆ لە مێژوو دا نابێ پشت گوێ بخرێ بۆچی ئەمرۆژە ڕەش و نەهامەتی‌یەی شاری سەردەشتان نەکردۆتە ڕۆژێکی مێژووی، یان هەر بە ئانقەست ئاوڕی لێ نادەنەوە، ئەگەر باوەڕیشتان بەوە نی‌یە کە نابێ ببێتە ڕۆژێکی مێژووی، ئەوە ڕۆژگار نیشانی دەدات، ئەگەر ئێوە باسیشی نەکەن هەر بۆتە ڕۆژێکی لە بیر نەکراو بۆ شاری سەردەشت و دەوروبەری و ناوچەی موکریانی جێگای متمانەی شۆڕشی ڕزگاریخوازنەی گەلی کورد.

خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و بە تایبەت شاری سەردەشت و دەوروبەری، هەر لە سەرەتای دابەش کردنی کوردستانی گەورە دا و لە گەڵ یەکەم دەست پێکردنی بزووتنەوەکانی کورد بۆ ڕزگاری کوردستان، لە هەموو کات و ساتێک دا دلێرانە و ئەمەگناسانە پشت و پەنای بزووتنەوەکانی کوردستان و بە تایبەت باشورری کوردستان بوون و بە گیان و بە ماڵ لە خزمەت برا کوردەکانیان لەم دیوادیوی سنووری دەستکرد دابوون و ئێستاش هەروەک جاران پشت و پەنای شۆڕشگێرانی هەر چوار پارچەی کوردستانن و بە دڵەوە بۆ ڕزگاری کوردستان تێدەکۆشن، هەر بۆیە حەق وابوو لە بیستەمین ساڵیادی ئەم تراژیدیایە دا وەک ڕۆژێکی مێژووی لە بەرنامەی " ئەمرۆ لە مێژوو دا " دەبوو باسی لێوە کرابا و هاودەردی و هاوخەمی خۆتان و خەڵکی باشووری کوردستانتان وەک پەیامێک بۆ پشتیوانانی ڕاستەقینەی خۆتان لە سەردشت ڕاگەیاندبایە و بەم شێوەیە یاد و بیرەوەری ئەم ڕۆژەتان لە گەڵ کردبایانەوە.

بە هیوای ئەوە کە ستافەکانی بەڕێوەبەری کوردسات و هەموو کاناڵە کوردی‌یەکانی دیکەی کوردی و مێدیای کوردی بە گشتی لە بەرنامەکانی تایبەت بە مێژوو دا ئاوڕێکی چڕ و پڕ لە ڕووداوەکان بدەنەوە، با چیتر مێژووی گەلی کورد چەواشە نەکرێت و بۆ خۆشمان ڕێخۆشکەر نەبین بۆ وون کردنی ڕۆژە مێژوویەکانی گەلەکەمان.

بۆ ئەوەی نەوەکانی داهاتووی گەلەکەمان شارەزای مێژووی گەلی خۆیان بن، پێویستە کە ئەم ئەرکەی خستووتانە سەر شانی خۆتان دریغی لێ نەکەن و ئەمەگناسانە ئەو ئەرکە بەڕێوە بەرن، ئەگەر ئەم ئەرکە بە باشی بەڕێوە بەرن جیلی داهاتوو ئافەرینتان پێ دەڵێن و ئێوەش خزمەتێکی گەلێک بەرچاو بە گەلی کوردمان دەکەن، سەرکەوتنتان لە هەموو بوارەکان دا بۆ بە ئاوات دەخوازم.

سەرچاوە : ماڵپەری گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٩ی جۆنی ٢٠٠٧

لە ڕێورەسمێکی تایبەت دا یادی بیست ساڵەی بۆردمانی شیمیایی سەردەشت کرایەوە

ئەم ڕێورەسمە ئەمرۆ پێنج شەممە ٧ی پووشپەڕ لە یەکێک لە ساڵۆنەکانی بنکەی دەفتەری سیاسی بەڕێوەچوو، بە سروودی "بە تەنیا جێم مەهێڵە" دەستی پێ کرد.

لە درێژەی بەرنامەکانی ئەم ڕێورەسمە دا:

پەیامی دەفتەری سیاسی حیزبی دێموکراتی کوردستان لەلایەن کاک حەسەن ڕەستگار ئەندامی دەفتەری سیاسی حیزبەوە پێشکەش کرا لە بڕگەکانی دیکەی ئەو ڕێورەسمە ئەم بابەتانە پێشکەش کران:

پارچە پەخشانێک (مامۆستا بێبەش)، پەیامی یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی کوردستان (عەبدوڵڵا عەبدوڵڵا پوور)، سروودی "وا دیسان هەرای جەنگە" (فەرهاد ساڵحی)، شێعری شاری شیمیایی بەزێن (ئەحمەد قادری)، پەیامی یەکیەتیی ژنانی دێموکراتی کوردستان (فەریبا وەیسی)، بیرەوەری کچێکی سەردەشتی لە بۆردمانی شاری سەردەشت (خوێندنەوەی ئارەزوو مەلایی)، شێعری کوردستانی سوور (ئاسۆ خەبات)، بابەتێک سەبارەت بە لایەنەکانی بۆردمانی شیمیایی سەردەشتو ناوچەکانی دیکەی کوردستان (ئەحمەد زورەیی.(

ڕێورسمەکە کاتژمێر ١٠،٣٠ دەستی پێ کردو کاتژمێر ٤٠ , ١١ کۆتایی پێ هات.

شایانی باسە لە ڕێکەوتی ٧ی پووشپەڕی ١٣٦٦ی هەتاویدا لە جەنگەی شەڕی ئێران عێراق دا فڕۆکە شەڕکەرەکانی ڕێژیمی بەعس شاری سەردەشتیان بە بۆمبی شیمیایی بۆردمان کردو لە ئاکامی ئەو پەلامارە دژە مرۆییانەدا سەدان کەس کوژرانو بە هەزاران کەسیش کەوتنە ژێر کاریگەرییە کوشندەکانی ماددە شیمیاییەکانیو ساڵانە چەندین کەس لەوان بە هۆی ئەو نەخۆشیانەی لەو مادانەوە تووشی بوون گیانیان لەدەست دەدەن.

سەرچاوە : کوردستان و کورد

پەیامی سەرکردایەتی پارتی سەربەستیی کوردستان، بەبۆنەی بیستەمین ساڵڕۆژی بومبارانی شیمیایی شاری سەردەشت

پارتی سەربەستیی کوردستان،لە بیستەمین ساڵیادی ئەم کارەساتە هەرگیز لە یادنەکراوەدا سەرەخۆشی وداخ وپەرۆشی خۆی بۆخەڵکی ئەوناوچە زێرینەی کوردستان دەردەبڕێت،هاو کات بەڵێن بە خەڵکی سەردەشت وسەرجەم شاروناوچە شیمیاباران کراوەکانی کوردستان دەدەین،

گەلی مافخوراو وڵاتداگیرکراوی کوردستان،خەڵکی کوردستانپەروەری شاری سەردەشتی سەرسەوز،

بیست ساڵ لەمەوبەر شارە شۆڕشگێرو قارەمانەکەی سەردەشت بە چەکی کۆمەڵ کوژی دوژمنانی دژی گەلی کورد بەرهێرشی بومبای ژاراوی کەوت،وبە داخەوە کۆمەڵێکی زۆرلە هاووڵاتیانی کوردستانی لە شاری شەهیدکراوی سەردەشت دا گیانی پڕ لە هۆمیدیان لەدەست دا،و لاپەڕەیەکی دیکەی بە ژیانی پڕلە نەهامەتی خۆیان لە ژێر داگیرکەری دوژمنانی دا بە تراژیدیایٚ مێژووی خۆی تۆمارکرد،

دیارە هاوکات لەگەڵ ئەو بومبارانە شاری سەردەشتی سەرسەوز دەیان هەزارلە هێزە سەربازییەکانی ڕێژیم لەوشارەداگیرکراوەدا بوون،کە تاکە سەربازێکیشیان بە ژاری ئەو بومبانە نەکەوتن وهەموویان هەڵگری ماسکی دژی ژاربون،بەڵام هیچ خەڵکی سەردەشتیان بۆئەو کارەساتە ئاگادار نەکردبووەوە، ئەمەش بۆخۆی پرسیارێکی بێ وڵامە،کە پێویستە ئێمەو سەرجەم داکۆکی کارانی کارەساتی سەردەشت بە دوای وڵامەکەیدا بگەڕێین،کە ئایا ئەم کارەساتە لە لایەن ڕێژیمی دڕندەوکورد کوژی بەعس بوو،یا هەمان کات کاری ڕێژیمی دیکتاتۆرو دژەکوردی کۆماری ئیسلامی ئێران بوو کە دەیەویست ئەو چەکە کۆمەڵ کوژەی بە سەرکوردا تاقی کاتەوە،چون بێگومان تاوانەکانی ئەو ٢ ڕێژیمە کە لەو کاتەدا لەگەڵ یەک بە شەرهاتبوون بەرامبەر بە گەلی کورد وەک یەک وهیچیان لە هیچی دیکەیان باشتر نەبوون، وێرای دژایەتی کردنی یەکتریان بەڵام هەموویان ئاواتیان سڕینەوە گەلی کورد بووە،لە ڕوانگەی ئەواندا ئێمەی کورد دوژمنی ئەوانین،مافی ژینمان لەسەر زێدی باب وباپیرانی خۆمان لە ڕوانگەی ئەوانەوە نییە .

پارتی سەربەستیی کوردستان،لە بیستەمین ساڵیادی ئەم کارەساتە هەرگیزلەیادنەکراوەدا سەرەخۆشی وداخ وپەرۆشی خۆی بۆخەڵکی ئەوناوچە زێرینەی کوردستان دەردەبڕێت،هاو کات بەڵێن بە خەڵکی سەردەشت وسەرجەم شاروناوچە شیمیاباران کراوەکانی کوردستان دەدەین،کە ئەوپەڕی هەوڵی خۆمان دەخەینەگەڕو بە هاوکاری ڕێکخراو ولایەنەکانی دیکەی کوردستانی بۆ بە جیهانی کردنی ئەو کارەساتە .

پارتی سەربەستیی کوردستان چاوەڕێی یەکگرتووی ویەک ڕیزی خەڵکی سەردەشت و سەرجەم کوردستان دەکات،بۆ ڕاماڵینی تەواوی هیزەکانی داگیرکەر لە خاکی پاکی کوردستان، پێویستە هەموومان خۆمان بە باشی بۆ سەربەخۆیی و ڕزگاری یەکجاری ئامادە بکەین،

سەرکردایەتی پارتی سەربەستیی کوردستان

ای پووشپەڕی ٢٧٠٧ ی کوردی، ١١ی جۆنی ٢٠٠٧

خنکاندنی شاری سەردەشت....

نووسینی: عەزیز شێخانی

لە یادی ١٧ ساڵەی خنکاندنی شاری سەردەشت، لە لایەن داگیر کەرێکی کوردستانەوە، واتە رێژیمی بەعسی یەوە...

سڵاو و رێز، لە گیانی شەهیدانی بێ تاوانی ئەم کارەساتە،
سەر شۆڕی و شەرمەزاریش بۆ کورد کوژان
شار تەنیایە و دنیای مرۆڤایەتیش، لە بیستنی کارەساتدا کەڕ و بێدەنگە

ئێوارەیە و شنەی شەماڵی ئێوارەی پووشپەڕ
بسکی کیژۆڵەی شار دەبزوێنێت
باوەش باوەش، بۆنی گژ و گیای سرووشت و
بۆنی گوڵ و ریحانەی سەر بانیژەی گوندەکان
بۆ ئامێزی سەردەشتی بسک سەوز دێنێت

ئێوارەیە و چیرۆکی شار، لە هەنبانەی گردەسوور دا
خەریکە تیشکی خۆری پووشپەڕ
وەک سەرچاوەی ژیان و رووناکی
بۆ پێدەشت و دارستان و رەز و رووبار دەبات

ئێوارەیە و سێبەری مەرگ و ئاگری شەڕی دوو داگیرکەر
بەر بە سەوزەڵانی شار و سرووشت دگرێت
سێبەری نەهامەتی و مەرگ و وێرانی
بە گژ ئێوارەی پووشپەڕی ئاودەانی و مەزرادا دەچێتەوە

سەردەشت وێنە و نوێنەری ئەهورا مەزدایە و
شەڕی دوو دیکتاتۆری رەشپەرەست و بێ ئاگایە

شار نوێنگەی زەردەشتی رووناکی و دژی تاریکییە
ئاسمانیش تۆز گرتویی غەریبی شار و فرمێسکی نادیارە

ئاسمانی بێ نازی شار و گڤەی بایی ئێوارە
دێنە هەواری غەم و سەر بە باوەشی گۆڕستان دا دەکن
دەنگی ناسازی پەلاماری نامرۆڤانە و
گرمەی پرژانی گازی خنکێنەر و شار کوژ، پەیامی مەرگە

شار خنکیندرا و سەوزەڵانی بوونی سەردەشت
کەوتە بەر پەلاماری خەردەلی وێرانی
سیمای پووشپەڕی ژیان و جووڵەی شار بوونەتە دیلی
نەیارانی ژیان و کورد کوژانی سوێند خواردو، بەرووحی ئەهریمنی

گەڵای سەوزی دارستانی گۆڕستان هاتنە سەما
باڵای گردە سوور هاتە سەر چۆکی خەم و کۆست
سەرچاوەی شار بو بە فرمێسکی بە خوڕی خەمباران و
رێچکەی شار بۆ هەموو گۆند و لایەک بوونە دەنگی هاوار

ئێوارەیە و ئێدی بۆنی گژو گیا و ریحانە هەموویان
لە بەردەم کۆستی گەورەی شار دا بێ بۆنن
کیژی شار و بسکەکەی بەرەو باوەشی ئێوارەی بێدەنگی و
بەرەو جیهانی نامۆیی راکێش دەکرێن

خۆری تیشک زەرد، لە دیتنی ئێوارەی ٧ ی پووشپەڕ دا
دەکەوێتە بەردەم هەستی شەرم و بێدەنگی و
بە هێمنی و کەسەرەوە شار جێ دێڵێت
شار تەنیایە و دنیای مرۆڤایەتیش، لە بیستنی کارەساتدا کەڕ و بێدەنگە

سەرچاوە : ماڵپەری گیارەنگ / رێکەوتی : ٢٩ی جۆنی ٢٠٠٧

بۆ شارەکەم!

نووسینی: حەمەرەسووڵ حەسەن‌پوور

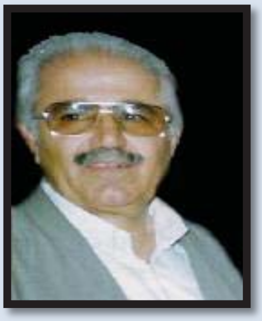

هۆ شارەکەم!

سەردەشتەکەم !

تۆ بەهاری ژینی من بووی

تۆ ئەستێرەی

ئاسمانی

تاری من بووی.

گەشاوە بووی وەک

گوڵی باخ

شەکاوە بووی

چەشنی بەیداخ

لە پڕ دەستێکی تاوان

دەیان خونچە و گوڵی تۆی

هەڵوەران.

بە بۆمبارانی شیمیایی

هێزی ڕەشی ئەهریمەنی

هەناسەی لە گەرووداا

کوشی

●●●●

سەردەشتەکەم!

ئەی شارەکەم!

فینکی دڵە بریندارەکەم

ڕووحم بۆ تۆ بە پەرۆشە

گشت کاتێکم

"حەوتی چواری شەست و شەشە"

لە هەر کوێ بم

لە نێو دڵمی

سوکنایی دڵی بە کوڵمی.

بۆمبارانی شیمیایی شارە جوانەکەم سەردەشت بە هۆی فرۆکەکانی بەعسی خوێن‌ڕێژەوە.

یادی شەهید و بریندارەکان بەخێر.

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٤ی ئاوریلی ٢٠٠٧

گوللەی تایبەتی

نووسینی: جەلال حاجی زادە

ئەوەی سەربەرزە لەم وێرانەدا تووشی خەم و دەردە

چیای سەرکەش ببینە قەت سەری بێ هەوروتەم نابێ

(مامۆستا هێمن)

لە نێو هەر کۆمەڵگاوشار و کۆمەڵێک، کارەسات و پێش هات و بە سەرهاتی خۆش و ناخۆش هەیە کە لە زەینی مێژوویی– دەروونی، جەماوەردا شوێن دانەرە و بەردەوامیش دەمێنێتەوە. بێگومان یەکێک لەو کارەساتە دڵتەزێنانەی شار و کۆمەڵگای سەردەشت، پرۆسەی کیمیا باران و کۆمەڵکوژی خەڵکی مەدەنی سەردەشت، دێتە ئەژمار. دیارە ئەو رووداوە ناسروشتی و نامرۆڤانە، خەڵکی لێ قەوماویی، لە گەڵ گەلێک چەرمەسەری و گرفتی جەستەیی، هەروەها کۆمەڵێک کێشەو ئازاری دەروونی دیارو نادیار، ئاسایی و نا ئاسایی، کۆتاو درێژ خایەن، ڕووبەڕوو کردۆتەوە.

بیر و بۆچوون لە مەڕ ئەو رووداوە گەلێک زۆرن، تەنانەت کۆمەڵێک ناتەبایش لە نێوانیدا وەبەر چاو دەکەوێت .

هەر کەس و کۆمەڵێک، ڕێکخراو و حیزبێک لە ڕوانگەی بەرژەوەندی خۆی سەیری ئەو مەسەلەیە دەکات، لە ڕوانگە گەلی چەپی چەپ بگرە تا دید و بۆچوونی ڕاستی ڕاست، بەڵام ئەوەی کە تا ئێستا روونە ئەوەیە، هەموو ئەو ڕاو بۆ چوونانە هیچ خێرێکی ئەو تۆیان بۆ خەڵکی سیڤیلی شاری سەردەشت بە تایبەتی و بۆ نەتەوەی کورد بە گشتی نەداوەتەوە، بگرە لە زۆربەی کاتیشدا تووشی قەیران هاتوون و تەنانەت بوونەتە هۆی تێکشکانی کەسایەتی و کەرامەتی خۆیان و خەڵکی بەخت رەش و داماوی سەردەشت.

نۆزدە ساڵ لەمەوبەر، واتە لە ڕێکەوتی(٧ی پووشپەڕی ١٣٦٦) ی هەتاوی، فڕۆکەکانی رژیمی دڵ لە قین و خوێنرێژی دیکتاتۆری سەددام، بە ئاگاداری و ڕاوێژکاری، مەجلیسی قیادەی سەورە (سەرکردایەتی شۆڕش) لە هێرشێکی بێ بەزەییانەی ئاسمانی نامرۆڤانەدا شاری سەردەشت و گوندەکانی بە گوللەی تایبەتی (چەکی کیمیایی) بۆردومان کرد.

دوابەدوای ئەو ڕووداوە، دەنگۆی ئەوە هەبوو کە، خوێنرێژانی دڵ پیسی سەددام، ئەو چەکەیان نە لە سەر خەڵکی بێ دیفاعی شار، بەڵکو لە سەر دوژمنان و خایەنە کانی ناو خۆیی، واتە هێزەکانی ئێرانی و مام جەلال لە کار کردوە.

هەر ئەو پڕوپاگەندەیە لە شاری هەڵەبجەشدا وەک دەنگۆیەک بڵاو دەکرایەوە. بە پێی هێندێک بەڵگەو شایەد حاڵی حاشا هەڵنەگر، لە ڕۆژانی ١٣ی و١٤ی مارچی ١٩٨٨ هێزەکانی ئێران گردەکانی دەورو بەری هەڵەبجەیان داگیر کرد، ١٥ی مارچی ١٩٨٨ پێشمەرگەکانی (یەکێتی - پارتی و سوسیالیست) و هێزی ئێران بە ناوی هێزی هاو بەشی ئێران و پێشمەرگەکان چوونەوە ناو شاری هەڵەبجە .(١)

بە هۆی ئەوەیکە ناوچەی هەڵەبجە لە ژێر دەستی ئێران دا بوو ، ڕۆژی ١٦ی مارچی ١٩٨٨ بە پێی بڕیاری سەددام حوسێن و سەرکردایەتی شۆڕش، هەڵەبجە بە بەشێک لە خاکی ئێران لە قەڵەم درا، هەر بەو بیانویەشەوە فەرمانی بۆردومان کردنی دەڤەری هەڵەبجە وەک پارچەیەک لە خاکی دوژمن (ئێران) بە گوللەی تایبەتی (کیمیایی) بە فڕۆکەوانەکان ڕاگەیەندرا.

دوای پاشەکشەی هێزی هاوبەشی ئێران و پێشمەرگە لە هەڵەبجە بەرەو ڕۆژهەڵاتی کوردستان، ناوچەکانی تری کوردستان وەک گۆک تەپە، زێوە، فرجینی و قەڵا و قارنێ ، کەوتە بەر پەلاماری درندانەی رژیمی بەعس و هیتر ....

ئەگەرچی ئەم وتەیەی سەروو، وەک هۆکارێکی سەرەکی ناتوانێت شرۆڤە و پاساوی ئەو جینایەتەو تاوانە گەورە یە بکات بەڵام ناشێت ئەوەیش بشاردرێتەوە کە کیمیا بارانی هەڵەبجە، زێوە، گۆک تەپە و سەردەشت، بە واتایەک، ناوچەکانی نێوان ئەو دوو شارەی کوردستان، پێوەندیەکی گرێدراوی بە دەنگۆیەکەوە هەبێت، بەو مانایە کە لە لایەکەوە ڕۆڵی زۆر زەقی هێزی ئێران وەک دوژمنی دەرەکی (لە ڕوانگەی عێراقیەکان) و هێزەکانی مام جەلال وەک خایەنێکی ناو خۆیی کە لەو سەردەمەدا بە پیاوی ئێران دەناسرا، لەو تاوان و کارەساتە دا نکوڵی لێ بکرێت و وە بەرچاو نەگیردرێت، لە لایەکی دیکەشەوە کێشەی کورد و کەش و هەوای دەوڵەتەکان لەو بەشەی کوردستاندا (ڕۆژهەڵات و باشوور) حەشار بدرێت .

هەروەک ئاماژەی پێدرا لە مەڕ شاری بە کیمیا کراوی سەردەشت (وە هەڵەبجەش) هەر گرووپ و دەستەیەک، تێڕوانینی تایبەتی خۆی هەبووە، تاقمی ناو خۆ و تاقمی دەرەوەی وڵات، تەنانەت بۆ بەرژەوەندی کەسی، بنەماڵەیی و بگرە عەشیرەتی یان بەرژەوەندی حیزبی، کەڵکی نادرووست و دوور لە بەرژەوەندی و مەسڵەحەتی تاکەکانی خەڵک و نەتەوەیی لێ وەردەگرن و چاوەڕوانی خێردانەوەیەکی حیزبی و کەسین.

بە داخێکی زۆرەوە، ڕووانگەی زۆربەی هەرە زۆری حیزب و ڕێکخراوەکانی سیاسی و مەدەنی هەروەها خەڵکی لێ قەوماو و ئازار پێدراوی سەردەشت ، لە سەر دوو ئاستی زۆر نزم و کەساسیەوە، دارێژراوە.

ڕوانگەی بەرژەوەندی تاکی و یارمەتیەکی بێ بایەخی ماڵی بگرە تەنانەت دۆسیەیەکی پزیشکی و کارتێکی جانبازی!

ڕوانگەی دووهەم کە هی کەسایەتی و ڕێکخراوەکانە، لە گۆشە نیگایەکی ماڵی و بازرگانی واتە وەک مامەڵەیەکی مادی سەرچاوە دەگرێ.

پڕ ئاشکرایە، پرۆسەی کارەسات و روداوەکانی کیمیا بارانی هەڵەبجەو سەردەشت پێش ئەوەیکە، ڕووداو و ڕوخساری ناحەزی شەڕ و قۆناغێکی کاتی بژمێردرێت، پرۆژەیەکی درێژخایەن و گەلاڵە دارێژراوی ژینۆ سایدی نەتەوەی کورد (کە تا ئەمرۆش درێژەی بووە) دێتە ئەژمار.

راستە شاری سەردەشت بە یەکێ لە شارەکانی سنووری جۆگرافیای ئێران لە باری تۆپۆگرافیەوە دەناسرێت، کە لە کاتی شەڕی هەشت ساڵەی ئێران و عێراقی دەستکرد، کەوتە بە پەلاماری ئاگر و گازی کیمیایی شۆڤێنیستەکانی عەرەب ، بەڵام لە هەمان کاتیشدا، لە گۆشە نیگایەکی ترەوە لە لایەن کار بە دەستانی قیادەی سەورە بەدی کراوە، ئەمەش ئەوەیە، سە ردەشت وەک بە شێک لە نەتەوەی کورد، کەوتۆتە بەر هێرش و پەلاماری کیمیایی بەعسیەکان.

خۆ ئەگەر هەڵەبجەی خوێناوی و ناوچە و گوندەکانی ڕەش کوژکراوەکانی نێوان هەڵەبجەو سەردەشت، واتە، ئەو شوێنە ڕەشە، وەبیر خۆمان بێنینەوە، بێ شک ئەوە لامان مسۆگەر دەبێت.

ئاشکرایە، لەو تراژێدیە تاڵە دا، تەنانەت جێ پێی بەعسیەکانی عێراق نابینرێت، بەڵکو، شوێنی پێی زۆربەی ملهوڕ و دەوڵەتە زلهێزەکانی وەک : ئەمریکا، ئاڵمان، ئینگلیز، فەرەنسە و میسر و .... بگرە کۆمکاری عەرەبیش وەک رۆژ ڕوونە. جا هەر لەو سۆنگەیەوە، ئەو تاوانە نامرۆڤانە نە تەنیا نابێت وەک ئاسەوار و ئاکامی شەڕ و دیاردەیەکی ناحەزی جەنگ سەیری بکرێت، بەڵکو پێویستە بە چاوێکی ژیرانە و ورد بینانە، وەک پرۆسەیەک لە پرۆژەیەکی ڕەش بەدی بکرێت.

جێی حەشاردان نیە، ئەگەر کارەسات و ڕووداوەکانی دژ بە گەلی کورد لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دا، بە تایبەت کە لە لایەن ڕێژیمە جۆراوجۆرەکان کەش و هەوای ئایدیۆلۆژیکی جیاوازی تورکیە، سوریە و عێراق و.... لە ماوەی هەشت دەهە دا لە خۆمان نە شارینەوە و وەک پرۆسەیەک لە پرۆژەیەکی گەورە سەیریان بکەین، هیچ ئەگەر و پرسیارێک لە خۆیدا ناهێڵێتەوە.

ئەوەش ئاشکرایە، هەموو ئەو پرۆسە دڵتەزێن و نامرۆڤانە، بە هاو بیری، هاریکاری و چرای سەوزی مادی و مانەوی مل ئەستورانی ناوچەیی و نێونەتەوەیی بە ئەنجام گەیشتوە، تەنانەت کپ بوونیان بە ڕەزامەندی خوێندراوەتەوە.

بڕوا ناکەم کەسێک بدۆزینەوە کە پرۆژەکانی تواندنەوەو ئاسمیلاسیۆنی نەتەوەی کورد لە مێژوو دا ئینکار بکات.

نزیکەی (٧٠٠) ساڵە نەتەوەی کورد بەردەوام لە گەڵ ڕاگوێزان و قەڵا چۆ کردن، توانەوەو ئینکار لێکردن، ئاشنایی هەیە، (٥٥٠) ساڵ لە مەو بەر (١٥١٤ز) بە دابەش کردنی نەتەوەی کورد لە شەڕی نێوان سەفەوی و عوسمانیەکان بە ڕەسمی پڕ ۆژەکە لە سەری داسەپێندراو دەستی پێکرد.

دەسپێکی ژینۆسایدو ئاسمیلاسیۆنی نەتەوەی کورد لە ژێر پرۆژەیەکی درێژ خایەن و گۆشە نیگای جیاواز و وێکچوو لە گەڵ بەرژەوەندی و بارودۆخی پێویست، هەر لەو کاتەدا هاتۆتە کایەوە کە کوردەکانی رۆژئاوای ئێران، بۆ رۆژهەڵاتی ئێران (خوراسان و قوچان و ....) ڕاگوێزران و نەتەوەیەکی کۆچەریتر لە زێد و مەڵبەندی ئەوان، جێ نشین کران. هەر لە درێژەی ئەو پرۆژەیەشدا، لە پارچەیەکی تری کوردوستان، کوردەکان بە دەستی پان تورکیستەکانی تورکیە، لە وڵاتی خۆجێی باب و باپیرانیان شار بە دەر کران و هەر ئەو پیلانە ش کت و مت لە لایەن عەرەبەکانی عێراق و ڕەگەز پەرستەکانی سوریا ڕەچاو کرا .(٣)

لێک دابڕکردنی خاکی کوردوستانی گەورە لە لایەن ئیستیعماری ئینگلیس و فەرەنسەو بە فەرمی ناسینی ئەو دابەشکاریە لە لایەن کۆمەڵگای نێو نەتەوەیی بە تایبەتی ئەمریکا، جەمسەرێکی دیکەی پرۆژەی لە ناو بردن و پاک کردنەوەی نەتەوەی لە مێژینەو خاوەن کەلتوور و شارستانیەتی کورد دەستەبەر دەکرێت. ئاخۆ کێ هەیە نەزانێت، لە سێ دارەدان و ڕە شە کوژی و شار بەدەر کردنی سیاسەت وانان و پیاوە گەورەکانی کورد وەکوو شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری، شێخ مەحمودی نەمر، سمکۆ، شێخ سەعیدی پیران و شەهیدان، قازی نەمرو قاسملوو، مەلا مستەفا و ئاپۆ و... هەر لە ڕەهەندی ئەو پرۆژەیەوە مانا پەیدا دەکات.

پێویست بە گوتن ناکات، ئەگەر کارەساتی کیمیایی سەردەشت بە ڕووداوێکی جەنگی لە قەڵەم بدەین و لە چوارچێوەی شاردا بوەستێت، یان باشتر بڵێین لە چوار چێوەی هەندێک دۆسیەی پزیشکی و ماڵی گیان بەخت کراوەکان! بەرژەوەندی لاوازی حیزبی و... مەسڵەحەتی بێ دەلیل و نەشیاودا، سەری داپۆشین، جگە لە چەواشە کردن و بە

لارێ دا بردنی ووشەیەکی تری ناتوانین بۆ بدۆزینە وە، دیارە ئەوەش لە پیلان و پلانەکانی خوازراوی نەیارانی نەتەوەی کورد دێتە ئەژمار و تەنانەت دەبێتە هۆ ی کەڵپ گرِ کردنی دوژمنان.

باسێک لە وە دا نیە، کیمیا بارانی سە ردەشت، کار دانەوەیەکی تریشی لە سەر دەسەڵات دارانی شۆڕشی ئیسلامی ئێران و کەش و هەوای سیاسی و دۆخی ناوچەکە، داناوە لە بەر ئەوە لە سەرەتاوە خوێندنەوەیەکی تایبەتیان لەسەر کردووە.

دەبێ بڵێین ئەگەر ئە گە ر ئە و کارە ساتە رِە شە تەنانەت ڕووداوێکی جەنگی لە نێوان ئێران و ئێراق دا بوایە، دەشێت پاش تەواو بوونی شەڕ و پێکدادان، ئەو شارە بە تەواوی خاوێن کرابا، ئاوەدان کردنەوەی سەردەشت بە پێی بە رنامەیەکی تایبەتی و جیاواز لە بوودجەو بەرنامەکانی ئاسایی، دەستی پێ کردبا و بوودجەیەکی تایبەتی بۆ لە ناو بردنی ئاسە وار و کاریگەریەکانی شەڕ، هەروەها کەم ڕەنگ کردنەوەو قەرەبووی دەرئەنجامەکانی دەروونی و جەستەیی تەرخان کرابا، بەڵام نەتەنیا ئەو کارە نەکراوە، بەڵکو لە لایەکەوە لە بوودجەی دەوڵەت و پارێزگای ئاساییشدا، ئاورێکی لە سەر نەدراوەتەوە و لە لایەکی دیکەشەوە تە نانەت لە هەوڵی ئەو خاڵانەی خوارەوە دا بوون:

١- تا ئەو جێگەیەی بۆیان بووز دەخوات نەتەنیا کاردانەوەیەکی نێو نەتەوەیی بەڵکو ناوخۆیشی نەبەێت، لە چوارچێوەی شاردا دا پۆشرێت و تەنانەت بەرەی داهاتووی شار بە تەواوی لێی بێ خەبەر بێت و پێداچوونەوەی لە سەر نەکات.

٢- زۆربەی ئیمتیازات و کەرەسەی ماڵی وەکوو یارمەتی تەکنیکی و پسپۆڕی ئوروپاییەکان و ژاپۆنیەکان بۆ چاک سازی و گۆڕانکاری ڕووخساری شارەکە و هەڵگرتنی فەقر و نەداری خەڵک لە گەڵ پارە بگۆڕدرێتەوە و لە لایەن دەوڵەتی ناوەندی بۆ جێگاو شوێنێکی تری ناو وڵات (جا با نەڵێین دەرەوەی وڵات) بقۆزرێتەوە.

٣- مەخابن، زۆربەی بانگەوازو بانگەشەی ڕاگەیاندراوەکانی وڵاتانی دیکە بە مەبەستی هاوکاری و هاریکاری و ئامادە بوونیان بۆقەرەبوو کردن و ئاوەدانکردنەوەی بنەڕەتی شاری سەردەشت لە لایە ن دەوڵەتەوە، دەستی ڕەتی لێدراوە، هۆی قەبووڵ نەکردنیشی بە هۆکار و ئیستیدلالی ئەمنیەتی و بارودۆخی تایبەتی ناساندراوە.

٤- بەپێی زانراوەکانی ناوخۆی خەڵک، تاقمێکی بەرچاو ئاسانکاری و بوورسیەی خوێندکاری لە بواری پزیشکی، ئەندازیاری ئامێرەکانی پزیشکی و ڕشتە گەلی دەروون ناسی و هەروەها لە بەستێنی پسپۆڕی و زانیاری کیمیایی بۆ خوێندکاران و لاوانی شاری سەردەشت بە چە شنێکی تایبەتی لە لایان تاقمێک لە دەوڵەتەکانی ئەورووپایی و هی ترتەرخان کرابوو، بۆ بنەماڵە و نوورەچاوەکانی ... قۆزراونەتەوە، کە زیاتر لە سەت فەقەرە بەراورد دەکرێت.

٥- تا ئەو جێگەیەی کە ڕێی هەبووە، هەوڵ دراوە سەردەشت وەکوو یەکێ لە شارەکانی دیاردەی شەڕی داسەپێندراو، ناو ببردرێت و زیاتر لە رادە زەق نەکرێتەوە تا مەبادا ببێتە هۆی هەڵچوونی هەستی نەتەوایەتی کوردەکانی ئێران و پارچە دابەشکراوەکانی دیکەی کوردستانی بن دەستی تورکیە و ئێراق و سوریا، لە هەمان کاتیشدا وڵاتانی پێوەندیدار لە گەڵ کێشەی کورد بەردەوام لە هەوڵی ئەوە دا بوون کە مانای کیمیاوی کراوی شارەکانی سەردەشت و هەڵەبجە چەواشە بکەن تا نەخوازا لە داهاتوودا وەک بەڵگەیەک بۆ دابین کردنی مافی چارەنووسی خۆیان و بریارێکی حەق خوازانە کەڵکی لێ وەربگرن.

ڕەنگە جێی هیچ ئەگەرێک نەبێت کە کارەسات و تاوانی بە پیلان و بەرنامەی کیمیا بارانی نەتەوەی کورد (باشوور و باکوور و ڕۆژهەڵاتی کوردوستان) خوێندنەوەیەکی نێو نەتەوەیی لە سەر بکرێت .

کیمیاوی کرانی کوردستان کتو مت لە قالبی شەڕی داسەپێندراوی ئێران و ئێراق، خوێندنەوەو لێکدانەوەیەکی سەخت ئامێری و رواڵەتی لە سەر دەکرێت و بە یەکێک لە دیاردە ڕوخێنەرەکانی شەڕ و تێک هەڵپرژان لە قەڵەم دەدەن. بە دەگمەن دەبیسرێت و دەبینرێت کۆمەڵگای جیهانی و ڕێکخراوی نێو دەوڵەتی لەو بارەوە کاریکیان بۆ کورد، نە وەک نەتەوەو گەلێکی لێ قەوماو بەڵکو وەک مرۆڤێک، کردبێت.

خاڵێکی هەرە گرینگی ئەو ڕووداوە لەو ڕوانگە وە دێتە بەرچاو کە پرۆژەی تواندنەوەو قڕ کردنی گەلی کورد لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناویندا وەک ڕۆژ روون و ئاشکر دەکات، بۆیە ڕەوایە ئەو کارەساتەش لە سەر جەمسەری ئەو پرۆژەیە توێژینەوەی لێبکرێت و بەرنامەی گونجاو و پێویستی بۆ دابرێژرێت.

لە باری یاسایی و سیاسیەوە، ژینۆساید و قڕکردنی نەتەوەی کورد (بە تایبەت کیمیا بارانی سەردەشت و هەڵەبجە) لە ماوەی یەک سەدەی ڕابردودا خاڵ و بەڵگەیەکی زۆر دان پێدا هێنەر و جێی سەرنجە؛ ئێمە وەک میللەتی کورد (وەک نەتەوەیەکی جیاواز) بۆمان هەیە لە هەموو بارێکدا داوای مافی دابین کردنی دیمۆکراتیکانەی چارەنووسی خۆمان بکەین و لە سەر مەسڵەحەت و سەقامگیر کردنی مافە ڕەواکانی خۆمان بریار بدەین. چوونکو مەخابن لەو چەشنە پرۆژانەدا واتا، فەتوای شەڕ لە سەر کورد، ڕەش کوژی خەڵکی مەدەنی بێ چەک، بێ سەرو شوێن کردنی لاوان و هەستیارانی بە ئەمەگ، شار بە دەر کردنی گەلێک لە وڵاتی خۆجێیی خۆی، ئاوارەو دەر بە دەر کردنی سەدان هەزار کورد، ئەنفال کردنی مرۆڤی کوردی کافر و بێ دین! شوشتنەوەی مێشک و زەینی لاوی کورد بە مەبەستی دابڕان لە ڕابردوی نەتەوەیی خۆی، قەلا چۆکردنی زێد و مەڵبەندی کوردەکان، کیمیابارانکردنی کورد لە هەر چوار پارچەی کوردوستان بە گوللەی تایبەتی و.... بە شێوە گەلی جۆراوجۆر و بە پێی داب و دۆخی

زەمان هەر درێژەی هەیە، جا هیچ جیاوازیەکی نیە، بە هەر ناوێک و لە سەر هەر شێوازێک بە ڕێوە بچێت.
شاعیرانەیە ئەگەر وا بیر نەکەینەوە کە گوللەی تایبەتی لە قاپۆڕی ژینۆسایددا بەرامبەر بە کورد، دابەستراوە و لە حاڵی جوڵانەوەدایە، بۆیە پێویستە ڕێگە چارەیەکی سەرەکی و هەمیشەیی بۆ پێشگیری و بەرگری کردن لە کیمیا بارانێکی تر و ژینۆساید و جەنایەتێکی دیکە، بدۆزرێتەوە.

بێ شک خوێنەرانی ئەو بابەتە لەو ڕاو بۆچوونە لە گەڵماندان کە، تەنیا کارێکی بەرچاو لە بەستێنی کیمیاوی کراوی شاری سەردەشت کراوە ئەوە بووە کە تاقمێک مرۆڤی نەشیاو لێنەزان، لە هەمان حاڵیشدا گرێدراو ، لەسەر بەرژەوەندی تاکی و بنە ماڵەیی و هەروەها گوێڕایەڵی ، هەڵسوڕانێکی لاوازیان هەبووە ، عەینی ئەو کەرەسەیەش لە لایەن کوردەکانی بەشێکی تری کوردستان (واتە بن دەستی ئێراق) ، بە شێوازێکی دیکە ڕەچاو کراوە ، کورد گوتەنی تا گیرفان و جانتایان خاڵی بووە، کیمیا بارانی هەڵەبجەو سەردەشتیان وەک کراسی عوسمان و بنێشتە خۆشکە، بەرز کردۆتەوە و پاش پڕ کردنی گیرفانی کەسی و حیزب حیزبێنەی خۆیان کپ بوون، بە واتایەکی تر نەتەوەیەکیان کپ و دەمکووت کردووە. چالاکی و هەڵسوڕانی حیزبە سیاسیەکانی کوردوستانی فێدراڵی ئێراق هەروەها گرووپ و ڕێکخراوەکانی ڕۆژهەلاتیش لەو بوارەدا، کۆمەڵێک پرسیار و سەر سوڕمان دێنێتە کایەوە. قسەی لە سەر نیە کە بە ڕەها کردنی بنەما سەرەکیەکان و چەسپان بە هێندێک قازانجی ناسەرەکی و پەراوێزیەوە نەتەوەیەکی بن دەستیان فرۆشتووە و هەربە تەواوی مانای ووشەوە نووزەیان لێ براوە.
خۆ ئێستا کورد لە باشووری کوردوستان ئازاد بووە، تەنانەت ماوەیەکی زۆرە (١٥ ساڵە) چەکمەی دوژمنان خاکیان گڵاو ناکات، ئەدی بۆچی کاربەدەستەکان و ماقووڵەکان و سیاسەتڤانانی ئەو بەشەی کوردوستان هەر بە جارێکی نووزەو وزەیان لێ براوە، لەگەڵ ئەوەش هەر دەنگێکی حەق خوازانە و ڕەوا لە مەڕ بە ئاکام گەیاندنی تاوانی کیمیا بارانی هەڵەبجە و بگرە سەردەشتیش کپ دەکەن و لەگەڵ کوت و زنجیر ڕووبەڕوویان دەکەنەوە. خۆ ئێستاکە کەس پێشی پێ نەگرتوون، سەددامی دڕندە لە سەر مێزی دەسەلات دا نەماوەتەوە، ئایا جیا لەوەیە کە لە سەر خوێنی کوردی بێ تاوان و زوڵم لێ کراو، مامەڵەی نهێنی و ئاشکرای ماڵی و...دەکرێت. ئێمە بە قوورسی لە سەر ئەو باوەڕەین کە، فیدا کردنی بەرژەوەندی نەتەوەیی و ڕەوایی گەلەکەمان لە پێناوی بەرژەوەندی و مەسڵەحەتی کاتی حیزبی و کەسی خەیانەتێکی نەبەخشراو و زۆر گەورەیە. (٦)
دووپات کردنەوەی ئەو قسەیە دەبێتە هۆی سەر ئێشی کە سیاسەت وانان و چالاکانی مەدەنی و ڕێکخراوەکانی هەڵسوڕ لە سەر ئەو پرۆسەیە، وا باشترە لە بیری بەرژەوەندی گشتی و نەتەوەیی دابن تا لێڕوانین ولێکدانەوەیەکی بەرتەنگ و کاتی.

دەر ئەنجام:

کارەسات و تراژێدی دڵتەزێنی گازی کیمیایی لە سەر خەڵکی سەردەشت و بەشەکانی دیکەی کوردستان وەها گەورەیە کە لە مێژووی مرۆڤ دا، لە سەر مرۆڤ و بە دەستی مرۆڤ ڕووی داوە، بە جۆرێک کە مرۆڤایەتی و داهاتووی مرۆڤ بۆ هەمیشە دەبێت پەنجەی شەرم بگرێتە بەر ڕوخساری خۆی. مەخابن هیچ کەسیش لە مەڕ ئەو ڕووداوە ڕاناچڵەکێ، هەروەک بەرامبەر بە پرۆسەکانی دیکەی ژینۆسایدی کورد هیچ کەسێک تەنانەت داخێکیشی هەڵنەکیشاو دەستی سەر سووڕمانی لە بن چەناگەی خۆی نەچەقاند ! ئەگەر بە وردبینی هەموو کون و کەلێنەکانی مێژووی جیهان تاوتوێ بکەین، جینایەتێکی وا بە ر بڵاو و ژینۆسایدێکی وەها نامرۆڤانە، کە بە درێژایی مێژوو، بەر دەوام و بێ پسانەوە لە سەر کورد کرابێت ناتوانین بدۆزینەوە.
ئەگەر بە کورتی چاوێک بە سەر دیاردە و ڕووداوی راستەقینەی هۆلۆکاست بخشکێنین و لە شیشەی ئەو ڕووداوە ئاورێک بدەینەوە سەر کارەساتی کیمیا بارانی سەردەشت (و هەڵەبجە) بۆمان دەردەکەوێت کە کورد چەندە چەوساوەتەوە و تا چ ڕادەیەک زوڵمی لێکراوە. دیارە بەرامبەر یەک دانمانی کارەساتی هۆلۆکاست لە گەڵ تاوان و ڕووداوی گازی کیمیایی سەردەشت و ژینۆسایدی نەتەوەی کوردبە هیچ شێوەیەک دروست نیە و ناش گونجێت.
ڕژیمێکی تایبەتی بە ئایدیۆلۆژیەکی کاتی و هەندێک مرۆڤی ڕەگەز پەرست بە دەستی هیتلێر کارێکی کردووە، تاکوو ئێستاش لە قازانجەکانی ئیسرائیل بە تایبەتی و یە هوودیەکان بە گشتی کەڵکی لێ وەر دەگرن و بە رهەمیان بۆ دەداتەوە، بەڵام ژینۆسایدی ڕەشی نەتەوەی کورد لە ماوەی (٧٠٠) ساڵ، بە تایبەتی یەک سەدەی هاوچاخدا بەردەوام وبێ قرتان لە لایەن ڕێژیم گەلی جیاواز و لە سەر بنە مای ناتەبا، هەر درێژەی بووە، ئاشکرایە دەم بەستن و کپ بوونی دەوڵەتە باڵا دەستەکان و

ڕێکخراوەکانی نێو نەتەوەیی و کۆمەڵگای جیهانیش دە ستیان بەم پرۆژەیە ڕەنگینە.

بە کار بردنی بۆمبی ئەتۆم لە مەڕ شلرەکانی هیرۆشیما و ناکازاکی ژاپۆن لە لایەن ئەمریکا، ئەگەرچی جێگەی شەرمەزاری و مەحکومە، بەڵام ئاسەواری درێژخایەن و بەردەوامی نەبووە، گازی بە سەرداریژراوی سەردەشت جگە لە پێک هێنانی گیر و گرفت و ئازارێکی زۆری جەستەیی، کاریگەری و ڕەنگدانەوەی لە سەر خەڵکی ئەو کات و منداڵان و بەرەی داهاتوو ی سەردەشت و گووندەکانی هەیە و هەردەشیبێت، ئەوەش بە بەڵگەیەکی زۆری زانستی و توێژینەوەیەکی لە سەر پێ، مسۆگەر دەبێت . جا ئەگەر ئەوەی داهاتووی سەردەشت زوو تووڕەو عەسەبی دەبێت، ئەگەر بینیتان و بە گوێتان گەیشت کە منداڵێکی ناسرووشتی و سەقەت لە دایکبوو، بۆمان نیە، سەرمان سووڕ بمێنێ و بە گەڕان لە هۆکاری تایبەتی خۆمان ماندوو کەین، مانگە شەو سەر بە ئێوارە دیارە. ڕەنگە ئەگەر ئێستا ئەفلاتوونی حەکیم زیندوو بایە، پەرتووکی یاساکەی (قوانین) خۆی بە شێوەیەکی تر و لە سەر میحوەرێکیتر دەنووسی. وەیان مووسا جۆرێکی تر لە مەڕ فیرعەونیەکاندا بەرەنگاری و بەربەرەکانی دەکرد، ئامۆژگاری پێغەمبەرەکانیش لە سەر شێوازو بنەمایەکی دیکە دادەڕێژرا، جا ئەرەستووش پێناسەیەکی دیکەی لە مەڕ فەیلەسووف، مرۆڤ و فەزیلەت دەهێنایە کایەوە.

بە بێ قسە تاوانی کیمیا باران کردنی شاری سەردەشت پێوەندیەکی پتەوی بە پرۆژەی مێژوویی ژینۆساید و قڕ کردنی کوردەوە هەیە. ئەوەی کە لە سەرووی گشت لێکدانەوەو بیروڕاکان لە مەڕ ئەو جینایەتە دەبێت لە بەر چاو بگیرترێ، ئەوەیە کە، کارەساتی وا دڵتەزێن و بێ وێنە لە مێژووی ژیانی مرۆڤدا پێش هەموو شتێک ژینۆسایدی نەتەوەیەکە، تەنیا بەڵا و ڕووداوێک لە سەر خەڵکی شاری سەردەشت بەدی ناکرێت.

بە درێژایی چەند سە د ساڵە کورد بەردەوام و بێ پچڕان لە ژێر چەرخی پرۆسەی ژینۆساید و لەت لەت کردن دایە، پرۆسەی سڕینەوەی بیری نەتەوەیی، کۆمەڵکوژی و ئەنفال، کیمیا باران کردن و کەوتنە بەر قامچی گوللەی تایبەتی و هەزاران بەڵاو بەسەرهاتی دیکە، لە لایەن دوژمنانی راستەو خۆ و بە ئاریکاری و ئیزنی چاوزەقکەران و ملهوڕەکانی سەردەم ، بەردەوام و نامرۆڤانە لە ئارا دایە، جا کاری کوردی چارەڕەش و بێ کەس ! بەو جێگایە گەیشتوە کە زرتە بۆزێکی ئەفریقایش لە کێنیا ،لێیکەوتۆتە پیلان و بەر هەڵستکاری لە گەڵدا دەکات، هەر ئەو قوڵە ڕەشەی کە ئاپۆ و باکووری کوردستانی بە دوژمنانی گەلی کورد فرۆشت تا بەڵکو زۆرتر خۆی ڕووسپی بکات.

بە ڕاستی سەرمان لێ شێواوەو نازانین کام برینە سای ێژ بکەین، برین و داخی ڕاگوێزان و قەڵا چۆ کردن، برینی نکووڵی و ئینکار لێ کردن، برین و داخی ئەنفال و ڕەشە کووژی وە یان هەڵەبجەو سەردەشت. بە هیچ شێوەیەک ڕەواو دروست نیەو ناشێت کیمیا بارانی سەردەشت لە کارەسات و جینایەتەکانی مێژوویی خۆمان جیا بکەینەوە، بە بێ دوودڵی و ڕاڕایی دە بێ چاو لەو ڕاستیە بکەین کە ئەو پرۆژەیە بە شێواز و ئامراز و بەرنامەی کاتی بەڕێوە چووە و بەڕێوە دەچێت، بۆیە هەڵاواردنیان لە یەکتر هەڵەیەکی زۆر زەقی مێژووییە.

تاوانی کیمیا باران کردنی سەردەشت بە دادگایی نمونەی وەک ئەنرات و سەددام و گەدەو گودەکانی کۆتایی پێ نایەت، بە دابین کردنی ڕۆژێکی سەمبولیک و مۆنۆمێنتێکی بێ رووح! پێک هێنانی چەند دۆسیەیەکی پزیشکی و بیمەیی و گیان بەخت کراوەیی، کۆمەڵێک هۆنراوەو بەیانیە، دروشم و شوعاری ڕێکخراوو جەماعەتێکی حەق لە لایەن و لابیگەری کردن لەم لاو لا و خۆ دەپاڵ هاویشتنی ئەم و ئەو، ناتوانین و پێ ناچێت شانی خۆمان لە بن قورسایی و گرینگی ئەو جینایەتە بخزێنین و بۆ هەمیشە خاتر جەم بین و چاو داپۆشین.

تۆ بڵێی ئەو کارەساتانە هەمووی نەگەڕێتەوە سەر ئەو راستیە کە کورد وەک نەتەوەیەکی بن دەست لە گەڵیان ڕووبەڕوو دەبێتەوە؟

با خۆمان لەو راستیە تفت و تاڵەش گێل نەکەین کە کورد لە هەموو لایەکەوە بە یەک چاو تەماشا دەکرێت و گشت دوژمنان یەک خوێندنەوەو بۆچوونیان لە مەڕ کورد هەیە. ئەو وتەیە خۆی لە خۆی دا هەڵگری بەشێکی دیکەی ئەو ڕاستیەیە کە کورد تاکوو ئێستا وەک هە موو میللەتەکانی تر دانی پێ دانەنراوە، وێنەی نەتەوەیەکی خاوەن ماف لە لایەن سوریە و تورکیەو ... هەروەها کۆمەڵگای نێو نەتەوەیش نەناسراوە و نە سەلمێندراوە.

لە دەر ئەنجامی ئەو بابەتەدا دەتوانین پەنجە بۆ هێندێک خاڵ رابکێشین کە پێویستە ڕەچاو بکرێت:

١- دەوڵەتی ئێستای عێراق وەک دەوڵەتێکی عێراق و بەرپرسی سەروەرایەتی دەوپەتەکانی پێشوو، پێوستە لە خەڵکی شاری سەردەشت بەڕەسمی داوای لێبوردوویی(عوزرخواهی) بکات، هەروەها پێویستە لە هەوڵی قەرەبوو کردنەوەی ئەو تاوانە ڕەشەی دا بێت.

٢- پێویستە لێژنەیەکی نێو دەوڵەتی بە سەرپەرشتی ڕێکخراوی نێو نەتەوەیی لە مەر ئەو تاوانە پێک بێت، بە شێوەیەک کە هیچ پابەندیەکی بە هیچ دەوڵەتێکەوە نەبێت و سەربەخۆ و راستەو خۆ کار بکات تا هەموو تاوان بارەکانی ،راستەو خۆ و ناراستەو خۆ بداتە بەر دەستی عەداڵەت و لێ پرسینەوە.

٣- پێویستە خوازیاری ئەوە بین ڕۆژێکی دیاریکراو لە ژێر ناوی ڕۆژی جیهانی کیمیا باران و ژینۆسایدی گەلی کورد لە لایەن (un) ەوە و بە رەسمیەت بناسرێت و ئەو

کردەوە دژ بە مرۆڤایەتیە مەحکووم بکرێت. چوونکو ئەو کارەساتە پێوەندی بە کۆمەڵگای جیهانی و بە مرۆڤایەتیەوە هەیە.

٤- ڕێکخراوی نێو نەتەوەیی، بە یارمەتی دانی ئابووری و زانستی و پزیشکی خەڵکی شارەکان لە هەوڵی قەرەبوو کردنی ئەو جینایەتە دابێت و ئەو کارەش هەر دەبێت ڕاستەو خۆو لە ژێر بەرپرسایەتی خۆیدا بێت.

٥- پێکهاتەو ڕێکخراوەکانی دەرەوەی وڵات لە تاراوگەدا پێویستە ئەو جینایەتە وەک خۆی بە دەوڵەتەکانی دیکە بناسێنن.

٦- ئەرکی سەرشانی هەموومانە کە لە هەر چوارپارچەی کوردوستان و تاراوگەدا، بەردەوام لە سەر ئاسمیلاسیۆن و ژینۆساید کردنی گەلی کورد پێداگر بمێنینەوە تا مافی نەتەوەییمان لە لایەن کۆمەڵگای جیهانی و پێکهاتەی نێو نەتەوەیی بە فەرمی بناسرێت و دانی پێدا بهێنرێت.

٧- گشت ڕێکخراوو ئەنجومەنەکانی چالاک لە بواری کارە ساتی کیمیایی سەردەشت و هەڵەبجە دەشێت راستەو خۆ و سەربەخۆ بەرنامەی پێویست دابرێژێت، پرۆسەو پێداویستیەکانی خۆی بەرێوە بەرێت، بە بێ ئەوەیکە هیچ وابەستەیی و پێبەندیەکی بە کاربەدەستان وماقووڵەکانە وە هەبێت، بە مانایەکی دیکە، راستەو خۆ و بوێرانە بەرنامەکانی خوی، بۆ خۆی بە ئەنجام بگەیەنێ. جێ گوومان نیە بەرێوە بردنی بەرنامەکانی ساڵوەگەری کارەساتی کیمیایی بە کارگێی ی دەوڵەت و خۆتێ هەڵقووتێنەران، دەرئەنجام و بەرئەنجامێکی گرینگی هەبێت، جگە لە چەواشە کردن و بە لارێ بردنیدا، چی تری لێ هەڵناکەوێت.

٨- پێویستە هەموو ئازار پێ گەیشتوان و قوربانیانی شاری سەردەشت و تەواوی گوندەکانی سەردەشت بە بێ هیچ جیاوازیەک قەرەبووی ئەو تاوانەیان بۆ بکرێتەوە؛ حەق وایە بۆ هەموو خەڵکی شار و گووندەکان بە بێ هیچ جیاوازیەک، ئەوانەی ئێستا لە ژیان دان و ئەوانەی نەوەی داهاتووش، دەبێ بەو پەڕی ڕێز و حورمەتەوە، لە ژێر چاوە دێری ڕێکخراوە نێو نە تە وە ییە کان دۆسیەی تایبەتیان بۆ ساز بکرێت.

٩- پێویستە دەفتەری رەهبەری، دەوڵەتی ئاغای ئەحمەدی نەژاد، مەجمەعی تەشخیسی مەسڵەحەتی نیزام، پارلەمان و.. بە بەرنامەو بودجەیەکی تایبەتی لە هەوڵی ئاوەدانکردنەوەو پەرەپێدانی پیشە سازی و پرۆژە خزمە تگوزاریە کان، زانکۆ و پرۆژەی بنەرەتی دارشتن بۆ خەڵکی لێ قەوماوی سەردەشت بن، تا لە داهاتوویەکی نزیکدا روخساری ناحەزی شار و کۆمەڵگای سەردەشت بەرەو پێشکەوت و گەشە سەندن هەنگاو هەڵبنێتە وە.

کۆتایی:

ئێمە لە سەر ئەو باوەرەین تا کێشەی کورد لە سەر بنەمای دیاریکردنی مافی چارەنووسی نەتەوایەتی، بە شێواز و میتۆدێکی دیمۆکراتیانە، لە ناوچەی رۆژهەڵاتی ناویندا چارەسەر نەکرێت، بە بێ درێۆنگی کارە سات و رووداوی لەو چەشنە، بەردەوام، بە شێوازگەل و لە ژێر سەردێڕی جۆراو جۆر لە جێی خۆی دەمێنێتەوە، واتە کێ بەرکێی نەیارانی کورد لە داڵدەدانی کوردی لێ قەوماو دا، ژینۆساید و قڕ کردن، جارێکی تر بە ناوێکی تر لە رۆژگارێکی تر بە سەری دا دەسەپێت و درێژەی پێ دەدرێت و کۆتایی پێ نایەت.

لە راسیتدا چەرمەسەری و ژینۆساید و خاشەبڕکردنی گشت نەهاتەکانی گەلەکەمان و قەرەبووی هەموو رووداوە تاڵەکانی مێژووییمان بۆ هەمیشە بە گەیشتن بەو مافە رەوایەوە بەستراوەتەوە.

٦ی پووشپەڕی ٢٧٠٦ - ٦ی پووشپەڕی ١٣٨٥ سەردەشت

سەرچاوە : ماڵپەری گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٧ی جۆنی ٢٠٠٦

کیمیاباران کردنی سەردەشت، تاوانێکی گەورەیە بە تەوێڵی دوژمنانی نەتەوەکەمانەوە.

نووسینی: مەریوان نستانی

بە درێژایی مێژووی ململانێی هێزەکانی ناوچەیی و جیهانی کە لەسەر خاکی کوردستاندا بوون، گەلی کوردستان سەرەڕای ماڵوێرانی و دەربەدەری بەزۆر و بە ناچاری کراونە سووتەمەنی ئەو ململانێ نارەوایانە و زۆرترین زیانیان وێکەوتووە، شاری سەردەشت و کیمابارانکردنی ئەو شارەش لە لایەن ڕێژیمی لەنێوچووی بەعسی عێراقەوە دەکرێ بەیەکێک لە ئاکامەکانی ئەو ململانێیانە دابنرێ، دەکرێ ڕوونتریش ئاماژەی پێبکەین یەکێک لە ئاکامە تاڵەکانی شەڕی ناڕەوای نێوان عێراق و ئێران، کە نزیک بە دوو میلیۆن مرۆڤی هەڵلووشی.

ڕەنگە زۆر پاساو بۆ ئەو مەسەلەیە هەبن، مەبەستم بۆمبارانی کیمیاوی شاری سەردەشتە، لەوانە کاتێک دوو دەوڵەت لەشەڕدان ماڵوێرانی بۆ هەردوولا لێدەکەوێتەوە، بەڵام من لەو بڕوایەدام هیچ پاساوێک نییە بۆ لەنێوبردنی دڕندانەی خەڵکی بێتاوان و بێچەک ئەویش بە بەکارهێنانی چەکێکی قەدەغەکراوی نێودەوڵەتی، کە هیچ عورف و یاسایەک پشتیوانی لەبەکارهێنانی ئەو چەکە ناکا، لەبەرەکانی شەڕیشدا هەتا بگا بەوەی کە بەدژی خەڵکی مەدەنی بەکاربهێنرێ .

ڕەنگە دووبارە گێڕانەوەی ڕووداوەکە پێویست نەبێ، بەڵام لەبەر ئەوەی بەداخەوە ئێستا زۆربەی خەڵکی کوردستانیش لەم تاوانە گەورەیە وەکو پێویست ئاگادارنین بە پێویستی دەزانم هەرچەند بەکورتیش بێ، ئاماژەیەک بە ڕووداوەکە بکەم، ساڵی ١٩٨٧ ئێوارەی ڕۆژی ٢٨ی مانگی شەش (٧ی پووشپەڕی ١٣٦٦) فڕۆکە جەنگییەکانی ڕێژیمی بەعسی لەنێوچوو هێرشیان کردە سەر شاری سەردەشت و چەند گوندێکی دەوروبەری و بە گازی خەردەل و بۆمبی کیمیاوی بۆردومانیان کردن، چەکێکی کاریگەر و بەکۆمەڵ کوژ بەو شێوە فراوانە بۆیەکەم جاربوو بەکار دەهات، بەتایبەت دژی خەڵکی بێچەک و سیڤیل، دیارە کەمتر لە ساڵێک دوای ئەو تاوانە هەمان چەکی کیمیاوی قەدەغەکراوی نێودەوڵەتی لە ١٦ی مارچی ١٩٨٨ لە شاری هەڵەبجەدا بەکارهێنرا و ئەم جارەیان هەزاران کەسی کردە قوربانی.

لە ئاکامی ئەو تاوانەی ڕێژیمی بەعس دژی مرۆڤایەتیی و دژی خەڵکی کوردستان و شاری سەردەشت، وێڕای وێرانی و خاپورکردنی چەند بینایەک بەگوێرەی ئەو زانیاریانەی کە تۆمارکراون زیاتر لە ٢٠٠ کەس گیانیان لەدەست دا و دە هەزار (١٠.٠٠٠) کەس بریندار بوون، بێگومان ئێستاش ژمارەیەک لە بریندارەکانی ئەو تاوانە چاک نەبوونەوە و لەو ژمارە زۆرەی بریندارەکان ژمارەیەکی زۆریان لە ئاکامی سەختی برینەکانیان و نەبوونی چارەسەری پێویست بۆیان و کەمترخەمی بۆ پێڕاگەیشتنیان تا ئێستا گیانیان لەدەست داوە و کەم ئەندام بوون، سەرەڕای ئەوەش کاریگەری بەکار هێنانی ئەو چەکە ئێستاش دوای هەژدەساڵ بەسەر خەڵکی ئەم شارە و سروشتی جوانی ئەو شارەوە دیارە، بە جۆرێک بۆتە هۆی وێرانی هەتا کانی و ئاو و ڕوەکەکانی ئەو ناوچەیەشی ژاراوی کرد.

دزێوی و سامناکی ئەو کارەساتە لەوەدایە کە کەسانێک بوونە قوربانی هیچ تاوانێکیان بەرامبەر لایەنی هێرش بەر نەبووە، هەر لەوکاتەدا لە لایەن ڕێژیمی حاکم لە وڵاتی خۆشیان دا مافەکانیان پێشێل کراوە و زوڵمیان لێکراوە، ئەوان تەنها لەبەر ئەوەی کورد بوون بۆیە مەحکوم بوون بە مردن.

چ لە ئاستی نێوخۆیی و چ لە ئاستی نێونەتەوەییدا بەداخەوە تا ئێستا کارێکی بەرچاو و شایان بۆ زیندوو هێشتینەوەی بیرەوەری شەهیدان و قوربانیانی ئەو کارەساتە و قەرەبووکردنەوەی زەرە ر و زیانەکانیان نەکراوە، بە بڕوای من ئەرکی هەموو مرۆڤێکی ئازییخواز و مرۆڤدۆستە کار بۆ ئەم مەسەلەیە بکا.

بە دۆکیومێنت کردنی ئەو تاوانە:

پێویستە کەسانی شارەزا و پسپۆڕ چ لەبواری یاسایی و چ لە بواری ئامار و پزیشیکی و ...هتد، ژمارەی دروستی قوربانیان، بریندااران و چەندێتی و جۆری گازە بەکار هێنراوەکان، زەرەر و زیانی ئەو گازانە بۆسەر ئاژەڵ، کانی و ئاو، ڕوەک و سروشتی ئەو ناوچەیە و وەزعیەتی ئێستای بریندارەکان و هەروەها ئاسەوارە درێژخایەنەکانی ئەو گازانە و جۆری نەخۆشییەکانی کە بەهۆی ئەم گازانەوە تا ئێستاش بەردەوامن و گیان لە بریندارەکان دەستێنن، پێویستە بەوردی لێیان بکۆڵرێتەوە و وەکو پەروەندەیەک ئامادەبکرێ، چونکە ئەوەندی من ئاگام لێبێ قوربانیانی ئەو کارەساتە لەهیچ لایەکەوە قەرەبوو نەکراونەوە.

ناساندنی ئەو تاوانە و ئاگادارکردنەوەی خەڵکی جیهان:

دیارە لە بازنەیەکی بەرتەنگ دا هێندێک لایەنی نێونەتەوەیی ئاگاداری ئەو مەسەلەیە هەن، بەڵام زیاتر ئەو ئاگاداریەش لە ڕووی پێڕاگەیشتنی پزیشکی و دەرمانی‌یەوە بووە، بەشی گەورەی خەڵکی جیهان یان ئاگاداری ئەو تاوانە نین یان وەکو یەکێک لە دەرەنجامەکانی شەڕی نێوان دوو وڵات سەیری دەکەن و ئەوەی کە لەو نێوەدا باسی ناکرێ و کەس ئاگای لێ نی‌یە قوربانیانی ئەو تاوانە و کوردبوونی ئەوانە.

بۆیە پێویستە ئەو مەسەلەیە گرینگی تایبەتی خۆی بدرێتێ و خەڵکی زمانزان و شارەزا لە وڵاتانی دنیادا پێویستە کۆڕ و سیمیناری تایبەت بەم مەسەلەیە لە دانیشگاکان، پارلەمانەکان و شوێنە شیاوەکانی ئەم باسانە بەڕێوەبەرن و لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا بابەت و لێکۆڵینەوەی پیوەندیدار بەم تاوانە بنووسن و بڵاو بکەنەوە.

یادکردنەوەی ئەم کارەساتە:

بەداخەوە ئێستا هەموو خەڵکی کوردستانیش زانیاری تەواویان لە چۆنیەتی ئەو کارەساتە و سامناکی‌یەکەی نی‌یە، بە مەبەستی ئاگادارکردنەوەی هەمووان و لە لایەکی دیکەوە بۆ لەبیر نەچوونەوەی قوربانیانی ئەو تاوانە بە پێویستی دەزانم ساڵانە یادی کیمیا بارانکردنی شاری سەردەشت و ناوچەکانی دەروبەری لە سەر ئاستی کوردستاندا و فراوانتر لە ئاستە نێونەتەوەیی‌یەکاندا بکرێتەوە هەر وەک چۆن یادی کیمیا بارانکردنی شاری هەڵەبجە و دۆڵی بالیسان و ..هتد دەکەینەوە، لەم پێوەندی‌یەدا ئەرکی حیزبە سیاسی‌یەکان و ڕێکخراوە مەدەنی و پیشەیی و کۆمەڵایەتیی‌یەکانە ڕۆڵی کارای خۆیان بگێڕن.

حکومەتی هەرێمی کوردستان کە بەخۆشیەوە ئێستا هەردوو ئیدارەکانی یەکیان گرتۆتەوە و کەش و هەوایەکی تازە بۆ خزمەتی هاولاتیان لە سایەی بارودۆخی ئێستای ناوچەکەدا هاتۆتە ئاراوە، بۆیە چاوەڕوان دەکرێ حکومەتی هەرێمی کوردستان فێستیڤاڵی ساڵانە بۆ یاد کردنەوەی قوربانیانی شاری سەردەشت بەڕێوەبەرێ، هیوادارم چیدی لەو بارەیەوە کەمترخەمی نەکرێ.

سەرچاوە : ماڵپەری گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٨ی جۆنی ٢٠٠٦

دادگای کردنی تاوانبار فرانس ڤان ئانرات لە شاری لاهەی هولەند

نووسینی عەلی ڕەحیمی

لە ڕۆژی ٢١ی نوامبروە تاکوو ٩ دیسامبری ٢٠٠٥ی زائیینی دادگای ڕەسمی تاوانبار فرانس ڤان ئانرات لە شاری لاهەی هولەند دەستی پێکرد.

ئەو دادگایە لە سەر شکایەتی ٢ کەس لە خەڵکی شاری هەڵەبجە بە ناوەکانی دالیا محەممەد و ڕێباز قادر و عەلی ڕەحیمی خەڵکی شاری سەردەشت و دانیشتووی وڵاتی هولەند دەستی پێکرد. پاش لێکۆلینەوەی تاوانبار فرانس ڤان ئانرات لە مانگی ٦ی ٢٠٠٣ لە لاهە کۆمیتەی چاک وەک کۆمیتەیەک دژ بە ئەنفال کردن و ژینوسایدی گەلی کورد لە هەموو پارچەکانی کوردستانی داگیرکراو، ئەم شکایەتەی بردە مەجلیسی هولەند .

پاشان بە هاوکاری PS ‎(sosyalistise partaye)‎ لە هولەند دەست کرا بە لێکۆلینەوە. تاوانبار فرانس ڤان ئانرات کە لە ساڵەکانی ١٩٨٥ هەتا ١٩٩١ لە کرین و فرۆشتنی موادی شیمیایی بۆ حکومەتی فاشیستی بەعسی عێراق هاوکاری و دەستی باڵای هەبووە، ناوبراو بۆ بە دەست هێنانی ماددەی شیمیایی بۆ درووست کردنی گازی خەردەل، لە ژێر دانانی شیرکەتەکانی جۆراوجۆر لە سەنگاپوور و سوئیس و ئیتالیا و ژاپۆن و ئۆردۆن، لە ڕیگای ئەمریکاوە بۆ ژاپۆن و ئیتالیا و لەوێوە بۆ ئانتیوێرپن لە بلژیک و لەوێ را بۆ بەندەری ئاقابە لە ئۆردۆن و دوایە بۆ بەغدا و پاشان گوازتنەوەیان بۆ کورەخانەکانی درووست کەری موادی شیمیای بۆ درووست کردنی گازی خەردەل یان موستەر گاز و تالڤۆن لە گازەکانی جۆراوجۆر و موادی TDG POSL3 POL3 و چەندین گازی دیکە کەڵک وەر گیراوە، بۆ بە دەست هێنانی ئەو گازانە و چەندین گازی دیکە تاوانبار فرانس ڤان ئانرات یارمەتی حکوومەتی بەعسی داوە بۆ بە کار هێنانی دژ بە گەلی کورد.

یەکەمین شار کە بەو گازە بەر بۆمبارانی شیمیایی لە پاش شەری دووهەمی جیهانی‌یەوە (پاش شەری ئیپر لە بلژیک) کەوت شاری سەردەشت بوو، ئەم شارە بە دەستی فرۆکەکانی میراژی فەرانسە بۆمباران کران، لە کاتژمێر ٤:٤٠ دەقیقەی ڕۆژی ٢٦ ی جۆنی ١٩٨٧ لەم ڕۆژەدا بە هەزاران کەس بە هۆی نەزانین و کەم ئەزموونی

گیانیان کەوتە مەترسی و تووشی زامدار بوونی جەستەی و دەروونی بوون.

لە کاتی بۆمباران دا و ساتەکانی یەکەم دا ٢٩ کەس شەهید بوون و ناوەندی شاری سەردەشت لە چوار لاوە کەوتە بەر پەلاماری فڕۆکەکانی عێراقی و هەروەها لە دەرەوەی شاریش گوندی ڕەشەهەرمێ و دەوروبەری بێران و شلماش و بێژوێ و ئاڵوەت لەو ناوچەیە کەوتنە بەر ئەو پەلامارە دڕندانەیە.

پاش دوو ساڵ نیو لە کارەساتی بۆمبارانی شیمیایی سەردەشت و دەوروبەری هەئیەتێکی پزیشکی هاتووتە ناوچەکە و بەشێک لە شەهیدان و بریندارەکانیان لە لیستەی زەرەر دیتوانی شیمیایی دا تۆمار کردووە، کە بە داخەوە ئەو لیستە تۆمار کراوە لیستەی تەواو نییە و زیاتر لە ٧٠٪ لە بریندارەکان لەو لیستە دا تۆمار نەکراون، هەر چەند بەداخەوە کاریگەری ئەو گازە شیمیایی‌یە بەشی هەرە زۆری خەڵکی ئەو ناوچەیەی گرتۆتەوە، بەڵام کەمکاری زۆری دەرحەق کراوە، یەکێک لە هۆیەکان ئەوەیە کە بەشێک لەو خەڵکە زامدارە بە هۆی ئیمان هەبوونیان بە مەسەلەی کوردایەتی ناوی خۆیان وەک زامداری شیمیایی تۆمار نەکردووە لە بەر ئەوە ناویان دەچێتە ناوی ئیدارەی گیان‌بەختان (جانباز) و ئەو شوێنەش زۆرتر بۆ پیاوانی سەر بە حکوومەت دامەزراوە و لە ئاکام دا پێیان وایە کە دەبێ ئەوان ناویان لە لیستەی جاش و خۆفرۆشەکانی سەر بەو ئیدارەیە و سەر بە حکوومەت جیا بکرێتەوە و ناویان لە پاڵ لیستەی جاشە کوژراو و بریندارەکان دا نەبێت. بەشێکی دیکەش لەو خەڵکە بە هۆی ئەوە کە کەس و کاری پێشمەرگە بوون، پێیان وابووە کە ئەوەش شەرعیەت دان بە دەوڵەتە و دەوڵەت دەیهەوێ بە ناوی ئەوان مەسەلەی خۆی زەق بکاتەوە، "هەر چەند دەوڵەت ئەو کارەشی کردووە". لە سەر ئەو بنەمایە بەشێک لە زامدارانی شیمیایی سەردەشت نەچوون ناوی خۆیان تۆمار بکەن، لە هەمان کاتیشدا کاربەدەستانی حکوومەت بە ئانقەست و بە تۆڵەستاندنەوە لە کەس وکاری پێشمەرگە ڕاستەوخۆ بەرگری لە ناونووسی ئەوان کردووە، هەر بۆیە ئەو لیستە تۆمار کراوە کە لە لایەن چەند پزیشکێکەوە ئامادە کراوە، تەواو نییە. بە داخەوە تاکوو ئێستا زیاتر لە ١٠٠٠ کەس شەهید و هەروەها زیاتر لە ٥٠٠٠ کەسیش بریندار بوون و لە شەهیدەکان تەنیا ناوی ١٠٩ کەس بە ڕەسمی ناو نووس و تۆمار کراون. بەشی هەرە زۆری ناوی شەهید و بریندارەکان ناویان لە لیستی تۆمار کراو دانی‌یە. و ئەگەریش بچیە ناو قوڵایی ئەو مەسەلەیە ئەو کات بۆمان دەر دەکەوێ کە ئەگەر ئەو کات کاربەدەستانی حکوومەت هەوڵیان دابایە و هەموو ئەو کەسانەیان بە بێ جیاوازی ناونووسی کردبایە و ئەو کارەساتەیان هەر ئەو کات لە قاو دابایە، ڕەنگە قەت ڕووداوی هەڵەبجە و گۆگتەپە و زێوە و شێخ‌وەسانی زەردە و شنۆ بادینان و دەیان شوێنی دیکە کوردستان و هەروەها ١٨٢٠٠٠ ئەنفالکراو و ٨٥٠٠ بارزانی و ٨٠٠٠ کوردی فەیلی (کوردەکانی فەیلی ئەو کوردانەن کە لە مێژساڵە چوونە نێو عێراق و لە ڕەگ و ڕیشەوە پەهلەوین، بەڵام لە بەر ئەوە لە عەرەبی دا پیتی " پ " ی نی یە و ئەو پیتە بە پیتی " ف " دەخوێندرێتەوە لە ئاکام دا پەهلەوی بۆتە فەهلەوی و دوایەش وشەی فەهلەوی کورت کراوەتەوە بۆتە کوردی فەیلی.) و سەدان جینایەتی دیکەی لەو شێوەیە دژ بە گەلی کورد رووی نەدابایە، هەر بۆیە دوای ئەو بێ‌دەنگی‌یە داگیرکەرانی کوردستان بە کەیفی خۆیان لە کوشتن و بڕینی کوردەکانی کوردستانی باشوور و باکووری ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا و کوردستانی ڕۆژهەڵات " سنە، قەسری شیرین، ئیلام، نەوسوود پاوە، بانە، مەریوان و قاڕنێ و قەڵاتان و سەقز و سەردەشت و دەیان شوێنی دیکەی ئەم کوردستانە " بە کەیفی خۆیان شەرعیەتیان بە کورد کوژی داوە. لەو کوشتن و بڕینە دا هەر جارەی لە ژێر ناوێک، بۆ نموونە لە ژێر ناوی مەزهەب و دین، پان تورکیسم، شوڤینیستی عەرەبی و ناسیونالیستی ئاریای‌یەوە گەلی کوردیان قەلاچۆ کردووە .

لێرەدا ڕەخنە لە سەر کوردەکانی هەر چوار پارچەی کوردستان و بە تایبەت ئەو هێز و ڕێکخراوە سیاسی‌یانەی کوردە هەیە کە بە شێوەیەکی باش و ڕێکوپێک و زانستیانە لە بەرامبەر ئەو هەموو جینایەت و کردەوە ناحەزانەی دوژمنان و داگیرکەرانی کوردستان دا هەڵوێستی ڕوون و بەرچاویان نەبووە. هەر بۆیە دەبوو، بەرژەوەندی گەل و نیشتمان لە سەروی بەرژەوەندی‌یە شەخسی و حیزبی‌یەکانەوە بایە، ئەو بەو مانایە نی‌یە کە بمهەوێ زەحمەت و تێکۆشانی هێز و ڕێکخراوە سیاسی‌یەکانی کوردستان لە بەر چاو نەگرم بەڵام ئەو گلەیی و ڕەخنەیە لە سەریانە و هیوادارم کە لە داهاتوو دا بتوانین ئەزموون لە هەڵە و کەمکاری‌یەکانی گەلەکەمان و حیزبەکان وەر بگرین.

لە ڕۆژی ٥ی دیسامبیر چەند کەس لە شاهیدەکانی شاری سەردەشت و هەڵەبجە و ئاڵوەت و زەردە و لە شارەکانی ئابادان و خوڕڕەمشەهر را کە هەر هەموویان خەڵکی سیڤیل و کاسبکار بوون، بەشداری دادگایی تاوانبار فرانس ڤان ئانرات بوون. ئەوەی کە جێگای سرنج بوو، شاهید دانی چەند کەسێک بوو بە ناوەکانی بەڕیزان، قادر مەولان‌پوور و حەسەن واحیدی و کاک ساڵح عەزیزپوور ئەقدەم و عەبدوڵڵا شەریفی و چیمەن سەعیدی و باوکی چیمەن بوو. کە هەر هەموویان خاوەنی چەندین شەهید و بریندار شیمیایی بوون، هەروەک بەڕێز عەلی مەحموود لە نووسراوەکەی خۆی دا لە ژێر ناوی " عومەری خاوەری سەردەشت" دا، بابەتێکی بڵاو کردەوە و تێدا ڕۆڵی مام قادر و کەسانی دیکەی تێدا باس کرد بوو جێگای سوپاس و پێزانینە، بابەتی ناوبرا ڕاستی‌یەکانی تێدا زەق کردوونەوە، بۆیە منیش خۆم لەو باسە نادەم و تەنیا هێندێک ئاماژەی کورت بە دادگایەکە دا دەکەم.

مام قادر مەولان‌پوور کاتێک لە دادگا دا باسی شەهید بوونی منداڵە جگەرگۆشەکانی کرد و باسی کچە ئەنفالکراوەکەی خۆی کرد، هەموو بیسەرانی نێو هۆڵی دادگا بە جارێک، کڕ و بێدەنگ بوون و بێدەنگی‌یەکی مچۆڕک هێنەر تەواوی هۆڵی دادگاکەی داگرت و هەموو لایەکی سەرسامی ئەو جینایەت و ڕووداوە کرد کە بە سەر خۆی و ماڵ و منداڵی هات بوو، بە تایبەت کاتێ خاتوو زیخ ڤێلد وەکیلی قوربانی‌یەکان وێنەی کچێکی کە لە کتێبی " دوکتۆر فروتەن" بە مام قادر نیشان دا و پرسیاری لێکرد کە ئەو

وێنەیە دەناسی؟ هۆڵی دادگا کەش و هەوایێکی خەمباری بە خۆیە و گرت .
مام قادر دەستی کرد بە گریان و وتی: ئەوە شەهینی کچمە.
لێی پرسی تاکوو ئێستا ئەو وێنەتان بینیوە؟ وەڵامی دایەوە، وتی ئەوە یەکەم جارە کە ئەم وێنەیە دەبینم، حاکمی دادگا و هاوکارەکانی و تەنانەت وەکیلەکانیش بە هەموو بەشدارانی نێو هۆڵی دادگاوە بێجگە لە چەند نوێنەرێک کە پیاوی داگیرکەرانی کوردستان بوون هەر هەموویان دەگریان و فرمێسکیان بە سەر گۆناکانیان دا دەهاتنە خوار ئەم دیمەنە هەموو لایەکی ناڕەحەت و غەمبار کرد و نێزیک بە ١٥ دەقیقە هۆڵی دادگا بەم شێوەیە بێدەنگ و مات بوو.

ئەو پیاوە ڕەشید و بە جەرگە مام قادر ساڵی ڕابردوو لە گردی قوچی مارەغانی برایەکەی بە دەستی جاشە خۆفرۆشەکان شەهید کرا بوو، پێشتریش مام قادر وەک پێشمەرگە خزمەتی بە گەلەکەی کردوە و وەک مرۆڤێکی باش و جێگای متمانەی خەڵک ناوبانگی دەر کردووە، لە هۆڵی دادگا دا زۆر بە جوانی و بە ڕێکوپێکی قسەکانی خۆی پێشکەش بە بەشداربووان کرد و لەوێش سیمای پێشمەرگانە و کوردانەی مام قادر بە تەواوی خۆی نواند بوو، و قسەکانی ئەوەندە بە جێوڕێ بوون کە جێگای هیچ شک و گومانێکی بۆ خەڵکی بەشداربووی نێو هۆڵی دادگا نەهێشت بووە.
دوای ماوەیەک بێدەنگی رئیسی دادگا ڕووی لە وەکیلەکانی فرانس ڤان ئانراتی تاوانبار کرد و گووتی: پرسیارتان لە باوکی ئەو کچە ئەنفالکراوە هەیە؟ وەکیلەکان لە وەڵام دا تەنیا بە ئیشارەی سەر وەڵامی نەیان دایەوە.
ئاخر کاتێک مام قادر دەگەڕایەوە بۆ تەورێز، خێزانیشی لە دەست دابوو، پێش ئەوەی خێزانی لە دەست بدات ئەوان ببونە ساحەبی کچێک و ناویان لێنا بوو ژیان، بەڵام بە داخەوە دوای مردنی خێزانی کچەکەشی بێ سەروشوێن کرا و یا چاکە ئەوە بڵێین کە ئەنفالکرا، بەڵێ ئەوە داستانێکی واقیعی و ڕووداوێکی نێو کۆمەڵگای کوردەواری ئێمەیە کە تا ئێستا لەو ڕووداوانە بە هەزاران جار دووپات کراوەنەوە و هەموو لایەک خۆیان لێ بێ دەنگ کردووە و ئێستا وردە وردە دوای گیران و محاکمەی کردنی سەددام حوسێنی دیکتاتۆر و داروودەستەکەی خەریکە پەردە لە سەر جینایەتە سامناکەکانی حوکمەتی عێراق و ئێران هەڵدەدرێتەوە، کە هیوادارم ئەو ڕەوتە زۆر بە باشی بچێتە پێش.
دوای قسەکانی مام قادر، بە نۆرە شاهیدەکان قسەیان لە سەر ڕووداوەکە کرد. کاک حەسەن واحیدی بەسەرهاتی غەمناکی خۆی ئاوا باس کرد کە چۆن سەلاحی کوری و خێزانی و هەموو ئەندامانی بنەماڵەکەی بە دەست گازی شیمیایی‌یەوە لە نێوچوون و دەنگی نووساو هەناسە سواری کاک حەسەن هەموو کارەسەتەکەی پێوە دیار بوو کە ئەوەش لە سەر ڕەوتی دادگایەکە کاریگەرێکی زۆر باشی هەبوو. هەروەها کاک ساڵح عەزیزپوور ئەقدەم باسی بریندار بوونی خۆی و دەرد و ئازارەکانی کرد و زۆر بە گەرمی و ڕاستگۆیانە پەردەی لە سەر ئەو جینایەتە هەڵدایەوە و دەستی بۆ تاوانبار فرانس ڤان ئانرات ڕاداشت و داوای لە بەڕێوەبەرانی دادگا کرد کە لەو جۆرە تاوانانە خۆش نەبن و حوکمێکی عادڵانەی بۆ دیاری بکرێ بۆ ئەوەی هەرچی تاوانبارە تەنبێ بکرێ و تاوانباران لە دەست قانوون و یاسا ڕزگاریان نەبێت و گووتی پێم وایە باشترین دەرمان بۆ زامدارانی شیمیایی سەردەشت و باقی شوێنەکانی دیکە حوکم دانی تاوانبارانە.
چیمەن سەعیدی بە دەنگێکی گۆڕاو و بە تەنگە نەفەسی‌یەوە چیرۆکی خەمباری لە دەست دانی دایکی و برا و کەس و کاری خۆی بۆ بەشداربووان باس کرد، ئەویش وەک چیرۆکی ڕاستەقینەی مام قادر، نێو هۆڵی دادگای بە تەواوی هەژاند، باسی ئەوەی کرد کە چۆن چۆنی دوکتۆرەکان لە دەرمان کردنی نائۆمید بوون و پێیان گووتوە کە لە داهاتوویێکی زۆر نێزیک دا بینایی چاوەکانی لە دەست دەدا و چیدی ناتوانی دونیای ڕوون ببینێت. ئەو گووتی لەو کاتەوە کە دوکتۆرەکان ئەو قسەیان پێ گووتووە هەموو کاتێک بیر لەوە دەکاتەوە کە کەی دەبێ ئەو ڕۆژە ڕەشە ڕووی تێبکات و لە دونیای ڕوون بێ بەری بێت.
هەروەها لە درێژەی شاهیدی دان دا ٣ کەس لە شاهیدەکانی گووندی زەردە لە پارێزگای کرمانشان هەڵکەوتوو لە کوردستانی ڕۆژهەڵات باسی بەسەرهاتی خۆیان بە وردی باس کرد. ئاغای ساڵحی بە دەم گریانەوە باسی ئەوەی کرد کە بۆ خۆی بە تەنیا ٢١ کەس لە ئەندامانی بنەماڵەکەی ناشتووە، ئەو لە کاتی قسە کردن دا کۆخەیەکی زۆری هەبوو و بە دەست ئەو کۆخە و تەنگەنەفەسی‌یەوە دەیناڵاند و گووتی کە ساڵانێکی دوور و درێژە بە دەست ئەم دەردەوە دەناڵێنم و هەر بۆیەش زیاتر نەیتوانی درێژە بە قسەکانی بدات. بەڵام دوای ئەو عوسمان کە هەر دوو چاوی کوێر بوون و خەڵکی گوندی زەردەیە باسی بە سەرهاتی تراژیدی خۆی و گوندی زەردەی کرد و کۆمەڵێک زانیاری خستنە بەر دەم دادگا. دانیشتوانی گوندی زەردە هەر هەموویان یارسانین و هەر ئەوەش بۆتە هۆی ئەوە کە دەرد و ئازارەکانی لە لایەن هەر دوو حکوومەتەکانی شەڕکەر واتە ئێران و عێراق بشاردرێتەوە و هیچ باسی لێ نەکرێت. گوندی زەردە لە دواین ساتەکانی شەڕی ئێران و عێراق دا بوردومان کرا و خەڵکێکی زۆری تێدا شەهید

و بریندار بوون و ڕێژیمی فاشیستی عێراق بۆ لە نێو بردنی ئەو گوندە و دەیان گوندی دیکە لە هیچ کردەوەیەکی دژی ئینسانی دریغی نەکردووە و تاوانی تێدا خوڵقاندوون. گوندی زەردە بە گازی خەردەل (موستەر گاز) بۆمباران کراوە و نێزیک بە ٢٧٣ کەس شەهید بوون و زیاتر لە ١٤٠٠ کەسیش بە توندی بریندار بوون و ماوەیەکی یەکجار زۆرە کە بە دەم ئازار و ژانەوە ژیان لە بێ ئیمکاناتی دا بە سەر دەبەن و هیچ کەس و بە تایبەت کاربەدەستانی حوکمەتی ئێرانیش تا ئێستا ئاوڕیان لێ نەداونەوە، تەنانەت هیچ ڕێکخراوێکی خێر خوازی نێودەوڵەتیش کاریان بۆ چارەسەری برینەکان و ئازارەکانی ئەو گوندە نەکردووە و ناویان بە تەواوی پەردەپۆش کراوە.

پاش زیاتر لە ساڵ و نیوێک بە سەر داداگای تاوانبار فرانس ڤان ئانرات دا، لە ڕۆژی ٢٣ی مانگی دیسامبری ٢٠٠٥ دا لە دادگای وەزارەتی دادی لاهەی هولەند دا لەدوایەن وتەکانی قازی یەکەمی دادگا دا ئاوا باس لە سەر تاوانبار کرا کە، تاوانبار فرانس ڤان ئانرات لە جینوسایدی گەلی کورد و عێراق دا دەستی نەبووە و هیچ بەڵگەیەک بۆ سەلماندنی جینوساید کردنی کوردان لە لایەن تاوانبار فرانس ڤان ئانرات لە دەست دا نیە، بەڵام هەموو لایەکمان و هەروەها بەڵگەکان نیشان دەدەن کە ناوبراو هاوکاری نێزیکی حکوومەتی عیراق بووە بۆ بە دەست هێنانی مەوادی شیمیایی و هەر بەو مەوادانە گەلی کورد جینوساید کراوە، هەر بۆیە ئەویش بە تاوانی هاوکاری کردن لە گەڵ حکوومەتی دیکتاتۆر و هەڵوەشاوی عیراق حوکم دەدرێ و حوکمەکەش بە ڕای گشتی جیهان و ئێوە بەشدار بووان ڕادەگەیەندرێ.

پاش چەند خولەکێک قازی دادگا، لە چەند وتەیەکی دیکە دا باسی قانوونی وڵاتی هولەندی کرد و حوکمەکەی بەم شێوەیە ڕاگەیاند. تاونبار فرانس ڤان ئانرات بە ١٥ ساڵ حەپس لە گرتووخانە دا مەحکووم بووە، ڕەنگ بێ بڵێین ١٥ ساڵ بۆ تاوانبارێکی ئاوا کەم بێت، بەڵام ئێمە پێمان وایە کە ئەو دادگایە، حوکمێکی عادڵانە و لە هەمان کاتدا بە جێ و ڕێکوپێکی بۆ تاوانبار دیاری کردووە.

دوای ڕاگەیاندنی حوکمەکە، لە نێو هۆڵی دادگا و دەرەوەی دادگا خەڵک بە دڵ خۆشی و بە ڕەزامەندی سوپاسی زەحمەت و تێکۆشانی هەموو ئەو کەسانەیان کرد کە ئاوا لێبراوانە بە دوای دۆسیەی دادگای تاوانبار فرانس ڤان ئانرات دا ڕۆیشتوون، هەرچەند ئەو حوکمە خۆشی زۆری خستە دڵی بەشێکی بەرچاو لە زامداران و خەڵکی ئاسایی و شار و گوندە بوردمان کراوەکانی کوردستان و بە تایبەت شاری سەردەشت و هەڵەبجە، بەڵام لە گەڵ ئەوەشدا هێندێک دڵسۆزی دیکە هەبوون کە بەو حوکمە ڕازی نەبوون و پێیان وایە کە تاوانبار دەبوو زیندانی زیاتری بە سەردا سەپا بایە.

چەند کەس لە ئەندامانی کۆمیتەی چاک و بە تایبەت یەکێک لە ئەندامانی ئەو کۆمیتەیە کە لە هولەند دەژی لە گەڵ ئەوە دا کە پیرۆزبایی لە هەموو خەڵکی کوردستان و بە تایبەت بنەماڵەی قوربانی‌یانی ئەو کارەساتە دەکا لە هەمان کاتیش دا بەو حوکمە نارازی یە و پێی وایە دەبوو تاوانبار فرانس ڤان ئانرات حوکمی زیاتری بە سەردا سەپا بایە.

دەبوو تاوانبار بە حوکمی قڕ کردن و جینوسایدی کوردان محاکمە کرا با نەک بە حوکمی فرۆشتنی کەل‌وپەل بە حوکمەتی عێراق، هەر ئەوەش بۆتە هۆی ئەوە کە بەشێک لە خەڵک نارازی بن بە دەر کردنی ١٥ ساڵ حوکم بۆ تاوانبار فرانس ڤان ئانرات.

لە کۆتایی دا بە ناوی خەڵکی زامداری شارەکانی سەردەشت و هەڵەبجە و گوندی ڕەشەهەرمێ و ئاڵوەت و زەردە و نۆدشە و هەموو ئەو شوێنانەی کە زەرەر مەندی ئەو کارەساتە بوون، سوپاسی هەموو ئەو کەسانە بکەین کە لەو دادگایە دا تا دواین کاتەکانی لە گەڵمان بوون و هاوکاری و هاودەردەیان لە گەڵ کردووین، بە تایبەت بەڕێزان کاک ئەمیر قادر و مارتین تیرلاخ و کریستین ڤان فێلزێن ئەندامی حیزبی PS لە هولەند و هەروەها کاک عەلی مەحموود ئەندامی کۆمیتەی چاک و دژ بە ئەنفال و جینوسایدی کوردستان کە زەحمەتی زیاتر و زۆرتریان لە سەرشان بووە، بە نوێنەرایەتی هەموو ئەو شوێنانەی کە ئاماژەم پێکردوون دەستی بە توانایان دەگووشم و داوای سەرکەوتنیان بۆ بە ئاوات دەخوازم.

بە پێویستی دەزانم سوپاسی هەموو ئەو کەسانە بکەین کە لە کۆ کردنەوەی بەڵگە و سەنەد دا یارمەتیان داوین، بە تایبەت بەڕێزان کاک مستەفا چاوڕەش و کاک ڕەحیم قادری و کۆمیتەی دیفاع لە زامداران و شەهیدانی شاری سەردەشت دا کە زۆر لێبراوانە و دڵسۆزانە هاوکاری تا سەری ئەم دۆسیەی دادگای کردنە بوون.

لە کۆتایی دا هیوادارم کە ئەم دادگایە ببێتە هەوێنی دادگای کردنی هەموو تاوانبارانی جینوساید کردنی گەلی کورد و گەلانی دیکەی جیهان و دەرگایەکی ئاوالا بێت بۆ تەنبێ کردن و دادگایی کردنی هەرچی تاوانبارە.

لە گەڵ ڕیز و پێزانین / عەلی ڕەحیمی

سەرچاوە : ماڵپەری گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٨ی جۆنی ٢٠٠٦

گەرمەشین بۆ سەردەشتی شیمیالێدراو.

نووسینی: حاجی حسێن‌حداد

ڕێکەوتی ۹ی ئاوریلی ۱۳۶۶ نەخۆشخانەی شۆڕشی(حدکا) لە گوندی وێرانکراوی «دەشتێو»ی پشدەر« گەرمەشین بۆ سەردەشتی شیمیالێدراو . «

هاوڕێیان قەت مەکەن لۆمەم کە دەگریم
من دیتوومە شار بگری بۆ ناوداریٚ
ئەمە هاوین نی یە عەینی زستانە
شەختەی شیمیا کەدای لە بەژنی شاری

ئەمن بۆ شاری وا شۆخم چۆن نەگریم
دەبیٚ چۆن بیٚ گریان بۆ تەرمی شاریٚ
بەفرانبارە، با کووتە،ڕێبەندانە
تەمی مەرگ بوو بە سەر شاردا دەباری

سەرچاوەی کانییٚ حۆریانی ساڵانم
بە شیمیایی ڕەنگوڕوویان بزرکاند
کۆنە قەسسابخانەی ساواکی جاران
هەر وەک جاران جیٚژوانی زۆر و بۆرە

مزگەوت و خانەقا و تەکیەی جارانم
میوان و خانەخویٚ خوێنیان دەچرکاند
کە ئێستا وەک ئوتێلی‌شاری تاران
ئێستاکەش لێی میوانن سۆرەوتۆرە

خاوەن ئوتێل بۆ دیناریٚ، دۆلاریٚ
لە ئوتێل دا هەیە، ئی وایە مەستە
هەر لەو مەستانە دووانی زمان بە هاوار
خەبەری (موئتەمەر)یان دا بە خوێنخوار

بە پێخاوسی لە سیٚقات دێتە خواریٚ
کەس پێی ناڵیٚ، درەنگە مەستە هەستە
سیخوڕی بەعس بون لە ناو شار و لە بازاڕ
تەیارەی بەعس هەڵیکوتایە بۆ سە رشار

بە شیمیایی ڕشاندی کووچەو بازاڕ
کردیە دۆزەخ ڕاست و چەپ و سەرو خوار
مناڵی وا لە لانک دا بەر کەوتبوو
کیژی ناسک، لاوی ساددەی بە سیما

داسی مەرگی خستە ناو خەڵکی هەژار
شەهید کەوتن لە خەڵکی‌شار بیٚ ئەژمار
هەتا دایک پێی زانی گیانی دەرچوو
لەویٚ کەوتن، وەک‌خەڵکی هێرۆشیما

هەتا خوشکی گەیشتە تەرمی کاکی
سەردەشت بۆتە قەسابخانەی زوحاکی
دایک کۆرپەی نەماوە کۆرپە، داکی
باوک جەرگی براٍ بۆ کوڕی بە کاری

کاکی بیٚ گیان وەک خوشکی ناکازاکی
سووتا وەک هێرۆشیما و ناکازاکی
برا بۆ خوشکی دەگری خوشک بۆ کاکی
بۆ جێگر و دڵسۆزی بۆ کاروباری

پێرار و پارو ئەو ساڵ هەر پەشێوم
ڕۆژئاوای پێری ئاسۆ ڕەنگی‌خوێن بوو
لە خەوما دیتم سەردەشت ماتی‌مات بوو
سەبەب کارت سەردەشت یاخوا بەکەم بیٚ

قوڕی ئاران و زۆزانان دەپێوم
شەو و شەوگارەکەی زۆر دڵتەزێن بوو
ڕۆژی ڕۆژگاری دوێنیٚی کارەسات بوو
لە دونیا دا بەشی دەرد و ماتەم بیٚ

هەر کەس خۆشحاڵە بەم دەرد و جەخارە
ئەمن چبکەم؟ کە هیچم لە دەست نایەت
ئەمن چیدی ناگریم تۆش مەگری کاکە
ئەمن ئیتر ناگریم! تۆشبەسیە دایە

بە خەنجەر جەرگی بکرێ پارەپارە
لە بەر ناڵین شیعری ئاڵم بۆ نایەت
بۆ ئەم دەردە وەدۆزین چارێ چاکە
خرمانی شینوگریان هەر بەڵایە

کوڕم مەگرین،کچم مەگرین بێ کەڵکە
گەلی کورد هەر بە ژێر دەستی دەمێنێ
فارس و تورک وعەرەب دەدەن ئازاری
بۆ ئەم پەندە،کێ جەرگی دێشێ، بێشێ

هەتا یەکتر نەگرێ، گشتی ئەو خەڵکە
بە ژینی نەگبەتی و پەستی دەمێنێ
تا یەک نەگرین قەت ناگەین بە ڕزگاری
کە دار هۆرەی لەخۆی بوو هەر دەقڵێشێ

کە شارم دێتە بەر نیگام دەناڵم
کە خوشک و برا و برازا دێنە یادم
کە گەنجانی ئەو شارە کەوتنە زاری
کە پیران و لاوانی گیان لە دەستچوو

کە دێنە بەرچاوم ئامۆزا و خاڵم
دەگاتە چەرخی گەردوون گاز و دادم
فرمێسکی خوێن لە چاوی من دەباری
هاتنە ڕیزی شەهیدی هەر دەم زیندوو

ئەمن کوڵ گرتمی گڕ کەوتە ناخم
دەمێکە من سەنا بێژی گوڵ و باخم
بۆ شەهیدی وەتەن، شاسوار، پێشمەرگە
هەر دەم بوومە شینگێڕی، گوند و شاری

ڕەش داگیرسا دەوروپشت و قەراخم
ئەمن شینگێڕی لاوی شار و شاخم
پەسن بێژێکی،سوار چاک و پەرداخم
لە ناچاری ئەسرینی من دەباری

دڵم هێلانەی دەردی دڵ تەزێنە
وەکوو ئاسۆس ڕووخێندرا بێ بە سەرما
منی کۆستکەوتە، بەو دەردە تەپیوم
ئەمن چبکەم لەغەیری داد و گریان

جەرگم بەم دەردەوە پڕ زام و خوێنە
لە عەربەت کڵپەی گڕ کرا بێ بە بەرما
ویشک بووم لە جێگای خۆم مەییوم
لەو گەرمێنە سووتام بە سۆزی زریان

لە غەم خانەی دڵم شادی تۆراوە
سەرتا پای دەفتەری کۆنم بە سەر کرد
نەمدی شیعرێک تەڕو پاراو و دڵگیر
ئەمن چبکەم بۆ سەردەشت چم لەدەست دێ

شەو ورۆژ، کاتوساتم لێ گۆڕاوە
پاکی لاواندنەوە و سۆز و زووخاوە
دڵ هەر فەرهادە و بۆ شیرین گریاوە
لە غەیری خوا، سکاڵا بەرمە بەرکێ

چ ڕەنگێ بوو بۆ ئەم شارە ڕژاندیان
ئەگەر جەژنە، ئەگەر شاییە و لۆغانە
زارۆکو پیر و جوانی دڵ بەخوێنن
شەوی نەورۆز و میعراج و بەراتێ

چگورزێ بوو لە ئەم شارە وەشاندیان
بەشی سەردەشت هەر تۆپ و بۆمبارانە
لاوکی ئازار و شینو خەم دەخوێنن
ڕەمەزان و قوربان لە جیات خەڵاتێ

ژینۆسایدی (تەزار) و شا و خومەینی — سەددامی کوردکوژیش بۆمبیان‌دەداتێ
دەیان جار لەم ناوچەی داوە بە ناپاڵم — بۆ گاو و گەردوونیش کێمیای دەباتێ
بە شەڕ هاتنی میوانی ناسپاسیان — بە جاسووسی نەفام و کەس نەناسیان
لە جیات پاسدار خەڵکی‌شاری دەکوژن — ئەمەش تیرۆریزمە لای گشت سیاسیان
بە ئاوری خانەخوێ و خوێی ئەو میوانە — بوو بە هێرۆشیما ئەو شارە جوانە
سەدان لاو و پیرو منداڵ و زارۆک — بۆ بەدبەختی کرانە پەندی زەمانە؟...!

بۆنۆزدە یەمین ساڵیادی شێمیابارانی شاری»سەردەشت«

لە وەڵاتی نۆرۆێژ ٧ی پووشپەڕی ١٣٨٥

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢١ی مارچی ٢٠٠٦

بەرەو یادی بیست و دووساڵەی تاوانی بۆردومانکردنی شاری سەردەشت

کەس و کاری قوربانیانی شاری سەردەشت
جەماوەری کوردستان
پارت و ڕێکخراوە کوردستانییەکان

هەمووممان ئاگادارین ٢٢ساڵ پێش ئێستا , لە بەرواری ٢٨ی جۆنی ١٩٨٧ فرۆکە مەرگهێنەرەکانی بەعس , کاتژمێری ٤:٣٠ سەر لە ئێوارە ژەهری قینی خۆیان بەسەر خەڵکی شەهید پەروەر و کورد پەروەری شاری سەردەشتی قارەمان و گوندی ڕەشە هەرمێ و دەوروبەریدا باراند ,٤ فرۆکەی مەرگهێنەر , بەم تاوانەیان , زیاتر لە هە شت هەزار هاووڵاتی سڤیلی ئەم دەڤەر و شارەیان شەهید و بریندارکرد , چەندین خێزانیان لە بنەچەوە پاککردەوە , تاکو ئێستا زیاتر لە ١٠٠٠ هاووڵاتی بونەتە قوربانی ئەو تاوانە نامرۆڤانەیە.
لە کاتێکدا ئێمە یادی ٢٢ ساڵەی ئەو تاوانە دەکەینەوە , هێشتا مەرگەساتی سەردەشت نەبۆتە دۆزێک بۆ تاوانبارانی بەغدا , هێشتا بریندارەکانی ئەم شارە لە ئێش و ئازاردا دەژین و چارەسەری پێویستیان بۆ نەکراوە , هێشتا ونبوەکان نەدۆزراونەتەوە , هێشتا لە لایەن ڕەوەندی کوردی و لایەنە سیاسییەکان بە تایبەت لە خۆرهەڵاتی کوردستان و دەزگاکانی ڕاگەیاندنەوە گرنگی بەم مەرگەساتە گەورەیە نادرێت , هێشتا سەردەشتییەکان بە تەنها یادی قوربانییەکانیان دەکەنەوە و لە شیندا هاوڕێیان بێکەس و هاوڕێن.
ئێمە لە چاودێری کوردۆساید کە یەکەم دەزگای کوردی بووینە گرنگیمان بەم یادەوەرییە داوەو لە ٦ ساڵی ڕابردووەوە , ساڵانە یادمان لە قوربانیانی سەردەشت کردۆتەوە , لە یادی 22 ساڵەی ئەم تاوانەدا , داوا لە هەموو لایەک دەکەین , ئەمساڵ یادێک لەوتاوانە و و لەو قوربانیانەمان بکرێتەوە , شایانی گەورەیی یاداوەری 22 ساڵەی کارەساتەکە بێت , ڕۆژی یاداوەرییەکە بکرێتە ڕۆژێک بۆ ڕسواکردنی دوژمنانی گەلەکەمان و بەکارهێنانی چەکی کۆمەڵکوژی کیمیاوی و هاوپشتی لەگەڵ داواکارییەکانی خەڵکی ئەم شارە و پاڵەپەستۆکردن بۆ کردنەوەی دۆسیەی ئەو تاوانە لە دادگای باڵای تاوانەکان.

پارت و ڕێکخراوە سیاسییەکانی خۆرهەڵاتی کوردستان

بێدەنگی ئێوە لە ئاست ئەم دۆزە گرنگە و گرنگی نەدانتان بەم کارەساتە گەورەیە , مایەی نیگەرانی ئێمەو خەڵکی شاری سەردەشت و گوندی ڕەشە هەرمێ و تەواو قوربانیانی کۆمەڵکوژییە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان , بۆیە داواتان لێدەکەین با هەموومان یەکگرتووانە بەرەو یادکردنەوەی کارەساتی قوربانیانی شاری سەردەشت, یادێکی

وای ئەو تاوانە بکەینەوە , لە ئاستی گەورەیی تاوانەکە و ژمارەی قوربانیانی و تێکۆشەری و مێژووی پڕ لە شانازی شاری سەردەشتدا بێت.

چاودێری کوردۆساید - چاک

سەردەشت: ڕێوڕەسمی یادی بیستەمین ساڵیادی شیمیابارانی سەردەشت

هەموو ساڵێک لە ڕۆژی ٧ی پوشپەر دا خەڵکی شاری سەردەشت و دەوروبەری بۆ ڕێز لێنان لە یادی قوربانیانی شیمیابارانی سەردەشت بە دەستی ڕێژیمی بەعس دێنە سەر شەقام و بە نیشان دانی چەندین چالاکی جۆراوجۆر ڕێز لە شەهیدان و قوربانیانی ئەو کارەساتە دەگرن .

ئەمساڵ دوای ئەوە کە لیژنەی ئامادەکاری بۆ باشتر بەرێوەبردنی ئەو یادە هەڵبژێردرا، لە یەکەم کۆبوونەوەی ئەو لیژنەیە دا بریار درا کە سێ ڕۆژ بە دوای یەک دا واتە ڕۆژانی٦،٧،٨ی پوشپەر بە شێوەیەکی جوان و باش کە شیاوی ئەو ڕۆژە بێت، ڕێوڕەسمەکە بەرێوە بەرن .

یادی بیستەمین ساڵرۆژی شیمیابارانی سەردەشت بەیانی ڕۆژی ٦ی پوشپەر بە بەشداری سەدان کەس لە خەڵکی سەردەشت و دەوروبەری لە بنکەی فەرهەنگی هونەری سەردەشت لە ژێر ناوی کۆنگرەی کارەساتی شیمیابارانی سەردەشت دەستی بە کارەکانی خۆی کرد، دوای ئەوە کە چەند کەس لە بەشداربووان قسەیان لە سەر ئەو جنایەتە کرد، لە سەر سەرچاوەی سەردەشت لە ناوەندی شار مۆنێمێتی یادی شەهیدانی شیمیابارانی سەردەشت بە فەرمی کرایەوە، پاش نیوەرۆی هەمان ڕۆژ لە سینمای شاری سەردەشت دوای بەخێر هاتنی بەشداربووان و بە تایبەت وەڤدی هەڵبجە دەستی خوشکی سەردەشت، بەرنامەکان دەستی پێکردەوە و کۆمەڵێک بەرنامەی جۆراوجۆر بۆ ئەم یادە لە کات و ساتی خۆیدا بەرێوەچوون، دەستەیەک لە دووچەرخەسوارانی شاری مەریوان لە لایەن هەئیەتی بەرێوەبەری و لیژنەی ئامادەکاری بە خێرهاتن کران، دووچەرخەسوارانی مەریوان بە هاتنیان بە دووچەرخە بۆ شاری سەردەشت ڕێزیان لە قوربانیانی ئەو کارەساتە گرت و هەڵگری هاوخەمی و هاودەردی خۆیان و خەڵکی شاری مەریوان بوون بۆ بنەماڵەی قوربانیان و خەڵکی زامداری شاری سەردەشت. لە درێژەی بەرنامەکانی یەکەم ڕۆژ دا کۆمەڵێک لە کچانی دەڤەری سەرسەوزی سەردەشت بە پێشکەش کردنی سروودێک سرنجی هەموو لایەکیان بۆ لای خۆیان ڕاکێشا، هەر ئەم ڕۆژە کۆمەڵێک چالاکی دیکەش بەرێوە چوون، یەک لەوان کردنەوەی پێشانگای وێنە بوو، کە کۆمەڵێک وێنە و نیگاری جۆراوجۆری شاری سەردەشت و دەوربەری لە خۆ گرتبوون، ئەو وێنە و رەسم و نیگارانە بەرهەمی چوارکەس لە هونەرمەندانی دەست ڕەنگینی شاری سەردەشت بوون و بریارە کە شەش ڕۆژ ئەو پێشانگایە کراوە بێت بە ڕووی خەڵکەوە.

سەر لە بەیانی ڕۆژی ٧ی پوشپەر شەقامەکانی شار جمەیان دەهات، دووکان و بازارەکان داخرا بوون، نێزیک بە ٤٠٠٠ کەس خەڵک لە شەقامی سەرەکی شار کۆبببوونەوە، دەیان پلاکاردی جۆراوجۆر و وێنەی شەهیدانی کارەساتی شیمیابارانی سەردەشت بە دەست خەڵکەوە بوون، هەموو چینوتووێژەکانی شاری سەردەشت و دەوروبەری بەشداری ئەو یادە بوون، خوێندکار و مامۆستا، کاسبکار و بازاری، کرێکار و وەستا و بە گشتی منداڵان، لاوان، ژن و پیاوان و پیر و بە ساڵاچوان و هەموو دڵسۆزانی شار کۆبببوونەوە، پاش ئەوە کە چەند کەس لە بەشداربووان قسەیان کرد بە گشتی خەڵک بە ڕێپێوان بە نێو شەقامەکانی شار دا بە دابونەریتی ناوچەکە بە دەف لێدان بەرەو مەزاری شەهیدان و گۆرستانی گردەسوور کەوتنە رێ و لە ماوەی ڕێگا پێوانیان دا، تا لە گۆرستان نێزیکتر دەبوونەوە ئاپۆرای خەڵک و ڕێپێوانەکە زیاتر دەبوو، دەستەیەک لە شاخەوانانی شاری سەردەشت (تیم کوهنوردی هەژار) وەک ڕێز لێنان لە شەهیدانی ئەو کارەساتە بە نووسراوە و پلاکاردی تایبەت بە گرووپی خۆیان تێکەڵ بە ئاپۆرای خەڵک بوون، دیارە دوای سەردانی خەڵک لە گۆرستانی شەهیدان و دانانی چەپکە گوڵ لە سەر گۆری شەهیدانی ئەو کارەساتە تا ئێوارە کۆمەڵێک چالاکی هونەری و ئەدەبی دیکە بۆ ڕێز لێنان لەو ڕۆژە بەرێوەچوون و چەندین کەس لە بەشداربووان هەستی خۆیان بە نووسراوە سەبارەت بە جنایەتی ٧ی پوشپەر بە دەستی ڕژیمی بەعس دەربری .

ڕۆژی ٨ی پوشپەر تایبەت بوو بە کێبەرکێی وەرزشی، خەڵکێکی زۆر لە باشگای شار کۆبببوونەوە بۆ دیتنی کارە وەرزشییەکانی وەرزشڤانانی شار و تیمەکانی میوان، دیارە پێویستە ئاماژە بەوە بکرێ کە نێزیک مانگێک پێشتر داوا لە تیمی کاراتەکارانی وڵاتانی فەرانسا، ئینگلیس، پورتەقاڵ، ئۆزبەکستان و ژاپۆن کرا بوو کە بەشداری لەو

کێبەرکێیە دا بکەن و ئەوانیش ئامادەگی خۆیان دەربری بوو، بەڵام دوای ئەوە فدراسیۆنی وەرزشی ئێران و پارێزگای ورمێ ئامادە نەبوون کە خەرجیی میوانەکان بکێشن و ڕزایەتیان بۆ هاتنی ئەو تیمانە نەدا، لە جێگای ئەو تیمانە، بۆ خۆیان بانگهێشتی ٥ وڵاتی دیکەیان کرد بوو، کە بریتی بوون لە ئێراق، تورکیە، ئەفغانستان، لوبنان و فەلەستین، دیارە لەو ٥ وڵاتەش دوو تیمی ئێراق و تورکیە بەشداری ئەو کێ بەرکێ یە نەبوون.
لەو کێبەرکێیە دا کاراتەکارانی شاری سەردەشت و پارێزگای ورمێ توانیان تیمی میوانەکان ببەزێنن و پلەی یەکەم بە دەست بێنن، ئاکامی ئەو کێبەرکێیە بەم شێوەیە بوو، کاراتەکارانی سەردەشت و ورمێ پلەی یەکەم، کاراتەکارانی ئەفغانستان پلەی دووهەم و کاراتەکارانی لوبنان پلەی سێهەمیان وەدەست هێنا، دوای کۆتایی هاتنی کێبەرکێ لە لایەن کۆمیتەی ئامادەکاری و لیژنەی ئەو ڕێوڕەسمە خەڵات بە سەر تیمەکان دا دابەش کرا و چالاکییەکانی ئەو ڕۆژەش بەم شێوەیە کۆتایی پێهات.
دیارە لە سەریەک لە یادی بیستەمین ساڵوەگەری شیمیابارانی سەردەشت دا کۆمەڵێک چالاکی وەرزشی و هونەری و ئەدەبی بەڕێوە چوون و ئەمساڵ زۆر بەشکۆوە ئەم یادە کرایەوە.
خەڵکی شاری سەردەشت و دەوربەری نیشانیان دا کە هەموو کات و ساتێک ڕۆژە مێژوویەکانی خۆیان لە بیرەو ئامادەن بە کەمترین ئیمکاناتیش بێت یاد و بیرەوەری ڕۆژە مێژوویەکانی خۆیان و گەلەکەیان بگرن و ڕێز لە خۆشەویستانی لە دەستچووی خۆیان بگرن.
سڵاو لە شەهیدانی ٧ی پوشپەڕی ١٣٦٦ی هەتاوی شاری سەردەشت
هیوای ساخ بوونەوە و سارێژبوونەوەی زامی، زامدارانی شیمیابارانی سەردەشت بە ئاوات دەخوازین .

چاوانی شار چاوەڕوانە.

نوسینی: هیوا گەڵ محەممەدی

لە ساڵیادی شەهیدانی کیمیا بارانی سەردەشت دا، پیشکەشە بە سەردەشتی سەرسەوز. ئا لێرەدا شار وەک کۆرپەیەکی ساوا بێ غەل و غەش بەڕوی داهاتو دا پێ ئەکنێ، دەرونی ساف و بێگەرد سەر سەوز وەک شنەی شەماڵی ئێواران، چاوانی ڕون و زوڵاڵ وەک کانیاوی بنار چیا...

ئا لێرەدا خۆشەویستی وەک فەلسەفەی ژیان و ژیان وەک حەقی گیان لەبەرانن و خۆش ویستن بۆ بەردەوامی لە هەناسەی سینگی سروشتا لە هەڵچون و داچونایە...
ئا لێرە دا کاروان، کاراون بەرەو لوتکە بەڕێوەیە، چەپکی گوڵی سور و سەوز و شینیان بە دەستەوە و کۆڵ و باری گرانی نەسرەوتن بە کۆڵەوە، ڕێگا ئەبرن، ڕۆژ و هەفتە و مانگ و ساڵ هەدا نادەن تا ئەوکاتەی گوڵی حەزیان لە یەخەی شار ئەدەن و چۆپی زەماوەنی سەرکەوتنی نیشتمان وەک ئاڵای ئاڵ و واڵای کوردستان سورێ ئەدەن...
چاوانی شار زۆر بێ قەرار سالەهای ساڵ چاوەڕوانە بۆ گەڕانەوەی کۆچ و کۆچبار...دڵی گەورەی شار، پاییز و بەهار لە لێدانە بۆ پێک گەیشتنی یار و دڵدار..
ئەوساکە شار هەموو ڕۆژێ چەندین جار پێ ئەکەنێ ، شایی و خۆشی وەک دیاری بوک و زاوا بە سەر ماڵ بە ماڵ و گەڕەک بە گەڕەک و گوند بە گوندی ئەم مەڵبەندە سەوزە دا ئەبەشی...
ئەوساکە شار وەرزی تەنیا بەهارێک بوو ، گەرمی و ساردی و خەزانی لە خۆ دا کۆ کردبووە، و سەوزی و سەوزەڵانی دابەش ئەکرد، هەموویانی وەک یەک دڵخۆش ئەکرد...
بەڵام ئێستا جەستەی شار بریندارە، بە ئازارە، بێ قەرارە..بەڵام ئێستا شار تەنیا بزەیەکی کاڵ بووەوەی لە سەر لێوە و لە شەو لە تاریکی و تەنیای زۆر بێزارە...
بەڵام ئێستا شار نە هاوینی گەرم، نە زستانی بەفرین، نە پاییزی بە گڤە و نە بەهاری گوڵ لە بەرۆکە...
ئێستا ئیتر شار و دیار، بۆ تۆزقاڵێ هەوای کۆسار بۆ دیتنی گوێ بەگوارەی خێڵی مەڕدار و بۆ ئاشق بونی کچانی خاڵدار ئاخ و داخ و دەرد و ئازار هەڵ ئەکێشێ....
ئێستا ئیتر شار لە بن دەستی نەیار وەک بوکی زیز دایگرتوە خەم...وەکو چیای ئاستەم لوتکەی داگیراوە بە تەم...
هەموساڵێ شار لەم ڕۆژە دا لە چریکەیەک ، ئەچریکێنێ دڵی مرۆڤ دڵی سروشت و گیانی زەردەشت ڕائەچڵەکێنێ...
گۆرانی خەم، گۆرانی کۆچ ، گۆرانی لێک دابڕان لە ناخی حەیرانێکا بە گوێی مێژودا ئەدا و ئەڵێ...

ئەویَ ڕۆژە لەو بەرزەوە

باڵەفڕی دوژمن هاتن بە جوتە

بەریان داوە دەعبای ڕەش

هەناسەیان قەدەغە کرد

شار وێران و گۆڕستانیان ئاوەدان کرد

دوژمن وایە ئاگادار بن

چارێکی داهاتوتان کەن

بەڵێ ئێتر لەو ڕۆژەوە هەموو ساڵێ لەم کاتە دا ڕێبوارێک لێرە ئەوەستێ ، چاو دائەخا، دەفتەرەکەی دەر ئەهێنێ و قەڵەمەکەی وەکار ئەخا...تەنیا دوو دێڕ ئەنوسێ... شارەکەمان هێشتا بریندارە، برینەکانی بە ئازارە، بە هیچ کەس و بە هیچ جۆرێ نایکرێ چارە تا ئەوکاتەی هەموو یەک نەگرن ئەم کوردە هەژارە و ئاڵای سەربەستیان وەکو میدال نەدەن لە سینگی ئەم شارە...

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٦ی جۆنی ٢٠٠٤

با نەهێڵین شیمیابارانکردنی سەردەشت ببێ بە مێژوو

شاهۆ حەسەنپوور

١٧ساڵ لەمەوبەر لە ڕۆژی ٧ی پووشپەڕی ١٣٦٦ (٢٨ی جۆنی ١٩٨٧) شاری سەردەشت بەهۆی فڕۆکە بۆمباهاوێژەکانی ڕێژیمی بەعسی عێراق بۆمباران کرا و لە ئاکامدا زیاترلە ١٠٠ کەس گیانیان لەدەستدا و بە هەزاران کەسیش بریندار بوون. ئاکامەکانی شیمیایی ئێستاش بەسەر لەشی بریندارەکانی ئەو شارەوە ماوە و ساڵ نییە کۆمەڵێک لەم تووشبوانە بە هۆی ئەم گازە گیانیان لەدەست نەدەن. دیارە ئەمە یەکەمین تاوان نەبوو کە ئەم ڕێژیمە دەرحەق بە خەڵکی کورد و کوردستانی ڕۆژهەڵات دەیکرد و هەر وەها یەکەمین تاوانیش نەبوو کە دەرحەق بە خەڵکی ئەم شارە دەکرا. هەر بە دەستپێکردنی شەڕی نێوان ئێران و عێراق تەیارەکانی ڕێژیمە لەناوچووەکەی بەعس بۆمبەکانی بەسەر گەرەکی قەبراندا هەڵڕشتن و لە ئاکامدا خەڵکێکی زۆر شەهید بوون .

لە ئاکامی شەڕی هەشت ساڵەی ئێران و عێراق، خەڵکی کورد گەورەترین زیانەکانیان وێکەوت. لە ماوەی ئەم هەشت ساڵەدا گوند و شارەکان بۆمباران کران. شەهیدانی شاری بانە لە ئاکامی ئەو شەڕەدا ژمارەیان لە ٦٠٠٠ کەس تێپەر بووە... تۆپ و فڕۆکەکانی ڕێژیمی سەدام بۆ پادگان و پایگا نیزامییەکان نەبوون و ئامانجەکان خەڵکی بێدیفاع بوون. ڕێژیمی مەلاکانی ئێرانیش بە هەمان جۆر شار و گوندەکانی باشووری کوردستانیان بۆمباران دەکرد.

ئەم ڕۆژانە کە لەسەر ماڵپەڕی ڕۆژنامەکان کلیکم دەکرد لە هیچ ڕۆژنامەیاکی حیزبی و غەیری حیزبی چاوم بە هیچ نووسینێ لە بارەی شیمیابارانی سەردەشت نەکەوت. تۆ بڵێی ئەمەش کارەسات نەبێ!؟ بڵێی حافزەی مێژووی کورد کوێر نەبێ!؟ خوێنەران ئێوە چ ناوێک لەمە دەنێن؟ ڕۆژانە گوێمان لە دەیان ڕاگەیەندراو لە لایەن حیزبەکانەوە دەبێ سەبارەت بە ڕۆژە مێژوویەکانی خۆیان. یان ساڵیادی ڕۆژە مێژوویەکانی خۆیان گەلێ پڕ بایەخ ترن!؟ حیزبە نەتەوەییەکانی کوردستان بۆ زمانیان تەڵەی تێدا تەقیوە؟ تۆ بڵێی ئەگەر کۆبوونەوەکەی بەرەی کوردستانی لە شوێنی ڕووداوەکەی بۆمبارانەکەدا ما با ئەوانیش بەشێک نەدەبوون لە قووربانیان و یان ئەگەر لەم ڕێگایەوە پووڵ و پارەیەک بۆ دەستی حیزبەکانی ڕۆژهەڵات کەوتبا ئەو کات ئیدی خەمی ئەوەمان نەدەبوو کارەساتی شیمیای سەردەشت هەروا زوو ببێ بە مێژوو؟ باش نەبوو کاناڵەکانی سەتەلایت بەشێکی کەم لە بەرنامەکەیان لەو ڕۆژەدا لە جیاتی ریکلام بۆ چاو برنج و شەربەت بۆ ئاوڕدانەوە لە دەرد و ئازارەکانی خەڵکی شاری سەردەشت دیاری کردبا!؟

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٦ی جۆنی ٢٠٠٤

دەبێ گازی خەردەل، ژیانی چەند وەرزی تر تاڵان و ژەهراوی بکا؟

ئارێس زارەعی

تـازە ئەوەڵـین ڕۆژەکـانی مـانگی پوشپەڕی سـاڵی ١٣٦٦ی هەتـاوی مزگێنـی هـاوینی گەیانـدبوە کوردستان، کە دەمەو ئێوارەی حەوتـی ئەو مـانگە دوای قریشکە و خرۆشی خۆفباکی چەند فرۆکەی بۆمب هاوێژی ڕژیمی سەدام حوسێنی ئێراق سیمای ئاسمانی شاری سەردەشت بە چەنـد پەڵە هەوری چڵکن دەڕوشێ و لە کۆڵان و ماڵ و شەقامی شار گەڵاڕێزانـی پەیکەری ئینسـانان دەکەوێتە سەر زەوی. ڕژێمی فاشیستی ئێراق سەعات نزیک بە ٥ی دوانیوەڕۆی ئەو ڕۆژە بەچوار فرۆکە ناو شاری سەردەشت و دێهاتەکانی نزیکـی شاری لەهەشت شوێنەوە بە گـازی خە ردل و گازی ئورگانوفسفره (کە تێکدەری ئەعسابە (دەمار) و تـاول و بلۆق لە سەر لەش دروست دەکەن) شیمیا باران کرد.
٧ی پۆشپەر، هەشت بۆمبی شیمیایی سەردەشت (شارێک کە لەو وەختەدا ژمارەی دانیشتوانی تەنهـا 13 هەزار کەس بـو) دەکەنە وێرانە و گیانی ١١٠ کەس لە خەڵکی مەدەنی ئەو شارە و دیهاتەکـانی دەستێنن و زیـاتر لە ٨ هەزار کەسـی تـر ژەهـراوی و زامار دەکەن. ٧ی پوشپەڕی ساڵی ٦٦ی تـاوانێک لە دژی خەڵکی سەردەشت ئەنجام درا کە چەنـدین نەسڵی خەڵکی ئەو شارە دەبێ بە ئازار و فرمێسکەوە لە گەڵی بژین.

سەردەشت کە یەکەمین شاری ئاوەدان لە دنیا دایە کە بۆمبارانی شیمیایی کـراوە، ئێستـاش دوای تێپەڕبونی ٢٧ سـاڵ بە سـەر ئەو کارەسـاتەدا، دەیـان کەس لە خەلکی ئەو شارە بە بێ ئاور دانەوەی تـاوانباران و بەرپرسانی ئێرانی و جیهانی لە نەخۆشی و خەسارەکانیان مەحکومن بە گیانی ئالودە بەم گـازە مەرگ هێنەرە و ژیـان کـردن لە گەڵ ئەم برینە مەرهەم نەکراوە. دیارە لە ساڵەکانی ٦٧ و ٦٨ چنـدین ئـاوایی سەر بە پیرانشـار و شنۆش شیمیایی بـاران دەکـرێن و هەروەهـا شـاری هەڵەبجە و مەقەرەکـانی سازمانی کۆمەڵە لە دۆڵی بۆتێ بە هەمان شێوە لە لایەن ڕژێمی ئێراقەوە بۆمبـارانی شیمیایی دەکـرێن و هەزاران کەس گیـان لە دەست دەدەن و بە هەزاران کەسـی تـریش سەلامەتی لە دەست دەدەن و بۆ هەتـا سـەر بەم نەخۆشـی و ئـازاری ئەو جینـایەتەوە دەتلێنەوە. تەواوی ئەم چەک و مەواد و گـازە کۆمەڵ کـوژ و وێـرانکەرانە، وەڵاتـانی ئوروپایی و ئەمریکای شومالی دروستیان کردون و لە پێش هەمو کەسیشدا پروتۆکۆلی مەنعی بە کار هێنانی چەکی شیمیای١٩٢٥ی ژنویـان ژێـر پـێ نـاوە و پێشەنگی بە کـار بردنی بون. لە جەریانی شەری یەکەمی جیهانی لە لایەن ئاڵمان، لە دوای شەری دوهەمی جیهانی ئینگستان لە دژی سەربەخۆخوازانی مالایا وە ئامریکا لە جەریـانی شەڕی ویتنام لە دژی ویتنامیەکان، کامبوجەکان و لائوس بەکاری هێنا. ئێستاش دەیان هەزار ئینسانی بێ تـاوان و قوربـانی کـراوی خەڵکی ئێراق و کوردستان و ئێران گیرۆدەی نەخۆشیەکان و ئازار و سەدەمەکانی ئەو شەرە ماڵ و ژیان وێرانکەر و ژینوسایدەی ڕژیمە فاشیستەکانی ئیسلامی ئێران و ئێراقن و دەسەڵاتداران حـازر نین پوڵ و داهـاتی یەک بەرمیل نەوتیشیان بۆ سەرف بکەن تـا کەمێک لە ئازار و خەم و زیانەکانیان کەم کەنەوە. ئێستا ڕژێمی ئیسلامی ئێران و ڕژێمە ئیسلامیەکەی مـالکی لە ئێراق، دەبـێ قەرەبوی ئەو زیان و تـاوانانە بکاتەوە کە ئەو دەوڵەتە لە مەودای شەری ٨ ساڵەدا (چون کادر و پەیکەرەی ڕژیمەکەی سەدام، بەشی زۆریان هەر ئەمـانە بون کە ئیستا لە دەسەڵاتی سیاسی و ئابوری و نیزامی داهەن، بون) بە سەر خەڵکی سەردەشت و شوێنەکانی تری ئەو دو وەڵاتەیان هێناوە.

هەرچەند نزیک بە ١٠هەزار ئینسان لە شاری سەردەشت و دەوروبەری بەر گـازی خەردەلـی بـۆمبی شیمایی ڕژیمی بەعسی ئیراق لە جەریـانی شـەری وەحشیانەی خومەینی و سەدام بونە قوبانی هەتا سەر دەبێ هەناسە تەنگی و ئێش و مەینەت بچێژن، بەڵام حاکمـانی ئێران و لە سەرەوەی هەمویـانەوە مۆنۆپۆلەکـانی وەکو "بونیـادی شەهید" و "ئوموری ئیسارگەران" و وەزارەتی دەرمان و بێهداشت، تەنها ١٥٠٠ کەسیان لە داتـاکانی وەڵاتدا بە نـاوی "گیانبازی شیمیایی" سەبت کردوە و لەم ژماریەش تەنهـا چەنـد سەد کەسێکیان لە پێراگەیشتنی سەرەتایی پزشکی و دەوا و دەرمان بەرخوردارن.

باس لەوە دەکرێ کە ساڵانێک پێش ئێستا عەلی خامنەیی سەرۆکی دز و جەردە و جەلادەکانی حکومەتەکەی ئێران" کلینێکی تـایبەت بە مەسدومانی شیمیایی هەدیەی" شاری سەردەشت کردوە، و لە پەنـای ئەوەش لە مەجلیسی ئیسلامی لە تـاران یاسایەک کە تێیدا وەزارەتـی بێهداشت، دەرمان و پەروەردەی پزشکی موکەلەف دەکـات کە لە شارە شیمیایی کراوەکان سەرەرای سەتح بەندی پێ ڕاگەیشتن و خزمەتـی پزشکی تەسویب کـراو، تەخەسوسگەلێک کە پێویستی شیمایی لێدراوەکانە فەراهەم بکەن و ئیمکانـاتی بێهداشتی، دەرمـانی، وزەبەخشی، پێشگیری و ئاموزشی لازم بە شێوەی مەجـانی و خۆڕایی دابین بکەن و... هەر هەمویـان هەر ئـاوا لە سەر کـاغەز و لە عەنبارەکـان بە ناکارایی و تەعتیل کراوی ماونەتەوە و تۆز دەخۆن!

گیروده بوان بە گازی خەردەل لە سەردەشت لە پەنـای هەمو ئەم کێشانە و ئازاری زامەکانیان، وە ستەمگەری و بێ دادیە کە باسی کرا، لە سەرەوە بونی نرخ و هەزینەی

دابین کردنی مەرهەم و دەوا ژیانی زۆربەیانی پڕ ڕەنج و مەرارەت تر کردوە. بەشێک لەو خەڵکە دەبێ بە هۆی نەبونی تەجهیزات و پێداویستی پزشکی بە دوای چارەی نەخۆشیەکەیان دەبێ وەیلانی شارەکانی ورمێ، تەورێز و تاران بن.

سەردەشت بە پێی هەمو ئامارەکان لە ئاستی ئێراندا، زۆرترین زامدار و نەخۆش بوانی چەکی شیمیایی لێیە. ٢٧ ساڵە دانیشتوانی سەردەشت هەناسەتەنگی زام و ڕەنجێکن کە هیچ فریاد رەسێک نایەتە سەرینیان بۆ تیمار.٢٧ ساڵە بیمارانی ئەو شارە تام و چێژ نە لە خۆراک، نە لە عەتری گوڵانی بەهاری دەکەن و وەرزی هاوینیش بۆیا هەڵگری داخ و هەواڵێکی جەرگ برە. خەڵکی ئەو شارە بەش مەینەتە جگە لە تامی سوێری ڕژانی فرمێسکی بێ ئامانی خۆیان و خیز و خۆڵ بارانی هاتو لە کەویرەکانی شێخ و شاکانی نەوتەوە، شتێکی تر ناچێژن. ناڵەی بێ کەسی و بێ ئەنوایی ئەو کۆمەڵە ئینسانە بۆتە سەر باری هەمو نەداری و دەردەداری و بێ بەشیەکانی تری ژیان ژێردەستانەیان. لەم شارە، لە "سەردەشتی بەهار گەلێک شیرینە" بۆنی باروت و گازی خەردەل تێکەڵ لە گەڵ غوباری سەحرای سینا و تۆزی کوچە و شەقامەکانی شارە بێ خاوەن و مەینەتبارەکە، ئاویتەی ژیانی کۆڵبەری و بەلای "گەردی شیشە" بوە و وەک بەفری سەر شاخ هەمو شادی و جوانی و هەیمەنەی بەرەو توانە دەبا. بەڵام سروشتی ئەو گەلە پڕە لە موقاوەمەت و کۆشش و بەرخۆدان، وا بە سانایی چۆک دانادن و تەسلیمی ئەو نەهامەتی و دەرد و ستەمگەریانە نابن. رۆژێک دێ کە هەمو خەڵکە دڵسۆز و مسئولیەت پەزیر و خاوەن ویژدانەکان یەک دەنگ و هاوپشت بە دیوارەکانی ئەم ڕەنجەدا سەرکەون و چەرخی بەد کردی زەمان بخەنە سەر سوڕی ڕاست و ڕەوا و عادەڵانەی.

یادی ئازیزی گیانبەخت کردوانی ئەو کارەساتە لە مێژو و لە دڵی خەڵکی شەریف دا هەر دەمێنێ

سەرچاوە : ماڵپەڕی هەڵوێست / ڕێکەوتی : ٥ی پوشپەڕی ١٣٩٣

هەڵسەنگاندنی لایەنە هونەری و قانوونییەکانی شیمیابارانی سەردەشت

کۆڕیادێک بە بۆنەی ڕێزگرتن لەقوربانییانی شیمیابارانی شاری سەردەشت لەکانوونی پارێزەرانی دادگوستەریی تاران بەڕێوەچوو.

ئێوارەی ڕۆژی رابردوو ساڵۆنی "ئیقباڵ"ی کانوونی پارێزەرانی دادگوستەری لەتاران میوانداریەتی ڕێورەسمی کۆڕیادی ٢٧ـەمین ساڵیادی بوردومانی شیمیایی بارانی سەردەشتی کرد.

لەسەرەتای ڕێورەسمەکە، فیلمێکی دیکیۆمێنتاری لە ژێر ناوی " بەرەبەیانییەک کە بۆنی لیمۆی دەدا" و باسی لە ژیانی پێنج ژن کە لە شیمیابارانی سەردەشتدا بوون، نمایش کرا.

سووسەن شەریعەتی لە چەند وتەیەکدا ئاماژەی بەوە کردوە: یەکێک لەتایبەتمەندییەکانی ئەو فیلمە، شێوازی دەربڕینی جیاواز لە دیاردەی شەڕ و ژن وەکوو قوربانیی دەستی شیمیاباران هەڵگری سێ ئازاری وەکوو نەخۆشی، دایک و هاوسەرە و هیچ کەسێکیش لەوبارەیەوە یارمەتیدەری نیە و بە تەنیایی بەربەرەکانی لەگەڵ کێشەکان دەکا و لە پشتیوانی دەزگا حکوومەتییەکان بێبەرییە.

پاشان دوکتور سەتار عەزیزی پارێزەری دادگا، باسی لە سەلماندنی جینایەتی جەنگی دژی خەڵکی شاری سەردەشت لە ناوەندێکی قەزایی کرد و گوتی: بەپێی ڕاگەیەندراوی دادگای، "فرانس ئانرات" بە ئاگاداری تەواو لە نییەت و مەبەستی حکوومەتی عێراق، نزیک بە ٣٧% لە کەرەسەی شیمیایی عێراق لەلایەن ئەو تاوانبارەوە دابین کرابوو.

خانمی ئازادە بیزارگیتی، دەرهێنەر و فیلمنامەنووسی " بەرەبەیانییەک کە بۆنی لیمۆی دەدا" باسی لە شێوەی ئاشناکردنی هاووڵاتیان لەگەڵ کارەساتی شیمیابارانی شاری سەردەشت و هاودەردی کردن لەگەڵ ژنانی قوربانیی ئەو کارەساتە دڵتەزێنە کرد.

لەو کۆڕیادەدا دوو کەس لە قوربانییانی شیمیاباران کردنی سەردەشت بە ناوەکانی "پەروین واحیدی و مێهری ملکاری" کە ناوەڕۆکی فیلمەکە لەسەر ژیانی ئەوان بوو، چەند

وتەیەکیان پێشکەش کرد.

پێشکەش کردنی لەوحی رێزلێنان بەو کەسانەی کە بە مەبەستی وەدیهاتنی مافی قوربانیانی شیمیاباران کردنی سەردەشت هەوڵ و چالاکیان کردوە، کۆتایی رێورەسمەکە بوو.

"رێورەسمی رۆژی ٣ی پووشپەڕ لە ئەستۆی گرووپی پارێزەرانی هاوکار" و "کانوونی هاونیشتیمانانی ژنان" لەبەرێوەبەرانی بوون.

٢٧ ساڵ لەوەپێش لەرۆژی ٧ی پووشپەڕی ١٣٦٦، شاری سەدەشت لە لایەن ئەرتەشی عێراق شیمیاباران کرا، نزیک بە ٥٠٠ مرۆڤی بێتاوان کوژران و زیاتر لە ٨ هەزار کەسی دیکە بریندار.

سەرچاوە : ماڵپەڕی کوردستان و کورد / رێکەوتی : ٢٦ی ژوئەنی ٢٠١٤

قوربانییانی کیمیابارانی سەردەشت: شاری سەردەشت بکرێتە سەمبولی ئاشتی

قوربانییانی کیمیابارانی سەردەشت: شاری سەردەشت بکرێتە سەمبولی ئاشتی+وێنە ئاژانسی کوردپا: رێورەسمی رێزگرتن لە قوربانییانی کیمیابارانی سەردەشت بە رێپێوانی ئاشتیخوازانەی هاووڵاتیانی کورد لەو شارە و پێتەختی هەرێمی کوردستان(هەولێر) بەرێوەچوو.

بەپێی راپۆرتی ئاژانسی هەواڵدەریی کوردپا، لە ٢٧ـەمینساڵیادی کارەساتی بۆردمانی سەردەشتدا، هاووڵاتیانی کورد بەتایبەت قوربانییانی ئەو کارەساتە، رێپێوانێکیان بە وتنەوەی دروشمی" نا بۆ شەڕ، بەڵێبۆ ئاشتی" بەرێوە برد.

ئەو رێورەسمە بە بەشداریی کەسایەتییە فەرهەنگی، کۆمەڵایەتی و ناسراوەکانی هەرێمی کوردستان و هەڵەبجە، لە "مەیدانی سەر چشمە"ی سەردەشت شوێنی بەرکەوتنی بۆمبی خەردەل دەستی پێکرد و لەسەر گڵکۆی گیان لەدەستداونی کیمیایی بارنەکە کۆتایی پێهات.

لەو رێورەسمەدا پەیامی بەرپرسی شارەوانیی هیرۆشیما و لێپرسراوی رێکخراوی قەدەغەکردنی بەرهەمهێنانی چەکە کۆمەڵکوژەکان، روو بە خەڵکی سەردەشت خوێندرایەوەو ئەنجومەنی بەرگری لە مافی بریندارانی سەردەشت خوازیاری شناسایی سەرجەم قوربانییان و ناساندنی شاری سەرەدەشت وەکوو شاری ئاشتیخواز و بردنە سەرەوەی خزمەتگوزارییە پزیشکییەکان بۆ قوربانیان بوو.

خوێندنەوەی شێعر، ژەنینی چەند پارچە مۆسیقا و کردنەوەی پیشانگای وێنەکێشان لەلایەن فریشتە فەرهیمی، پێکهێنەری برگەکانی ئەو رێورەسمە بوون.

رێکەوتی ٧ی پووشپەڕ و هاوکات لەگەڵ بەرێوەچوونی رێورەسمی ٢٧ـەمین ساڵیادی کارەساتەکە زۆربەی دووکان و بازاڕەکانی شاری سەردەشت بە نیشانەی رێزگرتن لە قوربانییان داخرابوون.

هاوکات لەگەڵ ئەو رێورەسمە، ناوەندە حکوومەتییەکانیش رێورەسمێکی هاوچەشنیان لەیەکێک لەساڵۆنەکانی ئەو شارە بەرێوە بردبوو.

فەرماندەرانی نیزامی، نوێنەرانی مەجلیس، وەزیری تەندروستی و ژمارەیەک لەقوربانیانی کارەساتی هەڵەبجە لەو رێورەسمە حکوومەتییەدا بەشدارییان کردبوو.

هەر لەوپێوەندییەدا ژمارەیەک لە چالاکانی مەدەنی لەبانەوە بۆ سەردەشت بە پێئەو رێگەیەیان بڕیبوو.

لەهەرێمی کوردستانیش رێورەسمێک بە مەبەستی رێزگرتن لە قوربانیانی سەردەشت بە بەشداری ژمارەیەک بەرکەوتووی ئەو چەکە، بەرێوە چووە.

ئەو رێورەسمە دوانیوەرۆی رۆژی شەممە رێکەوتی ٧ی پووشپەڕ لەلایەن ئەنجومەنە ناحکوومیەکانی هەرێمی کوردستانەوە پێکهاتبوو.

لە بوردمانی شاری سەردەشتدا کە رێکەوتی ٧ی پووشپەڕی ١٣٦٦ لەلایەن رێژیمی بەعسی عێراقەوە رووی دا، چوار شوێنی پڕ حەشیمەتی ئەو شارە بووە ئامانجی فرۆکە جەنگییەکانی عێراق.

لەو رووداوەدا ١١٩ کەسی بێتاوان گیانیان لەدەست داو چەندین هەزار کەسیش لە خەڵکی ئەو شارە تووشی برینداری بوون.

لەحاڵی حازردا دوو هەزار و ٢٠٠ بریندارى کیمیایی لە شارستانی سەردەشت ژیانی نەمر و نەژی بەسەر دەبەن و پێویستیان بە خزمەتگوزاری و ئیمکاناتی پزیشکی و دەوا و دەرمان هەیە.

سەرچاوە : ماڵپەڕی کوردپا / ڕێکەوتی : ٢٩ی ژوئەنی ٢٠١٤

بۆ شارەکەم

بۆ شارەکەم "سەردەشتی خوێناوی"

سەرەخۆشی بێت لە گوڵە جێ ماوەکانی شەهیدانی سەردەشتی هەمیشە سەرسەوز. لە ساڵیادی پوشپەری خوێناوی، لە بیرەوەری ئازیزانی لە یادا زیندو لە هەڵدانەوەی لاپەرەکانی پر سەرەخۆشی بێت لە گوڵە جێ ماوەکانی شەهیدانی سەردەشتی هەمیشە سەرسەوز. لە ساڵیادی پوشپەری خوێناوی، لە بیرەوەری ئازیزانی لە یادا زیندو لە هەڵدانەوەی لاپەرەکانی پر لە مەینەت و ژانی نەتەوی ژێردەست، دەستە گوڵێکی چنراو لە کوێستانەکانی هەر چوار پارچەی کوردستانی داگیرکراو بۆ سەر گۆری ئازیزان هەدیەی منە و کرنۆش ئەبەم بۆ بالایان کە بەرزایی هیمالایاش قەت نایگاتێ. نوێ کردنەوەی بەلێنمە، بۆدرێژەدانی خەباتم، تا گەیشتن بە ئازادی، ئەو هیوایەی کە نەپێکرا لە ژێر خەردل و موستاردا قەت ون نابێت. دایە گەورە دەیلێتەوە بۆ پەپولەی پێ گەێشتوو، کە چۆن مەینت پشتی چەماند، بەس نەیتوانی ورەو هیوای لەناو دلی بروخێنێت .

کاتێک شار و چیای جوان و دڵگیر پر بوو لە پۆستال رەشی مەلایی، رێگا نەبوو لە بەر دوژمن، لە بازار و کۆلانانـدا، گرتـی بیانوو، بەعسی جەلاد بۆ نەمانی شاری ئاشتی. داخی گران، بووینە دەستاوی سیاسەت یاخو گەمەی نەدامەتی، هاوار هاواری زارۆکان، تەرمی گولێک لەناو بێشکە، دلـی سوتاوی دایکێکە، هیوا لە باوەش باوکی دا، ئەسرین لە گەڵ هەڤاڵەکەی، چرۆ لە ناو هەیوانەکەی، بابەگەورە لەسەربەرمالەکەی، کە هات ناپالمی دوژمنان ئەو جارەیان جیاوازی بوو جیا لە دەنگ و لەرزینی شارەکە، دیاری تری پێ بوو دوژمن بوو، هەناسەی گشت کپ کرا، هەروەک دەنگی گشت کوردێک هەوڵی کپ کرانی درابوو، سنوور کەوت، چرۆ پەری وەک پەپولە، هیوا و هەڵمەت لە لای هاوکار چونە خەوێک بۆ هەمیشە، دایە کەوتوو هاواری بۆ ئاسۆ و ئامانج و کۆرپەی نازداری شیلانی لە گەروی دا بۆ هەمیشە بو بە ئاواتێک و خنکێندرا .

بۆ تو بێت ئازیزەکەم درێژە دانی ئەم شۆرشە پرمەینەتە، لە ژێر چەپۆکی مەلایی، بەعسی سووری یاخۆ عیراقی یاکو ئاتای تورکی فاشیست، گەر نەجولێی هەر بەشمانە لە ئاگری یاخۆ ئامێد، لە سەردەشت بێت یا هەڵەبچە.

sardasht@sardasht.com

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢١ مارچی ٢٠٠٦

پیام انجمن دفاع ازحقوق مصدومین شیمیایی سردشت به مناسبت بیست و سومین سالگرد فاجعه بمباران شیمیایی سردشت

مردم عزیز و بزرگوار سردشت ، هم میهنان گرامی

درآستانه بیست وسومین سالگرد بمباران شیمیایی شهرسردشت و روستاهای اطراف هستیم ، بمبارانی که به استناد مقررات و کنوانسیونهای بین المللی کاملا ممنوع و در تضاد باتمامی موازین حقوقی بوده که در آن آشکارا سلاحهای ممنوعه وحاوی گازهای خردل وتاول زا علیه مردم غیر نظامی به کار رفت ومتاسفانه آنگونه که شایسته آن بود با محکومیت واعتراض خصوصا ازطرف مجامع وسازمانهای مسئول بین المللی مواجه نگردید و به همین دلیل است که هنوزهم ترس و دلهره از ساخت وکاربرد سلاحهای کشتار جمعی یک واقعیت تلخ جامعه بشری است. ما در بیست و سومین سالگرد این فاجعه در کنار محکوم کردن آن وضمن همدردی وتسلیت مجدد به قربانیان وبازماندگان اعلام میداریم .

١- این بمباران نه تنها جنایتی علیه مردم سردشت بلکه جنایت علیه بشریت بود، لذا برای هیچ کس، دسته یا گروهی روا نیست ازآن بهره برداری سیاسی، اقتصادی وغیره

به عمل آورد مگر اینکه در راستای منافع ومصالح جامعه بشری باشد.

٢- ما مردم سردشت و بازماندگان بمباران شیمیایی این شهر بر خود روا نمی داریم که مراسمی به نام ما وشهدای ما برگزارگردد درحالی که در آن مراسم از مردم سردشت، قربانیان و مسائل و مشکلاتشان صحبت به میان نیاید وبه دست فراموشی سپرده شوند.

٣- این انجمن به عنوان نماینده مصدومین شیمیایی سردشت اعلام می دارد مردم سردشت در بیست وسومین سالگرد این فاجعه انتظار داشته و دارد نتایج آزمایشات پزشکی که طی سالیان گذشته وبا همکاری مردم وقربانیان این شهر در راستای دستیابی به دارو ودرمان موثرترجهت مداوای مصدومین وهمچنین یافتن راهی برای شناسایی مصدومین و تشخیص درصد صدمات وارده به آنان صورت گرفته در اختیار جامعه پزشکی وعلی الخصوص مردم سردشت قرار گیرد.

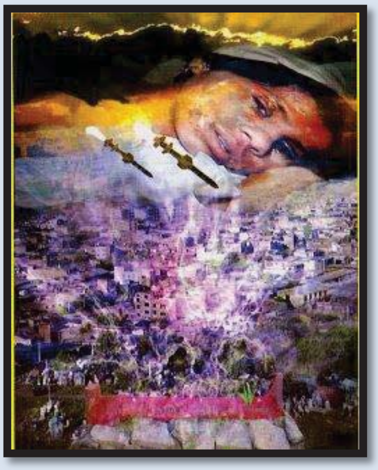

٤- با توجه به اثبات دخالت دولتها وشرکتهای خارجی در تسلیح رژیم سابق عراق به سلاحهای ممنوعه شیمیایی ازدولت وقوه قضائیه خواستاریم با حضور فعال در محاکم خارجی از جمله پیگیری پرونده‌ء آقای آن رانت، دلال محکوم شده به اتهام فروش مواد اولیه تولید سلاح های شیمیایی به رژیم سابق عراق و همچنین جریان دادرسی سران رژیم بعثی عراق، حقوق مادی ومعنوی پایمال شده ما قربانیان به طور کامل اعاده و وصول گردد. عدم پیگیری حقوق زیان دیدگان وقربانیان با توجه به وجود مدارک واسناد مثبته فراوان موجبات ناخرسندی خاطر مصدومین را فراهم ساخته وشایسته هم نیست بانیان این عمل ضد انسانی از تعقیب ومجازات مصون باشند.

٥- ما با تشکروقدردانی از مصوبه مجلس شورای اسلامی مبنی برتصوبب قانون شناسایی مصدومین شیمیایی کشور والزام وزارت امور خارجه به ملی و بین المللی نمودن فاجعه سردشت اعتقاد داریم بازتاب گسترده این فاجعه ضمن اثبات فداکاری، رشادت، و مظلومیت مردم کشورمان در اذهان جهانیان و حتی نسلهای آینده از تکرار دوباره این گونه فجایع ممانعت جدی و اساسی به عمل می آورد. لذا برگزاری مراسم درخور با ابعاد فاجعه در شهر سردشت ضمن دلجویی از مردم رنجدیده این شهر و کاهش درد و آلام آنان، گامی مهم در شناساندن بهتر و بیشتر این فاجعه می باشد . در خاتمه اعلام میداریم بی شک وضعیت فعلی این شهر به هیچوجه زیبنده مردمی نیست که طی هشت سال جنگ تحمیلی حاضر نشدند حتی یک روز هم خانه وکاشانه خود را رها کنند و بیش از دو دهه هر لحظه درد زخمهای شیمیایی را لمس میکنند، ودر سالی که به نام همت مضاعف، تلاش مضاعف نامگذاری شده است لازم است

عقب ماندگی های فراوان این شهر محروم و مصیبت دیده جبران شود.

به امید دستیابی به جهانی عاری از سلاحهای کشتار جمعی و مملو از صلح و دوستی

انجمن دفاع از حقوق مصدومین شیمیایی سردشت

٧خرداد ١٣٨٩

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / ڕێکەوتی : ٢٨ی جوونی ٢٠١٠

جنایتی کم‌نظیر

صالح نیکبخت

روزهای هفتم و هشتم تیرماه هریک به مناسبتی در تاریخ گذشته و آینده کشور ما ماندگار خواهند بود که سال یاد آن برگزار و تکرار می‌شود.

ساعت 4 بعدازظهر روز هفتم تیرماه سال ١٣٦٦ بار دیگر چند فروند هواپیمای جنگی عراق بر فراز «سردشت» چرخی زده و سپس چهارنقطه شهر را که یکی از آنها دقیقا نزدیک منبع آب آشامیدنی شهر بود، مورد حمله قرار دادند .

هنوز آخرین بمب را فرو نریخته بودند که مردم دریافتند این بمباران غیراز بمباران‌های قبلی سردشت وسایر نقاط کشور در زمان جنگ است.

این بار سردشت چون شهر «ایپریت» در بلژیک در جنگ جهانی اول و «هیروشیما و ناکازاکی» ژاپن در جنگ جهانی دوم مستقیما مورد حمله بمب‌های کشتار جمعی قرار

گرفته بود. مردم آشنایی چندانی با نحوه مبارزه با این نوع بمباران‌ها و عوارض آن نداشتند، گرچه پدافند شیمیایی ارتش در اندک زمانی به‌کار افتاد، ولی عمق حادثه و عوارض آن چنان بود که در کمتر از یک ساعت تعداد قربانیان به ده‌ها نفر رسید.

از آن تاریخ بمباران شیمیایی این شهر به عنوان سالروز بمباران مناطق مسکونی و غیرنظامی همچون نمادی از وحشی‌گری رژیمی که با شعار پان عربیسم و سوسیالیسم و آزادی به قدرت رسیده بود به ثبت رسید. بمباران شیمیایی سردشت چنان گسترده و وحشت آور بود که در کمتر از ۲۴ ساعت تعداد قربانیان به مرز ۱۰۰ نفر نزدیک و تعداد مصدومان آن هم از ۵ هزار نفر تجاوز کرد.

در شهرهای مرزی چون سردشت، امکانات اندک آنچنان نبود که از لحاظ پذیرش و مداوا و معالجه پاسخگوی این جنایت وحشتناک باشد. بیمارستان‌های استان‌های اطراف نیز نتوانستند این همه مصدوم شیمیایی را مداوا کنند. گروه کثیری به تهران اعزام و عده‌ای هم به کشورهای اروپایی گسیل شدند.

برای اولین بار اروپاییان خاطره بمباران شیمیایی «ایپریت» در جنگ جهانی اول را به یاد آوردند و با مداوای این مهمانان با بدن‌های تاول زده، مردمی که توان نفس کشیدن نداشتند مواجه شدند. هرچند نیروهای رژیم عراق در کمتر از چهارماه بعد از آغاز جنگ به لشکریان ایران درجبهه غرب حمله شیمیایی کرده و در روزها و سال‌های بعد پاره‌ای حملات تکرار شد ولی تا حمله شیمیایی سردشت سازمان ملل متحد این حملات را محکوم نکرده بود.

حمله شیمیایی به مناطق غیرنظامی محدود به سردشت نبود، روستاهای اشنویه در آذربایجان غربی، «آلواتان» در بانه و «نژمار» در مریوان و «زرده» و در کرمانشاه و ده‌ها نقطه دیگر در استان‌های مجاور مرز عراق عرصه ترکتازی صدامیان بود.

خانواده بیش از یکهزار نفر کشته این حملات و افزون بر ده هزار نفر مصدوم شیمیایی با چشمان خود سرنوشت صدامیان را دیدند و ایمان آوردند که ستمکاران خواهند فهمید چه سرنوشتی در انتظار دارند ولی آیا حقوق این قربانیان و مصدومین استیفا شده است و خدماتی که به آنان داده می‌شود جوابگوی آلام آنهاست؟ ما در مقاله‌ای مفصل در همین روزنامه که شنبه آینده منتشر می‌شود این موضوع را مورد بررسی قرارداده‌ایم.

*وکیل دادگستری

این یادداشت در روزنامه هم میهن به چاپ رسیده است

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ / رێکەوتی : ٢٩ی جوونی ٢٠٠٦

گمشده‌ای دیرین

زینب محمودزاده

"قصه ایست این قصه، قصه، آری قصه‌ی درد است".

شعر نیست،

این عیار مهر و کین مرد و نامرد است.

آری کین نامردانی که وحشیانه حمله کردند، نابود کردند، کشتند و هستی را از شهر زیبایی که عشق در آن حاکم بود، گرفتند

از نامردانی می‌گویم که وجدانشان در زیر پاهایشان لگدکوب شده بود و معنی مردانگی در مرامشان خفته و از شهری که در آن زندگی سبز بود و با هر نفسی که می‌کشیدی

عشق در رگهایت جریان پیدا می‌کرد و از مهر مردانی که در آن شهر مانند کوه استوارانه می‌زیستند.

از مردانی که پایه و اساس زندگیشان در راه عشق به زندگی و هدفشان پوششی از همان عشق بود. آن جا «سردشت» بود. شهری کوچک و زیبا که آسمان آبی‌اش نقش زیبایی از زندگی و طراوت با طبیعتش درخشندگی بیش از وصف نور خورشید بود. مردم شهر در آن تابستان زیبا به کارمشغول بودند، بچه‌ها در کوچه پس‌کوچه‌ها مشغول بازی بودند و قهقهه‌های کودکانه‌اشان تا اوج آسمان می‌رفت و به آسمان غرور می‌داد. اما به ناگاه آن لحظات شاد و پرامید به لحظه‌ای شوم برای آنها تبدیل شد. در آن لحظه شوم بود که ناگهان غرور زیبای آسمان به وسیله غول‌های آهنی دشمنان تیره و تار شد و این شهر زیبا، آماج طغیان‌های دشمنانی گردید و قهقهه‌های زیبای کودکان برای همیشه از چهره‌ها محو شد و کالبدشان با سرب‌های داغ دشمنان عجین گشت و چشمانشان ساقط از روشنایی.

آری عزیزان، ۷ تیر ۶۶ بود که خبر بمباران شهر سردشت در سرتاسر کشور ایران پیچید و مردم کل کشور را داغدار کرد. داغدار هجوم وحشیانه رژیم بعث و هر بار زمزمه‌هایی شنیده می‌شد که چگونه مردان و زنان و بچه‌های معصوم، شجاعانه روح از جسم بدر بردند و یا با از دست دادن عضوی از بدنشان و کم‌سو شدن چشمانشان و هزاران عارضه و درد دیگر خود را عادت داده بودند هر چند که هیچکدام از اینها نتوانست امید به زندگی را از مردمان این شهر بگیرد.

آن روزها من نوجوانی بیش نبودم و سن کم مرا از درک هجوم وحشیانه عاجز کرده بود و قربانی شدن این مردم معصوم در باورم نمی‌گنجید.

اما امروز که سال‌ها و یا بهتر بگویم ۱۹ سال است که از آن زمان می‌گذرد، درک آن برایم سهل و آن باور ناباور در باورم گنجیده است. چرا که دوست مهربانم (شیرینم) یکی از قربانیان این حادثه شوم است که امیدوارانه زندگی می‌کند و غرور در چشمانش، نشانی از عشق به زندگیست. عشق او باعث چرخیدن قلم در دستانم گشت تا به نگارش درآورم آنچه را که امروز در باور خود احساس کرده‌ام و آنچه را که در ماورای چشمان شیرین و شیرین‌ها، قلب هر همنوعی را به لرزه درمی‌آورد.

می‌خواهم بنویسم از آنانی که جان فدا کردند. از آنانی که تن خود را با بیماری‌های پوستی، ریوی و بیماری‌های ناشناخته دیگری که برگرفته از همین فلزهای داغ دشمنان است عادت دادند و چشمانشان را پر از احساس بودن و قلبشان را لبریز از امید کردند و از آنانی که یأس نتوانسته است ذره‌ای از احساس زندگی کردن را در آنها کمرنگ و یا زندگیشان را تسخیر کند بلکه با اقتدار هر چه تمامتر، استوارانه و هدفمند به سوی جلو گام برمی‌دارند و مقصد و مسیر زندگیشان را با عشق می‌پیمایند بدون آنکه فریادرسی داشته باشند و این سرانجام زیبائیست که آنها روی شانه‌هایشان حمل می‌کنند و سنگینی این بار به شانه‌هایشان ابهت بخشیده.، آنها سکوت مرده‌اند. پس ما فریاد می‌زنیم و سکوتشان را با فریاد جواب می‌گوییم که «آنها فقط نیستند – آنها زندگی می‌کنند.«

پس بیائید نگذاریم در باور سکوتشان، بشکنند و نگذاریم که شاخه عشقی را که در وجودشان پرورانده‌اند خشک شود. بیائید یادشان را همواره داشته باشیم و چشمانشان را خیره به امیدی سازیم که فریادرسی هست و خواهد بود تا پیام صدای بی‌صدا و سکوت سنگینشان را به تک تک مردم برسانند.

همه ما به یاد ۷ تیر ۱۳۶۶ هستیم که باعث به شهادت رسیدن حدود یک ۱۰۰۰نفر و به جا ماندن ۸۰۰۰ مصدوم و مجروح شیمیایی در این شهر شد و با نبودن تجهیزات لازم تلفات بیشتری را به جای گذاشت. واقعاً آن شهر کوچک که در آن زمان جمعیتی حدود ۲۰/۰۰۰ نفر داشت تا چه اندازه می‌توانست تحمل داشته باشد؟

پس بیائید فریاد بزنیم و بگوییم،

کجا و چه کسی می‌تواند آن همه آثار تخریبی و تاول‌ها و سوزش‌های بی‌امان چشمان فریبا را که دیگر فروغی نداشتند بر دوش بکشد؟ از دست ما چه برمی‌آید؟

جز آنکه احساس همدردی کنیم و با فریادهایمان و با صدایی رسا خواستار یاری و طلب کمک برای آنها شویم.

بله:

آن فاجعه دردناک بشری پس از جنگ جهانی اول، بزرگترین و وسیع‌ترین حملات شیمیایی در طول تاریخ بود. بکارگیری دو نوع مهم از عوامل شیمیایی در جنگ ایران و عراق، توسط عراق به اثبات رسید.

گاز خردل (سولفور موستار یا عامل تاولزا (

عامل اعصاب (عمدتا تابون و گاهی سومان (

هر چند این دو نوع عامل شیمیایی از نظر نوع علائم کاملا با هم متفاوتند ولی در کل استفاده از این سلاح‌ها باعث عوارضی بر روی پوست، چشم، ریه، راههای تنفسی و فشارهای روحی – روانی می‌گردد. اما منشاء بسیاری از عوارض عصبی – روانی در جانبازان شیمیایی، تصورات و توهمات غیرواقعی از نوع بیماری خودنگرانی از بروز عوارض خطرناک و ناشناخته و نیز تأثیر رفتار نادرست اطرافیان در اثر همین توهمات غلط می‌باشد. بنابراین یکی از مهم‌ترین راههای کاستن از این اضطرابها و افسردگی‌ها، از بین بردن منشاء آن یعنی کسب اطلاعات درست و زدودن توهمات و تصورات نادرست در مورد عوارض شیمیایی است. بدیهی است به تدریج با انتشار این اطلاعات صحیح و علمی باورهای نادرست موجود در اجتماع نیز جای خود را به تصور درست و واقعی از جانبازان شیمیایی خواهد داد و بدین ترتیب نه تنها اطرافیان و افراد اجتماع باعث بروز ناراحتی‌های روحی و روانی برای جانباز نمی‌شوند بلکه می‌توانند در کاستن از این ناراحتی‌ها سهم بسزایی داشته باشند. اما اقدامات انجام شده طی این چند سال :

از سال ١٣٦٧ به بعد، هیچگونه مراسم و برنامه‌ای برای گرامیداشت قربانیان حادثه برگزار نشده است و از سال ١٣٨٠ به بعد انجمن دفاع از حقوق مصدومین شیمیایی سردشت (ODVCW) توسط جمعی از جانبازان و خانواده‌های درگذشتگان و مردم شهر تأسیس شد که تاکنون تلاش‌های خود را جهت هر چه بهتر برگزار کردن این برنامه‌ها انجام داده‌اند و هر ساله یادآور آن می‌شوند و می‌خواهند به گوش همه برسانند که ما جان داده‌ایم، جانباز داده ایم و شهرمان، شهر قربانی سلاح‌های شیمیایی است و این واقعه جنایتی آشکار بود بر شهرمان.

می‌خواهند فریاد سر دهند که شهر کوچک ما دو بار مظلوم واقع شده است (به قول آقای رحیم کریمی واحد عضو خانواده‌ای که ١٠ نفر از اعضاءشان در اثر بمباران شیمیایی شهید شده‌اند) یک بار در سال ٦٦ و روز بمباران و بار دیگر در زمان حال که جزء فراموش شدگانیم.

اما در تاریخ ٨٤/٠٠/٠٠ پس از دستگیری «فرانس وان آن رایت» دلال سلاح‌های شیمیایی و محکوم نمودن او به ١٥ سال حبس در لاهه هلند به همت کمیته حقوقی انجمن، چه غوغایی به پا شده بود. اشک شوق در چشمان مردم حلقه بسته و بغض دیرینه‌شان در گلو ترکیده بود. آنها شادمانی و پایکوبی می‌کردند و با فریادهایشان

می‌خواستند از تمام کسانی که در این راه تلاش کرده بودند و در جلسه‌های دادگاه داخلی لاهه شرکت کرده بودند و با اعتراضات خود خواستار محکومیت او و توجهات بیشتری به مردم مظلوم سردشت شده بودند، تشکر کنند. اشک شوق آنها حاکی از همه چیز بود و یاد و خاطره ناگوار آن روز شوم و به تصور درآوردن ٧ بمب غول پیکر ٢٥٠ کیلوگرمی هر لحظه گونه‌های این مردم مظلوم و گمنام را خیس‌تر می‌کرد.

ای کاش می‌شد کاری کرد که هر ساله همایشی در همه شهرهای کشور برپا گردد تا هرگز به دست فراموشی سپرده نشود و در آنجا همه گرد هم آئیم و یکصدا شویم و بگوئیم که دوستتان داریم و در تمام صحنه‌های زندگی یاورتان.

مسئولان هم آن چنان که تا حال لطفشان را دریغ نکرده‌اند مطمئنا از لحاظ عمرانی- اقتصادی – بهداشت و درمان- فرهنگی و هنری و ... مردم این خطهٔ محروم را با تمام قوا یاری خواهند کرد.

زینب محمودزاده – دانشجوی رشته حقوق

سەرچاوە : ماڵپەڕی گیارەنگ

دلایلی چند بر محکومیت بمباران شیمیایی سردشت

عثمان مزین

هدف اصلی و اساسی در هر جنگی، بدست آوردن پیروزی است. طرفهای درگیر به انحاء مختلف سعی می‌کنند که در خاتمه‌ی جنگ به عنوان نیروی غالب شناخته شوند .

لذا برای رسیدن به آن از تمامی راهکارها و قابلیت‌های خود استفاده می‌کنند .

جنگ هشت ساله‌ی ایران و عراق از ویرانگرترین جنگهای منطقه و دهه‌های اخیراست که آثار سوئی را برای هر دو طرف بر جای

گذاشته است. هر چند آغازگر بودن کشور عراق و تأیید متجاوز بودن وی طی گزارشات منتشرەی سازمان ملل متحد برای مسئول شناختن دولت عراق کافی است اما بررسی اقدامات صورت گرفته توسط حاکمان عراق، علاوه بر افزایش آگاهی نسبت به زوایای آن، موجب خواهد بود تا راهکارهائی جهت جلوگیری یا کاهش اقدامات مشابه توسط حاکمان جبار اتخاذ گردد. اگر با دید حقوقی به جنایات صدام حسین و هیأت حاکمەی عراق نگریسته شود، بسیاری از حقایق روشن و طرق جبران خسارات وارده یا راهکارهای مناسب به منظور جلوگیری از تکرار این‌گونه جنایات مشخص می‌شوند.

سلاح شیمیائی چیست؟

در بیشتر نوشته ها یا گفته‌ها دو سلاح شیمیائی و بیولوژیک به یک معنا و مفهوم در نظر گرفته و توجه لازم به تفاوت های آنها نشده است . هر چند این دو سلاح از لحاظ نتیجەی حاصله (کشتار وسیع و دسته جمعی) شبیه هم هستند اما از جهات ف و حقوقی با هم متفاوتند. قبح استفاده از سلاحهای بیولوژیک و نهی مقررات بین المللی بر استفاده از این گونه تسلیحات شدیدتر است.

»عوامل شیمیائی به ترکیباتی اطلاق می گردد که در صورت کاربرد مؤثر علیه انسان، حیوان یا گیاه، منجر به مرگ یا ضایعات قابل توجه دائمی یا موقتی در ساختار اندامی آنها می‌شود.» اما« مواد بیولوژیکی مشتمل بر ارگانیسم‌های زنده، قطع نظر از ماهیت یا مواد عفونی مشتق شده از آنهاست که باعث بیماری یا مرگ انسانها، حیوانات یا گیاهان می‌شود و اثر آنها برای تحت تأثیر قرار دادن ارگانیسم یک شخص، حیوان یا گیاه، به قدرت تخریبی آنها بستگی دارد.٢» پس مواد شیمیائی عواملی هستند که بصورت جامد، مایع یا گاز تهیه شده‌اند و انتشار این مواد موجب مرگ یا ضایعات دائمی یا موقتی در ساختار اندامی انسان، حیوان و گیاه شده و اما ارگانیسم‌های زنده یا موادی که توسط مواد بیولوژیکی پخش می‌شود باعث اثرات مذکور خواهند بود. عوامل بیولوژیکال بصورت باکتری، قارچ، ویروس و یا میکروبی است که خود یا مواد مترشحه از آنان بتدریج موجب نابودی انسان، حیوان یا گیاهان است .

با توجه به وجود و حیات مواد بیولوژیک آنان در درون موجود زنده و جابجایی آن موجود به مناطق مختلف، قابل انتقال و انتشار به مسافت‌های دور هم هستند، اما مواد شیمیائی فاقد این قدرت بوده و صرفا در مکان توزیع شده موجب کشتار و نابودی خواهند شد. نتیجتا از دیدگاه حقوقی نیز استعمال و کاربرد سلاحهای بیولوژیک مذموم‌تر است .

حسب اعلام کارشناسان مربوطه، تسلیحات کشتار جمعی به کار رفته توسط حکومت بعث عراق، از نوع تسلیحات شیمیائی بوده‌اند. در ادامه سعی می‌شود اثرات حقوقی استفاده از این گونه تسلیحات مورد بررسی قرار گیرد.

١- نقض فاحش حقوق جنگ:

بسیاری از صلح‌طلبان، خواستار رسیدن به دنیایی عاری از جنگ و درگیری هستند لذا آنان در تلاشند تا با تدوین مقررات گوناگون، تحدیدات فراوانی را برای جنگ‌طلبان ایجاد کرده و جنگ را در هر شرایطی ممنوع سازند. تحقق اهداف و آرزوی قائلین به این دیدگاه در شرایط فعلی محال است و علم حقوق بنا به دلایلی تاکنون نتوانسته مانع همیشگی در مقابل جنگ‌طلبان ایجاد کند. حقوق جنگ سعی می‌کند جنگ و اصول حاکم بر آن را نظام‌مند کرده و مقرّرات و اصولی را وضع کند که طرفین درگیر در چارچوب اصول مدونه به جنگ و پیکار با هم بپردازند. پس «حقوق» و «جنگ» به هم نزدیک شده و تا حدودی سر سازگاری پیدا کرده‌اند و مؤید این واقعیت خواهد بود که بروز جنگ و درگیری به معنای کنار گذاشتن حقوق نیست و دانش حقوقی در زمان جنگ نیز تأثیرگذار است.

قاعده‌مند شدن جنگ و الزام طرفین درگیر نسبت به رعایت قواعد آن به معنی پذیرش جنگ به عنوان یک واقعیت موجود در نظام بین‌الملل بوده و حقوق جنگ سعی می‌کند از اثرات و خرابی‌های ناشی از جنگ بکاهد و ضمانتهایی . هر چند ناچیز . به منظور ایجاد مانع بر سر استفاده از هر گونه سلاح و روشی بوجود آورد که موجب کشتار انسانها می‌شود. در یک عبارت، اهتمام «حقوق جنگ» برقراری و تدوین اصول مربوط به «حقوق صلح» است.

میثاق جامعەی ملل و بعدها منشور سازمان ملل متحد به طور صریح کشورها را از توسل به جنگ بر حذر داشته و احکام صادره از دادگاههای «نورنبرگ» و «توکیو» به طور آشکار سرنوشت متوسلین به جنگ و افراد جنگ‌افروز را رقم زده است. مقررات بین‌المللی جنگ را امری نامشروع می‌داند. تمامی مدارک و اسناد بین‌المللی جنگ را یک جنایت دانسته و تبعا جنگ‌افروزان نیز جنایتکار شناخته می‌شوند. در تعاقب این‌گونه تفکرات بود که دادگاههایی موسوم به دادگاه جنایتکاران جنگی ایجاد شده و مقررات راجع به ممنوعیت جنگ را از حالت نوشته خارج و در مقام عمل به اجرا گذاشته شده است. دادگاه جنایتکاران جنگی، برخی از افراد را پشت میز محاکمه کشانده و آنان را وادار به جوابگوئی در خصوص جنایاتشان نموده است. حداقل دستاورد دادگاه، دادن درس عبرت به جنایتکارانی است که هنوز بر اریکەی قدرت جلوس کرده‌اند. شرط عقل آن است با مشاهدەی عواقب جنایتکاری، نباید قدم در راه جنایتکاران گذاشت؛ البته اگر درس عبرتی باشد.

اهتمام حقوق جنگ در جهت برقراری نزدیکی بین ضروریات جنگ و عواطف و اندیشه‌های صلح‌طلبانەی بشر است تا حدوث جنگ موجب نقض اهداف متعالی انسان نشود.

به موجب مادهی ۲۲ عهدنامهی چهارم کنفرانس لاهه (سال ۱۹۰۷) متخاصمان حق ندارند هر وسیلهای که دلشان خواست برای زیان رساندن به دشمن به کار برند و بند اول مادهی ۳۵ پروتکل اول ۱۹۷۷، الحاقی به کنوانسیونهای چهارگانهی ۱۹۴۹ ژنو تصریح میکند که در هر درگیری و جنگ مسلحانه، طرفهای درگیر در انتخاب روشها یا وسایل جنگی دارای اختیار مطلق و نامحدود نیستند. طبق مقررات مختلف حقوق بینالملل در صورتی که ضرورت توسل به جنگ با ملاحظات انسانی برخورد کند این ضرورت کنار گذاشته شده و خواستهها و ملاحظات انسانی ارجح است و انتخاب توسل یا عدم توسل به جنگ به صلاحدید حاکمان و متخاصمان گذاشته نمیشود. بیشک استفاده از تسلیحات شیمیایی که موجب کشته شدن وسیع افراد و نیروها خواهد بود از موارد نقض حقوق مخاصمات مسلحانه است که عواطف انسانی اجازهی استفاده از آنها را نمیدهد.

استعمال این گونه سلاحها دهنکجی به احساسات و عواطف جامعهی انسانی تلقی می شود.

۲- ممنوعیت ایجاد بلا و مصائب زائد:

اصل مذکور مانع استفاده از هر گونه سلاح خطرناک در جنگ است. استفاده از سلاح هایی که باعث ایجاد درد و رنجهای زائد و غیرضروری در نیروهای مقابل گردد منع شده است. هدف عمدهی کاربرد اسلحه در جنگ جلوگیری از پیروزی نیروی دشمن و شکست دادن وی است؛ چنانچه در زمان جنگ آسیب و رنجی به نیروهای دشمن وارد گردد که با این هدف نامتناسب بوده و آثار اسلحهی بکار رفته به زمان بعد از درگیری سرایت نماید، با لحاظ این واقعیت که مصائب ایجاد شده صرفا محدود به زمان درگیری نبوده، غیرضرور و زائد محسوب میگردند.

در تأیید این ادعا بند ۲ مادهی ۳۵ پروتکل صدرالذکر اشعار میدارد: « ممنوعیت بکارگیری سلاحها و پرتابشوندهها و مواد و همچنین روشهای جنگی به نوعی که بلای زائد ایجاد کند.«

حتی اگر بپذیریم که کشتن نیروی مقابل هدف اصلی و منع نشدهی جنگ است، آیا ایجاد سوختگیهای شدید، تاول های دردناک، از دست دادن بینایی، تهوع، سرفههای شدید و دردآور، مشکلات حاد ریوی، مرگهای سخت و جانکاه و نابودی اعصاب وروان که در اثر بمباران شیمیائی بوجود میآیند برای پیشبرد جنگ ضروری و لازم است؟ این اثرات لازمهی جنگ و درگیری نبوده بلکه زائد و غیر ضرور هستند. هر چند کشتن و سلب حیات صراحتا ممنوع نشده، اما حقوق بینالملل عرفی کشتن نیروهای متخاصم و دشمن را در هر شرایطی نمیپذیرد. به طریق اولی ورود صدمات زائد که موجب مرگ تدریجی میشوند و به برخی از آنها اشاره شد، اقبح است. ورود خسارات غیر ضرور در اثرعملیات جنگی امری غیر قانونی و سلاحهای شیمیائی خسارات وارد بیپایانی را به بار میآورد که خسارات وارده بیشتر از منافع نظامی است .

۳- عدم لحاظ تفاوت بین نظامیان و غیر نظامیان :

»جنگ به هیچ وجه رابطهی انسان با انسان نیست، بلکه رابطهی دولت با دولت است که در این رابطه افراد خصوصی به گونهای اتفاقی دشمن یکدیگر شدهاند و این نه به عنوان دو انسان بلکه به عنوان شهروند، نه به عنوان اعضاء یک میهن بلکه به عنوان مدافع.3.» در جریان جنگی که دو دولت با هم درگیر شده و رزمندگان و نیروهای نظامی خود را برای جنگ به جبههها گسیل داشتهاند، افراد غیر نظامی که رزمنده نیستند دخالتی نداشته و نباید آثار جنگ که طبعا سوء است دامنگیر آنها شود. طبق مقررات وضع شده در سال ۱۸۷۴ (کنفرانس بروکسل) و سالهای ۱۸۹۹ و ۱۹۰۷ (کنفرانس لاهه) کشورهای متخاصم ملزم شدهاند که از سرایت جنگ به افراد غیر نظامی خودداری کرده و افراد غیر نظامی را از صحنهی درگیری خارج نمایند. علاوه برآن از گسترش جبهههای جنگ به مناطق مسکونی منع شدهاند .

مضاف بر آن کشوری که در یک یا چند جبهه درگیر است و تمامی نیروی خود را مصروف جبهههای مورد نظر میکند چنانچه به ناگاه و از نواحی دیگر مورد حمله قرار گیرد با توجه به غیر قابل پیشبینی بودن آن حمله شرایط دشواری بوجود میآید؛ مخصوصا اگر منطقهی مورد حمله، مسکونی و افراد حاضر در آن نیز غیر نظامیان باشند؛ با لحاظ عدم آمادگی غیرنظامیان برای مواجهه با این رخداد حمله به آنان بسیار ناپسند خواهد بود. کشور متخاصمی که در اثر حمله به مناطق غیر نظامی و کشتار افراد غیر رزمنده برای خود پیروزیهایی را کسب کرده باید این پیروزی را موجب رذالت بداند نه دلیل مباهات .

حملات نظامی بیشتر به قصد تصرف سرزمین دشمن یا باز پسگیری مناطق خود که قبلا از دست داده صورت میگیرد. اگر از بعد نظامی قضیه مورد بررسی قرار گیرد؛ حمله به شهرستان مرزی سردشت به قصد بازپس گیری آن نبوده چون این شهر یک شهر ایرانی محسوب میشود و با توجه به اینکه حتی یک نفر از نیروهای عراقی وارد این شهر نشده، آن را تصرف نکرده، فراتر از این نیروهای عراقی فاقد برنامهای برای ورود به خاک ایران در سال ۶۶ بودهاند، لذا قصد تصرف آن را نداشتهاند. حکومت عراق در حمله به سردشت دارای مقاصد دیگری بوده است. موارد زیر از آن جملهاند: اثبات عصبیت بعثی، دشمنی دیرینه با ملت کرد، ایجاد سردرگمی در بین نظامیان ایران، کاستن از توجه نیروهای ایرانی به جبهههای جنوب که در آن جبههها نیروهای عراقی شکستهای فجیعی را متحمل شدهاند و . . .

اصطلاح «غیر نظامی» به طور مرسع تفسیر و باید در آن «موقعیت» مورد لحاظ قرار گیرد. اعضاء نیروهای مسلح و نیروهای مدافع که بدلیل جراحت، بیماری،

مرخصی و ... دست از جنگ کشیده‌اند را دربرگرفته و نیروهای پلیس و یا نیروهای دفاعی محلی هم غیر نظامی تلقی می‌شوند. لذا هر گاه جمعیت غیر نظامی مورد تجاوز یا حمله قرار گیرد از لحاظ مقررات حقوق بین‌الملل جرم جنایات جنگی ارتکاب پیدا کرده است. در صورت استفاده از سلاحهای شیمیائی، با توجه به نابودی و مصدومیت تمامی افراد حاضر، به سختی می‌توان از ورود صدمه به غیر نظامیان خودداری کرد و تفکیک غیر نظامیان از نظامیان غیرممکن خواهد بود. معمولا افراد نظامی آموزش‌های لازم و کافی در خصوص نحوه‌ی مواجهه با سلاحهای شیمیائی را فرا گرفته‌اند اما غیر نظامیان فاقد آگاهی و دانش مرتبط هستند. نتیجتا افراد غیر نظامی در برابر حملات شیمیائی آسیب پذیرتر خواهند بود .

حسب اعترافات و اظهارات مقامات عراقی، گزارش‌های منتشره توسط هیأت‌های خارجی، مدارک و اسناد سازمان ملل و ... بیشترین مناطق مورد حمله بوسیله‌ی گازهای شیمیائی مناطق غیر نظامی و مسکونی بوده و در مواردی که به اهداف نظامی حمله شده اغلب افراد غیر نظامی دچار صدمه شده اند. در حالیکه حتی یک گزارش مبنی بر استفاده‌ی نیروهای ایرانی از این گونه تسلیحات واصل نشده است .

مخلص کلام اینکه:

صدام حسین و اعوان وی به شهرهای عراقی هم رحم نکرده و در شدیدترین حمله شهر حلبچه را با خطرناک‌ترین و پیشرفته‌ترین نوع گاز خردل بمباران کرده است. کشور ایران با اعزام مصدومین شیمیائی به کشورهای اروپایی علاوه بر مداوای آنان، سعی کرده جهانیان را با جنایات صورت گرفته علیه ایرانیان آشنا کند. مسئولین ایرانی در برگزاری کنفرانس بین‌المللی خلع سلاح شیمیائی در پاریس (ژانویه‌ی ۱۹۸۹) نقش موثری داشته و اقدام به افشاگری نمودند. این افشاگری‌ها نقش سازنده‌ای در انعقاد کنوانسیون ۱۹۹۳ پاریس درباره‌ی منع توسعه، تولید، ذخیره‌سازی و بکارگیری سلاحهای شیمیائی و لزوم انهدام آنها داشت. هر چند این کنوانسیون کشورها را ملزم به نابودی کامل تسلیحات شیمیائی نمی‌کند اما گامی است موثر در راستای نیل به جهان عاری از سلاح شیمیائی.

وفق مقررات بین‌المللی کشور ایران و زیان دیدگان ایرانی می‌توانند به اتهام جنایات جنگی و جنایت ضد بشریت علیه صدام حسین و اعضاء حکومت بعث اقامه‌ی دعوی کنند و شاهد محاکمه‌ی صدام در یک دادگاه بین‌المللی باشند. به موجب مواد ۱۱، ۱۲ و۱۳ اساسنامه‌ی دادگاه صدام، شهروندان غیر عراقی نیز قادر به طرح شکایت در دادگاه فعلی صدام حسین هستند. گذشته از آن؛ چنانچه شکایت ایرانیان مورد پذیرش و رسیدگی آن دادگاه قرار نگیرد میتوان تقاضای استرداد صدام حسین به ایران و محاکمه‌ی وی در یک دادگاه داخلی را نمود. متأسفانه تاکنون نه در زمان جنگ و نه پس از جنگ این مهم انجام نشده؛ حتی پس از سقوط و دستگیری صدام نیز وضع بر همین منوال بوده؛ در حالیکه حسب شنیده‌ها ایرانیان مقیم کویت که از حمله‌ی عراق به آن کشور متضرر شده غرامت خود را دریافت کرده‌اند .

اگر بسیاری از کشورهای قدرتمند بدلیل سکوت در قبال استفاده‌ی حکومت صدام از تسلیحات شیمیائی در جنگ علیه ایران و شهروندان عراقی مورد سرزنش ایرانیان قرار گرفته و بدلایل مختلف آن کشورها را شریک جرم و مشوق صدام در ارتکاب جرائم اینچنین گسترده می‌دانیم باید متولیان امر را که در شرایط فعلی و با توجه به در اختیار داشتن تمامی مدارک و امکانات از طرح شکایت علیه صدام خودداری می‌کنند نیز به همان اتهام مورد بازخواست و مؤاخذه قرار داد. آزاداندیشان و صلح‌طلبان جهان و صدمه‌دیدگان ایرانی بمبارانهای شیمیائی که نزدیک به یکصد هزار نفر از آنان زنده بوده و در حال تحملدرد و رنج هستند قضاوت صحیحی در مورد عدم درایت و فرصت سوزی‌های ما نخواهند داشت .

به موجب ماده‌ی ۲ کنوانسیون منع بکارگیری سلاحهای شیمیائی مصوب ۱۹۲۵ میلادی استفاده از تسلیحات شیمیائی حتی در جبهه‌های جنگ و علیه نیروهای نظامی ممنوع و استفاده کننده‌ی از آن قابل تعقیب است پس به طریق اولی استفاده از این تسلیحات در مناطق مسکونی قبیح‌تر است.

علی‌ایحال روشن است که جنایات صورت گرفته علیه مردم سردشت فاجعه‌ای است بس عظیم و هدف اصلی این انجمن علاوه بر احقاق حقوق کشته شدگان و مصدومین، آشنایی جهانیان با فاجعه و جلوگیری از تکرار آن در دیگر نقاط است .

*. مدرس دانشگاه و دبیر کمیته‌ی حقوقی انجمن دفاع از حقوق مصدومین شیمیایی سردشتmozayyan@ hotmail.com (odvcw)

منابع:

۱- حسین علایی، تاریخچه‌ی کاربرد جنگ افزارهای شیمیائی، مجموعه‌ی مقالات، آذرماه ۱۳۷۱، دانشکده‌ی فنی دانشگاه تهران. ص۲

۲- Rauch»Ebiological warfar« Encyclopedia of public international law, 1982, Vol. 3, p. 45

۳- شارل روسو، حقوق مخاصمات مسلحانه، ترجمه‌ی سید علی هنجنی، نشر خدمات حقوق بین‌الملل ایران، چاپ اول، زمستان ۱۳۷۰، تهران، ص ۱۰. (به نقل از ژان ژاک روسو در کتاب قرارداد اجتماعی(

۱۱۳ شەهیدی شیمیابارانی ۷ ی پووشپەڕی ۱۳۶۶ شاری سەردەشت

۱	حوسێن فەتتاحی	۳۱	گوڵێ کەرەمی	۶۱	محەممەد بایەزیدی	۹۱	محەممەد مەعروفی
۲	مەلا عەبدولباقی واعزی	۳۲	عایشە قادری	۶۲	سەید مەحموود مەحموودی	۹۲	ئەمیر خەلیل پوور
۳	محەممەد ئەمین کاکی	۳۳	فاتمە حەدداد	۶۳	رەسووڵ مەعروفی	۹۳	رەحمان خزری
۴	رەحیم کەریمیان	۳۴	فاتمە دیبانی	۶۴	حەسەن ئاتەشەک	۹۴	قادر نەمینی
۵	رەحمان بەزرچی	۳۵	ناهید شێخی	۶۵	رەحمەت کەریمی واحد	۹۵	سالح رەسووڵ پوور
۶	ئیبراهیم عەداڵەت	۳۶	عەبدووڵڵا مەعروفی	۶۶	حەمید کەریمی واحد	۹۶	ئیسماعیل محەممەدزادە
۷	رەحیم پەناهی	۳۷	حەسەن ئەحمەد پەنجە	۶۷	مستەفا کەریمی واحد	۹۷	سەیید جەلال حوسێنی
۸	مەحموود عەزیزی	۳۸	حوسێن کەریم نیژاد	۶۸	سەلاح کەریمی واحد	۹۸	ئیبراهیم ئەحمەدزادە
۹	ئەبووبەکر شەممامی	۳۹	رەسووڵ رەسووڵ زادە	۶۹	قادر کەریمی واحد	۹۹	یووسف گوودەرزی
۱۰	هووشەنگ حەیدەری	۴۰	عەبدووڵڵا مینایی	۷۰	شەهین کەریمی واحد	۱۰۰	ئامین کەرەمی
۱۱	محەممەد محەممەدئەمینی	۴۱	محەممەد مەولانی	۷۱	ئیدریس کەریمی واحد	۱۰۱	خوورشید کەرەمی
۱۲	حاجی کەسرایی	۴۲	ناسر مەولانی پوور	۷۲	عەبباس جەنگدووست	۱۰۲	خوورشید فەتتاحی
۱۳	عووسمان عەلی پوور	۴۳	ماڵماڵ مەولانی پوور	۷۳	زێنەب جەنگدووست	۱۰۳	کولسوم فەتتاحی
۱۴	رەحمان ساڵح پوور	۴۴	نەوزاد شێخی	۷۴	کولسوم جەنگدووست	۱۰۴	شەهین مەولانی پوور
۱۵	حوسێن بایەزیدی	۴۵	محەممەد مەلایی	۷۵	پەری جەنگدووست	۱۰۵	مریەم بابەکرزادە
۱۶	کەماڵ قادرپوور	۴۶	ئەحمەد حەسەن پوور	۷۶	فەرەیدوون جەنگدووست	۱۰۶	عەلی عەبدووڵلازادە
۱۷	قادر ئەسەدزادە	۴۷	ئیسماعیل فەتتاحی	۷۷	فواد جەنگدووست	۱۰۷	زارا عەلی زادە
۱۸	عەلی ئەسەدزادە	۴۸	خاتوون خەڕڕازی	۷۸	بێگەرد جەنگدووست	۱۰۸	ئارەزوو خانی
۱۹	رەحمەت ئەسەدزادە	۴۹	لەیلا فەتتاحی	۷۹	مروەت جەنگدووست	۱۰۹	ئارەزوو عەلی پوور
۲۰	هادی ئەسەدزادە	۵۰	سەبری ئەفەندی	۸۰	رەسووڵ جەنگدووست	۱۱۰	رۆژین شێخی
۲۱	سەعادەت ئەسەدزادە	۵۱	عیسمەت ئەفەندی	۸۱	ناسر قادری	۱۱۱	خەجیجە رەسووڵی نیبیا
۲۲	جەمیلە ئەسەدزادە	۵۲	شەوکەت فەیزە	۸۲	قادر ئەمینی	۱۱۲	مریەم ئیبراهیمی
۲۳	حەسەن ئەحمەدی	۵۳	نەوید پیر خزری	۸۳	رەشید عەلی دووست	۱۱۳	ئەحمەد ئەحمەدیان
۲۴	خدر ئەحمەدی	۵۴	حوسێن شەکوری	۸۴	حەسەن مەعروفی		
۲۵	حەسەن ساڵح پوور	۵۵	عەبدووڵڵا قادری	۸۵	حوسێن سەدیقی		
۲۶	پیرۆت غەیوری نیا	۵۶	رەسووڵ ئەمینی	۸۶	رەحیم عەبباسی		
۲۷	عەزیز ئەحمەدزادە	۵۷	عەبدووڵڵا بەرزگەر	۸۷	لوقمان بەرزگەر		
۲۸	سەیید موحسین حوسێنی	۵۸	حاجی رەسووڵ نەریمانی	۸۸	حەسەن خزری		
۲۹	نازدار خزرنییان	۵۹	حاجی عومەر محەممەدیان	۸۹	ئەمیر گوودەرزی		
۳۰	عایشە ساڵح زادە ئەقدەم	۶۰	مەلا محەممەد عەزیزی	۹۰	محەممەد سالح رۆستەمی		

ئەوە تەنیا ناوی ئەو شەهیدانەیە کە لەلایەن (بنیاد شهید و امور ایارگران) ی شاری سەردەشت ناویان تۆمار کراوە ، بەڵام بە دەیان شەهیدی دیکەمان لە شار و ناوچەی سەردەشتدا هەن کە تا ئێستا لەلایەن هیچ ئیدارە و ئۆرگانێکەوە نەناسراون.

سەرچاوە: بڵاوکراوەی (ستاد یادوارە شهدای شیمیایی شهرستان سردشت)

١٤ی پووشپەڕی ١٣٨٥– سەردەشت

وێنەکانی بۆمبارانی شیمیایی سەدەشت

حەوتی پووشپەڕی ١٣٦٦
لە یادی ٢٧ ساڵەی سەردەشتییە ئازڵێشیواوە شیمیاباران کراوەکان دا

چاوم لێتانە
دڵم دەگەڵتانە
مێشکم ئاگای لێتانە و
ویژدانم مەعزووبی عەزابتانە
ئەی سەردەشتییە ئازڵێشیواوە بە گاز خنکێنراوەکان
شارتان بوو بە یەکەم سەکۆی شانۆی مەرگ و
بۆ خۆشتان سەمای نەفەس بڕانتان لە سەر ساز کرد.
دەبخەون ، خەوتان خۆش
چونکە ژیان بەپێوەیە
٢٦
شەهیدان
شەهیدانی
٧ی پووشپەڕی
سەردەشت
١٩٨٧ - ٢٠١٣

ئەم شارە هەر بەسەوزی دەمێنێتەوە.

نووسینی : موکریان نستانی

ئەم شارە هەر بەسەوزی دەمێنێتەوە.

١

سەردەشت!

برینێکی هەمیشە بەژانە
لە بیرکردنەوەی کورد و

لە ناخی مێژوو دا.
بە سەوزی مانەوەی

خەونی دارستان و باخچەکانی شار
دوای ژەهرباران،
خەتێکی ڕاست و چەپی هێنا

بەسەر هیوای،
خوێنڕێژانی دڵڕەش و بیژوو دا.

٢

هیچ بورکانێک
وەک دوا زریکەی کانیەکی ژەهراویکراو
دڵی چیا ناهەژێنێ.

ئەم تاوانە،
هەر وا بێ سزا نامێنێتەوە.
ئەمشەو ئەم ئازارە، لە ناختدا هەڵگرە
بەیانی کە خۆرهەڵات،
هەموو کوردستان دەتلاوێنێتەوە.

کۆکردنەوە و ئامادە کردنی ڕەحمان نەقشی

پووشپەڕی ٢٧١٧ / جولای ٢٠١٤